T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YARGI KARARLARI IŞIĞINDA MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ

Hamza BADILLI
1230233031

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Yüksel METİN

ISPARTA 2016

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	**Hamza BADILLI**
Anabilim Dalı	**Kamu Hukuku**
Tez Başlığı	**Yargı Kararları Işığında Makul Tutukluluk Süresi**
Yeni Tez Başlığı[1] *(Eğer değişmesi önerildi ise)*	

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 23./05./2016 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ **OY BİRLİĞİ** ☐ **OY ÇOKLUĞU[2]**

ile aşağıdaki kararı almıştır.

☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ[3]** kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ[4]** kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Yüksel METİN/SDÜ Hukuk Fak.	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Faruk TURHAN/SDÜ Hukuk Fak.	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI/Gazi Üni. Hukuk Fak.	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

[1] Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.
[2] **OY ÇOKLUĞU** ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.
[3] **DÜZELTME** kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında **DÜZELTME** kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.
[4] Tezi **REDDEDİLEN** öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrenci, yeni tez konusu belirler.

YEMİN METNİ

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "**Yargı Kararları Işığında Makul Tutukluluk Süresi**" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza
Hamza BADILLI
23.05.2016

ÖZET

YARGI KARARLARI IŞIĞINDA MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ

Hamza BADILLI

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 181 sayfa,
Mayıs 2016.

Danışman: Prof. Dr. Yüksel METİN

AİHS'in 5. maddesinde yer alan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı; kişinin keyfi olarak yakalanması, gözaltında tutulması, zorla bir yere getirilmesi, tutuklanması, cezalandırılması, hareket serbestîsinin kısıtlanması, istediği yere gitmesi - gelmesi, dolaşabilmesi olanaklarının ortadan kaldırılamamasını ve kişinin bu güvence altında yaşamını sürdürmesi ve geliştirmesi olarak tanımlanmaktadır.

Söz konusu hakka AİHS ile aynı doğrultuda olmak üzere Anayasamızın 19. maddesinde de yer verilmiştir. Bu düzenlemelerde sınırlandırılması mümkün olan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının hangi koşullarda, ne şekilde ve ne kadar süre boyunca sınırlandırılabileceği hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda AİHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında kişilerin tutuklanmaları durumunda "makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahip" oldukları, Anayasamızın 19'uncu maddesinin 7'inci fıkrasında da AİHS ile aynı doğrultuda "tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları" olduğu hüküm altına alınmıştır. Bu açıdan hem AİHS ile hem de Anayasamız ile getirilen bireysel başvuru yolu korumasıyla tutukluluk durumlarının "makul süre"yi aştığını öne süren kişiler önce Anayasa Mahkemesine, ardından AİHM'e bireysel başvuru yoluna gidebilirler. Ancak ne AİHS'de ne de Anayasamızda "makul süre" kavramının süresi ya da miktarı belirtilmemiştir. Bu çerçevede "makul süre"den ne anlaşılması gerektiği AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarından öğrenilecektir.

Çalışmada AİHM kararları, Anayasa Mahkemesi kararları ve Yargıtay kararları incelenerek söz konusu Mahkemelere göre makul süreden ne anlaşılması gerektiği ortaya konulmaya çalışıldı. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler sonucunda Yargıtay'ın makul tutukluluk süresi ve söz konusu süreden ne anlaşılması gerektiğiyle ilgili bir değerlendirmede bulunmadığı, bunun yanında hem AİHM hem de aynı

doğrultuda Anayasa Mahkemesi'nin her olayın özelliğine göre farklı kararlar verdikleri, makul sürenin gün, ay, yıl cinsinden soyut bir süre olarak belirlenemeyeceğini, bu süreyle ilgili genel bir değerlendirme yapılamayacağını, söz konusu sürenin somut olay dikkate alınarak her olayda ayrı ayrı belirleneceğini kararlaştırdıkları, dolayısıyla makul sürenin önceden saptanmış, soyut ve kesin bir süre olmadığı, AİHM ve Anayasa Mahkemesi tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda her olaya göre değişebileceği sonucuna ulaşıldı.

Anahtar Kelimeler: *Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği, Tutuklama, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Makul Tutukluluk Süresi.*

ABSTRACT

REASONABLE TIME OF PRE-TRIAL DETENTION IN LIGHT OF JUDICIAL RULINGS
Hamza BADILLI

Süleyman Demirel University, The Graduate School of Social Sciences, The Division of Public Law, Graduate Thesis, 181 pages,
May 2016.

Supervising Professor: Prof. Dr. Yüksel METİN

Right to liberty and security inscribed in Article 5 of ECHR is defined such that the facilities such as arbitrary arrest, being remanded in custody, being subpoenaed by force; being detained, punished, limitation of freedom of movement, travel from place to place or visiting places freely cannot be removed, and that the person maintains and improves his/her life on the basis of this safeguard.

The abovementioned right is also inscribed in Article 19 of our Constitution, in line with ECHR. These legal arrangements provide for the conditions, method and duration of the limitation of the right to liberty and security, limitation of which is possible. Within this scope, it is stipulated in Article 5(3) of ECHR that everyone detained "shall be entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial"; likewise, Article 19(7) of our Constitution stipulates that "persons under detention shall have the right to request trial within a reasonable time and to be released during investigation or prosecution". When considered from this point of view, the person, who claims that his/her pre-trail detention period went beyond "reasonable time", may submit individual application first to the Constitutional Court and afterwards to ECtHR, through the safeguard of individual application introduced by both ECHR and our Constitution. However, duration or amount of the concept, "reasonable time" is not inscribed either in the Constitution or in ECHR. Within this framework, rulings of ECHR and Constitutional Court shall be referred to for the interpretation of "reasonable time".

The aim of this study is to put forth the interpretation of reasonable time according to the ECHR, Constitutional Court and Supreme Court following the examination of their rulings. It is inferred from the assessments made within this scope that Supreme Court has not made any assessment about the concept of reasonable time

of pre-trial detention and its interpretation; in addition, that rulings of both ECHR and the Constitutional Court vary in accordance with the characteristics of the case; and they decided that the reasonable time could not be determined as an intangible period such as day, month, year, and an assessment could not be made regarding this time, and the mentioned time would be determined on case by case basis by considering the substantial case; and consequently that the reasonable time is not a pre-determined intangible and certain period of time and it may vary on the basis of each case in line with the criteria laid down by ECHR and the Constitutional Court.

Key Words: *Right to Liberty and Security, Pre-Trial Detention, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, Constitutional Court, Supreme Court, Reasonable Time of Pre-Trial Detention.*

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMASI VE SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI ..... İ
YEMİN METNİ ..... İİ
ÖZET ..... İİİ
ABSTRACT V
İÇİNDEKİLER ..... Vİİ
KISALTMALAR ..... Xİ
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ İLE TUTUKLAMA

I. KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ 3

A. Genel Olarak 3

B. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin Gelişimi 4
1. Dünyada Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin Gelişimi 4
a. Magna Charta Libertatum 5
b. Habeas Corpus Act 6
c. Bill of Rights 6
d. Virginia Haklar Bildirgesi 7
e. Amerikan Bağımsızlık Bildirisi 8
f. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 8
g. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 9
h. Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi 10
ı. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 12
2. Ülkemizde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin Gelişimi 15
a. Osmanlı Döneminde 15
aa. Fermanlar Döneminde 15
bb. Kanun-i Esasi Döneminde 17
b. Cumhuriyet Döneminde 17
aa. 1924 Anayasasında (Teşkilatı Esasiye Kanununda) 17
bb. 1961 Anayasasında 18
cc. 1982 Anayasasında 20

II. TUTUKLAMA 23
A. Genel Olarak 23
B. Tutuklamanın Hukuki Niteliği ve Amacı 25
1. Hukuki Niteliği 25
2. Amacı 25
C. Tutuklamanın Zorunlu Olmaması 26
D. Tutuklamanın Şartları 27
1. Genel Olarak 27
2. Maddi Şartlar 28
a. Kuvvetli Suç Şüphesinin Bulunması 28
b. Bir Tutuklama Nedeninin Varlığı 30
aa. Genel Olarak 30

bb. Kaçma, Saklanma ve Kaçma Şüphesini Uyandıran Somut Olguların Varlığı 30
cc. Şüpheli veya Sanığın Davranışları 33
aaa. Delilleri Yok Etme, Gizleme veya Değiştirme 33
bbb. Tanık, Mağdur veya Başkaları Üzerinde Baskı Yapılması Girişiminde Bulunma 35
dd. Tutuklama Nedenlerinin Var Sayılması 37
3. Şekli Şartlar 39
a. Şüpheli ya da Sanığın Huzurda Bulunması 39
b. Tutuklamanın Ölçülü Olması 42
c. Hâkim veya Mahkeme Kararı Bulunması 46
aa. Yetkili Hâkim 46
aaa. Soruşturma Evresinde 46
bbb. Kovuşturma Evresinde 47
bb. Tutuklama Duruşması 47
cc. Kararın Verilmesi ve Gerekçesi 48
d. Tutuklama Yasağı Bulunmaması 49
e. Muhakeme Koşullarının Gerçekleşmiş Olması 49
f. Sanığa Güvence Belgesi Verilmemiş Olması 50
E. Özel Tutuklama Halleri 51
1. Tanığın, Bilirkişinin ve Zilyedin Tutuklanması 51
2. Duruşma Düzenini Bozanın Hapsi 52
3. Askeri Disiplinin Tesisi Nedeniyle Tutuklama 52
4. İade Tutuklaması 55
F. Tutuklulukta Süre 55
1. Ağır Ceza Mahkemelerinin Görevine Girmeyen İşlerde 57
2. Ağır Ceza Mahkemesinin Görevine Giren İşlerde 58
G. Tutuklamanın Denetimi 62
H. Tutuklama Kararı Üzerine Yapılacak İşlemler 66
1. Tutuklunun Durumunun Yakınlarına Bildirilmesi 66
2. Tutuklama Kararının Yerine Getirilmesi 66

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NE GÖRE MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ VE TUTUKLAMA ŞARTLARI

I. GENEL OLARAK 68

II. MAKUL TUTUKLULUKTA DİKKATE ALINACAK TUTUKLULUK SÜRESİ 71
A. Sürenin Başlangıcı 72
B. Sürenin Sona Ermesi 74

III. MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİNİN BELİRLENMESİNDE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN GETİRDİĞİ ÖLÇÜTLER VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NE GÖRE MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ 75
A. Makul Tutukluluk Süresinin Belirlenmesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Getirdiği Ölçütler 75
1. Yargılama Konusunun Karmaşıklığı 76
2. Başvurucunun Tutum ve Davranışları 79

3. Yargılama Makamlarının Tutumu 81
B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Göre Makul Tutukluluk Süresi 84
C. Makul Suç Şüphesinin Devamı 88
D. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Göre Makullüğün Dayandırıldığı Tutuklama Nedenleri 90
1. Kaçma Tehlikesi 91
2. Delilleri Karartma Tehlikesi 102
3. Tekrar Suç İşleme Tehlikesi 104
4. Kamu Düzeninin Bozulması 105
E. Tutukluların Yargılamasında Gerekli Özenin Gösterilmesi 106
F. Tutukluluk Halinin Teminat Karşılığında Sona Erdirilmesi 108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YARGITAY VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ

I. YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ ... 111
A. Genel Olarak 111
B. Yargıtay'a Göre Makul Tutuklulukta Dikkate Alınacak Tutukluluk Süresi 112
1. Sürenin Başlangıcı 112
2. Sürenin Sonu 112
C. Makul Tutukluluk Süresinin Belirlenmesinde Yargıtay'ın Dikkate Aldığı Ölçütler 120
D. Yargıtay'a Göre Makul Tutukluluk Süresi 121
E. Kuvvetli Suç Şüphesinin Devamı 122
F. Yargıtay'a Göre Makullüğün Dayandırıldığı Tutuklama Nedenleri 123
G. Tutukluların Yargılamasında Gerekli Özenin Gösterilmesi 124
H. Tutukluluk Halinin Teminat Karşılığında Sona Erdirilmesi 124

II. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ 125
A. Genel Olarak 125
B. Anayasa Mahkemesine Göre Makul Tutuklulukta Dikkate Alınacak Tutukluluk Süresi 129
1. Sürenin Başlangıcı 129
2. Sürenin Sonu 131
C. Makul Tutukluluk Süresinin Belirlenmesinde Anayasa Mahkemesi'nin Dikkate Aldığı Ölçütler 138
1. Yargılama Konusunun Karmaşıklığı 139
2. Başvurucunun Tutum ve Davranışları 139
3. Yargılama Makamlarının Tutumu 140
D. Anayasa Mahkemesine Göre Makul Tutukluluk Süresi 143
E. Kuvvetli Suç Şüphesinin (Belirtinin) Devamı 149
F. Anayasa Mahkemesine Göre Makullüğün Dayandırıldığı Tutuklama Nedenleri 156
1. Kaçma Şüphesi 156
2. Delilleri Karartma Şüphesi 159
G. Tutukluların Yargılamasında Gerekli Özenin Gösterilmesi 161
H. Tutukluluk Halinin Teminat Karşılığında Sona Erdirilmesi 164

SONUÇ 168

KAYNAKÇA..... 173
ÖZGEÇMİŞ.....181

KISALTMALAR

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AMKYUK	Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu
AÜEHFD	Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
Bkz.	Bakınız
CGTİHK	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
C.	Cilt
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemesi
E.	Esas
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	Karar
m.	Madde
No.	Numarası
Par.	Paragraf
S.	Sayı
s.	Sayfa
TAAD	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBBD	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK	Terörle Mücadele Kanunu
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Devamı
YCGK	Yargıtay Ceza Genel Kurulu
Y.	Yıl

GİRİŞ

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, insanlığın en önemli değerlerinden biri olup, insanların sahip oldukları diğer hakların kullanılmasını sağlayan bir hak olma özelliğini taşımaktadır.[1] Bu önemi nedeniyle kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına insanlık tarihinden beri birçok uluslararası insan hakları metinleri ile sözleşmelerde yer verilmiştir. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı birçok sözleşmede yer almışsa da; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, kurmuş olduğu denetim mekanizmaları, söz konusu hakkın ihlali karşısında devletlere yaptırım uygulaması şeklinde bir takım güvenceler getirmesi, özellikle Sözleşmenin yorumlanması ve yaşanan ihlaller karşısında yaptırım uygulanması yetkilerine sahip olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin de kurulması ve AİHM'e bireysel başvuru hakkının tanınması ile daima diğer sözleşmelerin bir adım önünde yer almıştır.[2]

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına AİHS'nin 5. maddesinde yer verilmiştir. Söz konusu hakka AİHS ile aynı doğrultuda olmak üzere Anayasamızın 19. maddesinde de yer verilmiştir. Belirtildiği gibi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı diğer hakların kullanılmasını sağlaması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Ancak bu hakkın da AİHS ve Anayasa çerçevesinde sınırlandırılması mümkündür. Belirtmek gerekir ki kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali en çok ve en açık bir şekilde tutuklama durumunda meydana gelmektedir. Bu açıdan AİHS madde 5'te ve Anayasa madde 19'da tutuklama da dahil olmak üzere kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sınırlandırılabileceği durumlara ve sınırlandırılma şekil ve koşullarına ayrıntılı olarak yer verilmiş ve en önemlisi söz konusu sınırlamanın tutuklamayla olması durumunda, tutukluluk durumunun makul bir süreyle sınırlı olması gerekliliğine yer verilmiştir. Buna karşın ne AİHS'de, ne de Anayasa'da tutukluluk durumunun sınırlı olması gereken "makul süre" kavramının ne kadar olduğu belirtilmemiştir. Bu husus bireysel başvurular kapsamında verdikleri kararlarla AİHM ve Anayasa Mahkemesi tarafından açıklanmıştır.

---

[1] Faruk TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Türkiye/Gözaltında Kayıplar, Hâkim Önüne Çıkarma ve Gözaltı Süreleri", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Haziran- Aralık 2000, Cilt: IV, Sayı: 1-2, s. 205.

[2] Erhan ALP, **Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Askeri Ceza Yargısı: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 1.

Bu nedenle çalışmada AİHM, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında AİHS madde 5'te ve Anayasa madde 19'da yer verilen "makul süre"nin ne olduğu, söz konusu süreden ne anlaşılması gerektiği incelenecektir. Bu kapsamda birinci bölümde öncelikle kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının dünyadaki tarihsel gelişimi, ulusal ve uluslararası temel metinlerde ve sözleşmelerde hakkın ne şekilde yer aldığı ele alındıktan sonra, hakkın ülkemizdeki gelişimi ele alınacak ve ayrıca Anayasamızdaki düzenlenmesi ile AİHS'de yer alan düzenlemenin karşılaştırmasına yer verilecek, ardından ülkemizde tutuklama kavramı, tutuklama şartları ve tutuklama süreleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İkinci bölümde de, AİHM kararları çerçevesinde Mahkemenin getirmiş olduğu tutuklama şartları, tutuklama için hangi ölçütleri aradığı ve Mahkemeye göre makul tutukluluk süresinden ne anlaşılması gerektiği ele alınacaktır.

Üçüncü ve son bölümde ise, önce Yargıtay kararları çerçevesinde tutuklama şartları, Yargıtay'a göre tutuklama ölçütleri ve makul tutukluluk süresinden ne anlaşılması gerektiği ele alınacaktır. Sonrasında da Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde tutuklama şartları, Mahkemenin tutuklama için hangi ölçütleri aradığı ve Mahkemeye göre makul tutukluluk süresinden ne anlaşılması gerektiği ele alınacak ve ardından çalışmaya son verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ İLE TUTUKLAMA

I. KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ

A. Genel Olarak

Farklı şekillerde tanımlanması mümkün olan[3] insan hakları kavramının ortak ve değişmeyen genel bir tanımı bulunmamaktadır.[4] Ancak insan hakları genel olarak, insanın maddi ve manevi gelişimini amaçlayan ve insanın yalnızca insan olması sebebiyle elde etmiş olduğu haklar olarak[5], güncel anlamıyla da kişinin özgürlük ve onurunu güvence altına alan haklar olarak tanımlanabilir.[6] İnsan haklarından, insanın yalnızca insan olması nedeniyle sahip olduğu, birincil ve vazgeçilmez hak ve özgürlükler temel hak ve özgürlükler adını alır.[7] Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı da temel hak ve özgürlükler adıyla anılmış ve bu hakka gereken önem gösterilmiştir. Bütün özgürlüklerin temelinde bulunan kişi özgürlüğünün sağlanması ve korunmasıyla ilgili hükümler de, önemleri sebebiyle bütün insan hakları bildirileri ve sözleşmeleri ile bunların yanında ulusal anayasaların temel hükümlerini oluşturmuşlardır.[8] Kişinin bedensel olarak istediği gibi hareket edebilme özgürlük ve güvencesine sahip olmasını kapsayan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, kişinin keyfi olarak yakalanması, gözaltında tutulması, zorla bir yere getirilmesi, tutuklanması, cezalandırılması, hareket serbestîsinin kısıtlanması, istediği yere gitmesi - gelmesi, dolaşabilmesi olanaklarının ortadan kaldırılamamasını ve kişinin bu güvence altında yaşamını sürdürmesi ve

---

[3] Mehmet Merdan HEKİMOGLU, "1982 Anayasasına Göre İnsan Hakları Kavramı", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 5, Sayı: 7, Balıkesir Mayıs 2002, s. 54.

[4] Durmuş TEZCAN ve diğerleri, **İnsan Hakları El Kitabı**, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 33.

[5] TEZCAN ve diğerleri, s. 35.

[6] A. Şeref GÖZÜBÜYÜK/Feyyaz GÖLCÜKLÜ, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, 9. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2011, s. VII.

[7] A. Kadir ÇÜÇEN, **İnsan Hakları**, (Basım sayısı belirtilmemiş), MKM Kitabevi, Bursa 2011, s. 47. İnsan hakları kavramı yerine kullanılan kavramlar için bkz. Halil KALABALIK, **İnsan Hakları Hukuku**, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2013, s. 24.

[8] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 221; KALABALIK, s. 417; Feyyaz GÖLCÜKLÜ, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği"**, AÜSBFD (Prof. Dr. Yılmaz GÜNAL'a Armağan)**, C. 49, S. 3-4, Y. 1994, s. 200.

geliştirmesi anlamına gelir.[9] Yine bundan dolayıdır ki, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, toplumsal yaşamın getirdiklerinin sonucu olarak kişinin, sadece yasayla belirlenmiş ve sınır konulmuş durumların dışında hareket serbestlik ve özgürlüğünden yoksun bırakılmaması durumudur.[10]

B. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin Gelişimi

1. Dünyada Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin Gelişimi

İnsan hakları belli zorluk ve mücadeleler sonucunda günümüzdeki halini almıştır.[11] Dolayısıyla insan hakları durağan olmayıp, dinamik ve değişmekte[12] olduğu için, temel bir insan hakkı olan özgürlük ve güvenlik hakkı da tarihsel süreç içerisinde buna bağlı olarak gelişme göstermiş ve halen de göstermektedir.[13] Dünyada içeriğinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına değinilen sayısı bilinmeyecek kadar özgürlük bildirgesi yayımlanmıştır.[14] Bu gelişmeler özelde belli ülkelerde, ulusal hukuklarda olsalar da zamanla dünya çapında etkisini göstermiş ve evrensel hukuk kurallarının ortaya çıkmasında ve güçlenmesinde etkili olmuşlardır.[15] Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının tarihsel gelişimini görebilmek için bu gelişmelerden önemli olup kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile diğer insan haklarına yön veren bildiri, beyanname ve sözleşmelere kısaca değinilecektir.

---

[9] Serap KESKİN, "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkına İlişkin Anayasal Değişiklikler" **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 60, S. 1-2, Y. 2002, s. 49; Cansu Büşra KARTAL, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 2, Yıl 2013, s. 65.

[10] KESKİN, s. 49.

[11] Muzaffer SENCER, **Belgelerle İnsan Hakları**, 1. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 1988, s. IV; İbrahim ŞAHBAZ, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği", **TBBD**, Yıl: 2005, Sayı: 58, s. 164; Anıl ÇEÇEN, "Demokrasi ve İnsan Hakları", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 5-6/1, Yıl: 1984, s. 75; Cemal Bali AKAL ve diğerleri, **İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi**, 1. Basım, Atra Matbaacılık, İstanbul 2003, s.9.

[12] TEZCAN ve diğerleri, s. 37; Durmuş TEZCAN/Mustafa Ruhan ERDEM/Oğuz SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Ankara Açık Cezaevi Baskısı, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 11.

[13] ŞAHBAZ, s. 202.

[14] C. Can AKTAN/İ. Yaşar VURAL, **Özgürlük Bildirgeleri**, 1. Baskı, Çizgi kitabevi, Konya 2003, s. İx; Janko MUSULİN, **Hürriyet Bildirgeleri-Magna Caharta'dan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine**, (Çeviren: Necmi ZEKÂ), 1. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul 1983, s. 17; Andrew CLAPHAM, **İnsan Hakları**, (Çeviren: Hakan GÜR), 1. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s. 42.

[15] Karl DOEHRİNG; **Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)**, (Çeviren: Ahmet MUMCU), 2. Baskı, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001, s. 258.

a. Magna Charta Libertatum

İnsan haklarının tarihsel gelişim süreci içerisinde kralın yetkilerine sınır getiren[16], kişisel özgürlükler kullanılarak iktidarı sınırlandırma düşüncesini esas alan[17] ve kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin[18] ilk ve en önemli temel belge niteliğinde[19] kabul edilen belge 1215 yılında Kral "Yurtsuz John" ile baronlar arasında Runnymede çayırında imzalanan "Magna Charta Libertatum"dur.[20] Bugünkü modern hukukun bazı öğelerini taşıyan ve demokrasiye erişilmesi konusunda ilk adım olan[21] ve modern anayasacılığın başlangıcı sayılan[22] söz konusu belge, çeşitli sınıf ve katmanların geleneksel olarak sahip oldukları hak ve özgürlüklere güvence getirmektedir.[23] Bunun yanında her şeyden önce Magna Charta kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını tanımış

---

[16] Münci KAPANİ, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı (Tıpkı Basım), Yetkin Yayınları, Ankara 1993, s. 41; Şeref ÜNAL, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 89, (Basım yılı ve sayısı belirtilmemiş), s. 13; AKAL ve diğerleri, s. 31; TEZCAN ve diğerleri, s. 41.

[17] Yüksel METİN, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **AÜSBFD**, Yıl: 2002, C. 57, S. 4, s. 36 (dipnot 1); AKAL ve diğerleri, s. 31.

[18] KESKİN, s. 49.

[19] Mesut GÜLMEZ, "İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Ulaştığı Nokta", Mustafa ÇELİKKIRAN, Mehmet KUL, Saniye SARP, Durmuş BAŞTUĞ (Editörler), **Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara 2000, s. 24-25; AKAL ve diğerleri, s. 31; TEZCAN ve diğerleri, s. 41; ÜNAL, s. 13; Hasan SINAR, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Yönünden Ceza Muhakemesinde Adil Yargılanma Hakkının Tarihsel Temelleri", **TAAD**, Yıl: 6, Sayı: 21 (Nisan 2015), s. 184.

[20] Cem EROĞUL, **Anatüzeye Giriş ("Anayasa Hukuku"na Giriş)**, 8. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara 2005, s. 38.

[21] DOEHRİNG, s. 259.

[22] METİN, s. 36 (dipnot 1).

[23] Magna Charta'da sözü edilen temel hak ve özgürlüklerin gerçekte tanınıp tanınmadığının denetlenmesi amacıyla söz konusu belgede ülke baronlarının kendi aralarında seçecekleri 25 barona denetleme yetkisi verilmiştir. EROĞUL, s. 38. Bunun yanında Magna Charta'nın temel hak ve özgürlüklere ilişkin ilk temel belge olmadığı yönünde görüşlerde mevcuttur. DOEHRİNG'e göre; Magna Charta'nın demokrasiye yönelik ilk adım olması ve modern hukukun öğelerini barındırmasının yanı sıra, vatandaşlar tarafından temel hak ve özgürlüklerin krala karşı ilk kez ileri sürülebildiği ilk belgenin Magna Charta olduğu hususu tam anlamıyla doğru değildir. Bkz. DOEHRİNG, s. 259. Yine KAPANİ'ye göre de; Magna Charta halka belli özgürlükler tanıyan bir belge olmaktan ziyade, kralın bazı haklarını kısıtlayan, ona karşılık baronların çeşitli haklarını belirten bir feodal berattır. Bkz. KAPANİ s. 41. Magna Charta bir haklar bildirisi olmasından ziyade o dönemde ifadesini bulan tek tek şikâyetlere ve bunların giderilmesine ilişkin bir belgeydi. Feodal baronlar, önderler diğer baronlar tarafından yargılanmayı garantiye almaktaydılar. Bu nedenlerle Magna Charta'nın bir insan hakları belgesi olarak sınıflandırılmasına temkinli yaklaşmak gerekir. Ayrıca avrupa tarihinde o dönemde krallıkların halklarına bir takım haklar tanıdığı başka belgelerin de var olduğu görülmektedir. Bu anlamda, Magna Carta ile aynı tarihli 1215 İspanya Şartı ve 1222 tarihli Macaristan Şartı, bu belgelere örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Mehmet Semih GEMALMAZ, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2007, s. 23. SINAR'a göre; bu durum, yani Magna Charta'nın insan hakları belgesi olarak dikkate alınması, Manga Charta'nın tarihsel süreç içerisinde kullanılış biçiminden kaynaklanmaktadır. SINAR, s. 184.

bulunmaktadır.[24] Kişi özgürlüğü ve güvenliği söz konusu belgenin 39'uncu maddesinde; "Kendi zümresinden olanlar ya da ülkenin ilgili yasalarına uygun olarak verilen bir karar olmadıkça hiçbir özgür kişi tutuklanamaz, hapse atılamaz, mal ve mülkü elinden alınamaz, sürgüne yollanamaz ya da herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılamaz." şeklinde düzenlenmiş bulunmaktadır.[25]

b. Habeas Corpus Act

İngiltere'de uygulanması daha önceye dayanan[26] habeas corpus kurumu için 1679 yılında Habeas Corpus kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla habeas corpus emri güçlü bir hale getirilmiştir.[27] Kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından çok önemli olan ve kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sağlam temellere oturmasını sağlayan[28] habeas corpus ile kişilerin hâkim kararı olmaksızın, keyfi olarak tutuklanmaları, hapsedilmeleri, hâkim önüne çıkarılmadan uzun süre tutuklu kalmaları yasaklanmış, gözaltında olanların ya da tutukluların belli sürelerde hâkim karşısına çıkarılmaları, tutuklanan kişilerin istemi halinde tutuklama emrinin kopyasının gösterilmesi, bu hususlar yerine getirilmediği takdirde tutuklunun talebi halinde sorumluların cezalandırılması ilkeleri getirilmiştir.[29] Keyfi tutuklanmalara karşı güvence getiren[30] ve bu açıdan kişileri koruyan[31] Habeas Corpus kanunu ile yurttaşların haksız olarak yakalanmaları ya da tutuklanmaları durumlarına karşı hâkimler güvence haline getirilmiştir.[32]

c. Bill of Rights

1689 yılında yayımlanan ve "Haklar Bildirgesi" olarak da adlandırılabilecek belge ile kanunların üstünlüğü öngörülmüş ve özel yetkili yargı makamları kurma

---

[24] AKAL ve diğerleri, s. 33.

[25] AKTAN/VURAL, s. 36; MUSULİN, s. 19. Ancak CLAPHAM'a göre; belgeyle getirilen bu garanti yalnızca toprak sahibi olan erkeklere tanınmış olan bir jüri tarafından yargılanma hakkıdır. Yazara göre dolayısıyla Magna Charta çağdaş açıdan bakıldığında talihsiz bir insan hakları bildirgesidir. CLAPHAM, s. 17-18; AKAL ve diğerleri'ne göre de; kişi özgürlüğü ve güvenliğiyle ilgili hak yalnızca özgür kişilere tanınmıştır ve belgenin düzenlendiği tarih olan 13. yüzyılda çok az özgür insan bulunmaktadır. AKAL ve diğerleri, s. 33.

[26] Metin FEYZİOĞLU, "Anglo Sakson Ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu", **AUHFD**, Yıl: 1995, C. 44, S. 1-4, s. 672; GEMALMAZ, s. 60.

[27] FEYZİOĞLU, s. 673.

[28] AKAL ve diğerleri, s. 37; KESKİN, s. 49.

[29] AKAL ve diğerleri, s. 37; GEMALMAZ, s. 60; MUSULİN, s. 55-58; AKTAN/VURAL, s. 71-74.

[30] TEZCAN ve diğerleri, s. 41.

[31] GÜLMEZ, s. 25.

[32] EROĞUL, s. 48.

hakkını kaldıran yargı güvencesi getirilmiştir.[33] Günümüzde yer alan metinlerin atlama taşı olarak kabul edilen[34] söz konusu belge ile krala dilekçe verme hakkı tanınarak bu hak güvenceye alınmıştır. Bu sebeple dilekçe veren yurttaşların dilekçe vermek nedeniyle tutuklanamayacakları hususuna yer verilmiştir.[35] Bunun yanında özellikle ceza davalarında önemli bir problem oluşturan aşırı kefalet uygulamasına son verilmiş; aşırı kefalet ve aşırı para cezaları yasaklanarak, zalimane ve olağan olmayan cezaların uygulanması da kaldırılmıştır.[36]

d. Virginia Haklar Bildirgesi

Anayasal düzeyde temel hakları içeren ilk düzenleme olan[37] Virginia Haklar Bildirgesi, 13 İngiliz kolonisinden biri olan Virginia Eyaletinin anayasa yaparken bu anayasanın başına önsöz olarak eklediği metindir.[38] Birey hakları dar anlamda ilk kez bu bildirgede tanınmıştır.[39] İnsanların eşit, özgür ve bağımsız oldukları vurgulanan Bildirge'nin 1'inci maddesinde insanların doğar doğmaz haklara sahip oldukları belirtildikten sonra kişi özgürlüğü hakkı da bu haklar arasında sayılmıştır.[40] Bildirge'nin 8. maddesinde, tüm cezai kovuşturmalarda suç işlemekle itham edilen kişinin, ülkenin yasaları veya kendi eşitleri tarafından verilen bir hüküm olmadıkça özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca Bildirge'nin 9. maddesinde, aşırı kefalet ve aşırı para cezaları ile zalimane ve olağan olmayan cezaların uygulanması yasaklanmıştır. Yine Bildirge'nin 10. maddesinde ise, şüphelenilen yerlerde arama yapılması ve kişilerin yakalanması/alıkonulması işleminin ancak açıkça delillerle desteklenmesi durumunda gerçekleştirilmesi gerektiği; aksi bir uygulamanın haksız ve baskıcı bir nitelik taşıyacağı ve bu nitelikteki bir işleme izin verilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.[41]

---

[33] GÜLMEZ, s. 25; AKTAN/VURAL, s. 75-79; MUSULİN, s. 59-62.

[34] CLAPHAM, s. 18.

[35] GÜLMEZ, s. 25; AKTAN/VURAL, s. 75-79; MUSULİN, s. 59-62.

[36] GEMALMAZ, s. 62.

[37] AKAL ve diğerleri, s. 43; TEZCAN ve diğerleri, s. 41.

[38] AKAL ve diğerleri, s. 43; GEMALMAZ, s. 65; GÜLMEZ, s. 25; KAPANİ s. 44-45.

[39] DOEHRİNG, s. 260.

[40] GÜLMEZ, s. 26; KAPANİ, s. 45; AKTAN/VURAL, s. 87.

[41] Muzaffer SENCER, "İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 9/1, Yıl: 1987, s. 96; GEMALMAZ, s. 66; SINAR, s. 191.

e. Amerikan Bağımsızlık Bildirisi

Thomas Jefferson tarafından yazılmış olan ve on üç Amerika devleti tarafından yayımlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi, Virginia Haklar Bildirgesiyle aynı anlayışı taşımaktadır.[42] Ancak Bildiride Virginia Haklar Bildirisinde olduğu gibi üzerinde durulan haklar somut olarak bir liste halinde sayılmamıştır. Bildiride tüm insanların eşit yaratıldığına, insanın kimsenin elinden alamayacağı haklara sahip olduğuna değinilmiştir. Yaşamak ve özgürlük hakları da bu haklar arasındadır.[43]

f. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi

Fransa'da 1789 yılında yayımlanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi çağdaş anlamda insan haklarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bildirge, Fransa'da 1946 yılından itibaren anayasal anlamda değer taşıyan bir belgedir. Bildirgeye Fransız Anayasasının önsözünde değinilmiş, ayrıca 1958 yılında da Fransız Anayasasının önsözüne Fransız halkının 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile insan haklarına saygılı olduğu açık bir şekilde yazılmıştır.[44] Bildirge, insan hakları denilince ilk olarak akla gelen, beyannameler içerisinde en ünlü olan ve başlı başına dönüm noktası teşkil eden bir belgedir. Bu sebeple insan hakları konusundaki temel ilkeler başka milletlerce beyanname şeklinde ya da anayasa metni içerisinde kabul edildiğinde her zaman ana metin ve klasik örnek olarak Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi esas alınmıştır.[45] Kendisinden sonra birçok anayasayı etkileyen[46] Bildirgeye bakıldığında, Bildirgenin 2'nci maddesinde[47] insanın doğal ve zamanaşımına uğramayan hakları olduğunu belirterek, özgürlük ve güvenlik hakkını da bu haklar

---

[42] Mustafa ERDOĞAN, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, Orion kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2011, s. 128-129. GEMALMAZ'a göre; Amerikan Bağımsızlık Bildirisi Virginia Haklar Bildirgesinden sonra ilan edilmiş olmasına rağmen insan haklarını düzenlemesi açısından Virginia Haklar Bildirgesine göre çok daha geri planda kalmaktadır. GEMALMAZ, s. 68.

[43] GÜLMEZ, s. 26; MUSULİN, s. 79; SINAR, s. 191; SENCER, "İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi", s. 97-98; AKTAN/VURAL, s. 91.

[44] Jean MORRANGE, "İki Yüzyıl Sonra 1789 Bildirgesi", (Çeviren: İ. Özden KABOĞLU), **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 12/1, Yıl: 1990, s. 186; GÜLMEZ, s. 26. KALABALIK'a göre; Bildirge Fransa'da yürürlükte bulunan 1958 Anayasası da dahil olmak üzere bütün Fransız Anayasalarına köşe taşı olmuştur. Bkz. KALABALIK, s. 54. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin Fransız Anayasa'larına etkisiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. ERDOĞAN, s. 129-130; MORRANGE, s. 186.

[45] KAPANİ, s. 45-47; ÜNAL, s. 20.

[46] Safa REİSOĞLU, **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, Beta Yayınları, İstanbul 2001, s. 5.

[47] MUSULİN, s. 97; AKTAN/VURAL, s. 99; Enver BOZKURT, **İnsan Hakları Temel Metinler**, Asil Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Ankara 2011, s. 12.

arasında saymıştır.[48] Yine Bildirgenin 7'nci maddesinde[49] de "bir kimse, ancak yasanın belirlediği hallerde ve yasanın öngördüğü şekillere uyularak suçlanabilir, yakalanabilir ve tutuklanabilir. Keyfi emir verilmesini isteyenler, keyfi emirler verenler, bunları uygulayanlar ya da uygulatanlar cezalandırılır. Ancak yasaya uygun olarak yakalanan, yasaya uymaya çağrılan her yurttaş anında itaat etmelidir, direnirse suçlu olur." hükmü getirilmek suretiyle yakalama ve tutuklamanın ancak yasal bir şekilde olacağı belirtilmiştir.

g. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1948 tarihli kararıyla kabul edilmiştir.[50] Bildirge, insan haklarının temel kaynaklarından biri olarak sayılmakta[51] ve Birleşmiş Milletlerin insan hakları belgeleri içerisinde yer almaktadır.[52] Bildirge, bir sözleşme niteliğinde değildir. Dolayısıyla bildirgeyi onaylayan devletler açısından bağlayıcılığı söz konusu değildir.[53] Yalnızca yol gösterici niteliğe sahiptir. Bunun yanında Bildirgenin siyasi ve ahlaki önemi bulunmaktadır.[54] Bu çerçevede Bildirge kendisinden sonra insan hakları konusunda yapılan sözleşmelere, ulusal anayasalara kaynaklık etmiştir.[55] Bildirgenin 3'üncü maddesinde özgürlük ve güvenlik hakkına değinilmiştir. Yine Bildirgenin 9'uncu maddesinde de "hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz ve sürgün

---

[48] CLAPHAM, s. 23; KAPANİ, s. 47.

[49] MUSULİN, s. 97; AKTAN/VURAL, s. 100; BOZKURT, s. 13; SINAR, s. 195.

[50] GEMALMAZ, s. 397.

[51] TEZCAN ve diğerleri, s. 41; SINAR, s. 199.

[52] GÜLMEZ, s. 28.

[53] GÜLMEZ, s. 28; TEZCAN ve diğerleri, s. 41; ERDOĞAN, s. 132; ÜNAL, s. 66; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 5-6. Bunun yanında GÜLMEZ'e göre; bir devlet İHEB'i onaylamamış olsa bile İHEB'in bağlayıcılığı Birleşmiş Milletlerin özel denetim sistemleri sayesinde mümkün hale gelmekte ve devletler bu yolla denetlenebilmektedir. GÜLMEZ, s. 28.

[54] ERDOĞAN, s. 132.

[55] TEZCAN ve diğerleri, s. 41; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 6. SINAR'a göre; Bildirge'nin bağlayıcılığı olmamakla birlikte, Bildirgenin kendisinden sonra gelen belge ve anayasalarda temel referans olarak ele alınması nedeniyle bağlayıcılığının olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bkz. SINAR, s. 200. GEMALMAZ'a göre de; Bildirge'nin gördüğü tarihsel işlev, yol göstericiliğinden ziyade, kaleme alınmış olması ve kurumsallaşmasından kaynaklanır. Bu şekilde somut bir işlevin pratik etkinliği bulunmadığı gerekçesiyle göz ardı edilmesi hatalıdır. Bkz. Semih GEMALMAZ, "Tarihselliği Bağlamında İnsan Hakları", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 7-8/1, Yıl: 1986, s. 65.

edilemez." hükmüne yer verilerek kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin güvence getirilmiştir.[56]

h. Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

İnsan hakları alanında uluslararası alanda önemli olan Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 16.12.1966 tarihli kararıyla kabul edilmiştir.[57] Ancak Sözleşme 16.12.1966 tarihinde kabul edilmesine karşın 49'uncu maddesinde yer alan düzenleme nedeniyle 23.03.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[58] Sözleşme, 15.08.2000 tarihinde de Türkiye tarafından imzalanmış, TBMM'de 04.06.2003 tarihinde kabul edilen uygun bulma kanunu ile imzalanan sözleşmenin onaylanması uygun bulunmuştur.[59]

Sözleşmenin kabul edilmesindeki etken İHEB'de yer alan hakların daha somut bir biçimde düzenlenmesini sağlamak ve güvenceye kavuşturmaktır.[60] Dolayısıyla Sözleşmeyle İHEB'de yer alan haklar güvence altına alınmıştır.[61] Sözleşmenin 28'inci maddesinde İnsan Hakları Komitesi adıyla bir Komite kurulmasına karar verilmiş ve söz konusu madde uyarınca İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur. Birden fazla görevi olan Komitenin bir görevi Sözleşmede yer alan hakların taraf devletlerce uygulamaya geçirilip geçirilmediğini, dolayısıyla Sözleşmenin uygulanıp uygulanmadığını denetlemek, bir görevi Komitenin bu konudaki yetkisini tanıyan devletlerin yapmış olduğu devlet başvurusunu ele almak, diğer bir görevi de Ek İhtiyari Protokol'e[62] taraf olan devletlerin şikâyet edildiği bireysel başvuruları incelemektir.[63] Sözleşme 9 ve 10'uncu maddelerinde, özellikle 9'uncu maddesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile ilgili açık, somut ve kapsamlı düzenlemeler içermektedir. Sözleşmenin 9 ve 10'uncu maddeleri şu şekildedir[64]:

---

[56] MUSULİN, s. 189-190; AKTAN/VURAL, s. 122. Ancak Bildirgede kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin güvence getirilmişse de; yukarıda değinildiği üzere Bildirgenin bağlayıcılığının ancak dolaylı denetim mekanizmalarının etkisi kadar olduğu söylenebilir.

[57] GEMALMAZ, s. 419; TEZCAN ve diğerleri, s. 44.

[58] BOZKURT, s. 43; GEMALMAZ, s. 420.

[59] 21.07.2003 gün ve 25175 sayılı Resmi Gazete.

[60] GEMALMAZ, s. 426; TEZCAN ve diğerleri, s. 44; AKAL ve diğerleri, s. 56.

[61] GÜLMEZ, s. 28-29; SINAR, s. 208; AKAL ve diğerleri, s. 56.

[62] Söz konusu Ek İhtiyari Protokol Türkiye tarafından da kabul edilmiştir. Bkz. 05.08.2006 gün 26250 sayılı Resmi Gazete.

[63] GEMALMAZ, s. 427 vd.; TEZCAN ve diğerleri, s. 44; SINAR, s. 208; AKAL ve diğerleri, s. 56 vd.

[64] BOZKURT, s. 48-49.

"MADDE 9

1. Herkesin kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz veya tutuklanamaz. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebeplere ve usule uygun olmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

2. Tutuklanan herkese, tutuklandığı anda, tutuklanma nedenleri ve hakkında ileri sürülen iddialar derhal bildirilecektir.

3. Bir suç işlediği iddiasıyla yakalanan ya da tutuklanan herkes, derhal bir yargıcın ya da yasalarla yargı erkini kullanmaya yetkili kılınmış bir başka resmi görevlinin önüne çıkarılacak ve uygun bir süre içinde yargılanma ya da salıverilme hakkına sahip olacaktır. Yargılanmayı bekleyen kişilerin gözaltında tutulmaları genel kural olmayacaktır; ancak, salıverme, sanığın duruşmalarda, adli takibatın diğer safhalarında ve gerekli hallerde hükmün infazında hazır bulunması için güvencelere bağlanabilir.

4. Yakalanma ya da tutuklanma yoluyla özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, mahkemenin gecikmeksizin tutuklamanın yasallığı konusunda karar vermesini ve yakalamanın yasal olmaması halinde, salıverilmesini kararlaştırması için mahkemeye başvurma hakkı vardır.

5. Yasal olmayan bir yakalama ya da tutuklama işleminden mağdur olan herkesin, icrası kabil zorunlu tazminat hakkı olacaktır.

MADDE 10

1. Özgürlüklerinden yoksun bırakılan herkese insanca ve kişinin doğuştan sahip olduğu onura saygı gösterilerek davranılır.

2.(a) Sanık durumunda olan kişiler, istisnai durumlar dışında, hüküm giymiş kişilerden ayrı tutulacaklar ve hüküm giymemiş kişilerin statüsüne uygun ayrı işlem göreceklerdir.

(b) Küçük sanıklar, yetişkin olanlardan ayrı tutulacaklar ve durumlarının karara bağlanması için mümkün olan en kısa sürede mahkeme önüne çıkartılacaklardır.

3. Cezaevi sistemi, asıl amacı mahkûmların ıslahı ve topluma yeniden kazandırılması olan bir sistem olarak ele alınacaktır. Küçük suçlular yetişkinlerden ayrı tutulacak ve kendilerine yaşlarına ve yasal statülerine uygun biçimde davranılacaktır."

Söz konusu hükümlerle kişi özgürlüğü ve güvenliği genel olarak güvence altına alınmış, bunun yanında özel olarak kişi özgürlüğü ve güvenliğini sınırlayan yakalanma ve tutuklanmaya ilişkin güvenceler getirilmiş, yakalanan ya da tutuklanan kişilerin hakları açık bir şekilde belirtilmiş, bunun yanında yasal olarak da olsa özgürlüğü sınırlandırılmış olan bir kişiye nasıl davranılacağı hüküm altına alınmıştır. Yukarıda açıklandığı üzere kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali durumunda kişilere bireysel başvuru yolu ile İnsan Hakları Komitesine başvurma hakkı getirilerek söz konusu hükümler koruma altına alınmıştır.

ı. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Konseyi tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan haklara daha sağlam güvence getirmek amacıyla hazırlanarak 04.11.1950 yılında Roma'da imzaya açılmış ve sözleşme yeterli onay sayısının gerçekleşmesinin ardından Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[65] AİHS, Türkiye tarafından da 10.03.1954 gün ve 6366 sayılı onaylamayı uygun bulma kanunu ile kabul edilmiştir.[66] AİHS, bir bildirge olmaması, bölgesel olmakla birlikte[67] uluslararası çok taraflı bir sözleşme olması, çok sayıda temel hak ve özgürlüklere yer vermiş olması ve bunun yanında üye olan devletler kapsamında bu hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik bir denetim sistemi getirmesi nedeniyle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden ayrılmaktadır.[68] AİHS, temel hak ve özgürlüklere yer vermesi ya da Avrupa Konseyinin temeli olmasından ziyade, yer vermiş olduğu temel hak ve özgürlükler açısından ortak güvenceye dayalı uluslararası bir yargısal denetim mekanizması oluşturması ve bu kapsamda bireylere sağlanan güvencelere yaptırım getirmesi açısından önem kazanmaktadır.[69] Bu açıdan AİHS insan haklarına korunma güvencesi açısından ulusal seviyeden uluslararası seviyeye çıkma imkânı getirmiş[70] ve özgürlüklerin korunması yönünden bireyleri uluslararası hukukta hak sahibi yapmıştır.[71] AİHS'de iki tür denetim mekanizmasına yer verilmiştir. Bunların birincisi bireyler

---

[65]TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, s. 12.

[66] 19.03.1954 gün ve 8662 sayılı Resmi Gazete.

[67] SINAR, s. 201; ÜNAL, s. 67.

[68] TEZCAN ve diğerleri, s. 64; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, s. 12-13; ÜNAL, s. 70.

[69] KALABALIK, s. 117; SINAR, s. 201.

[70] KALABALIK, s. 117; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 33.

[71] KALABALIK, s. 117.

açısından bireysel başvuru, ikincisi de devletler açısından da devlet başvurusudur.[72] AİHS ilk denetim mekanizması olan bireysel başvuru ile hakları ihlal edilen bireylere, bu hakkı ihlal eden devletlere karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurma imkânı getirmiştir.[73] İkinci denetim mekanizması olan devlet başvurusu ile de AİHS'ye taraf olan devletler AİHS'de yer verilen hakların taraf olan diğer devletlerce ihlal edilmesi durumunda bu ihlal hakkında devlet başvurusu yapabilirler.[74] Türkiye ilk başta devlet başvurusunu kabul etmiş, ardından da yer ve zaman yönünden çekince koyarak 1987 yılından itibaren geçerli olacak şekilde bireysel başvuruyu da kabul etmiştir.[75] AİHS'de kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının yanında birçok hak düzenlenmiştir.[76] Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı da AİHS madde 5'te düzenlenmiştir. Madde metni şu şekildedir[77]:

"1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;

b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;

---

[72] TEZCAN ve diğerleri, s .64; KALABALIK, s. 120. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 31 vd.

[73] TEZCAN ve diğerleri, s. 64; KALABALIK, s. 120; SINAR, s. 202-203.

[74] TEZCAN ve diğerleri, s. 64; KALABALIK, s. 120; SINAR, s. 202-203.

[75] TEZCAN ve diğerleri, s. 64-65.

[76] AİHS'de yer verilen haklar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KALABALIK, s. 118 vd.

[77] AİHS metni için bkz. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf. (erişim tarihi: 20.09.2014).

e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;

f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

3. İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir."

Maddeye bakıldığında; bireyin özgürlüğünün keyfi olarak sınırlandırılmasına güvence getirildiği görülmektedir.[78] Bunun yanında maddede kişi özgürlüğünün sınırlandırılması sonucunu doğuran "yakalama" ve "tutuklama"ya ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ancak AİHS madde 5 kişinin özgürlüğünden yoksun kalmasına neden olan bütün durumlar için geçerlidir ve bu sebeple maddenin kapsamı sadece yakalama ve tutuklama gibi koruma tedbirleri ile sınırlı değildir.[79] Yine maddenin ilk fıkrası en başta herkes için özgürlük ve güvenlik hakkı getirmiştir. İkinci olarak özgürlükten yoksun

---

[78] Durmuş TEZCAN/Mustafa Ruhan ERDEM/Oğuz SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Seçkin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2004, s. 278.

[79] Ulaş KARAN, "Kişi Özgürlüğü Ve Güvenliği Hakkı", Sibel İNCEOĞLU (Editör), **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme,** Şen Matbaa, 1. Baskı, Ankara 2013, s. 180; ÜNAL, s. 137. Ancak TEZCAN/ERDEM/ SANCAKDAR'a göre; AİHS madde 5'te kişi özgürlüğü ve güvenliği beraber güvenceye alınmışsa da, 2.cümle ve müdahale şartlarına yer veren devamındaki fıkralardan maddenin yalnızca yakalama ve tutuklama açısından geçerli olduğunu, dolayısıyla sadece hareket özgürlüğünü güvenceye aldığı şeklinde bir sonuç ortaya çıkmaktadır. TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu,** s. 278.

bırakmanın sebeplerini göstermiştir. İlk fıkranın ikinci cümlesi özgürlükten yoksun bırakma için genel şart denilebilecek "hukuka uygunluk" ve ardından özel şart denilebilecek "özgürlükten yoksun bırakma sebeplerine uygunluk" şartlarını aramaktadır. Maddenin 2-4'üncü fıkralarında ise herhangi bir nedenle özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin haklarına yer verilmiştir.[80] Maddenin 5'inci fıkrasında da; maddenin 1-4'üncü fıkralarında yer alan hükümlerden birinin ihlalinden mağdur olan kişilerin iç hukukta tazminat alabilmelerine yer verilmiştir. AİHS'de kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edilmesi dışında başka bir hakkın ihlal edilmesi nedeniyle kişilere iç hukukta tazminat hakkı öngören başka bir özel hüküm bulunmamaktadır.[81] Bu durum kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına verilen önemi ortaya koymaktadır.

2. Ülkemizde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğinin Gelişimi

a. Osmanlı Döneminde

aa. Fermanlar Döneminde

Osmanlı döneminde anayasal gelişmenin ilk adımı sayılan ve 1808 yılında merkezi hükümet temsilcileri ile ayan temsilcileri arasında imzalanan "Sened-i İttifak"[82] adı verilen anlaşmadan söz edilebilir.[83] Ancak anayasal gelişmemiz açısından önemli olan[84] ve padişahın yetkilerinin ilk olarak kısıtlandığı[85] bu belge insan hakları açısından herhangi bir hüküm içermemektedir.[86] Belgede hak ve özgürlüklerin sayılması gibi bir durum söz konusu değildir.[87] Bununla birlikte söz konusu belgeden halktan ziyade ayan ismi verilen yerel güçler yararlanmışlardır.[88]

---

[80] Osman DOĞRU/Atilla NALBANT, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, Cilt 1, 1. Baskı, Şen Matbaa, Ankara 2012, s. 366.

[81] DOĞRU/NALBANT, s. 411.

[82] Sened-i ittifak'ın tam metni için bkz. Bülent TANÖR, **Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, 21. Baskı, İstanbul 2011, s. 44 vd.

[83] EROĞUL, s. 207; Ergun ÖZBUDUN, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara 2013, s. 25.

[84] GÜLMEZ, s. 29. Sened-i ittifak'ın Osmanlı dönemindeki özgürlük belgeleri içerisinde diğer belgelere karşın Magna Charta'yla kıyaslanabileceği belirtilmektedir. Bkz. Faruk YILMAZ, **Türk Anayasa Tarihi**, (Basım sayısı belirtilmemiş), İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 32-33; TANÖR, s. 54-55.

[85] EROĞUL, s. 207; GÜLMEZ, s. 29.

[86] GÜLMEZ, s. 29.

[87] GÜLMEZ, s. 29.

[88] EROĞUL, s. 207. Bununla birlikte söz konusu belgenin 5 ve 7 numaralı şartlarında fukara ve reaya'yla ilgili düzenlemelere yer verildiği ve dolayısıyla belgenin halkı da ilgilendirdiği söylenmektedir. Bkz. Kemal GÖZLER, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınları, 14. Baskı, Bursa 2013, s. 10;

İkinci olarak söz edilecek olan belge 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanıdır.[89] Osmanlı'da insan haklarının kabul edilmesi yönünde ilk önemli adım sayılan[90] Tanzimat Fermanı anayasal bir belge sayılmamakta[91], ancak kişi hak ve özgürlükleri yönüyle eksik de olsa derli toplu bir belge olarak kabul edilmektedir.[92] Fermanda batıda insan hakları alanında yayımlanan beyannameler gibi sistematik bir düzen bulunmamakta, yapılan düzenlemeler bir arada sıralanmış bulunmaktadır.[93] Fermanda " açık yargılama sonucunda hüküm verilmedikçe hiç kimse hakkında gizli ve açık idam ve zehirlemenin caiz olmadığı" hususu ile "rütbe, hatır ve gönüle bakılmaksızın cezalandırılmayı içeren ceza kanunlarının yapılması" hususuna yer verilerek kişi özgürlüğü ve güvenliği pratik alanda uygulanmaya çalışılmıştır.[94] Bunun yanında Ferman'da yer verilen haklar herhangi bir güvenceye bağlanmamıştır.[95] Güvence olarak Padişah fermana uyacağına dair yemin etmektedir.[96] Dolayısıyla ferman hükümlerine uyup uymamak padişahın takdirine bağlıdır[97] ve fermanın padişah tarafından istenildiği zaman geri alınabilmesi söz konusuydu.[98]

Son olarak söz edilecek bir diğer belge de Tanzimat Fermanının tekrarı niteliğinde olan[99] ve 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'dır. Dış baskılar sonucu kabul edilen[100] Islahat Fermanı'nda Tanzimat Fermanı'nda kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili yer verilen hususlar tekrar edilmekle teyit edilmiştir.[101]

TANÖR, s. 44 vd. Bunun yanında Sened-i İttifak'ın pratik anlamda hiçbir zaman uygulanamadığı belirtilmektedir. Bkz. TANÖR, s. 49; YILMAZ, s. 35.

[89] Tanzimat Fermanı'nın tam metni için bkz. BOZKURT, s. 323-326.

[90] KAPANİ, s. 93.

[91] Karşı görüş için bkz. GÖZLER, s. 12; AKAL ve diğerleri, s. 21; TANÖR, s. 92.

[92] TANÖR, s. 89; GÜLMEZ, s. 30; GÖZLER, s. 12.

[93] KAPANİ, s. 93.

[94] KAPANİ, s. 95-96.

[95] ÖZBUDUN, s. 26; EROĞUL, s. 216; KAPANİ, s. 98; GÜLMEZ, s. 30.

[96] GÖZLER, s. 12; TANÖR, s. 91. Ayrıca fermanda padişahın edeceği yeminin aynısının ulema ve vüzera tarafından da yapılması öngörülmüştür. Bkz. GÖZLER, s. 12.

[97] ÖZBUDUN, s. 26; TANÖR, s. 91.

[98] YILMAZ, s. 36; TANÖR, s. 91.

[99] ERDOĞAN, s. 135.

[100] KAPANİ, s. 98; GÜLMEZ, s. 30; TANÖR, s. 95-97.

[101] KAPANİ, s. 100.

bb. Kanun-i Esasi Döneminde

Osmanlı'nın ilk Anayasa'sı olan Kanun-i Esasi, 23 Aralık 1876 tarihinde kabul edilmiştir.[102] Kanun-i Esasi, ilk defa kişilere devlete karşı ileri sürebilecekleri haklar tanıması nedeniyle önem taşımaktadır.[103] Kişi hakları Kanun-i Esasi'nin "Tebaa-i Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi" başlıklı bölümünde soyut bir şekilde ve kapsamlı bir liste halinde sayılmak suretiyle belirtilmiştir.[104] Kanun-i Esasi'de yer verilen bu haklar o dönemin insan hakları anlayışıyla örtüşmektedir.[105] Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı da Tebaa-i Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi başlıklı bölümünde sayılan haklar arasında, 9 ve 10'uncu maddelerde yer almaktadır.[106] Maddelere bakıldığında 9'uncu madde de; "Osmanlıların kaffesi hürriyet-i şahsiyelerine malik ve aherin hukuk-u hürriyetine tecavüz etmemekle mükelleftir" şeklinde kişi özgürlüğü, 10'uncu maddede de; "hürriyet-i şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz" şeklinde bir düzenleme ile kişi güvenliğine yer verilmiştir.[107] Bu madde de yalnızca cezalandırmada kanunilik ilkesine yer verilmişse de; Kanun-i Esasi'de 1909 yılında yapılan değişiklerle tutuklamaya da kanunilik güvencesi getirilmiştir.[108] Ancak Kanun-i Esaside de yer verilen hakların herhangi bir güvencesi bulunmamaktadır.[109]

b. Cumhuriyet Döneminde

aa. 1924 Anayasasında (Teşkilatı Esasiye Kanununda)

1924 Anayasası'nda temel haklara Türklerin hukuku ammesi başlıklı bölümde yer verilmiştir.[110] Bu bölümde 68 ve 88'inci maddeler arasında Fransız İnsan ve Yurttaş

---

[102] EROĞUL, s. 221; GÖZLER, s. 14-15.

[103] GÜLMEZ, s. 31.

[104] GÜLMEZ, s. 31.

[105] ERDOĞAN, s. 136.

[106] GÖZLER, s. 16; TANÖR, s. 145; Gökçen ALPKAYA, "Osmanlı Hukuk Reformu ve Kişi Özgürlükleri", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 12/1, Yıl: 1990, s. 170; İbrahim Ö. KABOĞLU, "Türkiye'de Hukuk Devletinin Gelişimi", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 12/1, Yıl: 1990, s. 152.

[107] ALPKAYA, s. 170; KABOĞLU, s. 152.

[108] AKAL ve diğerleri, s. 22; TANÖR, s. 196.

[109] EROĞUL, s. 223-224; YILMAZ, s. 47. TANÖR'e göre; Kanun-i Esasi getirmiş olduğu kişi güvenliğini başka bir maddesi olan 113'üncü maddeyle kaldırmış bulunmaktadır. TANÖR, s. 145. Söz konusu 113'üncü madde 1909 değişiklikleriyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. TANÖR, s. 196.

[110] GÖZLER, s. 32; TANÖR, s. 308. 1924 Anayasası'nın (Teşkilatı Esasiye Kanunu) tüm metni için bkz. Necmi YÜZBAŞIOĞLU, **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri,** Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2012, s. 7-33.

Hakları Bildirgesinde yer verilen doğal haklara benzer haklara yer verilerek kamu özgürlükleri dar çerçevede soyut olarak yer almıştır.[111] Dolayısıyla 1924 Anayasasında söz konusu haklar ayrıntılı olarak düzenlenmemiş ve bu haklara genelde adları sayılmak ve sınırlarının kanunla belirleneceği belirtilmek suretiyle yer verilmiştir.[112] Başka bir deyişle 1924 Anayasasında sivil ve siyasal haklar hiç olmazsa formel olarak güvence altına alınmıştır.[113] Zira 1924 Anayasasında bu haklara yer verilmiş olmasına rağmen uygulamanın aksi yönde gelişmesi ihtimaline karşı teknik ve kurumsal güvenceler Anayasada yer almamış[114], dolayısıyla söz konusu haklar güvence altına alınmamıştır.[115] Bunun yanında 103'üncü madde gereğince kanunların anayasaya uygun olması gerekmekteydi, ama Anayasa Mahkemesi gibi parlamentonun bu kurala uymasını sağlayacak bir güvencenin getirilmemiş olması anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesinin pratik değerini zayıflatmıştır.[116] 1924 Anayasası'nda kişi özgürlüğü ve güvenliğiyle ilgili yer alan düzenlemelere bakıldığında; kişi özgürlüğü madde 68'de, kişi dokunulmazlığı madde 70 ve 71'de, keyfi yakalama ve tutuklama yasağı madde 72'te yer almıştır.[117] Keyfi yakalama ve tutuklama yasağına da madde 72'de "Kanunen muayyen olan ahval ve eşkalden başka bir suretle hiçbir kimse derdest ve tevkif edilemez." şeklinde yer verilmiştir.

bb. 1961 Anayasasında

Ülkemizde kişi özgürlüğü ve güvenliğini ayrıntılı olarak düzenleyen ilk Anayasa 1961 Anayasası'dır.[118] 1961 Anayasasının 30'uncu maddesinde kişi özgürlüğü ve güvenliğine yer verilerek maddede uzun ve ayrıntılı bir şekilde habeas corpus ilkesi açıklanmış ve habeas corpus ile benimsenmiş olan ve keyfi tutuklamanın bütün sakıncalarına karşı kişiyi koruyan özgürlük açık bir biçimde ilan edilmiştir.[119] 1961 Anayasa'sında kişi özgürlüğü ve güvenliğinin düzenlendiği 30'uncu maddeye

---

[111] TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, s. 63-64; KABOĞLU, s. 156-157; AKAL ve diğerleri, s. 22.

[112] ÖZBUDUN, s. 33; YILMAZ, s. 129; AKAL ve diğerleri, s. 22.

[113] Mustafa ERDOĞAN, **Anayasa ve Özgürlük**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Yetkin Yayınları, Ankara 2002, s. 80.

[114] ERDOĞAN, Anayasa ve Özgürlük, s. 81.

[115] ERDOĞAN, s. 139; GÜLMEZ, s. 32; AKAL ve diğerleri, s. 22-23.

[116] ERDOĞAN, Anayasa ve Özgürlük, s. 81.

[117] ERDOĞAN, Anayasa ve Özgürlük, s. 80-81; GÖZLER, s. 33.

[118] KESKİN, s. 59; GÖZLER, s. 38.

[119] Mümtaz SOYSAL, **Anayasaya Giriş**, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara 2011, s. 262-263.

bakıldığında[120]; maddenin 1. fıkrasında "Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı veya delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunla gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Tutukluluğun devamına karar verilebilmesi aynı şartlara bağlıdır." denilmek suretiyle tutuklamanın anayasal temeli düzenlenmiştir.

Maddenin 2. fıkrasında "Yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir." denilerek yakalamanın anayasal temeli düzenlenmiştir. Yakalama ve tutuklamayla ilgili düzenlemelerden görüldüğü üzere yakalama, tutuklamaya göre, kişi güvenliği açısından daha tehlikelidir. Zira, hâkim güvencesine bağlanmış değildir. Tutuklama kararını ancak hâkim verebildiği halde, yakalama yapabilenler savcı, kolluk veya yerine göre herkestir. Ancak anayasa bu durumu yalnızca suçüstü ve gecikmede sakınca olan durumlarla sınırlayarak, bir güvence getirmek istemiştir.[121]

Maddenin 3. fıkrasında "Yakalanan veya tutuklanan kimselere, yakalama veya tutuklama sebeplerinin ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen bildirilmesi gerekir." denilmiş, maddenin 4. fıkrasında da "Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç kırksekiz saat ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev ve yetkilerine giren suçlar ile kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda ve genellikle savaş veya sıkıyönetim hallerinde, kanunlarda gösterilen süre içinde hâkim önüne çıkarılır; bu süre onbeş günü geçemez. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın, hürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir." denilerek özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin hâkim karşısına çıkarılma süresine ve bu sürenin istisnai olarak uzatılabilme durumuna yer verilmiş, bunun yanında söz konusu kimselerin yakınlarına haber verilmesi düzenlenmiştir.

Maddenin son fıkrasında da "Bu esaslar dışında işleme tabi tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar kanuna göre Devletçe ödenir." denilerek belirtilen hususlar dışında işleme uğrayanların zararlarının devletçe karşılanması güvenceye bağlanmıştır. Görüldüğü üzere madde metninde özellikle yakalama ve tutuklama

---

[120] 1961 Anayasası'nın tüm metni için bkz. YÜZBAŞIOĞLU, s. 34-107.

[121] Timur DEMİRBAŞ, "Kişi Güvenliği", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 43, Sayı: 1-4, Yıl: 1977, s. 165.

tedbirlerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bu madde metni 1961 Anayasa'sında yapılan 1973 değişiklikleri sonrasındaki halidir. Değişiklik öncesinde hâkim huzuruna çıkarılma süresi yirmi dört saat iken, değişiklikle yakalanan ve tutuklanan kişilerin hâkim önüne çıkarılması için gerekli süre artırılarak kırksekiz saate çıkarılmış ve bunun yanında çeşitli durumlarda bu sürenin onbeş güne kadar çıkarılmasına imkân sağlanmıştır. 1961 Anayasası ilk haliyle kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından ileri sayılabilecek düzenlemeler getirmişken, değişiklik sonrası bu durum 1961 Anayasa'sının ilk haline göre kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından daha aleyhe bir durum oluşturmuştur.[122] Dolayısıyla 1961 Anayasasında kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından bir geriye gidiş söz konusu olmuştur. Bunun yanında 1961 Anayasası'nda kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi getirildiği için kişi hak ve hürriyetleri daha güvenceli hale getirilmiştir.[123]

cc. 1982 Anayasasında

Kişi özgürlüğü ve güvenliği, 1982 Anayasasının 19'uncu maddesinde düzenlenmiştir.[124] Anayasamızda kişi özgürlüğü ve güvenliği konusu AİHS'yle aynı doğrultuda,[125] AİHS'de olduğu gibi ayrıntılı olarak ve AİHS ile benzer bir sistematik içerisinde düzenlenmiş bulunmaktadır.[126] Söz konusu maddenin 1'inci fıkrasında *"Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir."* denilerek kişi özgürlüğü ve güvenliği ilke olarak kabul edilmiştir.[127]

2'nci fıkrada "*Şekil ve şartları kanunda gösterilen: Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen*

---

[122] 1961 Anayasa'sında kişi özgürlüğü ve güvenliği ile 30'uncu madde ve madde de yapılan değişikliklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. DEMİRBAŞ, s. 163 vd.

[123] ÖZBUDUN, s. 44; AKAL ve diğerleri, s. 22.

[124] 1982 Anayasası'nın tüm metni için bkz. YÜZBAŞIOĞLU, s. 129-237.

[125] Osman DOĞRU, **Anayasa İle Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İç Tüzüğü**, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 16.

[126] KARAN, s. 207.

[127] GÖZLER, s. 147.

esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz." denilerek kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sınırlanabileceği hallere, kişi özgülüğü ve güvenliğine müdahale sebeplerine yer verilmiştir.[128]

3'üncü fıkrada *"Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir."* denilerek fıkrada kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sınırlanabileceği hallerden tutuklama ve yakalamaya ilişkin esaslara yer verilmiştir. Buna göre kişi özgürlüğü ve güvenliğini en ağır bir biçimde sınırlayan tutuklamaya yalnızca hâkim tarafından karar verilebilir. Buna karşın yakalama için de hâkim kararı gerekmekteyse de; bu durumun istisnası olarak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde hâkim kararı olmaksızın da yakalama yapılabileceğine yer verilmiş ve bu durumun esaslarının düzenlenmesi ilgili kanuna bırakılmıştır. AİHS madde 5'te kişinin tutuklanması için "makul şüphe" yeterli kabul edilmişken, yer verilen Anayasa madde 19/3'te ise tutuklama için "kuvvetli belirti" aranmaktadır. Bu açıdan Anayasanın AİHS'ye göre daha ileri bir koruma sağladığı söylenebilir.[129] Yine AİHS'de tutuklama nedenlerine yer verilmemesine rağmen[130] Anayasada tutuklama nedenlerine yer verilmiş ve *"...veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir."* denilerek tutuklama nedenlerinin genişletilebilmesi konusunda kanun koyucuya takdir yetkisi tanınmıştır.[131]

4'üncü fıkrada *"Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar*

---

[128] KARAN, s. 184.

[129] KARAN, s. 193. Bununla birlikte; Anayasa madde 19/3'te yer verilen kuvvetli belirti kavramının tanımına yer verilmemiş olması ve mahkemeler tarafından da tanımının yapılmamış olması nedeniyle şüphenin düzeyi her olaya ve uygulayan kişiye göre değişebilecektir. Bkz. DOĞRU, s. 18.

[130] AİHS'ye göre tutuklama nedenleri AİHM tarafından belirlenmiştir. Bkz. DOĞRU, s. 18.

[131] KARAN, s. 194. KARAN'a göre; madde de kanun koyucuya takdir yetkisi verilmişse de; Anayasa Mahkemesi kararları uyarınca bu takdir yetkisi sınırsız değildir. Bkz. KARAN, s. 194.

bildirilir." denilerek fıkrada kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına müdahale edilen kişinin hakkındaki iddiaları öğrenmesi ve buna ilişkin sürelere yer verilmiştir. Toplu suçlarda en geç hâkim önüne çıkarılana kadar, yani dört gün içinde bilgilendirilme hüküm altına alınmıştır. Bu süre sözleşmeye aykırı görünmektedir. Ayrıca Anayasada kişinin anlayabileceği bir dilde bilgilendirme hakkına yer verilmemiştir.[132]

5'inci fıkrada *"Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir."* denilerek fıkrada hâkim kararı olmaksızın yakalanan ya da tutuklanan kişinin özgürlüğünden yoksun olarak geçirebileceği azami sürelere yer verilmiş ve bu sürelerin uzatılabilmesine ilişkin istisnaya yer verilmiştir.

6'ıncı fıkrada *"Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir."* denilerek fıkrada yakınlarına haber verme hakkı düzenlenmiştir.

7'nci fıkrada *"Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir."* denilerek tutuklamayla özgürlüğü kısıtlanan kişilere AİHS ile aynı doğrultuda bir güvence getirilerek[133] söz konusu kişilerin makul süre içersinde yargılanması ile genel olarak yargılama esnasında serbest bırakılmasını isteme hakkına yer verilmiştir.

8'inci fıkrada *"Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir."* denilerek kişi özgürlüğü ve güvenliği kısıtlanan kişinin kısa sürede durumu hakkında karar verilmesi için yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına yer verilmiştir. 7'nci ve 8'inci fıkrayla getirilen düzenlemelere nitelikleri itibarıyla kişi özgürlüğü ve güvenliği teminatının temel taşları denilebilir. Bunun yanında yer verilen 1-8'inci fıkralara bakıldığında bu düzenlemeler, yani kişi özgürlüğü ve güvenliğinin

[132] DOĞRU, s. 19.
[133] DOĞRU, s. 20.

sınırlanabileceği haller ile bu hakka getirilen kısıtlamanın kapsamı açısından Anayasamızın AİHS ile uyumlu olduğu söylenebilir.[134]

9'uncu fıkrada ise *"Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir."* denilerek anayasal güvenceye rağmen kişi özgürlüğü ve güvenliği ihlal edilen kişilerin uğramış oldukları zararın giderilmesine yer verilmiştir.

Genel olarak maddede tanınan keyfi bir biçimde özgürlükten yoksun tutulmama güvencesidir.[135] Madde metninde de görüleceği üzere maddede özellikle yakalama ve tutuklama tedbirlerine yer verilmiştir. Ancak maddede özellikle yakalama ve tutuklama tedbirlerine yer verilmiş olması söz konusu maddeyi bu tedbirlere özgü kılmamakta, dolayısıyla madde kişinin herhangi bir sebeple özgürlüğünden alıkonulduğu bütün durumlarda uygulanabilecektir.[136]

II. TUTUKLAMA

A. Genel Olarak

Tutuklama kavramına hem uluslararası hem de ulusal metinlerde yer verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5'inci maddesinde, Anayasamızın 19'uncu maddesinde ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 100 ve devamı maddelerinde tutuklama kavramına yer verilmiştir. Anayasamızda ve Ceza Muhakemesi Kanunumuzda tutuklama kavramının genel çerçevesi belirtilmiş, ancak tanımı yapılmamıştır.[137]

Bunun yanında hem uluslararası hem de ulusal metinlerde genel çerçevesine yer verilen tutuklama kavramı hakkında öğretide Anayasa ve CMK ile belirtilen çerçevede bir tanımlama yoluna gidilmiştir. Söz konusu tanımlara bakıldığında; YURTCAN'a göre[138]; *"tutuklama, bir yargıç kararıyla anayasada ve yasada belirtilen koşulların gerçekleşmesi ile bir kişinin henüz suçluluğu hakkında kesin karar verilmeden önce,*

---

[134] KARAN, s. 184-185.

[135] Bülent TANÖR/ Necmi YÜZBAŞIOĞLU, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, 11. Bası, İstanbul 2012, s. 168.

[136] KARAN, s. 180.

[137] Kubilay TAŞDEMİR/Ramazan ÖZKEPİR, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi Cilt I**, Turhan Kitabevi, 4. Bası, Ankara 2013, s. 392.

[138] Erdener YURTCAN, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, 6. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2013, s. 356.

özgürlüğün kaldırılmasıdır." TOROSLU/FEYZİOĞLU'na göre[139]; *"tutuklama, henüz kesin bir kararla mahkum olmadan, yargıç kararına dayanılarak şüpheli veya sanığın kişi özgürlüğünden mahrum edilmesidir."* HAKERİ/ÜNVER'e göre[140]; *"tutuklama, ceza muhakemesindeki en ağır koruma tedbiri olarak, kesin bir hükümle mahkum olmadan kişinin hürriyetinin kaldırılmasıdır."* ÖZTÜRK ve diğerleri'ne göre[141]; *"şüpheli veya sanığın kişi özgürlüğünün yargıdan (hükümden) önce, hakim kararı ile sınırlandırılarak tutukevi adı verilen yere konmasına tutuklama denir."* ÖZBEK ve diğerleri'ne göre[142]; *"kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanığın özgürlüğünün hakim kararı ile sınırlandırılarak tutukevi denilen yere konmasına tutuklama denir."* KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU'na göre[143]; *"tutuklama, suç işlediği kuvvetli şüphesinin varlığını gösteren olguların bulunması halinde, şüpheli veya sanığın, kaçmasını veya delilleri karartmasını önlemek amacı ile, kişi özgürlüğünün kesin hükümden önce, hakim kararı ile kısıtlanmasıdır.*" ŞEN'e göre[144]; "*tutuklama kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut olgu ve deliller ile kanunda gösterilen tutuklama nedeninin var olması halinde, şüpheli veya sanığın kaçmasını ve/veya delilleri karartmasını önlemek amacıyla kişi hürriyetini kısıtlamaya yönelik bir koruma tedbiridir."* BIÇAK'a göre[145]; *"tutuklama suç işlediği konusunda henüz kesin hüküm bulunmayan ancak suç işlediğine dair hakkında kuvvetli şüphe bulunan kişinin hareket özgürlüğünün hâkim kararıyla geçici olarak sınırlandırılmasıdır."* ŞAHİN'e göre[146]; *"tutuklama, suç işlediğine dair hakkında kuvvetli şüphe bulunan kişinin özgürlüğünün kesin hükümden önce hakim kararıyla geçici olarak kaldırılmasıdır."*,

---

[139] Nevzat TOROSLU/Metin FEYZİOĞLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara 2012, s. 216.

[140] Hakan HAKERİ/Yener ÜNVER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 495.

[141] Bahri ÖZTÜRK ve diğerleri, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2013, s. 465.

[142] Veli Özer ÖZBEK ve diğerleri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 275.

[143] Nurullah KUNTER/Feridun YENİSEY/Ayşe NUHOĞLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku (İkinci Kitap)**, 17. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2010, s. 171.

[144] Ersan ŞEN, **Yorumluyorum**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 20.

[145] Vahit BIÇAK, **Suç Muhakemesi Hukuku**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 584.

[146] Cumhur ŞAHİN, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, 4. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara 2013, s. 239.

CENTEL/ZAFER'e göre;[147] "*tutuklama, suçlu olduğu konusunda henüz kesin hüküm bulunmayan, ancak suç işlediği şüphesi kuvvetli olan kişinin özgürlüğünün hakim kararıyla geçici olarak kaldırılmasıdır."* Söz konusu tanımlara ve tanım sayısının çokluğu ve yeterliliğine bakıldığında yeni bir tanım denemesi yapmayı gerekli görmüyoruz. Yer verilen tanımlara bakıldığında söz konusu tanımların genelinde "hakkında kesin hüküm verilmemiş kişinin, kanunda belirtilen şartların gerçekleşmesi durumunda, hâkim kararıyla özgürlüğünün sınırlandırılması", yani belli şartlar çerçevesinde kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması söz konusudur.

B. Tutuklamanın Hukuki Niteliği ve Amacı

1. Hukuki Niteliği

Tutuklama bir koruma tedbiridir[148] ve koruma tedbirlerine özgü tüm özellikleri bünyesinde barındırır.[149] Tutuklama ya önleyici ya da tutucu olmak üzere iki farklı şekilde koruma tedbiri niteliğindedir. Eğer tutuklama sanığın ileride alacağı cezadan kaçmasına engel olmak için yapılmışsa, verilen cezanın yerine getirilmesini sağladığından "önleyici", bunun yanında delillerin karartılmasına, sanığın kaçmasına ya da öldürülmesine engel olmak, dolayısıyla yargılamanın isabetli bir sonuca varmasını sağlamak için yapılmışsa da "tutucu" bir koruma tedbiri niteliğindedir.[150]

2. Amacı

Tutuklama, şüpheli veya sanığın muhakemede hazır bulunmasını[151] ve buna bağlı olarak kararın infaz edilmesini sağlamak[152], adil yargılanma standartlarına

---

[147] Nur CENTEL/Hamide ZAFER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2010, s. 337.

[148] CENTEL/ZAFER, s. 337; Ersan ŞEN/Bilgehan ÖZDEMİR, **Tutuklama Uygulamada Şüpheli ve Sanık Haklarının Korunması**, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 19.

[149] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 400; ÖZBEK ve diğerleri, s. 275.

[150] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 172.

[151] YURTCAN, s. 357. YURTCAN'a göre tutuklamanın üç amacı bulunmaktadır. İlk amaç; sanığın yargılama aşamasında bulunmasının sağlanmasıdır. Sanığın kaçabileceğini gösteren kuvvetli olguların bulunması durumunda tutuklamaya başvurulduğunda bu amaç ön plandadır. İkinci amaç; yargılama konusu olayın ve bununla ilgili olguların saptanmasının sağlanmasıdır. Sanık delillerin karartılması şüphesiyle tutuklandığında bu amaç söz konusu olmaktadır. Üçüncü ve son amaçta; verilen cezanın infaz edilmesinin sağlanmasıdır. Yazara göre verilecek ceza kağıt üstünde kalacaksa yargılamaya gerek bulunmamaktadır. Bu durumun engellenmesi ve infazın sağlanması için sanık tutuklanmış olursa bu amaç söz konusudur. YURTCAN, s. 357.

[152] CENTEL/ZAFER, s. 337; ŞAHİN, s. 239; YURTCAN, s. 357.

uyularak[153], şüpheli ya da sanığın haklarına saygılı bir biçimde[154] maddi gerçeğe ulaşılmasını sağlamak[155] üzere delillerin karartılmasını önlemek[156] ve tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunulmasını önleme amacını taşır.[157] Dolayısıyla tutuklamayla maddi gerçeğin araştırılması sürecinde karşılaşılacak sorunlar da ortadan kaldırılmış olacaktır.[158] Bu açıdan tutuklama, koruma tedbirlerinin genel amacına uygun olarak yargılamanın adil, gecikmeksizin ve sonuç verecek bir şekilde yapılmasına katkıda bulunmaktadır.[159]

C. Tutuklamanın Zorunlu Olmaması

Kanunilik ilkesinin uygulandığı ülkelerde koşulların mevcut olması durumunda tutuklama kararı verilmesi konusunda üç sistem söz konusu olabilir. Mecburilik sistemi, ihtiyarilik sistemi ve karma sistem.[160] Tutuklamanın koşulları anayasa ve kanunlarda belirtildikten sonra, hâkime tutuklama kararı verme zorunluluğu getirilirse, bu durumda tutuklamanın mecburiliği söz konusudur. Bunun yanında tutuklama koşulları mevcut olmasına rağmen tutuklama konusunda karar verecek olan hâkime takdir yetkisi tanınmışsa tutuklamanın ihtiyariliği söz konusudur.[161] Yine kanunla bazı koşullar gerçekleştiğinde tutuklama zorunluluğu getirilmiş, bu koşulların yokluğunda ise hâkime takdir yetkisi tanınmışsa karma sistem söz konusudur.[162]

Türk Anayasası ve ceza yargılaması sisteminde tutuklama zorunlu olmayıp ihtiyari bir koruma tedbiridir.[163] Diğer bir ifadeyle, kanunda belirtilen şartların gerçekleşmiş olması, zorunlu olarak tutuklamaya başvurulmasını gerektirmez. CMK'nın 100'üncü maddesinin birinci fıkrasında, "verilebilir" denilmek suretiyle şartlar

---

[153] BIÇAK, s. 73.

[154] CENTEL/ZAFER, s. 5.

[155] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 172; YURTCAN, s. 357; Z. Özen İNCİ USLU, **Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 32.

[156] ŞEN, s. 20.

[157] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 400; ÖZBEK ve diğerleri, s. 275; BIÇAK, s. 584.

[158] İNCİ USLU, s. 31.

[159] Metin FEYZİOĞLU/Güneş OKUYUCU ERGÜN, "Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre", **AÜHFD**, Yıl: 2010, Sayı: 59/1, s. 38.

[160] İNCİ USLU, s. 34.

[161] YURTCAN, s. 357.

[162] İNCİ USLU, s. 34.

[163] YURTCAN, s. 357; CENTEL/ZAFER, s. 338; ŞAHİN, s. 239; Faruk TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Asil Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006, s. 220; Nur CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", **İÜHFM**, C. LXXI, S. 1, Y. 2013,, s. 194.

gerçekleşse bile tutuklamanın zorunlu değil ihtiyari olduğu belirtilmektedir.[164] Dolayısıyla tutuklama için aranan bütün şartlar mevcut olsa bile hâkim ya da mahkeme, tutuklama kararı verme konusunda takdir hakkına sahiptir.[165] Bunun yanında tutuklama kararının ihtiyari olması, dolayısıyla takdirin hâkime bırakılmış olması, keyfi olarak tutuklama kararı verileceği anlamını taşımamaktadır.[166] Tutuklama açısından hâkim ya da mahkemeye tanınan bu takdir hakkı, yazılı hukuk kuralları ile hak ve adalet duygusu ile sınırlıdır.[167] Türk hukukunda tutuklamayı zorunlu kılan hiçbir durum yoktur.[168] Asıl olan soruşturma ve kovuşturmanın tutuklama olmaksızın yapılmasıdır.[169] Tutuklama, koruma tedbirleri içerisinde en ağır olanıdır.[170] Bu nedenle çok ağır bir tedbir olan tutuklama tedbirinin uygulanmasında çok dikkatli davranmak gerekmektedir.[171] Tutuklama, bir ceza ya da hüküm öncesinde cezanın infazı değildir.[172] Ancak uygulamada tutuklamaya ceza gibi başvurulduğu görülmektedir. Tutuklama cezalandırma amacı taşımamalıdır.[173]

D. Tutuklamanın Şartları

1. Genel Olarak

Tutuklama koruma tedbirine Anayasanın 19. maddesiyle CMK'nun 100. maddesinde yer verilmiş, söz konusu maddelerde tutuklamanın çerçevesi çizilmiş ve şartları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Tutuklama koruma tedbirinin bu şartları doktrinde maddi şartlar ve şekli şartlar şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuştur. Aşağıda ayrıntılı olarak yer verilecek olan tutuklamanın maddi şartları; kuvvetli suç şüphesinin bulunması ve bir tutuklama nedeninin varlığıdır. Tutuklamanın şekli şartları da; sanığın ya da şüphelinin huzurda bulunması, tutuklamanın orantılı olması, hâkim veya

---

[164] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 178; ŞAHİN, s. 239.
[165] CENTEL/ZAFER, s. 346; HAKERİ/ÜNVER, s. 499.
[166] İNCİ USLU, s. 35.
[167] CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 194.
[168] CENTEL/ZAFER, s. 346.
[169] HAKERİ/ÜNVER, s. 498.
[170] ŞAHİN, s. 239; HAKERİ/ÜNVER, s. 498; BIÇAK, s. 584; TAŞDEMİR/ÖZKEPİR, s. 393.
[171] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 178.
[172] HAKERİ/ÜNVER, s. 499.
[173] ÖZBEK ve diğerleri, s. 275.

mahkeme kararı bulunması, tutuklama yasağı bulunmaması, muhakeme koşullarının gerçekleşmiş olması ve sanığa güvence belgesi verilmemiş olmasıdır.[174]

2. Maddi Şartlar

a. Kuvvetli Suç Şüphesinin Bulunması

Tutuklama kararının verilebilmesi için CMK m. 100/1'e göre, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması gerekir. Madde metninden anlaşılacağı üzere CMK, tutuklama kararı verilebilmenin bir şartı olarak kuvvetli suç şüphesinin varlığını aramaktadır. Bununla birlikte CMK'da kuvvetli suç şüphesinin tanımına yer verilmemiştir. Buna karşılık öğretide kuvvetli suç şüphesi tanımlanmıştır.[175] Kuvvetli şüphe, hakkında kovuşturma yapılan sanığın kovuşturma sonunda mahkum olma ihtimalinin yüksek olması demektir.[176] Başka bir deyişle kuvvetli şüphe, şüpheli ya da sanığın söz konusu suçu işlemiş olduğu hususunda objektif bir gözlemciyi ikna edebilecek yeterli olgu ve bilgilerin[177], dolayısıyla somut delillerin bulunması durumudur.[178] Yani kuvvetli suç şüphesi için şüpheli ya da sanığın suçu işlediğine dair yüksek bir ihtimal bulunmalıdır.[180] Hatta denilebilir ki kuvvetli şüphe, günlük hayat deneyimi ve eldeki deliller doğrultusunda suçun işlendiğinin kesin gibi olmasıdır.[181] Ayrıca söz konusu bu kuvvetli şüphe, tutuklamanın talep edildiği anda ve tutuklama kararı verildiği anda bulunan, bunun yanında tutuklu kalınan süre diliminde de devam eden bir şüphedir.[182]

Dolayısıyla basit ve herhangi bir somut delile, olguya dayanmayan şüphe ile

---

[174] Tutuklamanın genel olarak şartları için bkz. KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 171; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 468; ÖZBEK ve diğerleri, s. 275 vd. Tutuklamanın maddi – şekli şartları şeklindeki ayrım için bkz. HAKERİ/ÜNVER, s. 501 vd.; CENTEL/ZAFER, s. 338 vd.; İNCİ USLU, s. 75.

[175] İNCİ USLU, s. 82.

[176] ÖZBEK ve diğerleri, s. 275; BIÇAK, s. 586; ŞAHİN, s. 240.

[177] İsmail MALKOÇ/Mert YÜKSEKTEPE, **Açıklamalar Ve Yorumlarla 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu 1. Cilt**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Malkoç Kitabevi Yayınları, Ankara 2008, s. 484; Murat ÖZEN, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama", **Adalet Dergisi**, Sayı: 34, Yıl: 2009, s. 196.

[178] Hakan HAKERİ/Yener ÜNVER, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler,** Adalet Yayınevi, 11. Baskı, Ankara 2015, s. 165.

[180] BIÇAK, s. 586; ŞAHİN, s. 240.

[181] Doğan SOYASLAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s. 313; Süheyl DONAY, **Ceza Yargılama Hukuku**, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2012, s. 122, TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 221.

[182] BIÇAK, s. 586; ŞAHİN, s. 240.

tutuklama kararı verilemez.[183] Tutuklama kararı verilebilmesi için yalnızca soyut şüphe yetmemekte, olaya, somut delillere dayanan ve belli bir yoğunluğa ulaşmış bir şüphe aranmaktadır.[184] Yine tutuklama için bir şüphe sebebinin varlığı yetmemekte, bu sebeplerin kuvvetli suç şüphesini ortaya koyan olgu niteliğinde olması gerekmektedir.[185] Olgudan anlaşılması gereken meydana gelen her şeydir. Her olay bir olgudur. Bu nedenle tutuklama için işlenen bir suçun olguyla, somut olayla ortaya konulması gereklidir.[186] Diğer bir ifadeyle, tutuklama kararında yalnızca somut delil olduğunun belirtilmesi yetmemekte, somut delilin ne olduğu da açık bir şekilde belirtilmeli[187] ve kuvvetli suç şüphesinin varlığı mutlak bir surette maddi delillerle ortaya konulmalıdır.[188]

CMK'ya göre (m. 170/1), tutuklama kararı verilebilmesi için kuvvetli şüphe gerekliyken, iddianame düzenlenmesi, kamu davasının açılabilmesi için yeterli şüphe gerekmektedir.[189] Kuvvetli şüphe, hakkında kovuşturma yapılan sanığın kovuşturma sonunda mahkum olma ihtimalinin yüksek olması anlamına gelirken, yeterli şüphe, elde bulunan delillerle yapılacak yargılama neticesinde mahkumiyet kararı verilmesinin muhtemel olması demektir.[190] Kuvvetli şüphe içerisinde yeterli şüphe de bulunmaktadır. Çünkü kuvvetli şüphenin var olduğu yerde yeterli şüphe evleviyetle var olmak zorundadır.[191] Bu bakımdan tutuklama kararı verilebilmesi için kamu davası açılması için aranan sebeplerden daha güçlü sebepler aranmaktadır. Dolayısıyla kuvvetli şüphe yoksa suçun niteliğine bakılmadan yargılamanın tutuksuz olarak

---

[183] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 221; DONAY, s. 119; TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 218; ÖZEN, s. 196; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 194.

[184] BIÇAK, s. 586; ŞAHİN, s. 240.

[185] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 180; Bilal ÇALIŞKAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Tutuklama", **Adalet Dergisi**, Sayı: 37, Yıl: 2010, s. 4.

[186] Hüsnü ALDEMİR, **Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri Yakalama Gözaltına Alma Tutuklama ve Adli Kontrol**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2012, s. 152.

[187] Süheyl DONAY, "Terörle Mücadele Yasası'nda, Ceza Yargılama Yasası'nda ve Türk Ceza Yasası'nda 6526 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler Hakkında Düşünceler", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 88, S. 4, Yıl: 2014, s. 68-69.

[188] A. Güçlü SEVİMLİ, "Kuvvetli Suç şüphesi Gölgesindeki Tutuklama", **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: 83, Sayı: 1, Yıl: 2009, s. 192.

[189] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 221; CENTEL/ZAFER, s. 83; İNCİ USLU, s. 83.

[190] BIÇAK, s. 344.

[191] İNCİ USLU, s. 83.

yapılması gerekmektedir.[192]

b. Bir Tutuklama Nedeninin Varlığı

aa. Genel Olarak

Tutuklama kararı verilebilmesi için şüpheli ya da sanığın suçluluğu konusunda kuvvetli şüphenin bulunması tek başına yeterli değildir. Tutuklama kararı verilebilmesi için kuvvetli şüpheyle birlikte bir tutuklama nedeninin de bulunması gereklidir.[193] CMK m. 100/2'de iki tutuklama nedeni yer almaktadır. Birincisi, şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı (CMK m. 100/2-a), ikincisi de şüpheli veya sanığın, davranışları ile delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme ve tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunmasıdır (CMK m. 100/2-b).[194]

bb. Kaçma, Saklanma ve Kaçma Şüphesini Uyandıran Somut Olguların Varlığı

Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı, Anayasa madde 19/3'te ve CMK madde 100/2-a'da tutuklama nedeni olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı bir tutuklama nedenidir.[195] Sanığın kasıtlı olarak adli merciilerin kendisini mahkemeye çağırmasını ya da diğer adli işlemlerde gerekli olduğu şekilde hazır bulunmasını engellemesi durumu kaçmadır.[196] Suçun işlenmesine yakın bir zamanda ya da suçun işlenmesinin hemen ardından yeni bir ev edinmeksizin evini, yine adli merciilerin kendisine ulaşmasını engelleme amaçlı ülkeyi terkeden şüpheli ya da sanık kaçaktır.[197] Başka bir deyişle, yargılamayı sonuçsuz bırakmak için bulunduğu yeri değiştiren şüpheli ya da sanık kaçaktır.[198] Yine yurtdışına

---

[192] Osman YAŞAR, **Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu I. Cilt**, 4.Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2009, s. 791.

[193] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 222; ÖZEN, s. 197; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 194.

[194] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 471; KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 182-184; İNCİ USLU, s. 99.

[195] CENTEL/ZAFER, s. 339.

[196] CENTEL/ZAFER, s. 339; ÖZEN, s. 197.

[197] İNCİ USLU, s. 100.

[198] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 471.

gitmiş olan ve yurda dönme iradesi olmayan şüpheli ya da sanık da kaçaktır.[199] Bunun gibi bir ülkede ilgili makamlara bildirmeden ya da yanlış bir isim bildirerek bulunan kişi de kaçaktır.[200]

CMK'da da kaçağın tanımına yer verilmiştir. Kaçak, CMK madde 247/1'de; *"Hakkındaki kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle mahkeme tarafından kendisine ulaşılamayan kişiye kaçak denir."* şeklinde tanımlanmıştır. Kaçma ya da saklanma, şüpheli veya sanık tarafından kasten yapılmalıdır.[201] Böyle bir amacı bulunmadan seyahate çıkmış olan kişi kaçak sayılmaz.[202] Kaçma kavramı içerisinde saklanmayı da barındırdığından CMK madde 100/2-a'da saklanma kavramına yer verilmesi doktrinde eleştirilmiştir.[203] Ayrıca kaçan kişi saklanacağından, saklanma, kaçma kavramının anlamını kuvvetlendirmeden başka bir anlam taşımaz.[204]

Bulunduğu yer bilinmeyen veya yurt dışında bulunup da yetkili mahkeme önüne getirilemeyen veya getirilmesi uygun bulunmayan sanık, gaip sayılır (CMK m.244/1). Şüpheli ya da sanığın, gaip olması ile kaçak olması aynı anlamda değildir. Her iki kavrama bakılacak olursa, şüpheli ya da sanığın duruşmada bulunmaması, iradesi dışında gerçekleşmişse ve kişi kendisi hakkında yapılan kovuşturma işlemlerinden habersiz ise gaiplik, ancak bunun aksine şüpheli ya da sanığın yokluğu, hakkında yapılan kovuşturmayı bilerek etkisiz hale getirmek amacını taşıyorsa, kaçaklık söz konusudur.[205]

Şüpheli ya da sanık, suç işledikten sonra kaçmış veyahut saklanmışsa,[206] kaçmaya başlamış veya bu konuda hazırlık yapmaktaysa tutuklama nedeni var sayılır.[207] Kanun koyucu soyut bir ifadeden kaçınarak, soyut kaçma tehlikesi ya da

---

[199] İNCİ USLU, s. 100.

[200] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 471.

[201] İNCİ USLU, s. 101; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 471.

[202] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 471.

[203] Bkz. TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 219.

[204] ÖZBEK ve diğerleri, s. 279.

[205] Ömer ÖMEROĞLU, "Ceza Muhakemesinde Gaip ve Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, Y. 2013, S. 3, s. 207-208; İNCİ USLU, s. 101-102.

[206] İNCİ USLU, s. 101; Mehmet Reşat KOPARAN, "Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama", **TBBD,** Sayı: 65, Yıl: 2006, s. 159.

[207] HAKERİ/ÜNVER, s. 503.

potansiyelinden bahsetmemiştir.[208] Yalnızca soyut kaçma endişesi yeterli olmamakta, bu şüpheyi uyandıracak somut olaylar aranmaktadır.[209] Kanunda kaçma şüphesini uyandıracak somut olguların varlığının aranması, tutuklamanın somut nedenlere göre yapılmasını sağlar.[210] Dolayısıyla tutuklama kararı verileceği zaman kaçma şüphesini haklı kılacak somut olayların var olması ve bu olaylarla birlikte somut koşullar değerlendirildiğinde kaçma şüphesinin var olduğu kanısına ulaşılmalıdır.[211] Hâkim, kararında bu olayların neler olduğuna yer vermek zorundadır.[212] Kaçma şüphesi konusunda değerlendirme yapılırken somut olay bütünüyle değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme yapılırken şüpheli ya da sanığa isnat edilen suç, şüpheli ya da sanığın kişiliği, yaşam şartları, suç isnadından önceki yaşamı ve suçun isnadından sonraki davranışları, ailevi durumu ve ekonomik durumu göz önüne alınmalıdır.[213] Ayrıca bu değerlendirme yapılırken şüpheli ya da sanığın kaçma tehlikesini ortaya koyan olgular ile kaçmayacağını gösteren olgular birbiriyle karıştırılmamalıdır.[214] Örneğin, sanığın güçlü aile bağlarının bulunması, güvenli bir ikametgâha sahip olması, hasta olması veya suçunu ikrar etmiş olması, sanığın kaçmayacağını gösteren olgular, buna karşın isnad edilen suçun ya da verilecek olan cezanın büyük ekonomik ve sosyal çöküntüye neden olması ihtimali, kendi kusuru nedeniyle işsiz kalma, sahte bir isim kullanma, başka bir ülkeden iade ihtimalinin bulunmaması, terör örgütü üyeliği de şüpheli ya da sanığın kaçma tehlikesini ortaya koyan olgulardır.[215] Bunun yanında şüpheli ya da sanığın kaçma şüphesi değerlendirilirken isnad edilen suç sonucunda alacağı ceza süresiyle bağlantı kurulmamalı ve alacağı muhtemel ceza nedeniyle kaçma şüphesi varsayılmamalıdır.[216] Yine belirtmek gerekir ki, kaçma ya da saklanma şüphesinin varlığı, dolayısıyla tutuklama nedeninin varlığı söz konusu olsa bile, yukarıda da belirttiğimiz üzere, tutuklama ihtiyari olduğundan tutuklama zorunlu değildir.[217]

---

[208] HAKERİ/ÜNVER, s. 503.
[209] BIÇAK, s. 587; YAŞAR, s. 792; KOPARAN, s. 159.
[210] CENTEL/ZAFER, s. 339.
[211] HAKERİ/ÜNVER, s. 503.
[212] BIÇAK, s. 587.
[213] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 222; ŞAHİN, s. 242; HAKERİ/ÜNVER, s. 503.
[214] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 221; ŞAHİN, s. 242.
[215] CENTEL/ZAFER, s. 339; TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 222.
[216] DONAY, s. 122; HAKERİ/ÜNVER, s. 503.
[217] ÖZBEK ve diğerleri, s. 279.

cc. Şüpheli veya Sanığın Davranışları

Ceza muhakemesinde asıl amaç maddi gerçeği ortaya çıkarmaktır. Bu amacın geçekleşmesi, yargılama makamlarının maddi gerçeğe ulaşması için ispat araçları ya da delil denilen bazı araçlara sahip olması gereklidir. Yargılama makalarının elinde yetersiz, yanlış ya da tahrif edilmiş deliller bulunması halinde maddi gerçeğin eksiksiz olarak ve şüpheye yer vermeyecek şekilde ortaya çıkması mümkün değildir. Bunun yanında suçun işlenmesinden sonra suçun işlendiğini ortaya koyabilecek delillere en yakın olan şüpheli ya da sanıktır. Bu nedenle maddi gerçeğin ortaya çıkmasını sağlayacak olan delilleri en seri şekilde yokedebilecek, değiştirebilecek ya da gizleyebilecek olan da yine şüpheli ya da sanıktır. Bu nedenlerle kanun koyucu delillerin karartılmasını bir tutuklama nedeni sayarak şüpheli ya da sanığın ceza yargılamasını sekteye uğratabilecek bu tip davranışlarını engellemeye çalışmıştır.[218]

Bununla birlikte her durumda şüpheli ya da sanığın delillere en yakın kişi olması nedeniyle zorunlu olarak bir tutuklama nedeninin var olduğunu kabul etmek adaletli bir yaklaşım olarak kabul edilemez. Çünkü şüpheli ya da sanığın söz konusu suçu işlemiş olması halinde delillere en yakın sayılan kişi olmasının yanında, suçu işlememiş olması halinde de delillere bir o kadar uzaktır.[219]

CMK'ya göre şüpheli ya da sanığın davranışlarının delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme (CMK 100/2-b.1), tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma (CMK 100/2-b.2) hususlarında kuvvetli şüphe oluşturması durumunda tutuklama sebebi varsayılabilecektir.[220]

aaa. Delilleri Yok Etme, Gizleme veya Değiştirme

Şüpheli ya da sanığın deliller üzerinde etkide bulunacağı ve bu şekilde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını engelleyeceği konusunda çeşitli davranışlar içerisine girmiş olması halinde delilleri karartma tehlikesi söz konusudur.[221] Şüpheli ya da sanığın delilleri yok etme, gizleme veya değiştirmesi nedeniyle bir tutuklama nedeninin varsayılabilmesi için şüpheli ya da sanığın isnat edilen suçu işlediğine dair kuvvetli

[218] İNCİ USLU, s. 111.

[219] İNCİ USLU, s. 111-112.

[220] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 182; ÖZBEK ve diğerleri, s. 279; HAKERİ/ÜNVER, s. 504; ŞAHİN, s. 242; İNCİ USLU, s. 112.

[221] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 472; ALDEMİR, s. 156.

şüphe bulunması gerektiği gibi, delilleri karartması/karartacağı konusunda da kuvvetli şüphe bulunmalıdır.[222] Dolayısıyla yalnızca varsayımlara ya da ihtimallere dayanılarak şüpheli ya da sanığın delilleri karartacağından yola çıkılarak tutuklama nedeninin varlığı kabul edilemez.[223] Bu nedenle şüpheli ya da sanığın tutuklanmaması ya da tutuklu iken salıverilmesi halinde, deliller üzerinde etkide bulunması hususunda yüksek bir ihtimal bulunmalıdır.[224] Delillerin karartılması şüpheli ya da sanığın davranışlarıyla olacağından, bu hususta somut olguların varlığı gereklidir.[225] Bu konuda somut olayın özelliklerine, şüpheli ya da sanığın kişiliğine, davranışlarına ve yaşam şartlarına bakılmalıdır.[226] Örneğin şüpheli ya da sanığın davranışları, ilişkileri ve önceki hayatı delilleri karartma tehlikesinin bulunduğunu haklı gösterecek şekilde olmalıdır.[227]

Delilleri karartma, aydınlatılması gereken olayda var olan maddi delillerin yok edilmesi, gizlenmesi ya da değiştirilmesi şeklinde yapılabilir.[228] Delillerin gizlenmesi, delillerin kaçırılması şeklinde de olabilir. Delillerin yok edilmesi, gizlenmesi ya da değiştirilmesi durumlarının tamamında şüpheli ya da sanığın yargılama makamlarının söz konusu delillere ulaşmasını engelleme kastı bulunmaktadır.[229] Delilleri karartma tehlikesinin varsayılabilmesi için şüpheli ya da sanığın tutuklama öncesinde delilleri karartma konusunda girişimde bulunmuş olmasını gerektirmez. Ancak bu yönde bir çaba içinde olduğunun anlaşılması delil karartma şüphesinin varlığına delil olabilir.[230] Bu kapsamda şüpheli ya da sanığın maddi delilleri yakması, tahrif etmesi,[231] delil üretmesi, gizli anlaşmalar yapması, serbest bırakılması halinde diğer belgeleri de yok edeceğinin anlaşılması[232] delillerin karartılmasına örnek gösterilebilir. Delillerin

---

[222] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 182; HAKERİ/ÜNVER, s. 504; CENTEL/ZAFER, s. 340; ŞAHİN, s. 242; TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 220; SOYASLAN, s. 313; DONAY, s. 82; BIÇAK, s. 587; İNCİ USLU, s. 112; ALDEMİR, s. 156; YAŞAR, s. 792.

[223] İNCİ USLU, s. 112; Mesut Bedri ERYILMAZ, **Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2012, s. 616.

[224] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 473.

[225] CENTEL/ZAFER, s. 340; KOPARAN, s. 159.

[226] BIÇAK, s. 587; ALDEMİR, s. 156.

[227] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 473.

[228] BIÇAK, s. 587; İNCİ USLU, s. 113.

[229] İNCİ USLU, s. 113.

[230] BIÇAK, s. 587.

[231] İNCİ USLU, s. 113.

[232] HAKERİ/ÜNVER, s. 504.

karartılması geleceğe yönelik var olmalıdır.[233] Dolayısıyla deliller toplanmış, araştırılacak bir husus kalmamış ve olay aydınlatılmışsa delillerin karartılması tehlikesi söz konusu olamaz.[234] Ayrıca toplanmamış olan deliller davaya etki edecek nitelikte değilse bu durumda da delillerin karartılması tehlikesi söz konusu olamaz.[235] Yine delillerin daha önceden karartılmış olması halinde de delillerin karartılması tehlikesinden bahsedilemez.[236] Bu durumda tutuklama yoluna gidilmemeli,[237] varsa bu nedenle verilmiş olan tutuklama kararı da geri alınmalıdır.[238]

Bunun yanında şüpheli ya da sanığın kanunun kendisine tanımış olduğu çeşitli haklarını kullanması veyahut kullanıyor olması, delillerin karartılması tehlikesi olarak yorumlanıp tutuklama kararı verilemez. Örneğin şüpheli ya da sanığın susma hakkını kullanarak ifade vermemesi, suçu inkar ederek ikrardan kaçınması, beden muayenesi ya da vücuttan örnek alınmasını engellemeye yönelik hareketler yapması, delillerin karartılması kapsamında değerlendirilmemelidir.[239] Ayrıca delillerin karartılması, şüpheli ya da sanığın iradesine bağlı olarak gerçekleşmelidir. Dolayısıyla yargılama makamlarından kaynaklanan veyahut şüpheli ya da sanığın herhangi bir davranışı veya kastı sonucunda meydana gelmeyen olaylar sonucunda delillerin karartılması nedeniyle tutuklama nedeni var sayılamaz.[240] Örneğin soruşturma ya da kovuşturmanın henüz bitmemiş olması, suç ortaklarının kaçak durumda olması, önemli sayılabilecek tanıkların henüz dinlenmemiş olması, suçun mağdurunun bulunamamış olması durumları, şüpheli ya da sanığın delilleri karartma tehlikesi nedeniyle tutuklamayı haklı kılmaz.[241]

bbb. Tanık, Mağdur veya Başkaları Üzerinde Baskı Yapılması Girişiminde Bulunma

CMK m. 100/2-b.2'ye göre tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı

---

[233] BIÇAK, s. 587; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 194.
[234] HAKERİ/ÜNVER, s. 504; CENTEL/ZAFER, s. 340; DONAY, s. 82; BIÇAK, s. 587.
[235] DONAY, s. 82.
[236] CENTEL/ZAFER, s. 340; ŞAHİN, s. 243; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 194.
[237] CENTEL/ZAFER, s. 340.
[238] HAKERİ/ÜNVER, s. 504.
[239] İNCİ USLU, s. 113-114.
[240] İNCİ USLU, s. 114-115; ŞEN/ÖZDEMİR, s. 173-174.
[241] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 223; ALDEMİR, s. 157.

yapılması girişiminde bulunma durumunun tutuklama nedeni olarak varsayılması için belirtilen tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususunda kuvvetli şüphe bulunmalıdır.[242] Dolayısıyla bu tutuklama nedeninin varsayılması için de soyut baskı ihtimali yeterli sayılmaz.[243] Baskıdan anlaşılması gereken şey tanık, mağdur ya da başka kişilerin beyanlarını etkileyen tüm davranışlar olup, söz konusu baskı tehdit gibi manevi ya da cebir gibi maddi fiillerle gerçekleştirilebilir.[244] Aydınlatılması istenilen olay kapsamında ifade verecek olan tanık, mağdur, suç ortağı ya da bilirkişi gibi başka kişilere karşı baskı yapma girişiminde bulunma durumu delillerin karartılacağını gösterir. Dolayısıyla belirtilen kişilere karşı meşru ve dürüst olmayarak etkilemeye yönelik davranışlar tutuklama nedeni sayılabilir.[245] Yine şüpheli ya da sanığın aydınlatılması istenilen olay kapsamında tanıklarla konuşmaya çalışma ya da mağdurla görüşmeye çalışma yönünde hareketler içerisine girmesi durumunda da baskının varlığı kabul edilmelidir.[246]

CMK'da bilirkişi ifadesine açık bir şekilde yer verilmemişse de başkaları kavramından bilirkişiler anlaşılmaktadır.[247] Bunun yanında kanunda başkaları kavramı kullanılmış olup sınırlama yapılmamış olması nedeniyle tanığın tanıklıkta bulunmaması ya da yalan tanıklıkta bulunması için yakınlarına yapılan baskı da tanığa dolaylı olarak da olsa etki etmesi nedeniyle tanık üzerinde yapılmış baskı olarak kabul edilmektedir.[248] Bunun yanında tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminin mutlaka şüpheli ya da sanık olması gerekmez. Belirtilen kişilere karşı baskı yapan ya da

---

[242] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 182; HAKERİ/ÜNVER, s. 504; CENTEL/ZAFER, s. 340; ŞAHİN, s. 242; TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 220; SOYASLAN, s. 313; DONAY, s. 82; BIÇAK, s. 587; İNCİ USLU, s. 112; ALDEMİR, s. 157; YAŞAR, s. 793.

[243] KOPARAN, s. 159.

[244] ALDEMİR, s. 157.

[245] CENTEL/ZAFER, s. 340.

[246] YAŞAR, s. 793. Yazara göre uyuşturucu madde kaçakçısı olan şüpheli ya da sanığın, diğer suç ortaklarıyla telefon görüşmesi yapması, toplantı yapması, evine gidip görmesi halinde bu durum suçu ortakların üzerine yükleyip kendisi veya diğerlerini kurtarmak için uzlaşmaya çalışma olarak kabul edilip tutuklama kararı verilmelidir. Ayrıca konuşma ya da görüşmelerin gerçekten bu yolda olduğunun tespit edilmesine gerek bulunmamaktadır. Bkz. YAŞAR, s.793. Karşı görüş için bkz. İNCİ USLU, s. 118. Yazara göre şüpheli ya da sanığın mağdur, müşteki ya da tanıkla konuşarak ifadelerini kendi lehine değiştirmesini istemesi ve bu konuda menfaat teklif etmesi halinde bu durum baskı olarak nitelendirilmeyebilir. Zira şüpheli ya da sanık söz konusu kişilere baskı yapmaksızın menfaat teklif etmiş olabilir. Dolayısıyla böyle bir durum tutuklama nedeni olarak düşünülmemelidir. Bkz. İNCİ USLU, s. 118.

[247] HAKERİ/ÜNVER, s. 504; İNCİ USLU, s. 118.

[248] İNCİ USLU, s. 118; ALDEMİR, s. 157.

baskı yapma girişiminde bulunan kişi, şüpheli ya da sanık lehine üçüncü kişiler de olabilir. Örneğin tanıklar, kasten öldürme suçundan hakkında soruşturma yürütülen bir şüphelinin kendisi tarafından olabileceği gibi, akrabası ya da yakın arkadaşı tarafından da baskı altına alınabilir.[249] Ayrıca tanık ya da bilirkişinin tutuklama kararı verileceği zaman henüz bu sıfatı taşıyıp taşımamaları önemli değildir. Önemli olan şüpheli ya da sanığın söz konusu kişilerin ilerleyen zaman diliminde tanık ya da bilirkişi sıfatına sahip olacağını bilmesi ya da tahmin etmesidir.[250]

dd. Tutuklama Nedenlerinin Var Sayılması

CMK m. 100/3'te katalog halinde sayılan bazı suçların işlendiğine veya işlenmesine teşebbüs edildiğine ilişkin kuvvetli şüphe söz konusu olduğunda tutuklama nedenlerinin var olduğu kabul edilmektedir.[251] CMK ile önemli görülen bazı ağır suçlar açısından kaçma ve delilleri karartma şüphesinin varlığına yönelik yasal bir karine oluşturularak[252] hakime bir yetki tanınmış, dolayısıyla karine kapsamına alınmış suçların işlendiğine dair kuvvetli suç şüphesi mevcut olduğu zaman hakimin ayrıca bir tutuklama nedeni araması zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır.[253] Başka bir deyişle, karine kapsamında olan CMK m. 100/3'te katalog halinde sayılan bazı suçların işlendiğine dair kuvvetli suç şüphesi mevcut ise, şüpheli ya da sanığın kaçma, saklanma ya da delilleri karartma şüphesinin bulunduğu varsayılabilecektir.[254]

CMK m. 100/3'e göre, aşağıdaki suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeni var sayılabilir[255]:

a.) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;

1. Soykırım ve insanlığa karşı suçlar (m. 76, 77, 78),

2. Kasten öldürme (m. 81, 82, 83),

3. Silahla işlenmiş kasten yaralama (m. 86, fıkra 3, bent e) ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama (m. 87),

---

[249] ALDEMİR, s. 158.

[250] İNCİ USLU, s. 119.

[251] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 473; ŞAHİN, s. 241; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 195.

[252] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 186; ŞAHİN, s. 241; BIÇAK, s. 587; KOPARAN, s. 160.

[253] HAKERİ/ÜNVER, s. 504; ALDEMİR, s. 158.

[254] ALDEMİR, s. 158; İNCİ USLU, s. 120.

[255] Kanunda belirtilen katalog suçlar hakkında eleştiri için bkz. İNCİ USLU, s. 123 vd.

4. İşkence (m. 94, 95)

5. Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, m. 102),

6. Çocukların cinsel istismarı (m. 103),

7. Hırsızlık (m. 141, 142) ve yağma (m. 148, 149),

8. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (m. 188),

9. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkralar hariç, m. 220),

10. Devletin güvenliğine karşı suçlar (m. 302, 303, 304, 307, 308),

11. Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar (m. 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315),

b) 10.7.1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (m. 12) suçları.

c) 18.6.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanununun 22 nci maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu.

d) 10.7.2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.

e) 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 ve 74 üncü maddelerinde tanımlanan suçlar.

f) 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110 uncu maddesinin dört ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.

Karine haline getirilen katalog suçların işlenmesi durumu uygulamada doğrudan tutuklama nedeninin aranmamasına yol açmamalıdır. Çünkü kanunda bu suçların işlendiği konusunda kuvvetli suç şüphesinin varlığı durumunda tutuklama nedeninin varsayılabileceği, fakat varsayılmak zorunda olmadığı belirtilmektedir.[256] Zira CMK m. 100/3'te yer alan katalog suçlar ile tutuklama nedenlerinin var olduğu hususunda getirilen karine aksi ispat edilebilen bir karinedir.[257] Yani tutuklama istemi hakkında karar verecek olan hakim getirilen bu karineye rağmen gerekçesini açıklayarak şüpheli ya da sanığın kaçmayacağı, delilleri karartmayacağı kanaatine varıp tutuklama

[256] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 224; HAKERİ/ÜNVER, s. 504-505. Katalog suçlar söz konusu olduğunda da kuvvetli suç şüphesinin yanında diğer tutuklama nedenlerinin de bulunması gerektiğine dair bkz. Ersan ŞEN, "Ceza Yargılaması Süreci", **TBBD**, Yıl: 2011, Sayı: 97, s. 276-277.

[257] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 224; TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 221; İNCİ USLU, s. 122.

isteminin reddi yönünde karar verebilir.[258]

CMK m. 100/3'te yer verilen[259] düzenleme ile tutuklama hakkında bir karine getirilmişse de; tutuklama nedenlerinin varlığı tutuklama kararı verilmesinin zorunlu olması sonucunu doğurmaz.[260] Yani bu düzenlemeyle hukukumuzda tutuklama zorunluluğunun bulunduğu sonucuna varılamaz. Bu durum kanunda "…tutuklama nedeni var sayılabilir" (CMK m. 100/3) şeklinde belirtilerek açıklığa kavuşturulmuştur.[261] Dolayısıyla CMK m. 100/3'te yer verilen bu suçlar açısından da tutuklama ihtiyari bir koruma tedbiridir.[262] Ancak CMK m. 100/3'te yer verilen bu düzenleme uygulamada tutuklamada zorunluluk gibi algılanmaktadır.[263] Söz konusu karine, verilmesi muhtemel olan cezanın verilmeden önce uygulanmasına yol açabilmektedir.[264]

3. Şekli Şartlar

a. Şüpheli ya da Sanığın Huzurda Bulunması

CMK'ya göre tutuklama kararı verilebilmesi için şüpheli veya sanığın mutlak surette mahkeme ya da hakim huzuruna çıkarılması ve sorgusunun yapılmasının

---

[258] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 224; TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 221; ALDEMİR, s. 160-161.

[259] CMK madde 100/3'te yer alan düzenleme öğretide eleştirilmektedir. Söz konusu düzenlemenin eleştirisi için bkz. ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 474; DONAY, s. 223; CENTEL/ZAFER, s. 341; ŞEN/ÖZDEMİR, s. 122 vd.; A. Duygu ÖZGÜVEN, "Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde Adli Kontrol", **TBBD**, Sayı: 81, Yıl: 2009, s. 14; Ali Rıza ÇINAR, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kürüm-Türkiye Kararının, Sözleşme ve İç Hukuktaki İlgili Hükümlere Göre Değerlendirilmesi"**, TBBD**, Sayı: 95, Yıl: 2011, s. 57; YURTCAN, s. 362. YURTCAN'a göre CMK madde 100/3'te yer alan düzenlemenin bir karine olduğu söylense de, tutuklama konusundaki uygulama dikkate alındığında CMK madde 100/3'te yer alan suçlar söz konusu olduğunda otomatik tutuklama sonuçları ortaya çıkacaktır. Bkz. YURTCAN, s. 362.

[260] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 186; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 474; HAKERİ/ÜNVER, s. 504-505; CENTEL/ZAFER, s. 341; BIÇAK, s. 587; TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 220 vd.; ÖZBEK ve diğerleri, s. 280; ŞAHİN, s. 241; ALDEMİR, s. 158. Ancak tüm bu açıklamalara karşın uygulamada özellikle büyük şehirlerde iş yoğunluğuna bağlı olarak katalog suçların otomatik olarak tutuklama nedeni sayıldığı bilinmekte ve haklı olarak belirtilmektedir. Bkz. DONAY, s. 124; İNCİ USLU, s. 122-123.

[261] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 407; CENTEL/ZAFER, s. 341; BIÇAK, s. 587; ÇINAR, s. 56; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 195; ŞEN, "Ceza Yargılaması Süreci", s. 299-300. Karşı görüş için bkz. ERYILMAZ, s. 618-619.

[262] ŞAHİN, s. 241.

[263] DONAY, s. 83-84; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 195; ŞEN/ÖZDEMİR, s. 122; ÇINAR, s. 56-57.

[264] ÖZGÜVEN, s. 14; ÇINAR, s. 56-57. ÇINAR'a göre; CMK madde 100/3'te yer verilen katalog suçlar konusunda değişiklik yapılmalıdır. Değişiklik yapılmadığı taktirde AİHM tarafından AİHS madde 5/3'ün ihlali nedeniyle hükmedilen tazminatları ödemeye devam edeceğiz. ÇINAR, s. 57. CMK madde 100/3'te değişiklik yapılması gerektiğine dair ayrıca bkz. Turgut KATOĞLU, "Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl: 2011, Sayı: 4, s. 22-23.

ardından tutuklama kararı verilip verilmemesi konusunda bir değerlendirmede bulunulması gereklidir.[265] Bu durum tutuklama kararının, duruşma açılıp şüpheli ya da sanığın sorgusu yapıldıktan sonra verilmesinin sonucudur[266]. Verilen tutuklama kararının içeriğinin şüpheli veya sanığa sözlü olarak bildirilmesi zorunludur.[267] Dolayısıyla tutuklama sonucunda kişi özgürlüğü tedbir amaçlı olarak kısıtlanan kişinin savunması alınmaksızın yokluğunda tutuklamanın önüne geçilmesi amacıyla CMK ile kural olarak gıyabi tutuklama kurumu kaldırılmıştır.[268] CMK'ya göre şüpheli veya sanığın yokluğunda (CMK m. 194 vd.), gıyabında (CMK m. 244 vd.) veya kaçak olması durumunda (CMK m. 247 vd.) tutuklama kararı verilmesi kural olarak yasaktır.[269] Bunun istisnası yurt dışında kaçak olarak bulunan şüpheli ya da sanıklardır.[270] Böylelikle yabancı ülkede bulunan kaçaklar hakkında tutuklama kararı verilebilmesi durumu dışında[271] CMK ile gıyabi tutuklama kurumu kaldırılmış olup, hazır olmayan şüpheli veya sanık hakkında hâkim veya mahkeme tarafından tutuklama kararı verilemeyecektir.[272] Tutuklamanın gıyapta verilmesinin başka bir istisnası da, savcının tutuklama talebinin reddedilmesi durumunda, savcı tarafından bu ret kararına itiraz edilmesi durumunda itiraz merciinin bu itirazı kabul etmesi halinde verilen tutuklama kararıdır. İtiraz merciinde duruşma yapılmaması nedeniyle bu durumda verilen tutuklama kararı da şüpheli ya da sanığın gıyabında verilmiş olmaktadır.[273] Dolayısıyla gıyabi tutuklama kararını kaldıran kanun koyucu bu suretle şüpheli ya da

---

[265] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 469; TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 221; HAKERİ/ÜNVER, s. 511; İNCİ USLU, s. 76; YAŞAR, s. 796.

[266] ÖZBEK ve diğerleri, s. 277.

[267] HAKERİ/ÜNVER, s. 511.

[268] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 221; ŞEN/ÖZDEMİR, s. 107; Ali KARAGÜLMEZ, "Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 Sayılı CMK'nın İncelenmesi", **TBBD**, Yıl: 2005, Sayı: 58, s. 129; KOPARAN, s. 162.

[269] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 221; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 469.

[270] HAKERİ/ÜNVER, s. 511; ŞAHİN, s. 245; KOPARAN, s. 162.

[271] ÖZBEK ve diğerleri, s. 282; ERYILMAZ, s. 620; YAŞAR, s. 797. Şüpheli ya da sanık kaçak ise iade usulünün gerektirmesi nedeniyle hakkında gıyabi tutuklama kararı verilebilir. Bu şekilde verilen tutuklama istisnai bir tutuklamadır. Bkz. YAŞAR, s. 797; ŞAHİN, s. 245.

[272] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 469.

[273] HAKERİ/ÜNVER, s. 511; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 470; CENTEL/ZAFER, s. 344. Karşı görüş için bkz. ŞEN/ÖZDEMİR, s. 110-111. ŞEN/ÖZDEMİR'e göre; İtiraz mercii yapılan itirazı kabul etmesi halinde CMK 98/1'e göre yakalama emri düzenler. Yapılan itiraz incelemesi yakalama emri çıkarılıp çıkarılmamasına ilişkindir. Dolayısıyla itiraz mercii yakalama emri düzenlediği durumda yakalanan şüphelinin savunmasını alıp yüzüne karşı tutuklama kararı verebilir. CMK 271/4'te yer verilen tutuklama kararı yoklukta verilemez. Bu durum CMK madde 98/1'in birinci cümlesi ve CMK 271/4'ten çıkan sonuçtur. ŞEN/ÖZDEMİR, s. 110-111.

sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilebilecek bir duruma yol açmıştır.[274]

Gıyapta tutuklama kararının kaldırılmış olması nedeniyle hazır olmayan şüpheli ya da sanık hakkında hâkim veya mahkeme artık yakalama emri çıkaracaktır. CMK m. 98'e göre, soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Kovuşturma evresinde ise sanık hakkında yakalama emri, re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim veya mahkeme tarafından düzenlenir. CMK m. 199'a göre mahkeme tarafından her zaman sanığın hazır bulunması ve yakalama emriyle getirilmesi kararı verilebilir.[275] Hakkında çıkarılan yakalama kararı üzerine yakalanan şüpheli ya da sanık, en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılır. Yakalanan kişi, en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılamıyorsa, aynı süre içinde yakalandığı yer adliyesinde, mevcut değil ise en yakın adliyede kurulu sesli ve görüntülü iletişim sisteminin kullanılması suretiyle yetkili hâkim veya mahkeme tarafından bu kişinin sorgusu yapılır veya ifadesi alınır.[276] Bu şekilde yetkili hâkim veya mahkeme tarafından hakkında yakalama kararı çıkarılmış olan şüpheli ya da sanığın sorgusu yapıldıktan veya ifadesi alındıktan sonra hakkında şartların mevcut olması durumunda tutuklama kararı verilebilir.[277] Sesli ve görüntülü iletişim sisteminin kullanılması suretiyle yetkili hâkim veya mahkeme huzuruna çıkarılma durumu daha önce CMK'da bulunmamaktaydı. Söz konusu hüküm, 21.02.2014 gün ve 6526 sayılı kanunun[278] 7. maddesiyle yapılan değişiklikle m. 94'e eklenmiştir.

Değişiklik öncesi CMK m. 94'e göre[279], hakkında yakalama kararı bulunan şüpheli ya da sanık, yakalandığı zaman en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkim veya

---

[274] CENTEL/ZAFER, s. 344; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 196.

[275] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 469.

[276] DONAY, "Terörle Mücadele Yasası'nda, Ceza Yargılama Yasası'nda ve Türk Ceza Yasası'nda 6526 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler Hakkında Düşünceler", s. 66-67; Muhammed BIÇAKÇIGİL**,** "Askeri Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama", **Askeri Adalet Dergisi**, Yıl: 42, Temmuz 2014, S. 140, s. 13-14.

[277] BIÇAKÇIGİL, s. 13-14.

[278] 06.03.2014 gün 28933 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer).

[279] CMK madde 94'ün değişiklikten önceki hali "Hâkim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişi, en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılamıyorsa, aynı süre içinde en yakın sulh ceza hâkimi önüne çıkarılır; serbest bırakılmadığı takdirde, yetkili hâkim veya mahkemeye en kısa zamanda gönderilmek üzere tutuklanır." şeklindeydi. Bu düzenlemeye göre sevk tutuklaması uygulaması mevcuttu.

mahkeme önüne çıkarılamadığı takdirde, aynı süre içerisinde en yakın sulh ceza hâkiminin huzuruna çıkarılmaktaydı. Serbest bırakılmadığı takdirde en kısa zamanda yetkili hâkim veya mahkeme huzuruna çıkarılmak üzere tutuklanmaktaydı. Bu duruma sevk tutuklaması ya da yol tutuklaması adı verilmekteydi.[280] Değişiklikten önce m. 94'te hakkında yakalama emri bulunan şüpheli ya da sanığın yakalandığı yerde bulunan sulh ceza mahkemesi tarafından tutuklanacağından bahsedilse de; aslında burada teknik anlamda bir tutuklama bulunmamaktaydı. Zira sulh ceza mahkemesinde huzura çıkarılan şüpheli ya da sanığın gerçekte aranan kişi olup olmadığının tespiti, kimlik bilgilerinin tespiti yapılmakta ve bu esnada dosyanın esasına girilmemekte, kişinin atılı bulunan suçu işleyip işlemediği hususunda bir değerlendirme yapılmamaktaydı.[281]

b. Tutuklamanın Ölçülü Olması

Genel olarak ölçülülük, temel hak ve özgürlüklere müdahale edildiğinde, sınırlamada başvurulan aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını, bu aracın sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını içeren bir ilkedir.[282] Hukukun bütün alanlarında geçerli olan ölçülülük ilkesinin insan haklarını temel alan bir ceza muhakemesi sisteminde de geçerli olacağı şüphesizdir.[283] Ceza muhakemesi hukukunda ölçülülük ilkesi, bir ceza muhakemesi işleminin yapılması üzerine, yapılan işlemle sağlanacak yarar ve ortaya çıkması olası zarar arasında makul bir oranın bulunmasını, ölçüsüzlük durumunda işlemin yapılmamasını ifade eder.[284] Bu açıdan koruma tedbirlerinin tümü açısından aranan[285] ölçülülük ilkesi tutuklama tedbirinin uygulanmasında dikkate alınması

---

[280] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 469; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 197.

[281] İNCİ USLU, s. 77. Değişikliğe uğrayan CMK 94 uyarınca uygulanan sevk tutuklaması öğretide eleştirilmekteydi. Bu açıdan söz konusu değişikliğin yerinde olduğu vurgulanmalıdır. Sevk tutuklamasının eleştirisi için bkz. ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 469; İNCİ USLU, s. 80. Yine Sevk tutuklamasının eleştirisi ve söz konusu madde değiştirilmeden önceki öneriler için bkz. ŞEN/ÖZDEMİR, s. 107-108. CMK madde 94 ile ilgili uygulamalar nedeniyle AİHM tarafından AİHS madde 5/3'ün ihlal edildiği yönünde kararlar verilmiştir. Bkz. Salih Salman KILIÇ v./Türkiye Davası, 05.03.2013, 22077/10, Par. 25-29, Süleymanoğlu v./Türkiye Davası, 29.01.2013, 38283/04, Par. 21-25, Abdulsitar AKGÜL v./Türkiye Davası, 25.06.2013, 31595/07, Par. 18-22.

[282] ÖZBUDUN, s. 114.

[283] Zekeriya YILMAZ, "Adli Kontrol", **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 2006, S. 1, s. 35.

[284] Metin YÜKSEL, **Ölçülülük İlkesi, Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2002, s. 71-72.

[285] ŞAHİN, s. 243.

gereken temel bir ilkedir.[286] Bu ilkeye daha önceden yalnızca doktrinde yer verilirken, ilke 3842 sayılı yasayla yapılan değişiklikle CMUK madde 104'e işlenmiş[287], ardından söz konusu ilkeye CMK'da da yer verilmiştir. Dolayısıyla ölçülülük ilkesine tutuklama açısından kanunda özel olarak yer verilmiştir.[288] Bu kapsamda CMK m. 100/1'de "işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez" şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiş bulunmaktadır. Bu düzenleme verilecek tutuklama kararının verilmesi beklenen ceza ya da güvenlik tedbiriyle belli bir orantıda olmasını aramıştır. Dolayısıyla her koruma tedbirinde olduğu gibi tutuklamada da amaçla araç arasında ölçülülük gözetilmelidir.[289] Ölçülülük ilkesi yalnızca koruma tedbirine (tutuklamaya) karar verilirken değil, söz konusu tedbir devam ederken de dikkate alınması gereken bir ilkedir.[290] Dolayısıyla yargılama makamları tutuklama gibi yasayla belirlenmiş koruma tedbirlerinin seçimi ve seçilen tedbirin hedeflenen amaç için gerekli olup olmadığının belirlenmesi ve şartları oluştuğunda, söz konusu tedbir amacına ulaşır ulaşmaz kullanılan tedbire son verilmesinde ölçülülük ilkesiyle bağlıdırlar.[291] Ölçülülük ilkesinin bünyesinde aşırılık yasağını da barındırdığı göz önüne alındığında, aslında söz konusu ilkeyle ifade edilmek istenen aşırılık yasağıdır. Bu bakımdan basit bir suçtan dolayı tutuklama kararı verilmemesi, tutuklulukta geçen sürenin, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbirinden fazla olmaması gerekmektedir. Aksi bir durum olarak tutuklama süresinin hükmedilecek cezaya yakın ya da bu ceza kadar sürdürülmesi masumiyet karinesine de zıt bir durum olacaktır.[292] Tutuklama bir ceza değil, zorunluluk sebebiyle uygulanması gereken bir önlemdir.[293] Tutuklama kararı şüpheli ya da sanığın mahkum olmaması ya da beraat etmesi durumunda telafisi güç zararlara neden olabilir.[294] Bu nedenle

---

[286] ŞEN/ÖZDEMİR, s. 125.

[287] Nur CENTEL, "Koruma Tedbirlerinde Gelişmeler"**, Hukuk Araştırmaları**, Cilt: 8, Sayı: 1-3, İstanbul 1995, s. 93 vd.

[288] ŞAHİN, s. 243; ÖZGÜVEN, s. 7.

[289] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 181.

[290] Mahmut KOCA, "Tutuklamada Oranlılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, S. 2, Y. 2003, s. 118.

[291] KOCA, s. 117-118.

[292] ÖZBEK ve diğerleri, s. 276.

[293] Hülya POYRAZ GİYİK, **Kanun Dışı Yakalama, Tutuklama, Arama ve Elkoymaya İlişkin Tazminat Davaları**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 19.

[294] YAŞAR, s. 792.

tutuklama son çare olarak ele alınmalıdır.[295] Hakim veya mahkeme tarafından tutuklama tedbirine başvurulmadan önce ölçülülük ilkesi gereği tutuklamanın amacına yeterli, bu amacı karşılayacak diğer tedbirlerin varlığı dikkate alınmak zorundadır. Hakim veya mahkeme somut olayda tutuklamanın yasal koşulları oluşmuş olsa bile şüpheli ya da sanığın bu kısıtlamadan en az zarar görmesini amaçlamalı ve bu doğrultuda tutuklamadan önce diğer tedbirlerin tutuklamanın yerine geçip geçmeyeceğine bakmalıdır.[296]

Yine ölçülülük ilkesi, tutuklamada olduğu gibi hak ve özgürlüklere müdahale edilmesi söz konusu olduğu zaman, öncelikle yapılacak müdahalenin sınırının, ardından yapılacak müdahalenin türünün belirlenmesi açısından mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir ilkedir.[297] Yani başvurulacak tedbirin ağırlığı şüpheli ya da sanığa yüklenen eylemle ve bu eylem sonucunda alacağı cezanın az ya da çok olmasına göre değişebilmeli ve bununla ölçülü olmalıdır.[298] Ceza Muhakemesi Kanununda tutuklamada ölçülülük ilkesinin gözetilebilmesi amacıyla tutuklamaya alternatif olabilecek düzenlemelere yer verilmiştir. Bu kapsamda ölçülülük ilkesinin sağlanması düşüncesiyle CMK'da tutuklamaya alternatif olarak adli kontrol kurumu bulunmaktadır.[299] Adli kontrol[300], "tutuklama sebeplerinin (kaçma ve delilleri karartma

---

[295] YAŞAR, s. 792; FEYZİOĞLU/OKUYUCU ERGÜN, s. 47; Ersan ŞEN/Bilgehan ÖZDEMİR, "Tutuklama Uygulamalarına Bir Bakış: Tutuklamada Gerekçesizlik Sorunu", **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: 87, Sayı: 1, Yıl: 2013, s. 18.

[296] ŞEN/ÖZDEMİR, "Tutuklama Uygulamalarına Bir Bakış: Tutuklamada Gerekçesizlik Sorunu", s. 126.

[297] KOCA, s. 114.

[298] İlker UÇDU, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 23.

[299] İNCİ USLU, s. 41; YILMAZ, s. 39; ÖZGÜVEN, s. 4.

[300] CMK'nın Adlî kontrolü düzenleyen maddesi şu şekildedir:

Madde 109 – (1) Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adlî kontrol altına alınmasına karar verilebilir.

(2) Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adlî kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.

(3) Adlî kontrol, şüphelinin aşağıda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir:

a) Yurt dışına çıkamamak.

b) Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak.

c) Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak.

d) Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek.

e) Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek.

f) Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok

şüphesinin) varlığına bağlı olarak işlediği bir suçtan dolayı soruşturma veya kovuşturma evresinde şüpheli veya sanığın, bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını, katılanın zarar ve masraflarının giderilmesini sağlamak amacıyla belli yükümlülükler altına alınarak adli makam ve mercilerin denetimi veya kontrolü altına sokulmasıdır."[301] Adli kontrol, ölçülülük ilkesine işlev kazandırmak, tutuklamanın kişiler üzerindeki ağır etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla getirilmiş bir kurumdur.[302] Adli kontrol, tutuklama ya da serbest bırakma arasında bir durumdur.[303] Adli kontrol ile hakim veya mahkeme, tutuklamayla serbest bırakma arasında bir seçime zorlanmamış olmaktadır. Tutuklama istemi söz konusu olduğunda hakim veya mahkeme tutuklamaya başvurmadan önce adli kontrol hükümlerini dikkate almak zorundadır.[304] Bu açıdan ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak tutuklanması istenen şüpheli ya da sanık hakkında verilecek adli kontrol kararıyla tutuklamadan beklenen yarar sağlanacaksa tutuklama kararı verilmemelidir.[305]

---

taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak.

g) Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emanete teslim etmek.

h) Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak.

i) Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek.

j) Konutunu terk etmemek.

k) Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek.

l) Belirlenen yer veya bölgelere gitmemek.

(4) **(Ek: 25/5/2005 – 5353/14 md.; Mülga: 2/7/2012-6352/98 md.)**

(5) Hâkim veya Cumhuriyet savcısı (d) bendinde belirtilen yükümlülüğün uygulamasında şüphelinin meslekî uğraşılarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir. (1)

(6) Adlî kontrol altında geçen süre, şahsî hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez. Bu hüküm, maddenin üçüncü fıkrasının (e) bendinde belirtilen hallerde uygulanmaz. (1)

(7) Kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında (…) (2) adlî kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir. (1)(2)

[301] B. Caner HACIOĞLU, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", **AÜEHFD**, C. IX, S. 1-2, Y. 2005, s. 171.

[302] ÖZGÜVEN, s. 8.

[303] Hüsamettin BİNİCİ, "Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu", **Adalet Dergisi**, Sayı: 29, Yıl: 2007, s. 231.

[304] Sesim SOYER GÜLEÇ, "Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", **TBBD**, Yıl: 2012, Sayı: 98, s. 42; YILMAZ, s. 39.

[305] ÖZGÜVEN, s. 8.

c. Hâkim veya Mahkeme Kararı Bulunması

Anayasa m. 19/3 ve CMK m. 101'e göre, tutuklama kararı ancak hakim tarafından verilebilir. Bunun nedeni tutuklamanın, ceza verme gibi hatta ondan da ağır etkileri olan bir koruma tedbiri olmasıdır.[306] Tutuklamaya karar verme konusunda yetkili hakim, yapılan muhakemenin soruşturma[307] ya da kovuşturma[308] aşamasında olmasına göre değişmektedir.

aa. Yetkili Hâkim

aaa. Soruşturma Evresinde

CMK m. 101/1 uyarınca soruşturma evresinde tutuklama kararı, Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından verilir. Tutuklama kararı vermeye yetkili olan hakim, suçun işlendiği ya da şüpheli veya sanığın yakalandığı yer sulh ceza hakimidir.[309] Yetkili olan sulh ceza hakimi tutuklama kararını sorgudan sonra verir. Sulh ceza hakimi tutuklama talebiyle sevk edilen şüpheliyi CMK m. 147'de yer verilen usul uyarınca sorguya çeker. Sorgu sonunda sulh ceza hakimi tarafından tutuklama şart ve nedenlerinin gerçekleştiği kanaatine varılır ve tutuklama talebi yerinde görülürse, şüpheli hakkında tutuklama kararı verilir. Aksi halde hakim tutuklama talebinin reddine ve şüphelinin derhal salıverilmesine karar verir.[310] Soruşturma evresinde sulh ceza hakimi, kendiliğinden tutuklama kararı veremez, bunun için Cumhuriyet Savcısının tutuklama isteminde bulunmuş olması gerekir.[311]

Soruşturma evresinde çocuk şüpheliler hakkında tutuklama kararı hangi mercii tarafından verilecektir? Bu konuda kanunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak öğretide ve Yargıtay kararlarında bu durum ele alınmıştır. Buna göre; ÇKK m. 26/3'te yer alan "mahkemeler ve çocuk hakimi, bu kanunda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla yükümlüdürler" şeklindeki hükümde yer alan "tedbir" deyimi, tutuklama kararını kapsamadığından, çocuk şüpheliler bakımından da soruşturma

---

[306] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 220; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 476; UÇDU, s. 79.

[307] CMK m. 2/1-e'ye göre soruşturma evresi, "kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi" ifade eder.

[308] CMK m. 2/1-f'ye göre kovuşturma evresi, "iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi" ifade eder.

[309] CENTEL/ZAFER, s. 343; İNCİ USLU, s. 130-131.

[310] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 225; CENTEL/ZAFER, s. 343; İNCİ USLU, s. 131.

[311] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 225; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 476; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE, s. 276.

evresinde tutuklama kararı verme yetkisi, çocuk hakimine değil, sulh ceza hakimine aittir.[312]

bbb. Kovuşturma Evresinde

Kovuşturma evresinde tutuklama kararı mahkeme tarafından verilir. CMK m. 101/1 uyarınca kovuşturma evresinde tutuklama kararı, Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine ya da resen mahkeme tarafından verilebilir.[314] Tutuklama konusunda olaya bakan, sanık hakkında yargılamayı yapan mahkeme yetkilidir. Henüz sanığın sorgusu yapılmamışsa tutuklama kararı sorgu yapıldıktan sonra verilebilir. Sanığın sorgusu yapılmışsa da tutuklama kararı verilebilir, ancak bu durumda mahkeme tarafından tutuklama sebebiyle ilgili olarak sanığın sorgu ve savunması alındıktan sonra tutuklama kararı verilebilecektir.[315]

bb. Tutuklama Duruşması

Yukarıda da yer verildiği üzere CMK ile gıyabi tutuklamanın kaldırılması nedeniyle tutuklamaya duruşma açılarak karar verilecektir. Yine tutuklama duruşmasında hakim ya da mahkeme şüpheli ya da sanığı CMK m. 147'de yer verilen usul uyarınca sorguya çeker. Sorgu sonunda hakim ya da mahkeme tarafından tutuklama şart ve nedenlerinin gerçekleştiği kanaatine varılır ve tutuklama talebi yerinde görülürse, şüpheli ya da sanık hakkında tutuklama kararı verilir. Aksi halde tutuklama talebinin reddine ve şüpheli ya da sanığın derhal salıverilmesine karar verilir.[316] CMK m. 101/3 uyarınca *"tutuklama istenildiğinde, şüpheli veya sanık, kendisinin seçeceği veya baro tarafından görevlendirilecek bir müdafiin yardımından yararlanır."* Bu düzenlemeyle tutuklama durumunda müdafii bulundurma mecburiyeti, başka bir deyişle zorunlu müdafii esası benimsenmiştir.[317] Bu durumda şüpheli ya da sanık müdafii yardımından yararlandırılır ve işlendiği öne sürülen suça ilişkin cezanın üst sınırına bakılmaz.[318] Yine yukarıda belirtildiği üzere yargılama esnasında sanığın

---

[312] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 476; İNCİ USLU, s. 133-134; Yargıtay 3. CD. 19.04.2007, 4265/3641, ilgili Yargıtay kararı için bkz. YAŞAR, 816-817.

[314] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 476; ÖZBEK ve diğerleri, s. 276; CENTEL/ZAFER, s. 344; İNCİ USLU, s. 135.

[315] CENTEL/ZAFER, s. 344.

[316] CENTEL/ZAFER, s. 343; İNCİ USLU, s. 131.

[317] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 226.

[318] ÖZBEK ve diğerleri, s. 277.

savunması alınmış olsa bile, mahkeme tarafından tutuklama konusunda sorgu ve savunma alındıktan sonra tutuklama kararı verilebilir. Bu durumda da mahkeme tarafından sanığa zorunlu müdafii görevlendirilmelidir.[319] Yapılacak duruşma sonunda şüpheli ya da sanık hakkında tutuklama kararı verilmezse, CMK 101/4 uyarınca şüpheli ya da sanık derhal serbest bırakılır.

cc. Kararın Verilmesi ve Gerekçesi

CMK m. 34 uyarınca hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy da dahil olmak üzere, gerekçeli olarak yazılmalıdır.[320] Dolayısıyla tutuklama kararı da hâkim ya da mahkeme tarafından verildiğinden, bu kararlar da gerekçeli olmak zorundadır. Bu durum CMK m. 101/2'de açıkça belirtilmiştir. Buna göre; tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu hususta bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda;

a) Kuvvetli suç şüphesini,

b) Tutuklama nedenlerinin varlığını,

c) Tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu

gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilir. Yine verilen kararın içeriği şüpheli veya sanığa sözlü olarak bildirilir, ayrıca bir örneği yazılmak suretiyle kendilerine verilir ve bu husus kararda belirtilir.[321] Bu düzenlemelere göre tutuklama tedbirine başvurulduğunda mutlaka gerekçe gösterilmelidir. Ayrıca bu gerekçeler basmakalıp denilebilecek şekilde "şüphelinin/sanığın kaçma ihtimalinin varlığı", "dosya kapsamı" ve "suçun vasıf ve mahiyeti" gibi[322] ibarelerden ibaret olmamalıdır. Bu açıdan hâkim ya da mahkeme tutuklamaya dayanak yaptığı olguları kararda açık bir şekilde belirtmelidir. Yine tutuklamaya devam ve tutuklama isteminin reddi kararları da tutuklama kararı olarak kabul edilmektedirler.[323] Bu sebeple bu kararlarda da hâkim ya da mahkeme tarafından gerekçe gösterilmelidir. Bunun yanında Cumhuriyet Savcısı da tutuklama isteminde bulunduğunda mutlaka gerekçe göstermek zorundadır.[324]

---

[319] CENTEL/ZAFER, s. 344; İNCİ USLU, s. 135.

[320] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 226; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 476.

[321] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 226.

[322] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 477; ÖZBEK ve diğerleri, s. 277.

[323] ÖZBEK ve diğerleri, s. 277.

[324] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 477; ÖZBEK ve diğerleri, s. 276; ŞAHİN, s. 244.

d. Tutuklama Yasağı Bulunmaması

Tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için soruşturma ya da kovuşturma konusu olan suçun belli bir ağırlığa ulaşmış olması gerekmektedir.[325] Bu nedenle CMK m. 100/4 uyarınca hafif suçlarda tutuklama yapılabilmesi yasaklanmıştır.[326] CMK m. 100/4'teki düzenlemeye göre, *"Sadece adlî para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.*" Bunun yanında şüpheli veya sanık hakkında birden fazla suç isnadı bulunması durumunda, tutuklama yasağının değerlendirilmesi açısından hapis cezasının toplam süresi değil, her bir suçun karşılığı olan ceza ayrı ayrı göz önünde bulundurulmalıdır.[327] Suç karşılığında öngörülen cezanın hapis ve adli para cezasını birlikte öngörmesi durumunda, hapis cezasının üst sınırı göz önünde bulundurularak, tutuklama yasağının mevcut olup olmadığı değerlendirilmelidir. Bu durumda da öngörülen hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmalıdır.[328]

Ayrıca Çocuk Koruma Kanunu m. 21'de *"onbeş yaşını doldurmamış olan çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemez."* şeklinde bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre, çocukların işlediği ve üst sınırı beş yılı aşmayan suçlar nedeniyle çocuklar hakkında tutuklama kararı verilemez.[329]

e. Muhakeme Koşullarının Gerçekleşmiş Olması

Yargılamanın yapılabilmesi bir koşula bağlanmışsa tutuklama kararı verilebilmesi için bu koşulun gerçekleşmiş olması gereklidir. Çünkü tutuklama yargılamanın yapılabilmesi için başvurulan bir koruma tedbiridir.[330] Dolayısıyla kişinin yargılanmasını engelleyen bir durum mevcut olduğunda, yargılanamayacak bu kişi hakkında tutuklama kararı da verilemez. Örnek verecek olursak affa veya zamanaşımına

---

[325] BIÇAK, s. 585.

[326] HAKERİ/ÜNVER, s. 507.

[327] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 475.

[328] HAKERİ/ÜNVER, s. 507.

[329] HAKERİ/ÜNVER, s. 507; ŞAHİN, s. 243. Bu hüküm ÖZTÜRK ve diğerleri tarafından eleştirilmiştir. ÖZTÜRK ve diğerleri'ne göre; bir ceza muhakemesi kurumu olan tutuklamada, şüpheli veya sanığın suçun işlendiği andaki yaşının değil, tutuklama kararının verildiği andaki yaşının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bkz. ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 475.

[330] CENTEL/ZAFER, s. 342.

uğramış suçlardan dolayı tutuklama kararı verilemez.[331] Ancak yargılama engeli bulunması durumu şüpheli ise bu durumda da tutuklama kararı verilebilir. Örneğin, CMK m. 90/3'e göre; takibi şikayete bağlı olup, küçüklere veya beden ya da akıl hastalığı veya diğer engeller nedeniyle kendini yönetemeyenlere karşı işlenen suçlarda şikayet koşuluna bakılmaksızın şüphelinin yakalanması mümkündür. CMK m. 90/6'ya göre; bu durumda şikayetin yapılıp yapılmadığı durumu netleşene kadar şüpheli hakkında tutuklama kararı söz konusu olabilir. Bu şekilde gerçekleşen bir olayda sonuçta şikayet yapılmazsa yargılama koşulu gerçekleşmeden tutuklamaya başvurulmuş olunacaktır.[332] Yukarıda değindiğimiz gibi gıyabi tutuklama kaldırılmış olduğundan hazır bulunmayan kimse hakkında da tutuklama kararı verilemez. İstisna olarak CMK m. 248/5'e göre kaçak sanık hakkında yokluğunda tutuklama kararı verilebilir. Ayrıca yasama dokunulmazlığı bulunan bir kimse hakkında da tutuklama kararı verilemez.[333]

f. Sanığa Güvence Belgesi Verilmemiş Olması

CMK m. 246/1'e göre; mahkeme, gaip olan sanık hakkında duruşmaya gelmesi hâlinde tutuklanmayacağı hususunda bir güvence belgesi verebilir ve bu güvence koşullara bağlanabilir. Bu belge gaipler (CMK m. 244/1) ve kaçaklar (CMK m. 247/1,7) hakkında verilebilir.[334] Bu durumda hakkında böyle bir belge düzenlenen ve bu belge üzerine gelen sanık hakkında tutuklama kararı verilemez.[335] Sanık, hapis cezası ile mahkûm olur veya kaçmak hazırlığında bulunur veya güvence belgesinin bağlı olduğu koşullara uymazsa belgenin hükmü kalmaz.[336]

---

[331] HAKERİ/ÜNVER, s. 507.
[332] CENTEL/ZAFER, s. 342.
[333] HAKERİ/ÜNVER, s. 507.
[334] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ÖMEROĞLU, s. 195-225.
[335] HAKERİ/ÜNVER, s. 508; CENTEL/ZAFER, s. 342; ŞAHİN, s. 243-244.
[336] ÖMEROĞLU, s. 216.

E. Özel Tutuklama Halleri[337]

1. Tanığın, Bilirkişinin ve Zilyedin Tutuklanması

CMK'da tanıklar, bilirkişiler ve istenen eşyayı vermeyen zilyet hakkında özel bir tutuklama hali (disiplin hapsi) düzenlenmiştir.[338] Tanıklarla ilgili düzenlemeye bakıldığında, CMK m. 60/1'e göre; *"Yasal bir sebep olmaksızın tanıklıktan veya yeminden çekinen tanık hakkında, bundan doğan giderlere hükmedilmekle beraber, yemininin veya tanıklığının gerçekleştirilmesi için dava hakkında hüküm verilinceye kadar ve her hâlde üç ayı geçmemek üzere disiplin hapsi verilebilir. Kişi, tanıklığa ilişkin yükümlülüğüne uygun davranması halinde, derhâl serbest bırakılır."*

Tanıklar hakkında düzenlenen bu hüküm bilirkişiler hakkında da uygulanmaktadır. Bilirkişiler hakkında düzenleme getiren CMK m. 71/1'e göre; *"Usulünce çağrıldığı hâlde gelmeyen veya gelip de yeminden, oy ve görüş bildirmekten çekinen bilirkişiler hakkında 60 ıncı maddenin birinci fıkrası hükmü uygulanır."*

Ayrıca istenen eşyayı vermeyen zilyet hakkında da bu kapsamda karar verilebilecektir.[339] İstenen eşyayı vermeyen zilyetle ilgili olarak düzenleme getiren CMK m. 124/1-2'e göre; *"123'üncü maddede yazılı eşya veya diğer malvarlığı değerlerini yanında bulunduran kişi, istem üzerine bu şeyi göstermek ve teslim etmekle yükümlüdür. Kaçınma hâlinde bu şeyin zilyedi hakkında 60'ıncı maddede yer alan disiplin hapsine ilişkin hükümler uygulanır. Ancak, şüpheli veya sanık ya da tanıklıktan çekinebilecekler hakkında bu hüküm uygulanmaz."*

CMK m. 2/1-l'ye göre; *"Disiplin hapsi: Kısmî bir düzeni korumak amacıyla yaptırım altına alınmış olan fiil dolayısıyla verilen, seçenek yaptırımlara çevrilemeyen, önödeme uygulanamayan, tekerrüre esas olmayan, şartla salıverilme hükümleri uygulanamayan, ertelenemeyen ve adlî sicil kayıtlarına geçirilmeyen hapsi ifade*

---

[337] HAKERİ/ÜNVER'e göre; öğretide bu hükümlerin özel tutuklama durumu olduğu ifade edilmişse de, bu durum bu düzenlemelerdeki tutuklama kararının genel tutuklama kararına tabi olmamasıdır. Ancak bu hususları özel tutuklama durumu olarak değil, kanunda belirtildiği üzere disiplin hapsi olarak kabul etmek gerekir. Nitekim bu durum CMK m. 2/1-I'de bu husus ifade edilmektedir. HAKERİ/ÜNVER, s. 177. Ancak İNCİ USLU'ya göre; her ne kadar madde metninde hapis terimi yer almaktaysa da CMK m. 60/2'de tedbire karar verecek makamlardan bahsedilmesi ve aynı fıkrada tedbir deyiminin kullanılması dikkate alınarak hapis yerine tutuklama teriminin kullanılması daha uygun olacaktır. Karşı görüş için bkz. İNCİ USLU, s. 159.

[338] İNCİ USLU, s. 158-159.

[339] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 217.

eder."[340]

2. Duruşma Düzenini Bozanın Hapsi

Duruşma düzeninin bozulması hali disiplin hapsiyle yaptırım altına alınmıştır. Duruşma düzenini bozanın hapsi CMK m. 203'te düzenlenmiştir. Buna göre; *"(1) Duruşmanın düzeni, mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sağlanır. (2) Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın düzenini bozan kişinin, savunma hakkının kullanılmasını engellememek koşuluyla salondan çıkarılmasını emreder. (3) Kişi dışarı çıkarılması sırasında direnç gösterir veya karışıklıklara neden olursa yakalanır ve hâkim veya mahkeme tarafından, avukatlar hariç, verilecek bir kararla derhâl dört güne kadar disiplin hapsine konulabilir. Ancak çocuklar hakkında disiplin hapsi uygulanmaz.*"[341]

3. Askeri Disiplinin Tesisi Nedeniyle Tutuklama

Milli savunma, daha kapsamlı olarak milli güvenlik faaliyetlerinin yerine getirilmesi için güçlü ordular gereklidir. Güçlü bir ordunun devamını sağlayan en önemli unsurlardan biri de disiplindir. Bu nedenle disiplinin korunması ve devamı için özel kanunlarla ceza hukukuna özgü önlemler alınması zorunlu olmaktadır. Bu çerçevede ceza hukuku askeri disiplinin sağlanmasında en etkili yol olarak karşımıza çıkmaktadır.[342] Askeri disiplini sağlama gerekliliği bir ülkede herkes için hükümler içeren genel ceza hukuku kurallarının yanı başında yalnızca ordular için kurallar koyan ayrı bir hukuk dalının ortaya çıkmasını gerektirecektir.[343] Bu nedenle disiplini bozan fiillerin en ağır olanlarının cezalandırılması için özel bir ceza hukuku dalı geliştirilmiştir. Ceza hukukunun ordu mensuplarına ve ordu ihtiyaçlarına özgü uygulanan bu dalı askeri ceza hukuku olarak anılmaktadır.[344]

---

[340] ÖZBEK ve diğerleri, s. 284. Ancak İNCİ USLU'ya göre; her ne kadar madde metninde hapis terimi yer almaktaysa da CMK madde 60/2'de tedbire karar verecek makamlardan bahsedilmesi ve aynı fıkrada tedbir deyiminin kullanılması dikkate alınarak hapis yerine tutuklama teriminin kullanılması daha uygun olacaktır. Bkz. İNCİ USLU, s. 159.

[341] ÖZBEK ve diğerleri, s. 284; YAŞAR, s. 802.

[342] Zeynel T. KANGAL, **Askeri Ceza Hukuku**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2012, s. 29-30.

[343] Olgun DEĞİRMENCİ, **Askeri Ceza ve Disiplin Hukuku**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2013, s. 1.

[344] KANGAL, s. 30.

Askeri ceza hukukunun uygulanması, anayasal temelli[345] ayrı bir yargı kolu olan askeri yargı[346] tarafından yerine getirilmektedir. Askeri ceza hukukunu uygulayan askeri mahkemelerin kuruluşları ve yargılama usulleri 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu (AMKYUK) ile düzenlenmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte AMKYUK'un birçok hükmü ilga olduğundan özellikle yargılama usulü ile ilgili olarak AMKYUK'ta yer almayan konularda CMK uygulanmaktadır.[347] Yine AMKYUK'ta askeri ceza yargılamalarında uygulanacak usul kurallarının yanında koruma tedbirlerinden olan tutuklama, gözaltı, ifade alma, sorgu, zorla getirme, arama, elkoyma ve işten el çektirme konuları da yer almaktadır.[348] Bu kapsamda ceza muhakemesi kanunundan ayrı olarak AMKYUK'ta da tutuklama kavramına yer verilmiştir. Askeri ceza yargılamasının usul kanunu olan AMKYUK'ta yer verilen tutuklama CMK'da yer alan tutuklamayla aynı doğrultudadır. Bu durum AMKYUK m. 71/1'in ilk cümlesinde yer verilen *"Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların bulunması durumunda Ceza Muhakemesi Kanununda belirtilen tutuklama nedenlerinden birinin varlığı hâlinde…"* ifadesinden de görülmektedir. Ancak bununla birlikte AMKYUK m. 71'de yer alan tutuklamada CMK'dan farklı ve AMKYUK'a özel olarak "askeri disiplinin korunması" amacı da bir tutuklama nedeni olarak düzenlenmiştir.[349]

Askeri disiplinin bozulması kavramının tanımı ya da bu kavramdan ne anlaşılması gerektiği konusunda ve özellikle hangi suçların işlenmesi durumunda askeri disiplinin bozulacağını varsaymak gerektiği konusunda AMKYUK'ta herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.[350]

Asker kişiler tarafından askeri birlik içerisinde işlenen her türlü suç ile askeri disiplin bozulacaktır. Bu sebeple askeri disiplinin korunması amacı dayanak

---

[345] Askeri Yargı Anayasada düzenlenmiş bulunmaktadır. Bkz. Askeri Yargı başlıklı Anayasa madde 145.

[346] Genel olarak askeri yargı kapsamında Askeri Yüksek İdare Mahkemesi de yer alsa da çalışmamız ceza hukuku kapsamında kaldığından askeri yargıdan ceza mahkemesi görevi gören askeri mahkemeler ve üst yargı mercii olan Askeri Yargıtay kastedilmektedir.

[347] AMKYUK Ek Madde 1 uyarınca; "Bu Kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde Ceza Muhakemesi Kanununun (…), değerlendirme raporu yetkisine ilişkin 166 ve istinafa ilişkin 272 ilâ 285'inci maddeleri hükümleri hariç olmak üzere diğer hükümleri askerî yargıda da uygulanır."

[348] BIÇAKÇIGİL, s. 5.

[349] Hulusi ÖZBAKAN, **İlgili Mevzuatı İle İçtihatlı Gerekçeli Notlu ve Açıklamalı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu Cilt 1**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 387.

[350] Bunun yanında salt disiplin kavramının tanımına ve disiplin ile ilgili hükümlere İç Hizmet Kanunu madde 13'te ve İç Hizmet Yönetmeliğinin 1, 2 ve 3'üncü maddelerinde yer verilmiştir.

gösterilerek her türlü suçtan dolayı asker kişiler hakkında tutuklama kararı verilebilecektir.[351] Askeri disiplinin korunmasını tutuklama sebebi saymak uygulamada suiistimallere neden olmaktadır. Çünkü hangi suç işlendiğinde disiplinin ihlal edildiği ve ihlal edilen disiplinin korunması gerektiği kanunda belirtilmemiştir. Uygulamada sanık olan asker kişilerin tutuklanması tam anlamıyla hâkimin takdirine bırakılmıştır.[352] Bu nedenle askeri disiplinin korunması amacı nedeniyle tutuklamaya yalnızca askeri disiplini bozan itaatsizlik, fesat ve amire taarruz gibi suçlarda ve failin asker kişi olması durumunda başvurulması gerektiği belirtilmiştir.[353] Yine askeri disiplinin özünü oluşturan suçların niteliği yanında, her somut olayda failin kişiliği ve görevi, eylemin oluş şekli, eylemin asker topluluğu üzerindeki etkisi, tedbire başvurulma anı ile olayın meydana geldiği an arasındaki zaman aralığı birlikte dikkate alınarak askeri disiplin kavramına bir anlam yüklenmesi gerekmektedir.[354] Ayrıca şüpheli ya da sanık asker kişi değilse askeri disiplinin korunması nedeniyle hakkında tutuklama kararı verilemez.[355] Çünkü sivil kişinin işlediği suçta askeri disiplinin bozulması, söz konusu suçun ast-üst ilişkilerini zaafiyete uğratması mümkün değildir. Bu durum asker kişi olup yargılama sırasında emekli olan ya da Türk Silahlı Kuvvetleri'nden çıkarılan asker kişiler için de geçerlidir.[356]

Bunun yanında AMKYUK'da CMK'dan farklı olarak "sırf askeri suçlar"[357] bakımından tutuklama yasağı kabul edilmemektedir. Bu durum AMKYUK m. 71/2'de; *"sırf askerî suçlarda, kanunda öngörülen cezanın üst sınırı bir yıldan az olsa dahi tutuklama kararı verilebilir."* şeklinde açıkça belirtilmiştir.

---

[351] KANGAL, s. 343. Askeri disiplinin tesisi nedeniyle tutuklama tartışma konusu edilebilirse de; söz konusu hüküm Anayasa Mahkemesi tarafından anayasaya aykırı bulunmamıştır. Bkz. Anayasa Mahkemesi'nin 26.06.1963 gün ve 1963/197-166 Esas, Karar sayılı kararı. Karar için bkz. KANGAL, s. 343.

[352] Cemil ÇELİK, "Askeri Yargıda Tutuklama Sebepleri", **Askeri Adalet Dergisi**, Yıl:30, Mayıs 2002, Sayı:114, s. 102. Yine ÇELİK'e göre; hâkimlere takdir yetkisi tanımışsa da, uygulamada askeri disiplinin tesisi nedeniyle tutuklamada kendilerine takdir yetkisi tanınmış olan hâkimler cezası ve işleniş şekli bakımından ciddi olmayan suçlarda bu yetkilerini kullanarak, disiplinin aşırı derecede ihlal edilmediğinden bahisle tutuklama kararı vermemektedirler. Bkz. ÇELİK, s. 102.

[353] UÇDU, s. 229.

[354] UÇDU, s. 229.

[355] ÇELİK, s. 102; KANGAL, s. 85; UÇDU, s. 229.

[356] ÇELİK, s. 102; UÇDU, s. 229.

[357] Askeri Ceza Kanununda sırf askeri suçların tanımı bulunmamaktadır. Ancak öğretide sırf askeri suçların tanımı yapılmıştır. Sırf Askeri suçlar: "yalnızca asker kişi sıfatını taşıyan kişiler tarafından askeri bir hizmet veya görevin ihlal edilmesi suretiyle işlenen suçlardır." Bkz. KANGAL, s. 85.

Ancak öğretide sırf askeri suçların Askeri Ceza Kanununda açıkça belirtilmemiş olması ve bu konunun yargı içtihatlarına bırakılmış olması nedeniyle özellikle sırf askeri suçlarda tutuklama yasağını kabul etmeyen kanun sistematiği içinde kişi özgürlüğü ve güvenliğine ciddi şekilde müdahaleye neden olabileceği ileri sürülmüştür.[358]

4. İade Tutuklaması

Anayasa m. 19/2'de hakkında geri verme (iade) kararı bulunan kişilerin yakalanabileceği ve tutuklanabileceği hüküm altına alınmıştır. Bunun yanında geri vermenin düzenlendiği TCK m. 18/7'ye göre de; *"Geri verme talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi halinde, ayrıca Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre tutuklama kararı verilebilir veya diğer koruma tedbirlerine başvurulabilir."* Madde metninde *"Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre tutuklama kararı verilebilir"* denilmişse de; iade nedeniyle tutuklama da yukarıda yer verildiği şekliyle tutuklama koşulları ve nedenleri aranmadığından maddede yer verilen bu tutuklama kavramı teknik anlamda bir tutuklama değildir.[359] Geriverme tutuklaması olarak da isimlendirilen bu durum acele durumlarda yabancı tutuklama kararı olmadan da verilebilen, geçici bir türü de bulunan, tutuklama da özel bir gözaltıdır ve geri verilecek kişinin Türk sınırlarından çıkmasıyla sona erer. Bununla birlikte daha önce sona ermesi de mümkündür.[360]

F. Tutuklulukta Süre

Tutuklama bir tedbir olduğundan geçici olması gerekmektedir. Bu durumda tutuklu olarak makul sürede yargılanma hakkının bir gereği, tutuklamanın amacına uygunluğunun sağlanması ve uygulamadan kaynaklanan sorunların, hak ihlallerinin engellenmesi açısından tutuklamaya bir süre sınırı getirilmesi gereklidir.[361] Bu nedenle kanun koyucu, temel hakların daha güçlü bir biçimde korunmasını amaçlayarak

---

[358] UÇDU, s. 230; İNCİ USLU, s. 161.

[359] İNCİ USLU, s. 161.

[360] KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 217.

[361] Ersan ŞEN, "Ve Nihayet!..", http://t24.com.tr/yazi/ve-nihayet/8045, (erişim tarihi: 15.03.2014). ŞEN'e göre; aslında tutuklama için makul süre kriteri yeterli olup bir üst sınır uygulanmasına gerek olmamakla birlikte, Türk Hukukunun henüz makul süre kriterini benimseyememesi nedeniyle tutuklamada üst süre belirlenmesine devam edilmelidir. Bkz. Ersan ŞEN, "Ve Nihayet!..", http://t24.com.tr/yazi/ve-nihayet/8045, (erişim tarihi: 15.03.2014).

tutuklulukta azami süreler öngörmüştür.[362] Bu kapsamda hukukumuzda CMUK'ta 1992 yılında 3842 sayılı kanunla yapılan değişiklikle tutuklamaya üst sınır getirilmiş ve değişikliğe kadar tutuklamada herhangi bir üst süre sınırı bulunmamasına rağmen[363], yapılan değişiklikle AİHS'ye uygunluk sağlanması açısından tutuklamada süre bir üst sınır ile belirlenmiş[364] ve böylelikle tutuklu yargılamalarda makul süre ölçüsüne yönelik ihlallerin engellenmesi amaçlanmıştır.[365]

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun yürürlükte olduğu döneme bakıldığında; tutukluluk sürelerinin düzenlendiği CMUK madde 110'a göre hazırlık soruşturması esnasında tutukluluk süresi en fazla 6 aydır. Ancak sanık hakkında kamu davası açılmış ise, hazırlık soruşturmasında geçen süre dâhil tutukluluk süresi en fazla 2 yıl olabilir. Ancak kanun, bu sürelerin sonunda bütün suçlar açısından doğrudan salıvermeyi kabul etmemiştir. Eğer soruşturma konusu suçun kanunda belirtilen cezasının alt sınırı 7 yıla kadar hapis cezasını gerektiriyorsa, belirtilen bu süreler dolunca tutukluluk sona erdirilecektir. Buna karşın alt sınırı 7 yıl ve üstü olan hürriyeti bağlayıcı ceza veya ölüm cezasını gerektiren suçlarda ise tutukluğun devamı veya sanığın salıverilmesi hâkimin takdirine bırakılmıştır. Hâkim bu sürelerin sonunda tutukluluğun devamına veya sanığın serbest bırakılmasına veya teminat karşılığında salıverilmesine karar verebilir. Ancak kanun tarafından, hâkime bu kararlardan herhangi birisini tercih ederken, tutuklama

---

[362] FEYZİOĞLU/OKUYUCU ERGÜN, s. 45.

[363] CENTEL, "Koruma Tedbirlerinde Gelişmeler", s. 88, 94 vd.

[364] Faruk TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku"**, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3-4, Yıl 2001, s. 93; Özgül ÖZKAN, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Makul Süre ve Ülkemizde Durum", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Yıl: 1997, Sayı: 3-4, s. 331. Ancak ÜNAL'a göre; Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmaya göre ceza davalarının uzamasının genelde hâkim ve savcıların davranışlarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu açıdan ülkemizde tutukluluk durumuna bir üst sınır getirilmesi hakim ve savcıları tahrik etme açısından isabetli olmakla beraber, bunun diğer önlemlerle desteklenmesi ve özellikle mahkemelerin çok basit suçlarla meşgul edilmeyerek, iş yükünün azaltılması suretiyle, hakim ve savcıların önemli davaları daha iyi incelemelerine bir ortam hazırlanması zorunludur. Bkz. ÜNAL, s. 157-158. Kanaatimize göre yazar önemli dava olarak tutuklu yargılamaların yapıldığı davaları kastetmekte ve bu görüşü haklı olarak öne sürmektedir. Zira özellikle büyük şehirlerde iş yükü nedeniyle tutukluluk durumları yeterince incelenememekte ve çoğu zaman matbu gerekçelerle ve CMK 100/3'e dayanılarak tutukluluğun devamına karar verilmektedir. Bkz. DONAY, s. 124; İNCİ USLU, s. 122-123.

[365] ŞEN, "Ceza Yargılaması Süreci", s. 284. AİHS'de tutuklulukla ilgili bir üst süre mevcut değildir. Dolayısıyla Sözleşme kapsamında tutuklamanın üst süre sınırıyla belirlenmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak üye ülkeler iç hukuklarında üst süre belirleyebilirler ve belirledikleri bu sürelere uymak zorundadırlar. CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 199. Her ne kadar AİHS ve AİHM içtihatlarında sayısal olarak bir makul tutukluluk süresi belirlenmemişse de; hukukumuzda tutuklamaya üst süre sınırı getirilerek gerçekleşebilecek olası ihlaller engellenmeye çalışılmıştır. Ancak çalışmada yer verileceği üzere söz konusu süreler ihlal yaşanmaması için yeterli değildir. Zira getirilen üst süreler kapsamında da ihlal sonucu doğması yüksek ihtimaldir.

nedenini, delillerin durumunu veya sanığın şahsi hallerini dikkate alarak takdir yetkisini kullanması emredilmektedir.[366]

Her ne kadar CMUK'ta tutuklamaya açıklandığı şekilde üst sınır getirilmişse de; ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren birçok suç açısından kanuna göre üst sınır bulunmamaktaydı. Çünkü ağır cezalık suçların[367] tamamının alt sınırı kanunda belirtilen 7 yıllık süreyi aşmaktaydı. Bu nedenle CMUK'taki bu düzenleme pratikte pek fazla yararı olmadığından eleştirilmekteydi.[368] Kanun koyucu tarafından bu durum dikkate alındığından CMK'da da tutuklamaya üst sınır getirilmiş ve CMUK'ta yer alan süresiz tutuklama imkanı sağlayan düzenlemeye son verilmiştir. Kanun koyucu CMK ile de tutuklamanın makul süreyi aşmasını önlemek amacıyla tutukluluk süresi bakımından üst sınırlar getirmiştir.[369]

CMK'nın tutuklulukta geçecek süre başlığını taşıyan 102. maddesine göre;

"(1) Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir.

(2) Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı geçemez."

Görüldüğü üzere CMK'da tutukluluk süreleri; ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde ayrı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde ayrı olarak düzenlenmiştir.

1. Ağır Ceza Mahkemelerinin Görevine Girmeyen İşlerde

Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde[370] tutukluluk süresi en çok

---

[366] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 94.

[367] CMUK md. 421'e göre ağır cezalık suçlar "ölüm cezasını, ağır hapis cezasını ve 10 yıldan fazla hapis cezasını gerektiren cürümlerdir."

[368] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 95.

[369] Şerafettin ELMACI, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama ve Tutuklu Yargılamada Makul Süre", http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/40 .sayi/10_45_45.htm. (erişim tarihi: 04.12.2014).

[370] 5235 Sayılı Adlî Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Ve Yetkileri Hakkında Kanun'da Asliye Ceza Mahkemesinin ve Ağır Ceza Mahkemesinin görevleri belirtilmiştir. Buna göre Asliye Ceza Mahkemesinin görevi madde 11'de "Kanunların ayrıca görevli

bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir. Dolayısıyla ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en fazla bir yıl altı aydır.[371] Dikkate alınacak bu tutukluluk süresi soruşturma evresinden [372] itibaren başlamakta ve CMK'da, daha önce yürürlükte olan CMUK'ta olduğu gibi, tutukluluk süreleri soruşturma ve kovuşturma evreleri için ayrı ayrı belirtilmediğinden belirtilen süre kovuşturma aşamasını da kapsamaktadır. Bu durumda suç isnadı altında olan bir şüphelinin tutuklanması durumunda hakkında iddianame tanzim edilmemesi halinde, yani CMUK'taki ifadesiyle hazırlık soruşturmasının bitirilememesi halinde dahi soruşturma evresi için tutuklama üst sınırı bulunmadığından hâkim tarafından ya da resen savcı tarafından tutuklamaya son verilmediği sürece tutukluluk hali devam edecektir. Bu da tutuklamanın bir tedbir olma niteliğiyle ve peşin bir ceza olmamasıyla bağdaşmamaktadır. Ayrıca söz konusu durum AİHS'ye uygunluk için getirilen üst süre düzenlemesinin aksine bir işlev gördüğünü göstermektedir.

2. Ağır Ceza Mahkemesinin Görevine Giren İşlerde

Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı geçemez. Kanunda yer alan uzatma süresi toplam üç yılı geçemez ibaresi nedeniyle ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerle ilgili tutuklama süresiyle ilgili doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Bir görüşe göre[373]; burada uzatma süresinin toplamının üç yılı geçemeyeceği

---

kıldığı hâller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılır." şeklinde, Ağır ceza mahkemesinin görevi ise madde 12'de "Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanununda yer alan yağma (m. 148), irtikâp (m. 250/1 ve 2), resmî belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflâs (m. 161) suçları, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısmının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332'nci maddeler hariç) ve 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler, askerî mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler ile çocuklara özgü kovuşturma hükümleri saklıdır." şeklinde belirtilmiştir.

[371] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 478; ÖZBEK ve diğerleri, s. 284.

[372] CMK madde 2/1-e'ye göre soruşturma evresi "kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi" ifade eder.

[373] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 228; CENTEL/ZAFER, s. 348; ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 478; HAKERİ/ÜNVER, s. 521; KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s. 205; İNCİ USLU, s. 153; TOROSLU/FEYZİOĞLU, s. 226; ŞAHİN, s. 251; KATOĞLU, s. 23. Ayrıca uygulamada Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi'ne göre de CMK 102'de yer alan süreler beş yıl olarak düşünülmelidir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 12/4/2011 tarih ve E.2011/1-51, K.2011/42 sayılı kararı ile Anayasa

öngörüldüğünden, tutuklama süresi, iki yıllık temel süre ile birlikte toplam olarak 5 yıl olarak kabul edilmelidir. Diğer bir görüşe göre[374] ise; kanunun düzenlenişinde zafiyet bulunmakta ve ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde tutukluluk sürelerinin tutuklama süresi 2+1 toplamda 3 yıl olarak mı, yoksa 2+3 toplamda 5 yıl olarak mı kabul edilmesi gerektiğinin düşünülebileceği, bu durumda tutuklama süresinin sanık lehine olan 2+1 toplamda 3 yıl olarak kabul edilmesi gerektiği öne sürülmektedir. Kanaatimize göre kanunda uzatma süresi toplam üç yılı geçemez ibaresi mevcut olduğundan, tutuklama süresi, iki yıllık temel süre ile birlikte 5 yıl olarak kabul edilmelidir. Aksi bir durum düşünülmüş olsaydı kanunda tutuklulukta geçen uzatma süresi değil de toplam süreler 3 yılı geçemez şeklinde bir ibare bulunması gerekirdi. Ancak kanundaki bu düzenlemenin AİHS madde 5/3'e uygun olmadığı ve AİHM tarafından ihlal kararı verilebilecek durumlar oluşturmaya neden olabileceği de ortadadır.[375] Ayrıca bu sürelerin tutuklamanın bir koruma tedbiri olması ve geçici olması gerekliliğiyle bağdaşmadığı da ortadadır.[376] Bu durumda uygulamadaki aksaklıklar, yargılamaların uzaması durumu ve yargılama yapacak mahkeme önüne çıkmadan tutukluluğun devam etmesi durumu giderilerek tutukluluk süresinin makul süreyle sınırlı olması sağlanmalıdır.[377]

Mahkemesi'nin Burak Döner Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/521, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 45. Yargıtay'a göre; maddedeki düzenlemeye göre; ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen suçlarda tutukluluk süresi bir yılı, zorunluluk halindeki uzatmalar ile birlikte en çok bir yıl altı ayı, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından iki yılı, zorunlu hallerdeki uzatmalar ile birlikte ise en çok beş yılı geçemeyecektir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 12/4/2011 tarih ve E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı. Anayasa Mahkemesi'ne göre de; 5271 sayılı Kanun'un 102. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde tutukluluk süresinin en çok iki yıl olduğu ve bu sürenin zorunlu hallerde gerekçesi gösterilerek uzatılabileceği, ancak uzatma süresinin toplam üç yılı geçemeyeceği belirtilmiştir. Buna göre uzatma süreleri dâhil toplam tutukluluk süresinin azami beş yıl olabileceği anlaşılmaktadır. Bkz. Burak Döner Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/521, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 45.

[374] ÖZBEK ve diğerleri, s. 285; SOYASLAN, s. 319; ŞEN/ÖZDEMİR, s. 177-178.

[375] Aynı yönde bkz. Faruk TURHAN ve diğerleri, "6352 Sayılı Kanunla Kurulan Özel Yetkili Bölge Ağır Ceza Mahkemelerinin Yapısı, Yetkileri ve Uygulanacak Olan Soruşturma ve Kovuşturma Usulleri", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1, Yıl: 2012, s. 33-34; Muharrem ÖZEN/Devrim GÜNGÖR/Güneş OKUYUCU ERGÜN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda Azami Tutukluluk Süresinin Hesaplanmasına İlişkin Değerlendirmeler", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl: 68, Sayı: 2010/4, s. 183; Behiye EKER KAZANCI, "AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri ile Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması", **TBBD**, Yıl: 2012, S. 98, s. 94; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 200; ÇINAR, s. 68.

[376] FEYZİOĞLU/OKUYUCU ERGÜN, s. 43; TURHAN ve diğerleri, s. 33.

[377] CMK'da düzenlenen tutuklama üst süreleri ile ilgili değişiklik yapılması gerektiğine ve değişiklik teklifine dair bkz. DONAY, "Terörle Mücadele Yasası'nda, Ceza Yargılama Yasası'nda ve Türk Ceza Yasası'nda 6526 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler Hakkında Düşünceler", s. 68-70. Kanaatimize göre

CMK m. 250 ile yetkili olan özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin görev yaptığı zaman diliminde[378], CMK m. 102'de yer verilen tutuklama süresinin bu mahkemelerin görev alanına ilişkin iki kat olarak uygulanacağı hüküm altına alınmıştı. Ancak CMK Yürürlük Kanunu m. 12 ile, CMK m. 250/1-c'de gösterilen ve özel yetkili ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde CMK m. 102'de öngörülen tutuklama süresi iki kat olarak uygulanacağına ilişkin düzenleme askıya alınmış bulunmaktaydı. İlgili düzenleme, CMK m. 102, CMK m. 250/1-c'de yazılı suçlar (terör suçları) bakımından, 31 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe girer. Bu süre zarfında 1412 sayılı CMUK m. 110'un uygulanmasına devam olunur şeklindeydi. CMUK m. 110'a göre, ağır cezalık işlerde tutuklamanın üst sınırının bulunmaması, yani ucunun açık olması nedeniyle 31 Aralık 2010 tarihine kadar bu suçlarda tutuklamanın süresiz olarak uzatılmasına olanak tanımış olmaktaydı.[379]

6352 sayılı kanunla özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin görevine son verilip Terörle Mücadele Kanunu m. 10 ile görevli mahkemeler kurulmuştur.[380] Ancak kurulan bu mahkemelerde de tutukluluk süreleri için özel düzenleme getirilmiştir. Buna göre 6352 sayılı kanunla değişik 3713 sayılı Kanunun 10'uncu maddesinde yer alan görevli mahkemelerin görev alanına giren suçlarda Türk Ceza Kanununun 305, 318, 319, 323, 324, 325 ve 332'nci maddeleri hariç olmak üzere, İkinci Kitap Dördüncü Kısmın Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlarda, Ceza Muhakemesi Kanununda öngörülen tutuklama süresi iki kat olarak uygulanır. Bu durumda tutukluluk süresi toplamda 10 yıla kadar uzayabilmektedir. Kanunun bu durumda tutukluluğun 10 yıl süreceği kanısı uyandıran peşin bir hüküm içeriyor olması, insan haklarıyla ve

---

tutuklamada yaşanan sorunların çoğunluğu uygulamadan kaynaklanmaktadır. Çünkü bu hususta mevzuatımız uluslararası standartlarda ve yeterlidir. Bu açıdan tutuklama kurumu AİHS, Anayasa ve CMK'da yer verilen düzenlemeler dikkate alınarak uygulanırsa tutuklamadaki problemlerin kendiliğinden azalacağı görülecektir. Zira belirtildiği gibi uygulamada problem mevcuttur. CMK'da azami sınırın bulunması zorunlu olarak bu sürelerin tutuklu olarak geçirileceği anlamına gelmez. Bu sebeple iş yükü gibi uygulamayı zora sokan nedenlerin ortadan kaldırılması ve hâkimlerin dosyalara gerektiği gibi zaman ayırması sağlanmalıdır. Bu yapıldığında sorunun önemli oranda azalacağı hatta sona ereceği görülecektir. Ancak iş yükünün azaltılması kısa sürede gerçekleştirilemeyeceği için söz konusu sürelerin kısaltılmasında yarar olacağı düşüncesindeyiz. Aynı yönde bkz. SOYER GÜLEÇ, s. 69; KATOĞLU, s. 32.

[378] Özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin görevine 02.07.2012 gün ve 6352 sayılı kanunla son verilmiştir. Bu mahkemeler yerine Terörle Mücadele Kanunu m. 10 ile görevli mahkemeler kurulmuştur. Bkz. 05.07.2012 gün ve 28344 sayılı Resmi Gazete.

[379] ÖZTÜRK ve diğerleri, s. 479.

[380]Bu mahkemeler "özel görevli bölgesel ağır ceza mahkemeleri" olarak da adlandırılmaktaydı. Bkz. DONAY, "Terörle Mücadele Yasası'nda, Ceza Yargılama Yasası'nda ve Türk Ceza Yasası'nda 6526 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler Hakkında Düşünceler", s. 58.

tutuklamanın koruma tedbiri olmasıyla bağdaştırılamayacak bir durumdur.[381] Her ne kadar yapılan değişiklik sonrasında da tutuklama sürelerinin uzun olduğu düşünülse de; kanunda tutuklama için bir üst sınır belirtilmesi ve uygulamanın asgari olarak bu süre sınırına göre işlemesi[382] hususu tutuklamanın süresiz olarak uzatılması/uzatılabilmesi karşısında daha lehe bir durum olduğu aşikârdı. Çünkü önceki durumda süresiz tutukluluk durumu söz konusu olabilecekken sonrasında yürürlüğe giren üst süre sınırı belirten durumda tutukluluk süresi en fazla kanunda belirtilen on yıllık süreye kadar uzayabilecektir.[383] Ancak yine de tutuklamada on yıllık bir üst sürenin tutuklama tedbirinin geçici olmasıyla ve makul süre koşuluyla bağdaştırılması mümkün değildir. Zira on yıl süreyle özgürlükten mahrum edilme durumu koruma tedbiri olarak değerlendirilemez ve tutukluluğun peşin bir cezaya dönüştüğünü gösterir.[384] Bu açıdan söz konusu sürelerin uygulanması kanuna olmasa da hukuka aykırı olacaktır.[385]

Bu nedenle Terörle Mücadele Kanunun 10'uncu maddesinde yer alan *"Türk Ceza Kanununun 305, 318, 319, 323, 324, 325 ve 332'nci maddeleri hariç olmak üzere, İkinci Kitap Dördüncü Kısmın Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlarda, Ceza Muhakemesi Kanununda öngörülen tutuklama süresi iki kat olarak uygulanır."* hükmü Anayasa Mahkemesi tarafından ölçülü olmadığı gerekçesiyle iptal edilmiş[386] ve söz konusu hüküm ile ilgili olarak kararın yayım tarihinden itibaren yasa

---

[381] FEYZİOĞLU/OKUYUCU ERGÜN, s. 44.

[382] Hizbullah'ın müebbet sanıklarına tahliye; tutukluluk süresini belirleyen Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 102. Maddesi'nin yürürlüğe girmesiyle cezaevinde kanun kapsamına giren tutukluların serbest bırakılması işlemlerine başlandı. (http://www. cnnturk. com/2011/turkiye/01/04 /hizbullahin. müebbet. sanıklarına.tahliye/601834.0/- http://www.vidivodo.com/video/hizbullah-davasinda-tahliye Anadolu-ajansı- /638370 (erişim tarihi: 25.10.2015).

[383] Tutukluluk süresi tutuklu bulunan suçun TMK m. 10 ile yetkili ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmesi durumunda on yıla kadar uzayabilmekteydi.

[384] KATOĞLU, s. 24.

[385] CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 200.

[386] Anayasa Mahkemesinin 04.07.2013 gün ve 2012/100 Esas, 2013/84 Karar sayılı kararı (02.08.2013 gün ve 28726 sayılı Resmi Gazete). Anayasa Mahkemesi söz konusu karar gerekçesinde "Ceza yargılamasına ilişkin kuralları ve bu kapsamda suç türlerine göre tutukluluk sürelerini belirlemek kanun koyucunun takdir yetkisi kapsamında bulunmakla birlikte, gerek ulusal mevzuatta ve uygulamada gerekse de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında, ilk derece mahkemelerince sanığın suçlu bulunarak mahkûm edilmesinden sonraki sürecin tutukluluk olarak değerlendirilmediği de nazara alındığında, dava konusu kuralda düzenlenen azami tutukluluk süresinin demokratik bir hukuk devletinde kabul edilemeyecek kadar uzun olduğu, bu yönüyle kuralda tutuklamanın adeta bir ceza olarak uygulanabilmesine imkân tanınarak, tutuklama tedbiriyle ulaşılmak istenen hukuki yarar ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı arasındaki makul dengenin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı aleyhine bozulmasına neden olunduğu görülmektedir. Açıklanan nedenlerle, dava konusu

koyucuya bir yıllık süre tanımıştır. Bu süre henüz dolmadan 21.02.2014 tarihinde kabul edilen 6526 sayılı kanunun[387] 19'uncu maddesiyle TMK m. 10 tamamen yürürlükten kaldırılmış ve TMK m. 10 ile yetkili mahkemelerin bakacağı davalar bulundukları yerdeki ağır ceza mahkemelerine aktarılmıştır. Anayasa Mahkemesi kararı sonrasında da bu şekilde düzenleme yapılması nedeniyle ağır ceza mahkemelerinin görevine giren suçlarla ilgili tutukluluk süresinin iki kat olarak uygulanması durumuna son verilmiştir. Bu tarihten sonra yapılacak olan yargılamalarda ağır ceza mahkemelerinde tutukluluk süresinin uzatmalarla birlikte azami olarak (2+3 yıl) beş yıl olarak uygulanabilecektir.

Ayrıca aslında yargılama yapma yetkisi alt derece mahkemede olmakla birlikte üst derece mahkemenin suçun niteliğinin değiştiğinden bahisle görevsizlik ile dosyayı alt derece mahkemeye gönderememesi nedeniyle[388] yargılama yapması durumunda tutuklama süreleri de alt derece mahkemeye göre belirlenmelidir.[389] Bu hususa uyulmaması halinde yasa koyucunun sanığı güvenceye almak için getirdiği bir düzenlemenin sanık aleyhine sonuç doğurması söz konusu olur.[390]

G. Tutuklamanın Denetimi

Gerekli şartların varlığı halinde şüpheli ya da sanık hakkında tutuklama kararı verilebilecek ve sonrasında yargılamaya tutuklu olarak devam edilecektir. Bununla birlikte tutuklamanın geçici bir tedbir olması nedeniyle zaman zaman gözden geçirilmesi gereklidir. Bu açıdan hukukumuzda tutuklama kararı verilmesinden sonra bu kararın bir daha tartışılmaması kabul edilmemiştir.[391] Zira yargılamanın devamında tutuklamayı gerektiren koşullar ortadan kalkabilir. Bu durumda tutuklama bir tedbir niteliğinde olduğundan tutuklamaya ilişkin koşullar sona erdiğinde tutuklamaya derhal son verilmelidir.

Hakkında tutuklama kararı verilen şüpheli ya da sanığın tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmediği hususu, tutuklamaya ya da tutukluluk halinin devamına

---

kural Anayasa'nın 2., 13. ve 19. maddelerine aykırıdır. İptali gerekir." şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

[387] 06.03.2014 gün ve 28933 sayılı Resmi Gazete.

[388] CMK m. 6'ya göre; "Duruşmada suçun hukukî niteliğinin değiştiğinden bahisle görevsizlik kararı verilerek dosya alt dereceli mahkemeye gönderilemez."

[389] CENTEL/ZAFER, s. 349; SOYASLAN, s. 318-319; İNCİ USLU; s. 154; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 200.

[390] CENTEL/ZAFER, s. 349; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 200.

[391] HAKERİ/ÜNVER, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**, s. 176.

CMK m. 101/5 gereğince itiraz edilmekle veya CMK m. 108 uyarınca tutukluluk durumunun yetkili makamlar tarafından otuz günde bir gözden geçirilmesi şeklinde yapılacak denetimle mümkündür. Dolayısıyla tutukluluk durumunda şüpheli/sanık ya da müdafiinin itiraz etmesi veya en geç otuz günlük süreler içerisinde yetkili makamlar tarafından tutukluluğun gözden geçirilmesiyle tutukluluk denetimi yapılmış olmaktadır.[392]

Soruşturma aşamasında cumhuriyet savcısının istemiyle hakkında sulh ceza hâkimi tarafından tutuklama kararı verilen şüpheli ya da müdafii tutuklama kararına itiraz edebilir. Kovuşturma aşamasında hakkında tutuklama kararı verilen sanık ya da müdafii de tutuklama kararına itiraz edebilir. İtiraz aslında yalnızca hâkim kararlarına karşı tanınmış bir kanun yolu iken tutuklama bakımından mahkeme kararlarına karşı da istisnaen itiraz yolu tanınmıştır.[393] Yine sulh ceza hâkiminin cumhuriyet savcısının tutuklama istemini reddetmesi durumunda savcının itirazı üzerine itiraz merciinin de tutuklama kararı vermesi mümkündür. Bu durumda verilen tutuklama kararlarına da itiraz edilebilir.[394] Şüpheli ya da sanık, hakkında birden çok tutuklama kararı varsa, sıraya konulmuş olması nedeniyle henüz yerine getirilmemiş olan bu kararlara da itiraz edebilir. Ancak itiraz sırasında sanık hakkında verilmiş olan mahkûmiyet hükmü kesinleşirse tutukluluk mahkûmiyete döneceğinden itiraz konusuz kalmış olur.[395]

CMK m. 268 uyarınca hâkim veya mahkeme kararına karşı itiraz, kanunun ayrıca hüküm koymadığı hâllerde ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren yedi gün içinde kararı veren mercie verilecek bir dilekçe veya tutanağa geçirilmek koşulu ile zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılır. Kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme, itirazı yerinde görürse kararını düzeltir; yerinde görmezse en geç üç gün

---

[392] Tutuklamanın zorunlu denetimi Anayasa Mahkemesinin bir kararında şu şekilde belirtilmiştir; "Tutuklamaya ilişkin yargısal denetimin "otomatik olarak" başka bir ifadeyle tutuklanan kişinin bu hususta önceden talepte bulunmasına bağlı olmaksızın gerçekleştirilmesi gerekir. Otomatik denetim keyfiliğin önlenmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Hâkim tarafından alıkoyma halinin devam ettirilmesinin haklı bulunup bulunmadığını belirlemek üzere, düzenli aralıklarla davanın incelenmesi gerekir. Bu uygulamanın amacı, somut alıkoyma açısından koşulların zamanla değişebileceği, dolayısıyla bir soruşturmanın ilk evrelerinde alıkoyma hali gerekliyken daha sonraki bir aşamada tutmaya gerek kalmayabileceği olgusunun adli mercilerce göz önünde bulundurulmasının sağlanmasıdır." Bkz. Emrah Oğuz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/1755, Karar Tarihi: 25/3/2015, Par. 45.

[393] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 229; HAKERİ/ÜNVER, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**, s. 173; BIÇAK, s. 590.

[394] CENTEL/ZAFER, s. 351.

[395] CENTEL/ZAFER, s. 351.

içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie gönderir.[396]

CMK m. 268/1'in son cümlesinde 263'üncü madde hükümleri saklı tutulmuştur. Madde 263 tutuklularla ilgili düzenleme yapmıştır. Tutuklular bu maddeye göre itiraz kanun yoluna başvurabilirler.[397] CMK m. 263 uyarınca tutuklu bulunan şüpheli veya sanık, zabıt kâtibine veya tutuklu bulunduğu ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürüne beyanda bulunmak suretiyle veya bu hususta bir dilekçe vererek kanun yollarına başvurabilir. Zabıt kâtibine başvuru hâlinde, kanun yollarına başvuru beyanı veya dilekçesi ilgili deftere kaydedildikten sonra bu hususları belirten bir tutanak düzenlenerek tutuklu bulunan şüpheli veya sanığa bir örneği verilir. Kurum müdürüne başvuru hâlinde ikinci fıkra hükmüne göre işlem yapılarak, tutanak ve dilekçe derhâl ilgili mahkemeye gönderilir. Zabıt kâtibi başvuruyu ilgili deftere kaydeder. Zabıt kâtibi veya kurum müdürü tarafından ikinci fıkra hükmüne göre işlem yapıldığı zaman kanun yolları için bu Kanunda belirlenen süreler kesilmiş sayılır.

Soruşturma evresinin etkin süjesi cumhuriyet savcısı olduğundan bu evrede cumhuriyet savcısı tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varırsa şüpheliyi resen serbest bırakabilir (CMK m. 103/2). Buna karşılık soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin resen böyle bir yetkisi bulunmamaktadır.[398] Soruşturma evresinde sulh ceza

---

[396] İtirazı incelemeye yetkili merciler CMK madde 268/3'te belirtilmiştir. Buna göre;

a) Sulh ceza hâkimliği kararlarına yapılan itirazların incelenmesi, o yerde birden fazla sulh ceza hâkimliğinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen hâkimliğe; son numaralı hâkimlik için bir numaralı hâkimliğe; ağır ceza mahkemesinin bulunmadığı yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine aittir.

b) İtiraz üzerine ilk defa sulh ceza hâkimliği tarafından verilen tutuklama kararlarına itiraz edilmesi durumunda da (a) bendindeki usul uygulanır. Ancak, ilk tutuklama talebini reddeden sulh ceza hâkimliği, tutuklama kararını itiraz mercii olarak inceleyemez.

c) Asliye ceza mahkemesi hâkimi tarafından verilen kararlara yapılacak itirazların incelenmesi, yargı çevresinde bulundukları ağır ceza mahkemesine ve bu mahkeme ile başkanı tarafından verilen kararlar hakkındaki itirazların incelenmesi, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye; son numaralı daire için birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa, en yakın ağır ceza mahkemesine aittir.

d) Naip hâkim kararlarına yapılacak itirazların incelenmesi, mensup oldukları ağır ceza mahkemesi başkanına, istinabe olunan mahkeme kararlarına karşı yukarıdaki bentlerde belirtilen esaslara göre bulundukları yerdeki mahkeme başkanı veya mahkemeye aittir.

e) Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kararları ile Yargıtay ceza dairelerinin esas mahkeme olarak baktıkları davalarda verdikleri kararlara yapılan itirazlarda; üyenin kararını görevli olduğu dairenin başkanı, daire başkanı ile ceza dairesinin kararını numara itibarıyla izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesi inceler.

[397] ÖZBEK ve diğerleri, s. 280-281.

[398] HAKERİ/ÜNVER, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**, s. 175; CENTEL/ZAFER, s. 352.

hâkimi cumhuriyet savcısının istemi halinde hak ve özgürlüklerin kısıtlanması konusunda güvence temin etmek için devreye girer. Bunun yanında sulh ceza hâkiminin CMK m. 163 uyarınca zorunlu savcı olarak görev yapması durumunda cumhuriyet savcısının yaptığı tüm işlemleri yapma yetkisi söz konusu olur.[399]

CMK m. 108/1 uyarınca şüpheli ya da sanığın tutukluluk durumu soruşturma ve kovuşturma evresinde farklı olmak üzere otuzar günlük süreler içerisinde yapılır. Soruşturma evresinde şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından 100'üncü madde hükümleri göz önünde bulundurularak, şüpheli veya müdafii dinlenilmek suretiyle karar verilir. CMK m. 108/2 uyarınca tutukluluk durumunun incelenmesi, öngörülen otuz günlük süre içerisinde şüpheli tarafından da istenebilir.[400]

Ayrıca CMK m. 108/3 uyarınca kovuşturma evresinde ise hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da CMK m. 108/1'de öngörülen otuz günlük süre içinde de re'sen karar verir.[401]

Bunun yanında şüpheli ya da sanığın soruşturma veya kovuşturmanın her aşamasında tutukluluk durumuna son verilmesi isteminde bulunma hakkı vardır. Bu durumda da soruşturma evresinde hâkim, kovuşturma evresinde de mahkeme tarafından CMK m. 105'te belirtilen usul kapsamında söz konusu istemin kabulüne, reddine ya da adli kontrol uygulanmasına karar verilebilir. Bu kararlar da itiraza tabidir.[402]

Yargılama sona ermeden CMK m. 102'de belirtilen tutuklama üst sürelerinin bitmesi halinde tutukluluk durumu kendiliğinden sona erecektir.[403] Bu durumda tutuklunun derhal salıverilmesi gereklidir. CMK m. 109/7'ye göre tutukluluk üst sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler ile ilgili adli kontrol ile ilgili üç yıllık süre

---

[399] CENTEL/ZAFER, s. 352.

[400] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 227.

[401] TURHAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 227.

[402] HAKERİ/ÜNVER, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**, s. 176.

[403] Hizbullah'ın müebbet sanıklarına tahliye; tutukluluk süresini belirleyen Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 102. Maddesi'nin yürürlüğe girmesiyle cezaevinde kanun kapsamına giren tutukluların serbest bırakılması işlemlerine başlandı. (http://www. cnnturk. com/2011/turkiye/01/04 /hizbullahin. müebbet. sanıklarına.tahliye/601834.0/- http://www.vidivodo.com/video/hizbullah-davasinda-tahliye Anadolu-ajansı- /638370 (erişim tarihi: 25.10.2015).

şartı aranmaksızın adli kontrol hükümleri uygulanır.[404]

H. Tutuklama Kararı Üzerine Yapılacak İşlemler

1. Tutuklunun Durumunun Yakınlarına Bildirilmesi

Tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hâkimin kararıyla gecikmeksizin haber verilir. Ayrıca, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla, tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilir. Yine şüpheli veya sanık yabancı olduğunda tutuklanma durumu, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir. (CMK m. 107)

Tutuklunun durumunu bizzat bir yakınına bildirmesi durumu, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmeme şartına bağlanmıştır.[406] Tutuklamanın amacını tehlikeye düşürmekten kasıt; kişilere veya eşyalara karşı planlanan önlemlerin, önceden açıklanarak etkisiz kalacak olmasıdır. Örnek olarak suç ortağının tutuklanması ya da delillere el konulması durumları sayılabilir. Ancak haber verme hususunda her uzak ihtimal tehlike olarak kabul edilmemeli, ortada ciddi bir tehlike söz konusu olmalıdır. Yine kanunda tutukluluk durumunun haber verilmesi konusunda açıklık bulunmamaktadır. Bu konuda da hâkimin takdir yetkisi doğrultusunda hareket edilmelidir. Ayrıca şüpheli ya da sanığın tutuklandığını haber vermesi hâkimin haber vermesinden ayrıdır. Yani hâkimin şüpheli ya da sanığın tutuklandığını yakınlarına haber vermesi durumunda bu husus şüpheli ya da sanığın bildirimde bulunmasına engel olmaz.[407]

2. Tutuklama Kararının Yerine Getirilmesi

Tutuklama tutuklunun özgürlüğünü sınırlandırması nedeniyle ağır bir koruma tedbiri olsa da, tutuklu henüz şüpheli ya da sanık olduğundan suçu işlediği sabit olana kadar masum sayılmalı, bu nedenle tutuklamanın infazı cezanın infazından farklı olmalıdır.[408] Bu kapsamda tutuklamanın infazı kural olarak tutukevinde, hükümlülerden ayrı bir yerde yerine getirilir. Bu husus Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da düzenlenmiştir. Buna göre tutuklular, iç ve dış güvenlik görevlisi bulunan,

---

[404] CENTEL/ZAFER, s. 349; HAKERİ/ÜNVER, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**, s. 175.
[406] Bu şart doktrinde eleştirilmiştir. Şartın eleştirisi için bkz. ŞAHİN, s. 248-249.
[407] CENTEL/ZAFER, s. 347-348.
[408] CENTEL/ZAFER, s. 356; HAKERİ/ÜNVER, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**, s. 172.

firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fizikî engelleri olan, 34 üncü maddede sayılan hâller dışında oda ve koridor kapıları sürekli olarak kapalı tutulan ve yasal zorunluluklar ayrık, dışarıyla irtibat ve haberleşme olanağı bulunmayan normal güvenlik esasına dayalı tutukevlerinde veya maddî olanak bulunmadığı hâllerde diğer kapalı ceza infaz kurumlarının bu amaca ayrılmış bölümlerinde tutulurlar (CGTİHK m. 111)

Tutuklulardan çalışmaları istenebilir; ancak, buna mecbur tutulamazlar. Tutuklular istediklerinde idare, barındırıldıkları odalarda çalışmalarına izin verebilir. Odada çalışma imkânı yoksa, tutukluların iş yerlerinde çalışmalarına da izin verilebilir. Bu takdirde kendileri hakkında çalışmakta olan hükümlülere ait rejim uygulanır (CGTİHK m. 114/1) Soruşturma ve kovuşturma evrelerinde tutuklular, kurumun bu hususstaki genel düzenine uymak suretiyle ziyaretçi kabul edebilirler. Ancak soruşturma evresinde cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkeme, soruşturmanın veya davanın selameti bakımından tutuklunun ziyaretçi kabulünü yasaklayabilir veya bu hususta kısıtlamalar koyabilir (CGTİHK m. 114/2) Tutukluların yazılı haberleşmeleri ile telefonla görüşmeleri, soruşturma evresinde cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkemesince kısıtlanabilir (CGTİHK m. 114/3).

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NE GÖRE MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ VE TUTUKLAMA ŞARTLARI

I. GENEL OLARAK

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. maddesinin birinci fıkrası, *"1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz: ... c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması; ..."* şeklinde bir düzenlemeye yer vermiş bulunmaktadır. Bu hüküm diğer nedenler yanında sağlıklı bir yargılamanın yapılabilmesi için getirilmiş bir hükümdür. Bu kapsamda tutuklanan kişilerle ilgili yapılacak işlem, kişilerin mağduriyetine neden olunmaması için salıverilmeleri, haksız tutuklanan kişilere tazminat verilmesi hususları, tutuklamanın amacını aşan haksız bir uygulamaya yol açmaması açısından söz konusu 5. maddenin 2-5'inci fıkralarıyla güvence altına alınmıştır.[410] AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrasında yer alan güvence, 5. maddenin 1. fıkrasının c bendi uyarınca yakalanan ya da tutuklanan kişinin hemen bir hâkim veya adli görev yapmaya kanunun yetkili kıldığı başka bir memur[411] önüne çıkarılmasını ve tutukluluk durumunun makul süreyi aşmamasını sağlamaktadır. Düzenlemedeki amaç yasal dayanağı bulunmayan gereksiz tutuklamayı önlemektir.[412]Anayasamızın kişi hürriyeti ve güvenliği başlıklı 19. maddesi de AİHS ile aynı doğrultuda bir düzenleme getirmiştir. Bu bakımdan tutukluluğun makul süre devam etmesini düzenleyen AİHS'nin yanında, Anayasamız da AİHS'nin bu konuda getirmiş olduğu düzenlemeyi

---

[410] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 77-78; KALABALIK, s. 417-418; REİSOĞLU, s. 99. Madde 5'te yer alan haklarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu,** s. 287 vd.

[411] "Adli görev yapmaya kanunun yetkili kıldığı memur" deyimi çok daha kapsamlıdır. AİHM'ye göre bu deyim hâkimden başka kişileri de kapsamaktadır. Ancak bu durumda sözü edilen özgürlük kısıtlaması, bir hâkim kararı olmaksızın yapılan gözaltına alma gibi bir kısıtlamadır. Bkz. GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 237; Güney DİNÇ, **Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,** 1. Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Mayıs 2006, s. 134 vd.

[412] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 236.

aynen almış olmakla, tutuklulukta makul sürenin aşılmamasını zorunlu kılmıştır.[413] Anayasada ve ilgili yasalarda yer alan düzenlemelere göre kişiler tutuklanabilirse de bu durum tutukluluğun devam edeceği anlamına gelmez. Bu durum tutukluluğun makul süre devam etmesinin temelidir. Aksi halde AİHS m. 5/3 hükmünün anlamsız ve gereksiz bir düzenleme olacağı ortadadır. AİHS ile tutukluluk hali makul süre ile sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni de tutuklamanın öne alınmış bir ceza değil de, bir koruma tedbiri olmasıdır.[414] Bir davada sanığın tutuklulukta geçirdiği sürenin makul olma sınırlarını aşmamasını sağlamak aslen ulusal yargı mercilerinin görevidir. Bu çerçevede, ulusal yargı mercileri, masumiyet karinesini de dikkate alarak kamu düzeni açısından gerçek bir ihtiyacın mevcut olduğu ya da olmadığı durumlarda bireysel özgürlük hakkına bir istisna getirilip getirilmeyeceğini belirlemek için tüm koşulları incelemeli ve tahliye taleplerine ilişkin verecekleri kararlarda bu hususları dikkate almalıdır.[415] Tutuklu kişilerle ilgili işlemlerin gecikmeye neden olmayacak şekilde yürütülmesi ve eğer yargılama makul bir süreyi aşacaksa, yargılamaya tutuksuz devam edilmesi ve tutukluluk süresinin makul bir süreyi aşmaması gerekmektedir.[416] Bununla birlikte makul süreden ne anlaşılması gerektiği, yani makul süre ile makul olmayan süre arasındaki sınırın ne olduğunu her zaman kolayca tespit etmek mümkün gözükmemektedir. Bu durumda tutuklunun özgürlüğünü yeniden elde etmesindeki yararla devletin etkin bir ceza kovuşturmasındaki yararlarının dikkate alınması gerekir.[417] Ayrıca tutuklu kişilerin yargılamasının makul sürede bitirilebilme olasılığı mevcut olsa bile tutuklama nedenleri ortadan kalkmışsa şüpheli ya da sanık serbest bırakılmalıdır.[418]

AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrasında yer alan tutukluluğa ilişkin makul süre kavramı yanında yine AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında da yargılamada makul süre kavramı yer almaktadır. Söz konusu kavramlar benzer görünse de aslında aynı değildir.

---

[413] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 79.

[414] TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, s. 289.

[415] Gilles DUTERTRE, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2003, s. 117.

[416] Mustafa Tarık ŞENTUNA**,** "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ceza Yargılamamız Açısından Tutuklulukta "Makul Süre"", **Yargıtay Dergisi**, Cilt: 28, Ocak-Nisan 2002, Sayı: 1-2, s. 240.

[417] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 78.

[418] REİSOĞLU, s. 101.

Dolaysıyla bu kavramlar birbirleriyle karıştırılmamalıdır.[419] AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrası tutuklu sanıklarla ilgilidir. İlk derece mahkemesi tarafından hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş bir tutuklunun durumu ise AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasıyla ilgilidir.[420] AİHS m. 6'da yer alan makul süre bütün yargılama hukukuyla ilgili olması nedeniyle, AİHS m. 5/3'te yer alan tutuklulukta makul süre kavramından farklıdır.[421] Yani AİHS m. 5/3'te yer alan düzenleme tutukluluğun makul süre devam etmesinden bahsettiğinden, yargılamanın makul sürede yapılmasından ziyade tutukluluk süresinin makullüğüyle ilgilidir.[422] Buna bağlı olarak bir dava uzun süre devam etmiş olabilir, bu durumda geçerli sebepler bulunuyorsa söz konusu davayla ilgili olarak AİHS m. 6 hükmü ihlal edilmemiş olabilir. Ancak bu yargılama esnasında sanık makul süreyi aşacak şekilde tutuklu kalmışsa, bu durumda AİHS m. 5/3'e aykırı hareket edilmiş olacaktır.[423]

AİHS m. 6, "yargılamada makul süre" ve AİHS m. 5/3, "tutuklulukta makul süre" hükümleri farklı olmakla beraber zaman zaman AİHM tarafından bu hükümlerin değerlendirilmesinde "soruşturma konusunun karmaşıklığı, sanığın davranışları" ve "yargılama makamlarının tutumu" gibi aynı ölçütlerin kullanıldığı görülmektedir.[424] Bunun yanında her iki hüküm amaç olarak farklı olmakla beraber iç içe bulunmakta, aralarında kuvvetli bir bağlantı da bulunmakta[425] ve her iki hüküm birbirini

---

[419] Dovydas VİTKAUSKAS/Grigory DİKOV, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Korunması**, (Çeviren:Serkan CENGİZ), 1.Baskı, Avrupa Konseyi Yayınları, Şubat 2012, s. 83.

[420] Ergin ERGÜL, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması,** 2. Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara 2004, s. 167.

[421] Sibel İNCEOĞLU, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Şen Matbaa Yayınları, Ankara 2007, s. 110; Cihan MORKOYUN, "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bağlamında Uzun Tutukluluk", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 89, S. 4, Yıl: 2015, s. 40.

[422] KARAN, s. 203.

[423] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 240; Sibel İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, 4. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2013, s. 371; Hüseyin TURAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı", **TAAD**, Yıl: 3, Sayı: 11, Ekim 2012, s. 51 vd.; Feyyaz GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 52, Ankara Eylül 1992, s. 10-11; ŞAHBAZ, s. 183; ŞENTUNA, s. 238; ÖZKAN, s. 330-331.

[424] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 240; DOĞRU/NALBANT, s. 500; ŞAHBAZ, s. 183; Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 4-17; Tomasi/Fransa Davası, 27.08.1992, Karar No: 12850/87, Par. 100-102.

[425] İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 371; TURAN, s. 53-54; TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 78; ÖZKAN, s. 324. AİHM bu hükümler arasındaki ilişkiyi 10.11.1969 tarihli Stögmüller/Avusturya Davası'nda şu şekilde açıklamıştır (Par. 5, karar bölümü):

tamamlamaktadır.[426] AİHM'e göre m. 5/3'teki hüküm uygulayıcılara bir tercih sunmamaktadır. Yani bu hüküm özgürlüğünden yoksun kılınan kişi makul sürede yargılanamıyorsa o halde serbest bırakılmalıdır şeklinde bir yoruma tabi tutulamaz. Tutuklu kişinin tutukluluğunun makul süreyi aşmaması gerektiği gibi m. 6/1'e göre de yargılamanın makul sürede tamamlanması gerekmektedir. Aksine bir yorum AİHS'e ve m. 6/1 hükmüne aykırıdır.[427] Bu durumda sanığın tutuklu olup olmamasına bakmaksızın ceza yargılamasının makul bir sürede sonuçlandırılması gerekmektedir.[428] Ancak tutuklu sanıkların kendileri hakkındaki davaların makul sürede ve gecikmeye neden olmadan görülmesini isteme hakları davaların yeterince aydınlatılmasına engel olmamalıdır.[429] AİHM, Wemhoff/Almanya Kararı'nda bu hususu şöyle ifade etmiştir[430]: *"Tutuklu sanığın kendi davasına öncelik ve özel hız verilmesi hakkına sahip olmasının, savunma ve iddia makamına ellerindeki tüm delilleri ortaya koymalarına ve görüşlerini ifade etmelerine imkân vermek ve suçun gerçekten işlenip işlenmediği ve cezası üzerinde dikkatlice aydınlatılmasını isteyen yargıçların çabalarını engellememesi gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır."*

II. MAKUL TUTUKLULUKTA DIKKATE ALINACAK TUTUKLULUK SÜRESI

Dikkate alınacak tutukluluk süresinin tespit edilebilmesi için, tutukluluk durumunun başlangıcı ve sona ermesinin tespit edilmesi gerekmektedir. Doğal olarak

---

"Sözleşme'nin 6. md. 1. fıkrasındaki makul süre hükmü, her türlü davaya uygulanır; hükmün amacı davanın taraflarını usuli Gecikmelerin aşırılıklarına karşı korumaktır. Özellikle cezai konularda, bir suç isnadı ile karşılaşan bir kimseyi akıbeti hakkında uzun süre belirsiz bir durum içinde kalmamasını sağlamaya yöneliktir. Sözleşme'nin 5. md. 3. fıkrasındaki "makul süre" ise, sadece hakkında suç isnadı olup tutuklu bulunan kimselerle ilgilidir. Bu fıkra, bu durumdaki kimselerle ilgili olayların kovuşturulmasında özel bir ihtimam gösterilmesini ima etmektedir. Hazırlık soruşturmasının süresinin şikâyet konusu olmadığı hallerde bile, tutukluluk süresi makul bir süreyi aşmamalıdır." Bkz. TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 78, dipnot 5; Mustafa YILDIZ, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı,** 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 126.

[426] ÜNAL, s. 136.

[427] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 10-11; DUTERTRE, s. 114; Neumeister-Avusturya Davası, 27.06.1968, Başvuru No: 1936/63, Par. 8.

[428] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 79.

[429] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 79.

[430] DOĞRU/NALBANT, s. 500; Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 4-17.

tutukluluk sürelerinin başlangıcı ve sonu belirlendikten sonra belirlenen sürenin makul bir süre olup olmadığı değerlendirmeye alınacaktır.

A. Sürenin Başlangıcı

Değerlendirmeye alınacak sürenin başlangıcının belirlenmesi konusunda herhangi bir problem bulunmamaktadır. Bu süre kişinin polis tarafından yakalanma anından itibaren başlar.[431] AİHM'e göre, tutukluluk dönemi yönünden göz önüne alınacak süre, kişinin fiilen özgürlüğünden yoksun kılındığı, yani gözaltına alındığı tarihten itibaren başlar.[432] Tutuklanan kişi başka bir ülkede tutuklanmışsa bu durumda suçluların iadesi talebi nedeniyle yurt dışında iade tutuklamasında geçen süre sanığın iadesinden sonra yapılan ceza kovuşturması sırasındaki tutukluluk süresi hesaplanırken göz önüne alınmaz. Dikkate alınacak süre, sanığın talep eden devlete teslim edilmesinin ardından başlar. Talep edilen devletin iade talebini kabul etmemesi ve kendisinin ceza kovuşturmasına başlaması durumunda da iade tutuklamasındaki süreler dikkate alınmaz.[433] Tutuklu bulunan bir kişi yargılama sırasında serbest bırakılmış ve ardından tekrar tutuklanmış olabilir. Bu durumda da tutukluluk süresinin başlangıcı aynıdır. Yani kişinin gözaltına alındığı tarihtir. Ancak bu durumda makul sürenin hesaplanması için kişinin tutuklu bulunduğu süreler toplanmak suretiyle tutuklulukta makul sürenin ihlal edilip edilmediğine karar verilir. Görüldüğü gibi bu sürelerin toplanmak suretiyle bir bütün olarak değerlendirilmesi mümkündür.[434] Tutukluluk süresinin bir kısmının AİHM'e bireysel başvuru hakkı tanınmasından önceki döneme ait olması nedeniyle AİHS'in uygulanması söz konusu olmasa bile, önceki döneme ait bu süre de toplam

---

[431] ERGÜL, s. 167.

[432] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 238; DOĞRU/NALBANT, s. 399; KARAN, s. 202; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, s. 288; ERGÜL, s. 167; DOĞRU/NALBANT, s. 399; TURAN, s. 56-57; MORKOYUN, s. 41; ÇALIŞKAN, s. 8; Monica MACOVEİ, **"Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı", "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz"**, insan hakları kitapçıkları, No. 5, Mart 2002, s. 62-63. AİHM Muller-Fransa Davası kararında, dikkate alınacak sürenin söz konusu kişinin özgürlüğünden mahrum edildiği tarihten itibaren başladığını ifade etmiştir. Bu tarih, yargıcın tutuklama kararı verdiği tarih değil, söz konusu kişinin gözaltına alındığı tarihtir. Bu husus kararda şu şekilde ifade edilmiştir: Dikkate alınması gereken süre, başvuru sahibinin polis tarafından gözaltına alındığı tarih olan 13 Aralık 1988'dir. Bkz. Muller-Fransa Davası, 17 Mart 1997, Başvuru No: 21802/92, Par. 34.

[433] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 80.

[434] DOĞRU/NALBANT, s. 399; DUTERTRE, s. 116; Kudla-Polonya Davası, 26 Ekim 2000, Başvuru No: 30210/96, Par. 105; Vaccaro-İtalya Davası, 16 Kasım 2000, Başvuru No: 41852/98, Par. 31-33.

tutukluluk süresinin makul kabul edilip edilmemesi açısından dikkate alınabilir.[435] Örneğin AİHM, Mansur/Türkiye davasında[436], Türkiye'nin AİHM'in zaman bakımından yetkisizliği itirazını kabul etmemiş ve Türkiye'yi tazminata mahkûm etmiştir. Olayda başvurucu, 5 Kasım 1984 tarihinde tutuklanmış ve 19 Şubat 1991 tarihinde de mahkûm edilmiştir. Ancak AİHM, Türkiye'nin AİHM'in zorunlu yargı yetkisini tanıdığı 22 Ocak 1990 tarihinden önceki tutukluluk süresini de makul sürenin değerlendirilmesi açısından dikkate almıştır. Aynı durum Yağcı ve Sargın/Türkiye davasında da söz konusu edilmiştir. [437]

AİHM'e iç hukuk yolları tüketildikten sonra başvurulabilir. Ancak tutukluluğun makul süreyi aştığı konusunda yapılan başvurular için iç hukuk yollarının tüketilmesine gerek yoktur. AİHM'e göre, dava sonucunun beklenmesi durumunda AİHS m. 5/3'le getirilen güvence eksik ve anlamsız kalırdı.[438] Bu durumda kişi hakkındaki yargılama devam ederken, yani kişi halen tutuklu ise, AİHM'e başvuru söz konusu olabileceği için başvuru yapıldığında başvuran kişinin tutukluluk hali halen devam ediyor olabilir.[439] Bu halde tutuklulukta makul sürenin hesaplanmasında bireysel başvuru sırasında ve sonrasında devam eden tutukluluk halindeki sürenin göz önüne alınıp alınmayacağı

---

[435] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 81.

[436] Bu kararda esas alınacak süreye ilişkin olarak AİHM, "Mahkemenin zorunlu yetkisinin tanınmış olduğu bildirgenin sunuluş (22 Ocak 1990) tarihi ile Edirne Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nin karar tarihi (19 Subat 1991) arasında geçen süre olan bir yıl, yirmisekiz günlük bir süreyi dikkate alabilecektir. Ancak 22 Ocak 1990 tarihi sonrasında sürdürülen tutukluluk hallerinin Sözleşme'nin 5. Maddesinin 3. Fıkrasınca doğrulanıp doğrulanmadığının değerlendirilmesi için Mahkeme, anılan tarihe kadar 5 Kasım 1984 tarihinde (bkz. paragraf 23) yakalanmış olan başvuranın yaklaşık beş yıl ve üç aylık bir süre boyunca tutuklu kalmış olduğunu dikkate alacaktır." şeklinde bir yaklaşım sergilemiştir. Bkz. Mansur/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16026/90, Par. 51

[437] Mansur Mansur/Türkiye Davası kararında da görüldüğü üzere Türkiye AİHM'ye bireysel başvuruyu kabul ederken 22 Ocak 1990 tarihinden sonraki mahkeme kararları için bu yetkiyi kabul ettiğini belirtmiştir. Bkz. Mansur/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16026/90, Par. 51. Yağcı ve Sargın/Türkiye Davasında da; AİHM söz konusu olayda; 22 Ocak 1990 tarihinden önce meydana gelen olaylar için inceleme yapamayacağını, zaman bakımından yetkisinin bu tarihten sonra meydana gelen olaylar için geçerli olduğunu kabul etmekle birlikte, 5. maddenin 3. fıkrası ile 6. maddenin 1. fıkrasına ilişkin başvuruları incelerken, AİHM'nin yargı yetkisinin tanınması anındaki yargılamanın mevcut durumunun da göz önünde bulundurulması gerektiğine karar vermiştir. Bkz. Yağcı ve Sargın/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No. 16419/90, 16426/90, Par. 40.

[438] DİNÇ, s. 139.

[439] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 82; Mehmet Ali POLAT/Türkiye Davası, 21.01.2014, Başvuru No: 58405/10, Par. 17; Nihat ATEŞ/Türkiye Davası, 22.10.2013, Başvuru No: 2694/06, Par. 5-13.

ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda AİHM, kişinin başvuru yapmasından sonra devam eden tutukluluk halini de dikkate almaktadır.[440]

B. Sürenin Sona Ermesi

Makul sürenin ihlal edilip edilmediğinin değerlendirildiği sürenin sonu ile ilgili olarak AİHM, suçlamanın esası hakkında karar verecek olan ilk derece mahkemesinin hükmüne kadar olan dönem ile temyiz dönemini ayrı ayrı değerlendirmektedir.[441] Bu nedenle makul sürenin ihlal edilip edilmediğinin değerlendirildiği sürenin sonu, ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu mahkûmiyet[442] ya da beraat kararı anı[443], daha doğrusu ilk derece mahkemesinin kararının tebliğ veyahut tefhim tarihidir.[444] Yargılama devam ederken sanık karardan önce serbest bırakılmışsa bu durumda sürenin sonu sanığın fiilen serbest bırakıldığı tarihtir.[445] Sanık ilk derece mahkemesinin hükmünden önce salıverilmiş ve yeniden tutuklanmış ise, bu sürelerin toplanarak bir bütün halinde değerlendirilmesi mümkündür.[446]

Temyiz aşamasında salıverilmemiş olan kişi tutuklu olarak mı, yoksa hükümlü olarak mı değerlendirilecektir? Bazı hukuk sistemleri, temyiz aşaması da dâhil olmak üzere, hükmün kesinleşmesine kadar salıverilmemiş olan kişiyi tutuklu olarak kabul etmektedir. Ancak AİHM, temyiz aşamasında salıverilmemiş olan kişiyi tutuklu olarak değil, hükümlü olarak kabul etmektedir.[447] Dolayısıyla AİHM'e göre sanık tutuklu iken ilk derece mahkemesinin kararını vermesinden sonra istinaf, temyiz gibi yargılama derecelerinde dava süreci devam ederken geçirilen tutukluluk (hükmen tutukluluk)

---

[440] Neumeister/Avusturya Davası, 27.06.1968, Başvuru No: 1936/63, Par. 3-15.

[441] DOĞRU/NALBANT, s. 399; MORKOYUN, s. 41.

[442] KARAN, s. 202; DOĞRU/NALBANT, s. 399; ÇALIŞKAN, s. 8.

[443] DOĞRU/NALBANT, s. 399; MORKOYUN, s. 41; ÇALIŞKAN, s. 8.

[444] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 238.

[445] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 238; DOĞRU/NALBANT, s. 399; MACOVEİ, s. 63; MORKOYUN, s. 41; ÇALIŞKAN, s. 8; DUTERTRE, s. 115; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 171-173.

[446] DOĞRU/NALBANT, s. 399; ÇALIŞKAN, s. 8; Şerafettin ELMACI, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama ve Tutuklu Yargılamada Makul Süre", http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/40 .sayi/10_45_45.htm (erişim tarihi 04.12.2014); Cahit DEMİREL/Türkiye Davası, 07.07.2009, Başvuru No: 18623/03, Par. 15 vd.

[447] DOĞRU/NALBANT, s. 399; KARAN, s. 187; Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 54.

süresi tutuklulukta makul süre değerlendirmesinde göz önüne alınmaz.[448] Bu durumda yani kesinleşmemiş olan ilk derece mahkemesi kararından sonra tutukluluk halinin devam etmesi durumunda AİHS'in 5. maddesinin 3. fıkrası değil, 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi uygulanacak[449] ve bu süre de makul sürenin değerlendirmesinde toplam süreye ilave edilecektir.[450]

Temyiz mahkemesi tutuklu bulunan kişiyle ilgili ilk derece mahkemesi tarafından verilen hükmü bozmuş ve dosyayı ilk derece mahkemesine geri göndermiş ise, AİHM'e göre ilk derece mahkemesi önünde kişinin tutukluluğu yeniden başlar ve tekrar ilk derece mahkemesinin hükmünü vermesiyle sona erer. AİHM, temyiz mahkemesinin bozma kararından sonra tutukluluğu süren kişilerin tutukluluk dönemlerini hesaplarken, temyiz mahkemesi önünde geçen tutukluluk süresini, toplam tutukluluk süresinden çıkarmaktadır. Bu şekilde tutukluluk dönemlerini toplayıp bir bütün olarak değerlendirmektedir.[451]

III. MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİNİN BELİRLENMESİNDE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN GETİRDİĞİ ÖLÇÜTLER VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NE GÖRE MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ

A. Makul Tutukluluk Süresinin Belirlenmesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Getirdiği Ölçütler

AİHS'in 5. maddesinin 3. fıkrasıyla tutukluluk halinin makul süre devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu şekilde tutuklama, makul, yani kabul edilebilir bir süre ile sınırlandırılmıştır.[452] AİHS m. 5/3 ile tutuklama makul bir süreyle sınırlandırılmış olsa

---

[448] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 238; DOĞRU/NALBANT, s. 399; KARAN, s. 187; Cahit DEMİREL/Türkiye Davası, 07.07.2009, Başvuru No: 18623/03, Par. 15 vd.; Zeki ŞAHİN/Türkiye Davası, 22.02.2011, Başvuru No: 28807/05, Par. 15 vd.

[449] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 228; DOĞRU/NALBANT, s. 399; KARAN, s. 187; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği"**, s. 204; ERGÜL, s. 167; MACOVEİ, s. 63; ŞAHBAZ, s. 181-182; ÇALIŞKAN, s. 8; Cahit DEMİREL/Türkiye Davası, 07.07.2009, Başvuru No: 18623/03, Par. 15 vd.; Ürfi ÇETİNKAYA/Türkiye Davası, 23.07.2013, Başvuru No: 19866/04, Par. 127.

[450] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 54; Cahit SOLMAZ/Türkiye Davası, 14.06.2007, Başvuru No: 34623/03, Par. 20 vd.; Cahit DEMİREL/Türkiye Davası, 07.07.2009, Başvuru No: 18623/03, Par. 15 vd.

[451] DOĞRU/NALBANT, s. 399-400; MACOVEİ, s. 63; Cahit SOLMAZ/Türkiye Davası, 14.06.2007, Başvuru No: 34623/03, Par. 20 vd.; Ürfi ÇETİNKAYA/Türkiye Davası, 23.07.2013, Başvuru No: 19866/04, Par. 123; Zeki ŞAHİN/Türkiye Davası, 22.02.2011, Başvuru No: 28807/05, Par. 15 vd.

[452] TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, s. 289.

da söz konusu madde hükmünde her olay için geçerli olabilecek sabit, soyut bir süre belirlenmemiştir.[453] AİHS'de bu konuda her olay için geçerli genel bir süre bulunmaması nedeniyle bu husus AİHM içtihatlarıyla açıklığa kavuşturulmuştur.[454] AİHM genellikle kabul ettiği bir süre bulunduğunu belirtmiş, ancak bu sürenin ne kadar olduğunu belirtmemiştir.[455] AİHM'e göre, AİHS m. 5/3'te yer verilen makul süre, gün, hafta veya ay cinsinden belli bir süreye dönüştürülmeye elverişli değildir.[456] AİHM'e göre, bir tutukluluk süresinin makul olup olmadığı soyut olarak değerlendirilemez, tutukluluk süresinin makul olma niteliği somut olay göz önünde bulundurularak değerlendirilmek zorundadır.[457] AİHM somut olaya göre tutukluluk süresinin makul olup olmadığını değerlendirirken soruşturma ve yargılama konusunun karmaşıklığı hususu, sanığın (başvurucunun) soruşturma ve yargılama sırasındaki tutum ve davranışları, bu davranışların yargılamayı uzatıp uzatmadığı ile yargılama makamlarının tutumuna göre değerlendirme yapmaktadır.[458]

1. Yargılama Konusunun Karmaşıklığı

Yargılama sürecinin, bu çerçevede tutukluluk durumunun makul sürede sonlandırılıp sonlandırılmadığının tespitinde göz önünde bulundurulan ilk ölçüt davanın niteliği, yani karmaşık olup olmadığıdır. Bir davanın karmaşık olup olmadığının tespit edilmesinde birden çok etmen dikkate alınmaktadır. Diğer bir deyişle, bir davanın karmaşık olup olmadığı değerlendirilirken davanın hem hukuki hem de olaylar açısından tüm boyutları göz önünde bulundurulmaktadır.[459]

---

[453] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; DOĞRU/NALBANT, s. 400; KARAN, s. 202,; MORKOYUN, s. 41.

[454] DİNÇ, s. 138; MORKOYUN, s. 41.

[455] DOĞRU/NALBANT, s. 400.

[456] Stögmüller/Avusturya Davası, 10.11.1969, Başvuru No: 1602/62. Karar için bkz. Osman DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt 1**, 1. Baskı, Legal Yayınları, İstanbul 2004, s. 64.

[457] DOĞRU/NALBANT, s. 400; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği"**, s. 210; İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 380; TURAN, s. 51; ÇALIŞKAN, s. 8; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 152; Alican Demir/Türkiye Davası, 25.02.2014, Başvuru No: 41444/09, Par. 131.

[458] Feyyaz GÖLCÜKLÜ, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama"", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. İlhan ÖZTOPRAK'a ARMAĞAN)**, Cilt: 49, Sayı: 1-2, Yıl: 1994, s. 214-215; EKER KAZANCI, s. 93-94; ŞENTUNA, s. 241 vd.; KARAN, s. 202.

[459] İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 38; TURAN, s. 60; Nuala MOLE/Catharine HARBY, **"Adil Yargılanma Hakkı" "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz"**, insan hakları kitapçıkları, No. 3, Ekim 2001, s. 47.

Delillerin toplanmasında karşılaşılan engel ve karmaşıklık, tutukluluk gibi kişinin özel haline ilişkin unsurlar, maddi olayların karmaşıklığı, işlenen suçun niteliği ve ağırlığı, sanık ya da sanıklara isnat edilen suç sayısı, dinlenmesi gereken tanık sayısı, yapılması gerekli soruşturmanın niteliği, suça iştirak edenlerin sayısı, uluslararası unsurlar, bilirkişi deliline ihtiyaç, yazılı delillerin hacmi, davanın başka davalarla birleştirilmesi, yargılama usulüne başka kişilerce yapılan müdahaleler de dâhil olmak üzere bir davanın bütün aşamaları, davanın karmaşık olup olmadığının değerlendirilmesinde belirleyici etken olabilmektedir.[460]

Ancak davanın uluslararası yönünün bulunmasına rağmen devletin ilgili birimleri arasındaki iletişimsizlik nedeniyle bir gecikme meydana gelmişse davanın karmaşık olduğu söylenemez. Örneğin Mansur/Türkiye davasında uyuşturucu kaçakçılığı suçundan yargılanan başvurucuyla ilgili Yunanistan'dan istenen belgeler, devletin ilgili birimleri arasındaki iletişimsizlik, yeminli tercüman bulunamaması ve belgelerin Türkçe'ye çevrilememesi nedeniyle zamanında kullanılamamıştır.[461] Yine dava konusu basit ise, ulusal yargı makamlarındaki konu ve yer bakımından yetki sorunları nedeniyle davanın uzaması haklı görülmemekte, yetki ve görev sorunları davanın karmaşık olduğunu göstermemektedir.[462]

Mitap ve Müftüoğlu/Türkiye kararında AİHM, başvuruculardan da içinde bulunduğu dava dosyasında sanık sayısının 703 ve suç isnadının 607 adet olduğunu, davanın bu denli geniş kapsamlı olması nedeniyle davanın ilk derece mahkemesindeki yargılama safhasının karmaşık kabul edilebileceğini belirtmiştir.[463] Ancak yukarıda belirtilen unsurlar tek başına davanın uzamasına neden olmuyor ve başka nedenler de bu unsurlara ekleniyorsa, davanın karmaşıklığı haklı bir gerekçe olmaktan çıkmaktadır.[464] Bunun yanında AİHM tarafından davanın karmaşıklığı hususu tutukluluk durumunun makullüğü konusunda dikkate alınsa da; Mahkemeye göre bu durum belli bir süre sonra

---

[460] İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 381; TURAN, s. 60; MOLE/HARBY, s. 47-48.

[461] İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 381-382.

[462] İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 382.

[463] TURAN, s. 61.

[464] İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 381; TURAN, s. 61.

tutukluluk süresinin uzunluğunu tek başına haklı kılmamaktadır.[465] Bu durumda ulusal yargılama makamlarının tutuklamanın devamına karar vermek için diğer nedenlere de dayanmaları gerekmektedir. Aksi bir durumda AİHM tarafından davanın karmaşıklığı gerekçesi tek başına yeterli kabul edilmemektedir.

AİHM'in yargılama konusunun karmaşık olduğunu kararlaştırdığı başvurularda dava konusu ve kapsamıyla ilgili örnek verecek olursak; Matznetter/Avusturya davasında[466], "soruşturma dosyası yaklaşık 17 bin sayfayı bulmuştur. Soruşturma yargıcı çok karışık olayları incelemiştir. Soruşturma başlangıçta 19 kişi hakkında birçok isnadı kapsamıştır. Başvurucunun basit iflas ve hileli dolandırıcılık suçlarını işlemelerine yardım ettiği öne sürülen iki kişiye ait firmanın gelişim çizgisi izlenmiştir. Bilirkişilerden 500 sayfayı aşkın rapor alınmıştır. Başvurucu 40 kez sorgu yargıcının karşısına çıkmış, 11 kez polis tarafından ifadesi alınmıştır. Başvurucu hakkındaki iddianamenin hazırlanması 10 ay sürmüştür. Toplam 365 sayfalık iddianamede 7 kişi suçlanmıştır. Yirmi üç gün süren duruşmalar sonucunda başvurucu yedi yıl hapis cezasına mahkûm olmuş ve tutuklulukta geçen süre cezasından düşülmüştür." Yine Wemhoff/Almanya davasında[467], "soruşturma 13 kişiyi kapsamaktadır. Soruşturma Berlin Savcılığı tarafından yapılmış ve önemli bir kesinti olmaksızın 09 Kasım 1961-24 Şubat 1964'e kadar sürmüştür. Wemhoff, 40 kez sorgulanmıştır. Soruşturma konularından biri sanıkların yaptıklarından kuşkulanılan çok karmaşık bir çek hilesi ile ilgilidir. Bu olay Berlin'deki 13, Batı Almanya'daki 35 ve İsviçre'deki 8 bankada bulunan toplam 169 banka hesabının incelenmesini kapsamıştır; incelenen kayıtlardaki para miktarı 766 milyon Mark'ı bulmaktadır. Sadece başvurucunun olayındaki miktar 1 Ağustos 1960 ile 27 Ekim 1961 tarihleri arasında 26 bankadaki 53 hesabı ilgilendiren toplam 284,2 milyon Markı bulmaktadır. Federal Cumhuriyet'te ve başka ülkelerde onlarca tanığın ifadesi alınmıştır. Ayrıca mali kuruluşlardan, muhasebecilerden ve Deutsche Bundes Bank'ın emekli başkanı dâhil 15 uzmandan görüş alınmıştır. İşgünü sayısı 6 bini bulmuştur. Sadece mali uzmanların verdikleri raporların sayfa sayısı bin beş yüzü bulmuştur. Dava dosyası isnadın mahkemeye sunuluş sırasında on bin sayfa dolayında olup 45 ciltten oluşmaktadır. Bölge mahkemesi 97 tanık, 3 tıp uzmanı ve 4

[465] Zeki ŞAHİN/Türkiye Davası, 22.02.2011, Başvuru No: 28807/05, Par. 20 vd.
[466] Matznetter/Avusturya Davası, 10.11.1969, Başvuru No: 2178/64, Par. 1 vd.
[467] Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 3-16.

mali uzmanı dinlemiştir. Duruşma tutanakları 600 sayfayı bulan eklerden başka 1000 sayfaya yaklaşmaktadır."

2. Başvurucunun Tutum ve Davranışları

Sanık, hakkında bir suç isnadı ileri sürüldüğünde soruşturma ve kovuşturmaya tabi tutulmak durumundadır. Tutukluluk hali de bu yargılama safhasında söz konusu olacaktır. Böyle bir durumda hakkında yargılama yapılan sanık yargılama makamlarıyla aktif bir şekilde işbirliği yapmak zorunda değildir.[468] Sanığın yargılama makamlarıyla işbirliği yapmaması nedeniyle makul sürenin aşıldığı öne sürülerek sanığın sorumlu tutulması kural olarak mümkün değildir.[469] Ayrıca sanığın savunmasını hazırlamak ve yapmak üzere ulusal hukukun kendisine sağladığı hakları ve imkânları sonuna kadar kullanması sanık aleyhine değerlendirilemez.[470] Yine ulusal hukuklarda sanığa hakkında verilmiş olan özgürlüğünü kısıtlayan kararlar ya da diğer kararlara karşı kanun yolları tanınmış ve doğal olarak sanık da bu yola başvurmuş olabilir. Bu durumda AİHM sanığın kanun yollarını kullanması nedeniyle tutuklamanın, yargılamanın uzamasını sanığa yüklenebilecek bir kusurlu davranış olarak görmemektedir.[471]

AİHM, Yağcı ve Sargın/Türkiye kararında[472] başvuru sahiplerinin savunmaları kapsamında ulusal hukukun kendilerine vermiş olduğu kaynaklardan tam olarak faydalanmış oldukları için suçlanamayacaklarını belirtmiştir. Elbette bu durumlar, yani hakların kullanılması talepleri, yargılama sürecini belli ölçüde yavaşlatabilir, ancak tek başına ele alındıklarında sürenin uzunluğunu açıklamak için yeterli görülmemektedir. Mahkeme bununla, başvurucunun ulusal hukukun verdiği hakları kullanmasının ceza yargılamasını oyalamak olarak kabul edilmemesi gerektiğine değinmiştir.[473] Ayrıca, başvuruculların yargılamanın hızlandırılmasına bir katkıları bulunmakta ise şüphesiz bu durum başvuruculların lehine olarak değerlendirilmektedir.[474]

---

[468] GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama""**, s. 215; MOLE/HARBY, s. 48.

[469] TURAN, s. 62; MOLE/HARBY, s. 47-48.

[470] TURAN, s. 62; VİTKAUSKAS/DİKOV, s. 86; MOLE/HARBY, s. 48.

[471] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 12; VİTKAUSKAS/DİKOV, s. 86.

[472] Yağcı ve Sargın/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16419/90, 16426/90, Par. 66.

[473] TURAN, s. 62.

[474] TURAN, s. 62; MOLE/HARBY, s. 48-49.

Savunma hakkını kötüye kullanmadığı veya aşırı şekilde kullanmadığı sürece tutuklu sanık muhakemenin uzamasından kural olarak sorumlu tutulamaz.[475] Bunun yanında sanığın her davranışı kusurlu olarak görülmese de, AİHM, sanığın yargılamayı uzatma sonucu doğuran kötü niyetli davranışlarını da göz önüne almaktadır.[476] Başvurucunun, yargılama sürecine olumlu bir katkısı olmadığı baştan belli olan yersiz talepleri, gereksiz olduğu anlaşılan başvuruları, örneğin duruşmaları tehir talepleri, istenen ve ibraz etmeyi taahhüt ettiği belgeleri vermekte gecikerek yargılamanın uzamasına sebep olduğu durumlar, AİHM tarafından davayı kasıtlı olarak engelleme olarak kabul edilmiş, bu gibi durumlarda yargılamanın uzun sürmesi adli mercilere yüklenemeyecek gecikmeler olarak görülmüştür.[477]

AİHM, başvurucunun davadaki görevinin sadece *"kendisiyle ilgili usul aşamalarını yerine getirirken özenli davranması, geciktirme amaçlı taktikler kullanmaktan kaçınması ve iç hukukta bulunan yargılamanın kısaltılmasını sağlayacak imkânlardan yararlanmak"* olduğunu hükme bağlamıştır. Bu açıdan, bir ceza yargılamasında suç ithamı altında olan bir sanığın davayı uzatması, davanın uzamasına katkısı, sadece ve sadece yargılamadan kaçtığı durumlarda söz konusu olmaktadır. Diğer bir deyişle, başvurucunun yargılamadaki kötü niyetli davranışları makul sürenin belirlenmesinde başvurucu sanık aleyhine hesaba katılmaktadır.[478] Dolayısıyla ulusal hukuk sanığa birçok kanun yolları veya başkaca savunma imkânları tanıyorsa, bu durumda sanık davanın esaslı bir şekilde hazırlanması ile duruşmanın hızlı bir şekilde yürütülmesi arasında bir seçim yapmak zorundadır. Belli bir dereceye kadar da yaptığı seçimin sonuçlarına katlanmak zorundadır.[479]

AİHM, sanığın davranışları konusunda şu değerlendirmelerde bulunmuştur[480]: *"Tutuklu sanığın kendi davasına öncelik ve hız verilmesi hakkına sahip olmasının,*

---

[475] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 12; VİTKAUSKAS/DİKOV, s. 86.

[476]GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama""**, s. 215; MOLE/HARBY, s. 49.

[477] TURAN, s. 63; MOLE/HARBY, s. 49.

[478] TURAN, s. 62-63.

[479] ÜNAL, s. 156-157; DOĞRU/NALBANT, s. 518; TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 90-91.

[480] Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 62. Yargılama sırasında başvurucu Wemhoff, 230 konu hakkında tanıklarının dinlenmesi için 117 başvuruda bulunmuştur. Başvurucu, taraflı oldukları gerekçesiyle 3 yargıcı ve 4 mali uzmanı reddetmiştir. AİHM'ye göre; başvurucunun bu tutumu da davanın uzamasına neden olmuştur. Bkz. Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 62.

savunma ve iddia makamına ellerindeki tüm delilleri ortaya koymalarına ve görüşlerini ifade etmelerine olanak vermek ve suçun gerçekten işlenip işlenmediği ve cezası üzerinde dikkatlice düşündükten sonra kararını açıklamak için, olayın tüm ayrıntıları ile aydınlatılmasını isteyen yargıçların çabalarını engellememesi gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır."

3. Yargılama Makamlarının Tutumu

AİHM'e göre, bir olayda sanığın tutukluluk durumunun makul süreyi aşmamasını sağlamak ilk önce ulusal yargılama makamlarının yerine getireceği bir görevdir.[481] Bu kapsamda ulusal yargılama makamları, ne kadar kısa olursa olsun, her tutukluluk döneminin haklı olduğunu ikna edecek bir şekilde ortaya koymalıdır.[482] Mahkemeye göre, ulusal mahkemelerin baktıkları somut olayda tutuklamanın makul süreyi aşıp aşmadığını belirlerken, suçsuzluk karinesini de göz önünde bulundurarak, kişi özgürlüğünün kısıtlanmasını meşru kılan bütün koşulları araştırıp incelemeleri ve buna ilişkin gerekçeyi de kararlarında açık bir şekilde göstermeleri gerekir.[483] Yani ulusal yargılama makamları kişi özgürlüğüne saygı ilkesine istisna getirmeyi meşru kılan bir kamu yararının varlığını kabul veya redde gerekçe oluşturacak tüm koşulları araştırıp inceleyecekler ve ilgilinin salıverilme istemine ilişkin olarak verdikleri red kararında, reddin gerekçesini açıkça belirteceklerdir.[484] AİHM, önüne gelen olaylar kapsamında denetim görevini yerine getirirken, büyük ölçüde ve esas itibariyle, ulusal mahkemelerin red kararlarında yer alan gerekçeler ve ilgilinin salıverilme istemine dair başvurularında ileri sürüp, aksi ortaya konulmayan olgulara dayanarak m. 5/3 uyarınca makul süre hükmünün ihlal edilip edilmediğini saptamaktadır.[485] Bu sebeple AİHM, ulusal yargılama makamlarının genel ve soyut ifadelerle tutukluluğun devamına dair

---

[481] DOĞRU/NALBANT, s. 400; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; EKER KAZANCI, s. 93; ÇINAR, s. 61; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 152; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08 , Par. 58.

[482] DOĞRU/NALBANT, s. 400; MACOVEİ, s. 64; MORKOYUN, s. 43; Nedim ŞENER/Türkiye Davası, 08.07.2014, Başvuru No: 38270/11, Par. 69; ŞIK/Türkiye Davası, 08.07.2014, Başvuru No: 53413/11, Par. 56.

[483] TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, s. 289; KARAN, s. 193; İNCEOĞLU, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, s. 111; DOĞRU/NALBANT, s. 389-390; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11-12; DUTERTRE, s. 117; ÇINAR, s. 61; ŞAHBAZ, s. 182; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 58.

[484] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 238.

[485] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 238-239; DOĞRU/NALBANT, s. 389-390; ÇINAR, s. 61; ŞAHBAZ, s. 182.

verdikleri kararlar nedeniyle ihlal kararı vermiştir.[486] Yine kanunda tutuklama için belirtilen ibarelerin tekrarı da gerekçe içermediğinden AİHS'nin ihlali niteliğindedir.[487]

AİHM'e göre; AİHS'in 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi uyarınca bir kimsenin suç işlediği konusunda makul şüphenin bulunması, kişinin gözaltına alınması ve tutuklanması için yeterli kabul edilmekte ve tutuklanmış olan bir kimsenin suç işlemiş olmasıyla ilgili duyulan makul şüphenin devam etmesi tutukluluğun devam etmesi açısından olmazsa olmaz bir şart ise de, bu şart belli bir süre sonra yetersiz kalacak ve tek başına tutukluluğa gerekçe oluşturamayacaktır.[488] AİHM, makul sürenin aşıldığı hususundaki iddiaları incelerken, ulusal yargılama makamlarının tutuklamanın devamına karar verirken dayandıkları gerekçelerin (kaçma, delilleri karartma ya da yok etme tehlikesinin varlığı gibi) hala tutuklama tedbirini meşru kılıp kılmadığına bakmakta; tutukluluk nedenlerinin yerinde ve yeterli olması durumunda da ulusal yargılama makamlarının yargılama işlemi yaparken durumun gerektirdiği süratle hareket edip etmediklerini, başka bir deyişle tutuklu yargılamanın yürütülmesinde gerekli özeni gösterip göstermediklerini araştırmaktadır.[489]

AİHS'in 5. maddesinin 3. fıkrası, tutuklu kişilerle ilgili olan olayların soruşturulmasında ve kovuşturulmasında özel bir özen gösterilmesini gerektirmektedir. Hazırlık soruşturması süresinin başvurucu tarafından şikâyet konusu edilmediği hallerde bile tutukluluk dönemi makul süreyi aşmamalıdır.[490] Tutuklama hangi sebebe dayanırsa dayansın ve soruşturma süresi ne kadar uzun sürerse sürsün, AİHS m. 5/3, kendi sonuçlarını doğuran bağımsız bir hükümdür.[491] Dolayısıyla hâkim sayısının azlığı veya hâkimlerin iş yükünün fazlalığı gibi nedenler 5. maddenin 3. fıkrası açısından tutuklu sanıklarla ilgili işlemlerin gereken süratle yapılamaması konusunda haklı neden olarak

---

[486] SOYER GÜLEÇ, s. 45 vd.; FEYZİOĞLU/OKUYUCU ERGÜN, s. 48.

[487] Metin FEYZİOĞLU, "Tutuklamaya Dair Uygulamada Görülen Sorunlar, Tespitler, Değerlendirmeler", **Ali Naim İnan Armağanı**, Ankara 2009, s. 1189.

[488] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 12; DOĞRU/NALBANT, s. 400; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 153.

[489] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 239; DOĞRU/NALBANT, s. 400-401; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 12; Yağcı ve Sargın/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16419/90, 16426/90, Par. 7-55; Mansur/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16026/90, Par. 7-57; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 151.

[490] DOĞRU/NALBANT, s. 404; Ş. Cankat TAŞKIN, "Tutuklamaya ve Tutukluluk Halinin Devamına İtiraz Kurumu", **TBBD**, Sayı: 66, Yıl: 2006, s. 283.

[491] DOĞRU/NALBANT, s. 404; TAŞKIN, s. 283.

kabul edilemez ve tutukluluk süresinin makullüğünde göz önüne alınmaz.[492] Çünkü AİHM'e göre taraf devletler adil yargılama güvencesini gerçekleştirmek için gerekli önlemleri almak zorundadırlar.[493] Adaletin gerektiği gibi gerçekleşmesi için yargılamanın makul sürede bitirilmesi zorunluluğu vardır. Yargılama, dolayısıyla adalet hizmeti mahkemeler eliyle Devlet tarafından yerine getirildiğinden Sözleşmeci tüm devletler makul süre konusunda, davaların makul sürede bitirilmesi hususunda gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdürler.[494] Bu tedbirlere, yargılamanın makul sürede bitirilebilmesi için yeterli sayıda mahkeme kurulması ya da hâkim görevlendirilmesi örnek olarak gösterilebilir.[495]

AİHM, Toth/Avusturya davasında; olayda başvurucunun salıverilme taleplerinin karara bağlanması için her seferinde üst mahkemeye dava dosyasındaki orijinal belgelerin gönderilmesi nedeniyle, yargılama makamlarının bu tutumu dikkate alındığında tutukluluk süresinin uzadığını ve bu nedenle tutuklunun makul sürede salıverilme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.[496] Scott/İspanya davasında, hiçte karmaşık olmayan bu olayda kamu makamlarının belgelerin çevrilmesi, diplomatik kanallardan iletilmesi, şikâyetçinin birçok kez davet edilmesi gibi sebeplerle meydana gelen gecikmeyi haklı bulmamış, tutuklu sanığın davasının görülmesinde yargılama makamlarının gerekli özeni göstermedikleri gerekçesiyle, dolayısıyla yargılama makamlarının tutumu nedeniyle makul sürede salıverilme hakkına aykırılık bulmuştur.[497] Yine Vajic/Türkiye davasında; gözaltına alınıp tutuklanan başvurucu aleyhine ancak altı ay sonra yasadışı örgüt üyeliği suçundan DGM'de dava açılmıştır. DGM, başvurucunun gözaltında işkence gördüğü şikâyetiyle ilgili olarak polisler aleyhine İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde görülmekte olan dava dosyasını istemiş, ancak İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi üç buçuk yıl sonra DGM'ye iddianameyi göndermiştir. Bu gecikme nedeniyle başvurucu aleyhindeki davanın duruşmaları sürekli olarak ertelenmiş, başvurucu beş yıldan fazla tutuklu kaldıktan sonra salıverilmiştir.

---

[492] DOĞRU/NALBANT, s. 404; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11.

[493] GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama""**, s. 201; MOLE/HARBY, s. 51.

[494] TURAN, s. 64; MOLE/HARBY, s. 51.

[495] GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama""**, s. 201; MOLE/HARBY, s. 51.

[496] DOĞRU/NALBANT, s. 404-405.

[497] DOĞRU/NALBANT, s. 405.

AİHM, bu olayda tutukluluğa özen gösterilmediğini kabul ederek yargılama makamlarının bu tutumu nedeniyle AİHS m. 5/3'ün ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.[498]

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Göre Makul Tutukluluk Süresi

AİHS m. 5/3, tutuklu kişilere "*makul süre içerisinde yargılanma hakkı*" tanıyarak tutuklu yargılanan kişilerin tutukluluk süresine bir sınır getirmekte, böylelikle tutuklu kişilerin belirsiz bir süre tutuklu kalmalarının önlenmesi[499] ve bir tedbir niteliğinde olan tutuklamanın öne alınmış bir ceza gibi kötüye kullanılması yönündeki uygulamanın düzeltilmesi amaçlanmaktadır.[500] Sanık mahkûm olana kadar masum sayıldığı için, tutuklu olarak geçen sürenin makul olup olmadığının incelenmesi ve bu süre makul olmaktan çıktığında, sanığın salıverilmesi gerekmektedir.[501] Ancak AİHS'de tutukluluk süresini belirleyen azami bir süreye yer verilmemiştir.[502] Bu nedenle makul olması gereken tutukluluk süresinin azami sınırından ne anlaşılması gerektiği hususu AİHM kararlarıyla ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bu hususla ilgili olarak AİHM'in kararlarına bakılması gerekmektedir. AİHM, baktığı her başvuruda somut olayın özelliklerini inceleyerek makul sürenin aşılıp aşılmadığını tespit etmektedir.[503] Bu kapsamda AİHM kararlarında tutukluluk hakkında makul süre ile ilgili olarak soyut bir süre belirlenemeyeceğini[504] belirttikten sonra, makul süre konusunun gün, ay ya da yıl hesabıyla belirlenemeyeceğini[505], makul sürenin her somut olayın özelliklerine göre değerlendirileceğini[506] belirtmiştir. Bu kapsamda AİHM, her başvurunun/olayın kendi içerisinde ayrı özelliklerinin bulunması nedeniyle makul süre ile ilgili yukarıda yer

---

[498] DOĞRU/NALBANT, s. 405.

[499] ÜNAL, s. 155.

[500] EKER KAZANCI, s. 91.

[501] İNCEOĞLU, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, s. 111.

[502] DOĞRU/NALBANT, s. 400.

[503] EKER KAZANCI, s. 91.

[504] DOĞRU/NALBANT, s. 400; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 380; TURAN, s. 51; MORKOYUN, s. 41; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 152; Alican Demir/Türkiye Davası, 25.02.2014, Başvuru No: 41444/09, Par. 131.

[505] Stögmüller/Avusturya Davası, 10.11.1969, Başvuru No: 1602/62. Karar için bkz. DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt 1**, s. 64.

[506] Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 152; DOĞRU/NALBANT, s. 400; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği"**, s. 210; İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 380; TURAN, s. 51; MORKOYUN, s. 41.

verilen ölçütler çerçevesinde tutukluluk süresinin makullüğüyle ilgili çok sayıda karar vermiştir. AİHM'in somut olayın özelliklerini dikkate alması sonucu Mahkemece tutukluluk süresinin sayısal olarak uzunluk ya da kısalığına karşıt olarak farklı kararlar verilmesi kaçınılmaz olmuştur.

AİHM'in incelediği başvurularda makul süreyle ilgili olarak somut olayın özelliklerini dikkate alarak vermiş olduğu kararlara bakıldığında; AİHM, görece olarak kısa sayılabilecek 48 günlük tutukluluk süresi[507] ve beş buçuk aylık tutukluluk süresi ile ilgili olarak makul sürenin aşıldığına hükmedip ihlal kararları vermiştir.[508] Dolayısıyla görece olarak kısa süreli tutukluluk halinde dahi AİHM tarafından AİHS m. 5/3'ün ihlaline karar verilebilmektedir.[509] Yine AİHM iki yıl altı ay süren tutukluluk süresi nedeniyle Neumeister/Avusturya davasında[510], iki yıl yedi hafta süren tutukluluk süresi nedeniyle Stögmüller/Avusturya davasında[511], iki kez tutuklanan ve toplam tutukluluk süresi iki yıl dört ay yirmi üç gün olan tutukluluk süresi nedeniyle Ringeisen/Avusturya davasında[512], AİHS m. 5/3'ün ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bunun yanında AİHM, yirmi beş ay yirmi üç gün süren tutukluluk süresinin bulunduğu Matznetter/Avusturya davasında[513], yaklaşık dört yıl süren tutukluluk süresinin bulunduğu Wemhoff/Almanya davasında[514] ve dört yıl üç gün süren tutukluluk süresinin bulunduğu W/İsviçre davasında[515] ve beş yılı aşan tutukluluk süresinin bulunduğu Chraidi/Almanya davasında[516], AİHS m. 5/3'ün ihlal edilmediğine karar vermiştir. AİHM, söz konusu davalarda olayın karmaşıklığı, gecikmeye neden olan kaçınılmaz nedenler ve başvurucunun tutumu gibi nedenlerle uzun süreli gibi görünen tutukluluk süreleri ile ilgili olarak AİHS m. 5/3'ün ihlal edilmediğine karar

---

[507] Söz konusu karar Nart/Türkiye Davasında verilmiştir. Aşağıda da yer verildiği üzere Nart/Türkiye Davasında AİHM başvurucunun tutukluluk döneminde çocuk özellikle belirtmiş ve tutukluluk süresinin makullüğünü diğer koşullarla birlikte buna göre değerlendirmiştir. Bkz. Nart/Türkiye Davası, 06.05.2008, Başvuru No: 20817/04, Par. 28-35.

[508] DOĞRU/NALBANT, s. 400.

[509] ÇINAR, s. 63.

[510] Neumeister/Avusturya Davası, 27.06.1968, Başvuru No: 1936/63, Par. 3-15.

[511] Stögmüller/Avusturya Davası, 10.11.1969, Başvuru No: 1602/62. Karar için bkz. DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt 1**, s. 62-66.

[512] Stögmüller/Avusturya Davası, 10.11.1969, Başvuru No: 1602/62. Karar için bkz. DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt 1**, s. 84 vd.

[513] Matznetter/Avusturya Davası, 10.11.1969, Başvuru No: 2178/64, Par. 1 vd.

[514] Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 3-16.

[515] W/İsviçre Davası, 26.01.1993, Başvuru No:14379/88, Par. 31 vd.

[516] Chraidi/Almanya Davası, 26.10.2006, Başvuru No: 65655/01, Par. 45-48.

vermiştir.[517] Söz konusu davalarda yargılama konusu yapılan olaylar gerçekten karışık olaylardır ve başvurucunun tutumu da olayda etkilidir. Örneğin Matznetter/Avusturya davasında[518] "soruşturma dosyası yaklaşık 17 bin sayfayı bulmuştur. Soruşturma yargıcı çok karışık olayları incelemiştir. Soruşturma başlangıçta 19 kişi hakkında birçok isnadı kapsamıştır. Başvurucunun basit iflas ve hileli dolandırıcılık suçlarını işlemelerine yardım ettiği öne sürülen iki kişiye ait firmanın gelişim çizgisi izlenmiştir. Bilirkişilerden 500 yüz sayfayı aşkın rapor alınmıştır. Başvurucu 40 kez sorgu yargıcının karşısına çıkmış, 11 kez polis tarafından ifadesi alınmıştır. Başvurucu hakkındaki iddianamenin hazırlanması 10 ay sürmüştür. Toplam 365 sayfalık iddianamede 7 kişi suçlanmıştır. Yirmi üç gün süren duruşmalar sonucunda başvurucu yedi yıl hapis cezasına mahkûm olmuş ve tutuklulukta geçen süre cezasından düşülmüştür."

Başka bir örnek olarak; Wemhoff/Almanya davasında[519] "soruşturma 13 kişiyi kapsamaktadır. Soruşturma Berlin Savcılığı tarafından yapılmış ve önemli bir kesinti olmaksızın 09 Kasım 1961-24 Şubat 1964'e kadar sürmüştür. Wemhoff 40 kez sorgulanmıştır. Soruşturma konularından biri sanıkların yaptıklarından kuşkulanılan çok karmaşık bir çek hilesi ile ilgilidir. Bu olay Berlin'deki 13 bankada Batı Almanya'daki 35 bankada ve İsviçre'deki 8 bankada bulunan toplam 169 banka hesabının incelenmesini kapsamıştır; incelenen kayıtlardaki para miktarı 766 milyon Mark'ı bulmaktadır. Sadece başvurucunun olayındaki miktar 1 Ağustos 1960 ile 27 Ekim 1961 tarihleri arasında 26 bankadaki 53 hesabı ilgilendiren toplan 284,2 milyon Markı bulmaktadır. Federal Cumhuriyet'te ve başka ülkelerde onlarca tanığın ifadesi alınmıştır. Ayrıca mali kuruluşlardan, muhasebecilerden ve Deutsche Bundes Bank'ın emekli başkanı dahil 15 uzmandan görüş alınmıştır. İşgünü sayısı 6 bini bulmuştur. Sadece mali uzmanların verdikleri raporların sayfa sayısı bin beş yüzü bulmuştur. Dava dosyası isnadın mahkemeye sunuluş sırasında on bin sayfa dolayında olup 45 ciltten oluşmaktadır. Bölge mahkemesi 97 tanık 3 tıp uzmanı ve 4 mali uzmanı dinlemiştir. Duruşma tutanakları 600 sayfayı bulan eklerden başka 1000 sayfaya yaklaşmaktadır. Yine yargılama sırasında başvurucu Wemhoff, 230 konu hakkında tanıklarının dinlenmesi için 117 başvuruda bulunmuştur. Başvurucu, taraflı oldukları gerekçesiyle 3

[517] MACOVEİ, s. 65.

[518] Matznetter/Avusturya Davası, 10.11.1969, Başvuru No: 2178/64, Par. 1 vd.

[519] Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 3-16.

yargıcı ve 4 mali uzmanı reddetmiştir." Dolayısıyla başvurucunun bu tutumu da davanın uzamasına neden olmuştur.

Görüldüğü üzere AİHM'in verdiği ihlal ya da ihlal bulunmadığı yönündeki kararlarda belli bir soyut süre yoktur[520] ve söz konusu tutukluluk süresi görece olarak kısa görünse de AİHM tarafından AİHS m. 5/3'ün ihlal edildiğine karar verilebilmektedir. O halde ne kadar kısa olursa olsun, bir tutukluluk süresinin AİHS m. 5/3'e aykırılık teşkil etmemesi için, tutuklamaya ilişkin mahkeme kararları gerekçeli olmalı, bu gerekçeler konuyla ilgili ve yeterli olmalı, gerekçelerde suç şüphesinin devam ettiğinin gösterilmesi dışında tutukluluğu haklı kılacak "kamu yararının" olayda mevcut olduğunun ortaya konulması gerekmektedir.[521]

Sanık, hakkında verilecek kesin hükme kadar suçsuz sayılacağı için tutukluluğun makul süre olmasını emreden m. 5/3 hükmünün amacı, tutuklu olarak geçen sürenin makul olma niteliğini kaybeder kaybetmez, sanığın serbest bırakılmasını sağlamaktır.[522] AİHS'in 5. maddesinin güvence altına aldığı kişi özgürlüğü ile bu özgürlüğün kısıtlanmasına gerekçe oluşturan nedenler arasındaki denge, tutukluluk süresi uzadıkça, özgürlük lehine bozulacak, bu nedenler artık geçerliliklerini yitireceklerdir.[523] Bu kapsamda ulusal makamların sanığın tutuklanmasını meşru kılacak genel yarara ilişkin gerekçeler geçerli ve yeterli olabilir. Ancak ulusal makamlar soruşturma, kovuşturma ya da yargılama işlemlerini, sanığın tutukluluk halini hiç de makul olmayan bir şeklide

---

[520] Bunun yanında AİHM'nin güncel kararlarıyla ilgili yapılan bir incelemede iki yılı aşan tutukluluk süreleri nedeniyle AİHM tarafından AİHS madde 5/3'ün ihlal edildiğine karar verildiği belirtilmektedir. Bkz. KARAN, s. 202. Ayrıca yer verildiği üzere çeşitli uzunluktaki tutukluluk süreleri ile ilgili olarak AİHM'nin vermiş olduğu kararların farklı farklı olduğuna dair. Bkz. MACOVEİ, s. 64.

[521] DOĞRU/NALBANT, s. 401. Örneğin AİHM Aytimur/Türkiye Davasında; dokuz ay olan tutukluluk durumu için ulusal mahkemelerin tutukluluk durumunu incelediklerini, özellikle suçun niteliğini ve kanıtların durumunu göz önünde bulundurarak tutukluluğun devamına karar verdiklerini belirttiği, konuyla ilgili gerekçelerin ilgili ve yeterli olması, bunun yanında ulusal mahkemelerin gerekli özeni göstermiş olması nedenleriyle AİHS m. 5/3'ün ihlal edilmediğine karar vermiştir. Bkz. Aytimur/Türkiye Davası, 20.05.2010, Başvuru No: 20259/06, Par. 30 vd. Yine AİHM Gamze ULUDAĞ/Türkiye Davasında; dokuz ay olan tutukluluk durumu için ulusal mahkemelerin tutukluluk durumunu incelediklerini, özellikle suçun niteliği ve türünü, mevcut delil durumu, kaçma riski ve delilleri karartma riskini göz önünde bulundurarak tutukluluğun devamına karar verdiklerini, olayda atılı suçun işlendiğine dair telefon dinleme kayıtları gibi somut ve inandırıcı delillerin olduğunu, ayrıca en son ulusal mahkemenin olayların yeniden hukuki nitelendirilmesi nedeniyle başvuranı salıverdiğini belirttiği, konuyla ilgili gerekçelerin ilgili ve yeterli olması, bunun yanında ulusal mahkemelerin gerekli özeni göstermiş olması nedenleriyle AİHS m. 5/3'ün ihlal edilmediğine karar vermiştir. Bkz. Gamze ULUDAĞ/Türkiye Davası, 10.12.2013, Başvuru No: 21292/07, Par. 31-38.

[522] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 238; DİNÇ, s. 138; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; MORKOYUN, s. 40.

[523] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 239; ŞAHBAZ, s. 182.

uzatmak suretiyle icra etmişlerse AİHS m. 5/3 hükmü yine ihlal edilmiş olacaktır.[524] Çünkü bu durumda sanığa yüklenen fedakârlık suçsuz sayılan bir kişiden normal olarak istenen fedakârlıktan çok daha ağırdır.[525] Bu kapsamda AİHM birçok başvuruda ulusal mahkemelerin gösterdiği gerekçelerin kabul edilebilecek olsa bile, söz konusu gerekçelerin uzun tutukluluk süresini haklı göstermeyeceğini belirtmiş ve AİHS m. 5/3'ün ihlal edildiğine karar vermiştir.[526] Yine AİHM bazı kararlarında da uzun tutukluluk sürelerinin söz konusu olduğunu belirtip önceki kararlarına atıfta bulunarak açıklama yapmaksızın doğrudan AİHS m. 5/3'ün ihlal edildiğine karar vermiştir.[527] AİHM, tutukluluk süresinin makullüğü konusunda inceleme yaparken somut olayın yanında başvuranın yaşını da özellikle dikkate almaktadır. Mahkeme bu tür başvurularda AİHS'in ilgili 5/3'üncü maddesi, ulusal mevzuat yanında küçük yaştakilerin tutuklanma durumları konusunda uluslararası diğer metinlere de yer vermekte[528] ve ulusal mahkemelerin tutuklamaya başvururken ya da tutuklamanın devamına karar verirken yaş küçüklüğünü dikkate alıp almadıklarına bakmaktadır.[529]

C. Makul Suç Şüphesinin Devamı

AİHM'e göre; AİHS'in 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi uyarınca bir kimsenin suç işlediği konusunda sadece makul şüphenin bulunması, kişinin gözaltına alınması ve tutuklanması için yeterli kabul edilmektedir. Tutuklanmış olan bir kimsenin suç işlemiş olmasıyla ilgili duyulan makul şüphenin devam etmesi tutukluluğun devam

---

[524] ŞAHBAZ, s. 182.

[525] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 12.

[526] Baltacı/Türkiye Davası, 18.07.2006, Başvuru No: 495/02, Par. 20 vd.; Cahit SOLMAZ/Türkiye Davası, 14.06.2007, Başvuru No: 34623/03, Par. 25 vd.; Dereci/Türkiye Davası, 24.05.2005, Başvuru No: 77845/01, Par. 38-40; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 62.

[527] Açan ve Diğerleri/Türkiye Davası, 13.05.2014, Başvuru No: 15234/05, Par. 31-32; İbrahim GÜLER/Türkiye Davası, 15.10.2013, Başvuru No: 1942/08, Par. 24-27; İsmail YILMAZ/Türkiye Davası, 24.09.2013, Başvuru No: 58231/09, Par. 15-17; Kuzu ve Abay/Türkiye Davası, 08.10.2013, Başvuru No: 17403/10, Par. 14-19.

[528] Bkz. Nart/Türkiye Davası, 06.05.2008, Başvuru No: 20817/04, Par. 17 vd.

[529] Bkz. Nart/Türkiye Davası, 06.05.2008, Başvuru No: 20817/04, Par. 17 vd.; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 63; Dinç ve Çakır/Türkiye Davası, 09.07.2013, Başvuru No: 66066/09, Par. 59-66; Bilal DOĞAN/Türkiye Davası, 27.11.2012, Başvuru No: 28053/10, Par. 40-43; Mahmut ÖZ/Türkiye Davası, 03.07.2012, Başvuru No: 6840/08, Par. 31-38. Örneğin; AİHM çocuk olan ve kırk günlük tutukluluk durumu bulunan Özgür ÇELİK/Türkiye Davası'nda, atılı suçun niteliği, tutuklulukta geçen süre, delil durumu, kaçma riski ve ilgilinin henüz savunmasının alınmamış olması hususlarının tutuklama nedeni olarak gösterilmesi ve özellikle çocuk hâkiminin adli kontrolün yeterli olmadığını değerlendirmesi nedeniyle başvurucunun çocuk olduğunun dikkate alındığı belirlenen davada AİHS m. 5/3'ün ihlal edilmediğine karar vermiştir. Söz konusu davada başvurucunun tutukluluğu mahkûmiyet kararı verilerek sonlandırılmıştır. Bkz. Özgür ÇELİK/Türkiye Davası, 17.03.2015, Başvuru No: 6670/10, Par. 15.

etmesi açısından olmazsa olmaz bir şarttır.[530] Yani tutuklamaya neden olan makul şüphe ortadan kalkmışsa tutukluluk yasal niteliğini kaybedecektir.[531] Bu sebeple şüphenin dayandırılacağı herhangi bir olgu ya da bilgi söz konusu değilken kişilerin tutuklanması AİHS m. 5 hükmüne aykırılık teşkil eder.[532] Yine 5. maddenin 1. fıkrası (c) bendi uyarınca gözaltına alınacak ya da tutuklanacak bir kimse hakkında gözaltına alınması veya tutuklanması esnasında dava açılmasını gerektirecek kadar delil mevcut olması,[533] yani polisin yakalama veya gözaltına alma anında yeterli suçlama delillerine muhakkak sahip bulunması şart değildir.[534] Bununla birlikte makul şüphenin bulunabilmesi için, bir kimsenin suç işlemiş olabileceğine dair objektif bir gözlemciyi ikna edebilecek olayların veya bilgilerin mevcut olması zorunludur.[535] Makul şüphe, bir suçlamayı gerektiren şüphe kadar yoğun değildir. Ayrıca makul şüphe nitelendirilmesi somut olaya özgü bütün koşullar göz önüne alınarak yapılacaktır.[536] Bu nedenle geçmişte suç işlemiş bir kişinin "yine suç işleyebilir şüpheli kişi" olarak tutuklanması, özgürlüğünden yoksun bırakılması, AİHS m. 5 hükmüne aykırıdır, makul şüphenin somut bir durumdan meydana gelmesi, ortaya çıkması gerekir.[537] AİHM, makul şüpheyi denetleme yetkisine sahip bulunsa da; bu yetki olay anındaki var olan fiili durumun değerlendirilmesinde Mahkemenin ulusal mercii yetkilisinin yerine geçme şeklinde değil, ancak ulusal mercii

---

[530] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 84; DOĞRU/NALBANT, s. 389; KARAN, s. 192; DUTERTRE, s. 116-117; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 231; ERGÜL, s. 158; ÇALIŞKAN, s. 9; Yağcı ve Sargın/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16419/90, 16426/90, Par. 50; Mansur/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16026/90, Par. 52; W/İsviçre Davası, 26.01.1993, Başvuru No: 14379/88, Par. 30; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 153; Erdem-Almanya Davası, 5.07.2001, Başvuru No: 38321/97, Par. 39; Alican Demir/Türkiye Davası, 25.02.2014, Başvuru No: 41444/09, Par. 133; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 59.

[531] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 240; KARAN, s. 192; ŞAHBAZ, s. 182-183.

[532] TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, s. 284.

[533] DOĞRU/NALBANT, s. 388; ÜNAL, s. 142-143; ŞAHBAZ, s. 175; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 155; Bülent ÇİÇEKLİ/M. Bedri ERYILMAZ/Ömer YILMAZ, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye Kararlarının Analizi (2002-2005)", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt: 3, No: 9, Yıl: 2007, s. 45-46.

[534] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 233; KARAN, s. 192; ÜNAL, s. 142-143; ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 46; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 155.

[535] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 231; DOĞRU/NALBANT, s. 389; KARAN, s. 192; ÜNAL, s. 143; ERGÜL, s. 160-161; GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği"**, s .206; DUTERTRE, s. 118-119; ÇINAR, s. 61-62; ŞAHBAZ, s. 175; ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 45-46; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 155 vd.

[536] DOĞRU/NALBANT, s. 389; ÜNAL, s. 144.

[537] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 231-232; MACOVEİ, s. 46.

tarafından yapılan durum değerlendirmesinin makul ve geçerli olup olmadığı hususunu saptamayla sınırlıdır. AİHM bu değerlendirmeyi ulusal mercilerin takdir marjını da dikkate alarak yapmaktadır.[538]

AİHM, Labita/İtalya davasında bir itirafçının dolaylı bir yoldan öğrenmiş olduğu ifadeleri esas alınarak sanığın uzun süre (iki yıl yedi ay) tutuklu kalmasında makul sürenin aşıldığına karar vermiştir. Olayda sanık hakkındaki iddiaların tek kaynağı, mafya türü bir örgütün mali işlerine baktığını dolaylı bir şekilde öğrendiğini söylemiş olan bir itirafçıdır. Mahkeme, bir itirafçının ifadelerine dayanılarak sanığın tutuklanabileceğini,[539]ancak itirafçının ifadelerinin manipülasyona açık olması nedeniyle bu ifadeleri destekleyecek şekilde deliller ortaya çıkarılamamışsa, ikinci ağız ifadeler objektif delillerle desteklenmemişse, tutuklama açısından bu ifadelerin önemini kaybettiğini, bu davada üç yıl hapis cezası istenmiş olan sanığın tutukluluğu için başka haklı gerekçeler gösterilemediği[540] için iki yıl yedi ay tutuklu kalmasını AİHS m. 5/3'e aykırı bulmuştur.[541]

D. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Göre Makullüğün Dayandırıldığı Tutuklama Nedenleri

Bir kimse hakkında suç işlediğine ilişkin makul şüphelerin devam etmesi, tutukluluğunun devam etmesi için zorunlu olmakla birlikte, belli bir süre geçtikten sonra bu şüphe yalnız başına yeterli değildir.[542] Bu tür durumlarda ulusal yargı makamları tarafından tutukluluğun devamını haklı kılmak için başka gerekçelerin de gösterilmesi gereklidir. Ayrıca gösterilen bu gerekçelerin tutukluluğun devamı için

---

[538] GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 232; GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği"**, s. 206; ŞAHBAZ, s. 174-175.

[539] AİHM bu olayda kişinin özgürlüğünün kısıtlanması durumu için makul şüphenin varlığını kabul etmiş ve yeterli bulmuştur. Bkz. Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 156-159.

[540] AİHM olayda belli bir süre geçmesi sonrasında makul şüphenin yanında AİHM'nin içtihatlarıyla oluşturduğu "kaçma tehlikesi", "delilleri karartma", "yeniden suç işleme" ve "kamu düzeninin bozulması" gibi çeşitli tutuklama nedenlerinin (bkz. DOĞRU/NALBANT, s. 403; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 230.) ortaya konulmaması nedeniyle ihlal kararı vermiştir. Bkz. Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 155.

[541] DUTERTRE, s. 118-119; Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 156-161.

[542] DOĞRU/NALBANT, s. 400; KARAN, s. 202; ÜNAL, s. 156; MACOVEİ, s. 62; ŞAHBAZ, s. 182; ÇALIŞKAN, s. 9; Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 153; Alican Demir/Türkiye Davası, 25.02.2014, Başvuru No: 41444/09, Par. 133; Ceviz V./Türkiye Davası, 17.07.2012, Karar No: 8140/08, Par. 32; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 59.

"ilgili" ve "yeterli" olması gereklidir.[543] AİHS'de bir kimsenin suç işlediğine dair makul şüphe bulunması şartı dışında herhangi bir tutuklama nedenine yer verilmemiştir. Ancak AİHM önüne gelen başvurularda ulusal mahkemelerin tutuklama gerekçelerine ve salıverilme isteklerinde gösterilen olaylara bakarak, ulusal mahkemelerin dayanmış oldukları tutuklama nedenlerinin somut olayda gerçekten bulunup bulunmadığına bakmaktadır. Bu çerçevede yapılan değerlendirmeler sonucunda AİHM içtihatlarıyla "kaçma tehlikesi", "delilleri karartma", "yeniden suç işleme" ve "kamu düzeninin bozulması" gibi çeşitli tutuklama nedenleri ortaya konulmuştur.[544]

1. Kaçma Tehlikesi

Türk hukukunda olduğu gibi[545] birçok ülkenin ceza muhakemesi kanunlarında kaçma tehlikesi tutuklama ve tutukluluğun devamı için sayılan nedenler arasında yer almaktadır.[546] Kaçma tehlikesi AİHM tarafından da tutuklama nedeni olarak kabul edilmektedir.[547] Ancak AİHM'e göre; kaçma tehlikesi nedeniyle tutuklama gerekçesine dayanmak için yalnızca sanığın mahkûmiyeti halinde alacağı düşünülen ceza esas alınarak değerlendirme yapılamaz.[548] Mahkemeye göre, sanığın mahkûmiyeti durumunda alabileceği cezanın miktarı sanığı kaçmaya yönlendirecek bir faktör olarak görülebilir; fakat tutukluluğun uzamasıyla kaçma tehlikesinin azalacağı unutulmamalıdır. Çünkü tutuklulukta geçen süre veya sürelerin sanığa netice olarak verilecek cezadan indirilmesi, sanığın almayı beklediği cezanın ağırlığını azaltır, sanığın kendi mahkûmiyeti durumuna daha az korku ile bakmasına neden olur ve kaçma

---

[543] DOĞRU/NALBANT, s. 400; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 12; ERGÜL, s. 159; MACOVEİ, s. 62; Labita/İtalya Davası, 06.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 153; Alican Demir/Türkiye Davası, 25.02.2014, Başvuru No: 41444/09, Par. 133; Ceviz V./Türkiye Davası, 17.07.2012, Karar No: 8140/08, Par. 32; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 59.

[544] DOĞRU/NALBANT, s. 401-402; KARAN, s. 192-193; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s. 230; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 12; GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği"**, s. 206; ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 48; MACOVEİ, s. 51; MORKOYUN, s. 43.

[545] ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 48.

[546] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 86.

[547] MACOVEİ, s. 51 vd.; ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 48.

[548]DOĞRU/NALBANT, s. 402; ÜNAL, s. 146; MACOVEİ, s. 52; ÇALIŞKAN, s. 10; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 198; Neumeister/Avusturya Davası, 27.06.1968, Başvuru No: 1936/63, Par. 10; Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 14; W/İsviçre Davası, 26.01.1993, Başvuru No: 14379/88, Par. 31-42; ERGÜL, s. 161; Ergezen/Türkiye Davası, 08.04.2014, Başvuru No: 73359/10, Par. 38-39.

düşüncesini azaltır.[549] Bu nedenle ulusal makamlar tutuklama durumunu kaçma riskinin varlığını destekleyen diğer faktörlere, kaçma tehlikesinin varlığını teyit eden başka etkenlere dayanarak değerlendirme yapmalıdırlar.[550] Bu konuda değerlendirme yapılırken; sanığın karakteri, ahlaki durumu, evi, mesleği, malvarlığı, aile bağları, yargılandığı ülke ile bağları ve bağlantıları ile uluslararası irtibatları gibi, daha bir dizi faktörlerin de dikkate alınması gerekir.[551] Ulusal makamların göz önüne alacağı bu faktörler, ya kaçma tehlikesinin varlığını destekleyecek mahiyette olurlar ya da tutukluluğu haklı gösterecek kadar ağır ve önemli olmayabilirler.[552] Yani yapılacak değerlendirme neticesinde kaçma ihtimalinin yargılanmak üzere tutuklu bulundurulmayı haklı çıkarmayacak derecede düşük olduğu ortaya konulabilir.[553] Böyle olmakla beraber tutukluluk halinin devamı sadece sanığın kaçması tehlikesine dayanıyorsa, sanığa teminat karşılığında serbest kalma hakkının tanındığı da hatırdan çıkarılmamalıdır.[554] Tutuklamanın tek dayanağı sanığın duruşmaya gelmeme tehlikesi olması halinde, sanıktan duruşmaya gelmesini sağlamak üzere bir güvence alınarak sanığın salıverilmesi gerekebilir.[555] AİHM'e göre, kefalet, tutukluluğun devamını haklı kılan nedenler bulunduğu sürece istenebilir.[556] Mahkemeye göre, kefaletle salıverilme talebinin reddedilmesi için kaçma tehlikesinin kefaletle salıverilme talebinin reddedilmesini gerektirecek büyüklükte olmalıdır. Önerilen kefalet miktarı sanığın duruşmaya gelmesi için konulduğundan ve sanığın duruşmaya gelmemesi halinde ödediği kefaleti kaybedeceğinden, ödeyeceği miktarın sanığı kaçmaktan alıkoyacak

---

[549] DOĞRU/NALBANT, s. 402; TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 86; MACOVEİ, s. 53-54; ÇALIŞKAN, s. 10; CENTEL, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", s. 198; Neumeister/Avusturya Davası, 27.06.1968, Başvuru No: 1936/63, Par. 10; Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 14; Ergezen/Türkiye Davası, 08.04.2014, Başvuru No: 73359/10, Par. 38-39.

[550] DOĞRU/NALBANT, s. 516-517; ERGÜL, s. 161; Taciroğlu/Türkiye Davası, 02.02.2006, Başvuru No: 25324/02, Par. 21; Galip DOĞRU/Türkiye Davası, 28.04.2015, Başvuru No: 36001/06, Par. 60.

[551] DOĞRU/NALBANT, s. 402; ÜNAL, s. 146; MACOVEİ, s. 52-54; ÇALIŞKAN, s. 10; W/İsviçre Davası, 26.01.1993, Başvuru No: 14379/88, Par. 31-42; Mansur/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16026/90, Par. 55; Yağcı ve Sargın/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16419/90, 16426/90, Par. 52.

[552] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 86.

[553] ERGÜL, s. 161.

[554] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 86.

[555] DOĞRU/NALBANT, s. 403; MACOVEİ, s. 54-55.

[556] DOĞRU/NALBANT, s. 403.

miktarda olup olmadığını değerlendirmek gerekmekte, bunun için de sanığın durumuna, malvarlığına ve kefaleti sağlayacak kişilerle olan ilişkilerine bakılmalıdır. Başvurucunun ödediği kefalet miktarı kendisinin duruşmaya gelmesini sağlayacak miktarda ise yargısal makamların bunu reddetmeleri yerinde değildir.[557] Yine AİHM'e göre, kaçma şüphesi karşısında sanığın gösterdiği teminat miktarı ve kaynağının belirli olmaması durumunda söz konusu teminat kaçma tehlikesini engellemeye uygun değildir.[558] Bunun yanında sanığın tavır ve davranışları, daha doğrusu yargılama aşamasında takındığı tavırlar göstereceği teminatı yerine getirip getirmeyeceği konusunda bir ölçü oluşturmaktadır.[559]

AİHM'in kaçma tehlikesi konusunda ülkemizle ilgili vermiş olduğu kararlardan örnek vermek gerekirse; ilk örnek olarak Yağcı ve Sargın/Türkiye davasında[560], "Bir gazeteci olan Nabi Yağcı ile bir doktor olan Nihat Sargın sırasıyla Türkiye İşçi Partisi ve Türkiye Komünist Partisi genel sekreterleri idiler. Ekim 1987 tarihinde Brüksel'deki bir basın toplantısında Türkiye Birleşik Komünist Partisini (TBKP) kurmak ve kanunlar dâhilinde organizasyon ve siyasi faaliyetlerini geliştirmek için Türkiye'ye dönme niyetlerini açıklamışlardır. 18 Kasım 1987 tarihinde Ankara'ya geldiklerinde uçaktan inerken yakalanarak polis tarafından gözaltına alınmışlardır. 4 Aralık tarihinde Cumhuriyet Savcılığı mahkemeye çıkarılmak üzere tutuklanmaları için Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesine başvurmuştur. 5 Aralıkta Mahkeme hâkimi kuvvetli suç unsuru delili gerekçesiyle ve sanıkların dinlenmesi neticesinde bu yönde bir karar vermiştir. Savcı, amacı, belli bir sosyal zümre hâkimiyetinin kurulması ve bu yönde propaganda yapılması ve anayasa tarafından güvence altına alınmış hakların yok edilmesi; halk arasında düşmanlık ve nefretin teşvik edilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Hükümeti'nin itibarının zedelenmesine yönelik hareketler (Türk Ceza Kanunu'nun[561] 140, 141/1, 142/1-6, 142/3-6, 158, 159, 311 ve 312. maddeleri) olan bir örgütün liderliğini yapanları suçlamıştır. Bu suçlar ayrıca Hükümet'in otoritesine karşı bir saldırı olarak da nitelendirilmiş ve ciddi suçlar olarak sınıflandırılmıştır. 10 Aralık 1987 tarihinde başvuranların avukatları karara karşı çıkmış ancak, bu karar 16 Aralık

[557] Neumeister/Avusturya Davası, 27.06.1968, Karar No: 1936/63, Par. 3-15.

[558] W/İsviçre Davası, 26.01.1993, Karar No: 14379/88, Par. 31-42.

[559] Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 59.

[560] Yağcı ve Sargın/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16419/90, 16426/90, Par. 7-28, 50-55.

[561] Olay tarihinde yürürlükte olan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu.

tarihinde Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından oybirliği ile onanmıştır. 11 Mart 1988 tarihinde savcılık Yağcı ve Sargın'ın yanı sıra 14 kişi hakkında takibat başlatmıştır. Yargılamaya 8 Haziran 1988 tarihinde başlanmış ve 48 duruşma yapılmıştır. Dava dosyası 40 dosyadan oluşmuştur. Davalılar duruşma öncesinde veya seyrinde atanmış olan 400 avukat tarafından temsil edilmiştir. İlk iki duruşma, 299 sayfadan oluşan iddianamenin okunması ile tamamlanmıştır. Müteakibinde, 6 duruşma (4 Temmuz – 24 Ağustos) Mahkeme tarafından başvuranların sorgulanması ve dinlenmesine ayrılmıştır. Bu süreç, dosya içeriği ile dava konusu suçların özü ile birlikte davalıların tutuklu kalması için Mahkeme tarafından yeterli sebep olarak addedilmiştir. 29 Ağustos 1988 tarihli duruşmada başvuranlardan birinin avukatı, ilgililerin şartlı tahliyesi için ilk başvuruyu yapmıştır. Anılan avukat tarafından müteakip gerekçeler sunulmuştur. Müvekkillerinin gözaltında kaldıkları süre de dâhil olmak üzere, dokuz buçuk ay tutuklu kaldıklarını belirtmiştir; *Yağcı ve Sargın aleyhine yapılan suçlamaların tahliye edilmeleri halinde kaçma ihtimalini yaratmasına rağmen bu ihtimal, başvuranların partilerinin bir yasal statüye kavuşturulması için Türkiye'ye döneceklerine ilişkin açıklamaları ile ortadan kaldırıldığını ve başvuranların iktidardaki rejim ile olan siyasi görüş farklılıklarının Hükümet ve Devlet idaresine karsı bir saldırı olarak nitelendirilmeyeceğini belirtmiştir.* Mahkeme, 5 Aralık 1987 tarihli talebin geçerliliğini koruduğu gerekçesiyle başvuruyu reddetmiştir. 21 Eylül 1988 tarihinde başvuranların bir başka temsilcisi tarafından başvuru yenilenmiş ve dosya muhteviyatı, suçlamaların niteliği ve ilgili talepnamede belirtilen gerekçeler sebebiyle Mahkeme tarafından aynı günde reddedilmiştir. 14 Ekim ve 4 Kasım 1988 tarihlerinde Devlet Güvenlik Mahkemesi, dosya muhteviyatı nedeniyle Yağcı ve Sargın'ın tutukluluk hallerinin devamına karar vermiştir. Ayrıca, duruşmalarda yaşanan organizasyon sorunlarını duruşmaya çok sayıda insanın katılmak istemesine bağlamıştır. Avukatlar, yargılama esnasında uygulanan güvenlik önlemlerinin kaldırılması için mahkeme salonunu terk etmişlerdir. Başvuranların avukatlarından birisi tarafından 2 Aralık 1988 tarihinde yeni bir şartlı tahliye başvurusu yapılmıştır. Bu, bir komünist partinin kurulmasına izin verilmesi için yasama değişikliğini savunan üst düzey politikacılar ve hâkimlerin açıklamalarına özel bir önem verilmesini sağlamıştır. Duruşma sonrasında mahkeme dosya muhteviyatını gerekçe göstererek başvuruyu reddetmiştir. 30 Aralık tarihinde Sargın'ın benzer bir başvurusu, 27 Ocak, 22 Şubat, 24 Mart, 21 Nisan ve 18 Mayıs 1989

tarihlerinde avukat aracılığıyla yapılan diğer başvurularda benzer bir tutum sergilemiştir. Başvuruların geri çevrilme nedeni her zaman aynı olmuştur: suçlamaların niteliği, dosya muhteviyatı, tutukluluk süresi ve delillerin değişmemesi. 21 Nisan 1989 tarihinde yapılan on sekizinci duruşmada, Mahkeme, başvuranların avukatının istemine uygun olarak delilleri içeren evrakların okunmasını istemiştir. 3 Temmuz 1989 tarihinde yapılan bir başka tahliye talebinde başvuru sahiplerinin avukatı Sözleşme'yi gerekçe göstermiştir. Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerinin Sözlemse hükümleri ile çeliştiğini ve özetle yürürlükten kaldırılması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Mahkeme dosya muhteviyatı, tutuklama tarihi ve ilgili nedenler gerekçesi ile başvuruyu reddetmiştir. Yağcı tarafından 2 Ağustos 1989 tarihinde yapılan benzer bir başvuru da aynı başarısızlığa uğramıştır. Yağcı, kararların mükerrer olduğu konusunda mahkemeyi eleştirmiş ve bunlar için daha ayrıntılı nedenler gösterilmesini istemiştir. Ayrıca duruşmalar arasındaki bir aylık sürenin kendisinin tutukluluk halinin uzamasına neden olduğunu belirtmiştir. Mahkeme kendisinin tahliye edilmesini gerektirecek herhangi bir gelişmenin olmadığı yönünde karar vermiştir. 25 Ağustos ve 18 Eylül 1989 tarihlerinde Devlet Güvenlik Mahkemesi benzer iki diğer başvuruyu reddetmiş ve buna ilişkin gerekçeler de aynı olmuştur. 18 Ekim 1989 tarihinde başvuranların avukatları Sözleşmenin 5. Maddesinin 3. Fıkrası ve 6. Maddesinin 1. Fıkrasında belirtilen "makul süre" kavramını gündeme getirerek, müvekkillerinin tutukluk süresinin anılan hükümleri ihlal ettiğini belirtmiştir. Tahliyelerine ilişkin başvurularının reddedilmesine ilişkin olarak Mahkemece gösterilen nedenlerin sürekli tekrarlandığını belirtmişlerdir. Mahkeme, yine suçların niteliği ve doysa muhteviyatına dayanarak tutukluluk halinin devam etmesine karar vermiştir. 17 Kasım 1989 tarihli duruşmada sunulan bir tahliye talebinde Sözleşmenin iç hukukta doğrudan uygulanabilirliği tekrar vurgulanmış; ancak Devlet Güvenlik Mahkemesi bu başvuruyu, 15 Aralık 1989 ve 6 Nisan 1990 tarihlerinde yapılan diğer talepler ile reddetmiştir. 8 Şubat 1990 tarihinde mahkeme davanın diğer davalar ile birleştirilme ihtimalini incelemiş ve 9 Martta delillerin okunmasına devam edilmiştir. Her iki duruşmada başvuru sahiplerinin tutukluluk hallerinin devamı re'sen kararlaştırılmıştır. Yağcı ve Sargın sonunda 4 Mayıs 1990 tarihinde, ülkeden ayrılmamaları kaydıyla serbest bırakılmıştır. Devlet Güvenlik Mahkemesi oybirliği ile başvuru sahiplerine ilişkin iddianamelere dayanak teşkil eden kanunlarda davalıların menfaatine olabilecek olan mevzuat değişikliklerini dikkate alma kararı almıştır. 11

Eylül 1990 tarihinde Mahkeme, Türkiye Komünist Partisinin kapatılmasına ilişkin Anayasa Mahkemesine sunulan davanın sonucunun beklenmesi için kararın ertelenmesine yönelik 11 Temmuz 1990 tarihinde yapılan başvuruyu reddetmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 143. maddelerini yürürlükten kaldıran Terörle Mücadele Yasasının 10 Haziran 1991 tarihinde yürürlüğe girmesi üzerine Mahkeme, anılan hükümlere ilişkin delillerin okunmasını durdurarak diğer suçlamalara ilişkin delillerin okunmasını kararlaştırmıştır. Bu süreç 10 Temmuz tarihinde kırk beşinci duruşmada sona ermiştir. 26 Temmuz 1991 tarihinde savcı kapanış konuşmasıyla iddianamenin okunmasını tamamlamış ve 26 Ağustos tarihinde başvuru sahipleri savunmalarını sunmuştur. 9 Ekim 1991 tarihinde Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi, Ceza Kanunu'nun 140, 141 ve 142. maddelerinin yürürlükten kaldırılmış olması gerekçesiyle bu maddeler kapsamında iddia edilen suçlamalar ile 311 ve 312. madde uyarınca yapılan nefreti teşvik suçlamalarından Yağcı ve Sargın'ın beraatına karar vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Hükümeti'nin şahsiyetine ilişkin saldırılar konusunda görevsizlik kararı vererek ilgili suçlamaları Ankara Altıncı Ceza Mahkemesine sevk etmiştir. 27 Ocak 1992 tarihinde anılan mahkeme görevsizlik kararı vererek, davayı Ankara İkinci Ceza Mahkemesine sevk etmiş ve bu mahkeme de 9 Temmuz 1992 tarihinde başvuranların beraatına karar vermiştir. 16 Temmuzda kesinleşen bu karar aleyhine temyiz talep edilmemiştir."

Olay özeti yukarıda yer verilen kararda AİHM, "Bay Yağcı ve Bay Sargın'ın serbest bırakılmasının reddedilme gerekçesi olarak suçlamaların niteliğini (ciddi bir suç olarak sınıflandırılmış olup kanunen sanığın kaçma ihtimaline ilişkin bir riskin mevcut olduğu varsayılmıştır), "delillerin durumu" ve 16 Kasım 1987 olan "yakalama tarihini" öne sürmüştür. Hükümet'in sunumunda başvuru sahiplerinin, kaçmalarını engellemek için gerektiği kadar uzun bir süre gözaltında tutuldukları belirtilmiştir. *Mahkeme, bir sanığın kaçmasına ilişkin tehlikenin sadece söz konusu hükmün ciddiyeti bazında değerlendirilmeyeceğine işaret etmektedir. Bu aynı zamanda, bir kaçma tehlikesinin mevcudiyetini veya kaçma ihtimalinin yargılanmak üzere gözaltında tutulmayı haklı çıkarmayacak şekilde düşük olduğunu teyit eden başka ilgili etkenlere göre değerlendirilmelidir.* (bkz., mutatis mutandis, önceden belirtilen Letellier – Fransa Kararı, s. 19, 43. Fıkra). *Bay Yağcı ve Bay Sargın kendi inisiyatiflerine dayanarak, Türkiye Birleşik Komünist Partisini kurmak üzere (bakınız yukarıdaki paragraf 7 ve 13)*

dönmüş olup, bu nedenle yargılanacaklarının bilincinde olmamaları imkânsızdır. Devlet Güvenlik Mahkemesinin gözaltı durumunu onaylayan emirlerinde, basmakalıp denmese de, hiç bir şekilde kaçmanın bir tehlike oluşturduğunu açıklamaksızın, hemen her zaman aynı ifadeler kullanılmıştır. "Delillerin durumu" ifadesi suça ilişkin ciddi göstergelerin mevcut olduğu ve devam ettiği seklinde anlaşılmaktadır. Genel olarak bunların ilgili etkenler olmasına rağmen, mevcut davada bunlar şikâyet konusu tutukluluğun devamını haklı çıkarmamaktadır. (bkz. 27 Kasım 1991 tarihli Kemache – Fransa kararı (No. 1 ve 2), A Serisi, No. 218, s. 24, 50. fıkra). *Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından ileri sürülen üçüncü neden olan başvuru sahiplerinin yakalanma tarihi de, herhangi bir toplam tutukluluk süresi tek basına Sözleşme kapsamında bir dayanak olmaksızın haklı çıkarılmayacağından dayanaktan yoksundur. Bu hususlarda dikkate alınarak, Mahkeme başvuranların söz konusu süre içinde sürdürülen tutukluluk halinin 5. Maddenin 3. fıkrasını ihlal ettiğini"* kabul etmiştir. AİHM söz konusu kararda Türkiye aleyhine ihlal kararı verdikten sonra bu sonuç, adli mercilerin davayı nasıl yürüttüklerine ilişkin bir araştırmanın yapılmasını gereksiz kılmaktadır demek suretiyle diğer açılardan inceleme yapmamıştır.

İkinci örnek olarak Mansur/Türkiye davasında[562], "İran uyruklu olan Sadi Mansur, 5 Mayıs 1989'da Türk vatandaşlığına geçmiştir. 12 Haziran 1981 tarihinde Selanik Temyiz Mahkemesi (Yunanistan) tarafından Yunanistan ile Türkiye arasında uyuşturucu kaçakçılığı yapmak suçundan dört yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Üç yıl sonra, aynı olaylar ile ilgili olarak başvuran aleyhine Edirne'de (Türkiye) iki ceza davası açılmıştır. Yargılama, Edirne İkinci Ağır Ceza Mahkemesi tarafından dava konusu olayın aynı olduğunun fark edildiği 6 Mayıs 1987 yılına kadar eşzamanlı olarak yürütülmüş ve Birinci Ağır Ceza Mahkemesi lehine görevsizlik kararı vermiştir (bkz. aşağıdaki 14. ve 27. paragraflar). Edirne Birinci Ağır Ceza Mahkemesinde yürütülen yargılama, 18 Nisan 1984 tarihinde Yunanistan'da verilen mahkûmiyet kararını müteakiben açılan hazırlık soruşturması sonrasında, İpsala savcılığı Bay Mansur'u ve iddia edilen suç ortağını, uyuşturucu kaçakçılığı suçlaması ile yargılanmak üzere Edirne Birinci Ağır Ceza Mahkemesine (birinci mahkeme) sevk etmiştir. 1 Mayıs 1984 tarihinde anılan mahkeme Yunanistan yetkililerinden iki davalı ile ilgili olarak açılan ceza dosyasının evraklarını (ifade tutanakları, karar ve el konan maddelere ilişkin

[562] Mansur/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16026/90, Par. 7-33, 53-57.

laboratuvar raporu) istemiştir. 4 Ekim 1984 tarihinde Yunanistan Adalet Bakanlığı, istenmiş olan evrakların 20 Haziran ve 23 Kasım 1982 tarihlerinde olmak üzere, Atina'daki Türk Büyükelçiliği aracılığıyla gönderilmiş olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine birinci mahkeme 27 Kasım 1985 tarihinde Yunanistan'da el konan maddeler için bir bilirkişi görüşünün alınmasını emretmiştir. 7 Şubat 1986 tarihinde Adli Tıp Kurumu, sadece dava dosyası bazında olmak üzere numunede eroin bulunduğu sonucuna varılan raporunu sunmuştur. 31 Mart ve 21 Kasım 1986 tarihlerinde Mahkeme, evrakların sunulmasına ilişkin istemi ile ilgili olarak hangi işlemin uygulandığını sormuştur. 1 Mayıs 1987 tarihli bir duruşmada, Edirne İkinci Ağır Ceza Mahkemesinin başvuran ile ilgili olarak aynı olaydan kaynaklanan başka bir davaya baktığı öğrenilmiştir. Bunun üzerine iki davanın birleştirilmesini talep etmiş ve 6 Mayıs tarihinde bu istek yerine getirilmiştir (bkz. yukarıdaki 9 ve 27. paragraflar) Ayrıca, Yunan Mahkemesi tarafından sadece A. D. ile ilgili olarak verilen cevap dikkate alınarak, birinci mahkeme Yunanistan'da Bay Mansur'un arabasında bulunan uyuşturucu türlerinden her biri için ayrıntılı bilgi istemiştir. 12 Nisan 1988 tarihinde birinci mahkeme, 28 Ekim 1987 tarihinde Yunan adli mercileri tarafından hazırlanmış olan bir sayfalık bilirkişi görüşünün Türkçeye çevrilmesini Ankara Ağır Ceza Mahkemesinden istemiş; ve istemini 19 Temmuz 1988 tarihinde yinelemiştir. Ankara Birinci Ağır Ceza Mahkemesi, bir yeminli tercüman bulamamış ve ilgili belgeyi 7 Kasım 1988 tarihinde geri göndermiştir. 11 Kasım 1988 tarihinde, birinci mahkeme, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinden aynı istemde bulunmuş, ancak Ankara'daki mahkeme tarafından belirtilen aynı nedenle bu mahkemede istemi yerine getirememiştir. 15 Haziran 1989 tarihinde yapılan duruşmada raporun tercümesi Bay Mansur tarafından sunulmuştur. Raporda sadece Bay Mansur'un bir uyuşturucu müptelası olmadığının belirtildiği anlaşılması üzerine mahkeme bir kez daha Yunanistan'da ele geçirilen uyuşturucular ile ilgili bilirkişi raporu istemiştir. 13 Temmuz 1990 tarihinde Türk Adalet Bakanlığı, söz konusu raporu birinci mahkemeye sunmuş ve bu mahkeme 19 Temmuz 1990 tarihinde, yine Ankara Ağır Ceza Mahkemesinden başarısızlık ile sonuçlanan bir tercüme isteğinde bulunmuştur. 19 Şubat 1991 tarihinde birinci mahkeme başvurana 30 yıl hapis cezası vermiştir. Kararında, Bay Mansur'un aynı olaylardan dolayı Yunanistan'da dört yıl hapis cezasına çarptırıldığına ve Yunanistan'da verilen karar, Adli Tıp Kurumunun gözlemleri ve Bay

Mansur'un itiraflarına dayanarak kendisi tarafından taşınan maddenin eroin olduğuna işaret edilmiştir. 30 Nisan 1991 tarihinde Yargıtay Bay Mansur tarafından yapılan bir temyiz başvurusunu kanun gerekçesi ile reddetmiştir. 21 Haziran 1991 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun 403. maddesinin 5 Haziran 1991 tarihli Kanun ile değiştirilmesi üzerine, birinci mahkeme 19 Şubat 1991 tarihinde verilen cezayı on yıla indirmiştir. Edirne ikinci Ağır Ceza Mahkemesinde yürütülen yargılama; 12 Eylül 1984 tarihinde Yunan mercileri tarafından serbest bırakılması üzerine Bay Mansur Türkiye'ye dönmüştür. Türk vatandaşlığına geçmek üzere işlemleri başlatırken 1 Kasım 1984 tarihinde İstanbul'da Nüfus İdaresinde polis tarafından tevkif edilmiştir. Edirne Cumhuriyet Savcılığı'nın başvurusu üzerine 5 Kasım tarihinde düzenlenen bir müzekkere ile İpsala Sulh Mahkemesi tarafından yargılanmak üzere tutuklanmıştır. Ertesi gün, anılan savcılık uyuşturucu kaçakçılığı suçlaması ile Edirne İkinci Ağır Ceza Mahkemesinde (ikinci mahkeme) ceza davası açmıştır. 16 Kasım 1985 tarihinde mahkeme Yunan mercilerinden, başvuranın hüküm giymiş olduğu karar ile birlikte kimyasal madde ile ilgili laboratuvar raporunun gönderilmesini istemiştir. Evrakları 18 Haziran 1985 tarihinde Türk Adalet Bakanlığı aracılığıyla getirtilmiştir. 7 Ağustos 1985 tarihinde ikinci mahkeme evrakları tercüme edilmek üzere Ankara Ağır Ceza Mahkemesine göndermiştir. Tercüme 9 Ekim 1985 tarihinde dosyaya sunulmuştur. 25 Ekim 1985 tarihli duruşmada ikinci mahkeme, alınan raporlar arasında laboratuvar raporunun bulunmadığını tespit etmiştir. Yinelenen bir istem üzerine Yunan mercileri istenmiş olan söz konusu evrakların iki kez Atina'daki Türk Büyükelçiliği aracılığıyla gönderilmiş olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine ikinci mahkeme, Türk Adalet Bakanlığı'na başvurmuş ve 7 Ekim 1986 tarihinde rapor alınmıştır. Bilirkişi raporunun tercümesinin temin edilmesine ilişkin istem üzerine, Ankara Ağır Ceza Mahkemesi zaten tercüme için gönderilmiş olduğunu bildirmiştir. Başvuruların yapılmasından sonra, ikinci mahkeme başvuranın Edirne Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde de aynı olaylardan davasının devam ettiğini tespit etmiştir. 6 Mayıs 1987 tarihinde görevsizlik kararı ile davayı sonra anılan mahkemeye sevk etmiştir (bkz. yukarıdaki 9. ve 14. paragraf). Bay Mansur'un tutukluluk süresi 5 Kasım 1984 tarihinde başlamıştır (bkz. yukarıdaki paragraf). İpsala Sulh Mahkemesi, bu tutukluğun gerekçesi olarak başvuranın suçlandığı suçun niteliğini göstermiştir. 6 Aralık 1984 tarihinde, ikinci mahkeme Bay Mansur'un anılan kararın bozulmasına ilişkin başvurusunu reddetmiştir.

Daha sonra aşağıdaki gerekçeler ile mahkeme, başvuranın tutukluluk halinin devamına karar vermiştir:

(a) 17 Aralık 1984, 5 Şubat ve 10 Nisan 1985 tarihlerinde "yapılan suçlamanın niteliği ve dosya içeriği" gerekçesiyle ve

(b) 7 Haziran 1985 ile 22 Nisan 1987 tarihleri arasında yapılan yirmi beş duruşmada ise ya herhangi bir gerekçe göstermeksizin ya da "tutuklama müzekkeresinde belirtilen nedenlerin geçerliliğini koruduğu" gerekçesiyle.

İkinci mahkemenin görevsizlik kararı vermesi üzerine birinci mahkeme, aşağıdaki şekilde başvuranın tutukluluk halinin devamına karar vermiştir:

(a) 12 Mayıs 1987 ile 2 Ağustos 1988 tarihleri arasında yapılan on yedi duruşmada herhangi bir kesin gerekçe göstermeksizin ve

(b) 29 Ağustos, 28 Eylül ve 2 Kasım 1988 tarihlerinde "davalıya karsı yapılan suçlamanın niteliği" gerekçesi ile

(c) 30 Kasım 1988 tarihinde kesin bir gerekçe göstermeksizin,

(d) 23 Aralık 1988 tarihi ile 26 Haziran 1990 tarihleri arasında yapılan on dokuz duruşmada "suçun niteliği" ve/veya "delil durumu" ve bir kez daha gerekçe göstermeksizin,

(e) 25 Temmuz 1990 tarihinde herhangi bir gerekçe göstermeksizin ve

(f) 11 Eylül ve 9 Ekim 1990 tarihlerinde "suçun niteliği" gerekçesi ile.

24 Kasım 1987 tarihinde Bay Mansur tarafından Mahkeme Başkanı'na, iki yılı Türk ile Yunan adli mercileri arasında yapılan yazışmalar için olmak üzere, üç yılı askın bir süredir tutuklu olduğunu ve özellikle aynı olaydan dolayı Yunanistan'da dört yıl hapis yatmış olduğunu belirtmiştir. Yargılamanın bir an önce sonuçlandırılmasını talep etmiştir. Mahkeme bu talebe cevap vermemiştir. Bay Mansur 1 Temmuz 1991 tarihinde serbest bırakılmıştır."

Olay özeti yukarıda yer verilen kararda AİHM, "Mahkeme'nin zaman itibarıyla yetkisi kapsamındaki süre içinde Edirne Birinci Ağır Ceza Mahkemesi ("birinci mahkeme") başvuranın tutukluluk süresinin devamına ilişkin hususu dokuz kez görüşmüştür. *Bay Mansur'un serbest bırakılmasının reddedilme gerekçesi olarak "suçlamaların niteliğini" ve "delil durumunu" öne sürmüş ve üç kez de kararı için bir gerekçe göstermemiştir. Hükümet sanığın karşı karşıya olduğu ağır cezayı, kaçma ihtimalini veya delilleri yok etme ve hileli itilaf tehlikesini vurgulamıştır. Bay*

Mansur'un Türkiye'de herhangi bir sabit ikametinin mevcut olmadığını ve serbest bırakılmasından sonra adli mercilerin duruşma celplerine icabet etmeme veya sadece süresinin tespiti gereken cezasının infazından kaçma ihtimalini dile getirmiştir. Başvuran söz konusu kararların mükerrer olduğundan şikâyetçi olmuş ve daima Türkiye'de ikamet ettiğini ve İstanbul'daki Kapalı Çarşı'da bir tüccar olduğunu ve mahkemelerin kendisinin durumuna ilişkin gerçekleri göz ardı ettiğini bildirmiştir. *Mahkeme, bir sanığın kaçmasına ilişkin tehlikenin sadece söz konusu cezanın ağırlığı bazında değerlendirilmeyeceğine işaret etmektedir. Bu aynı zamanda, bir kaçma tehlikesinin mevcudiyetini teyit eden veya kaçma ihtimalinin yargılanmak üzere tutuklu tutulmayı haklı çıkarmayacak derecede düşük olduğunu ortaya koyan başka ilgili etkenlere göre değerlendirilmelidir.* (bkz., mutatis mutandis, yukarıda anılan Letellier – Fransa Kararı, s. 19, 43. Fıkra). *Söz konusu davada, birinci mahkemenin tutukluluk halini teyit eden emirlerinde, kaçmaya ilişkin bir tehlikenin neden olduğuna ilişkin herhangi bir açıklama yapılmaksızın, basmakalıp denmese de, hemen her zaman aynı kelimeler kullanılmıştır. "Delil durumu" ifadesi suça ilişkin ciddi göstergelerin mevcut olduğu ve devam ettiği seklinde anlaşılmaktadır. Genel olarak ilgili etkenler olmasına rağmen, mevcut davada bunlar şikâyet konusu tutukluluğun devamını haklı çıkarmamaktadır.* (bkz. 27 Kasım 1991 tarihli Kemmache – Fransa kararı (No. 1 ve 2), A Serisi, No. 218, s. 24, 50. fıkra). Bu hususlar da dikkate alınarak, Mahkeme başvuranın söz konusu süre içinde sürdürülen tutukluluk halinin 5. Maddenin 3. fıkrasını ihlal ettiğini kabul etmiştir." AİHM söz konusu kararda Türkiye aleyhine ihlal kararı verdikten sonra bu sonuç, adli mercilerin davayı nasıl yürüttüklerine ilişkin bir araştırmanın yapılmasını gereksiz kılmaktadır demek suretiyle diğer açılardan inceleme yapmamıştır.

AİHM tarafından Türkiye hakkında ihlal kararı verilen bu iki örnek dışında ne yazık ki birçok başvuruda kaçma tehlikesine dayanan ulusal mahkemelerin tutuklama kararları hususunda sürenin uzun olması dikkate alınarak ihlal kararları verilmiştir. AİHM bu konuda ulusal mahkemelerin kaçma riskinin varlığını gerekçelendirememesi ve gösterilen gerekçelerin tek başına tutukluluk süresi karşısında yeterli olmaması nedeniyle AİHS m. 5/3'ün ihlal edildiği sonucuna varmıştır.[563]

[563] Ali Rıza Kaplan/Türkiye Davası, 13.11.2014, Başvuru No: 24597/08, Par. 21-23; Dereci/Türkiye Davası, 24.05.2005, Başvuru No: 77845/01, Par. 34-40; Cahit DEMİREL/Türkiye Davası, 07.07.2009,

Ayrıca AİHM, İsviçre vatandaşı ve bir işadamı olup 60 şirketin yöneticiliğini yaptığı esnada dolandırıcılık yaptığı gerekçesiyle hakkında dava açılan ve bu nedenle tutuklanan W/İsviçre davasında ise, başvurucunun tutuklanmadan önce sık sık yurt dışı gezileri yapmasını ve çeşitli ülkelerle bağlantılarının olmasını, kendisinin birkaç defa Amerika'ya yerleşmek niyetinden bahsetmesini, ülke dışında önemli miktarda parasal kaynaklarının olduğuna ilişkin belirtilerin bulunmasını ve birden fazla pasaport sahibi olmasını, soruşturmanın ilerlemesiyle başvurucunun daha ağır bir ceza alma ihtimalini arttıran yeni suçlarının ortaya çıkmasını ve ayrıca başvurucunun ulusal makamlara teklif ettiği teminat miktarı ve kaynağının belirli olmamasını kaçma tehlikesi açısından önemli ve yeterli nedenler olarak kabul etmiştir.[564]

2. Delilleri Karartma Tehlikesi

Delilleri karatma tehlikesi hukukumuzda[565] ve diğer ülkelerin hukuk sistemlerinde bir tutuklama nedeni olarak kabul edilmektedir.[566] Delilleri karatma tehlikesi AİHM tarafından da bir tutuklama nedeni olarak kabul edilmektedir.[567] Yetkili kişiler şüpheliyi gözaltına aldıkları zaman henüz bütün delillere ulaşılmamış olabilir. Bu nedenle yetkili kişiler soruşturma devam ederken kişinin salıverilmesi durumunda, henüz elde edilmemiş olan delilleri yok edebileceği, gizleyebileceği veya değiştirebileceği, tanıklara, mağdurlara veya başkalarına baskı yapabileceği ya da dışarıda bulunan suç ortaklarıyla işbirliği yapabileceği endişesini taşıyabilirler. Bu çerçevede ulusal makamlar "delil durumu" veya "dosyanın içeriği" gibi ifadelerle delilleri karartma tehlikesi durumunu belirtebilirler.[568] AİHM, suçların niteliği, olayın aşırı şekilde karmaşıklığı durumlarını göz önüne alarak delil karartma nedeniyle tutukluluğu uzatan ulusal makamları haklı bulmuştur.[569] Ancak delil karartma tehlikesi durumuna soyut bir şekilde dayanılamaz, bu durumun maddi delillerle desteklenmesi

---

Başvuru No: 18623/03, Par. 18 vd.; Alican Demir/Türkiye Davası, 25.02.2014, Başvuru No: 41444/09, Par. 134.

[564] W/İsviçre Davası, 26.01.1993, Karar No: 14379/88, Par. 31 vd.

[565] ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 48.

[566] DOĞRU/NALBANT, s. 403.

[567] Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 58 vd.

[568] DOĞRU/NALBANT, s. 403.

[569] Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 59.

gerekmektedir.[570] AİHM, bu hususu Mansur/Türkiye davasında[571], *""Delil durumu" ifadesi suça ilişkin ciddi göstergelerin mevcut olduğu ve devam ettiği şeklinde anlaşılmaktadır. Genel olarak ilgili etkenler olmasına rağmen, mevcut davada bunlar şikâyet konusu tutukluluğun devamını haklı çıkarmamaktadır.*" şeklinde belirtmiştir.

Hakkında soruşturma başlamış olduğunu bilen bir kişinin belli bir süre sonra serbest kalması durumunda, delillere müdahale edebileceği düşüncesiyle tutukluluğunun devamına karar verilmesi, ikna edici olarak görülmez. Soruşturmanın tamamlanamamış olması ya da delillerin toplanamamış olması, başta bu tutuklama nedenine dayanılmasına haklı dayanak olabilir, ancak soruşturmanın ilerlemesi ve ilgili dosyanın tamamlanmasıyla bu gerekçeyle kişinin tutuklu kalmasının dayanağı kalmaz.[572] AİHM'e göre delilleri karartma tehlikesi nedeniyle yapılan tutuklamada söz konusu delilleri karartma tehlikesi nedeni zamanla zayıflar.[573] Yine aynı şekilde sanığın, hazırlık soruşturmasının başlamasından aylar sonra tutuklanmış olması durumunda da sanığın delilleri karartma tehlikesi önemli oranda azalmıştır.[574] Ringeisen/Avusturya davasında, AİHM, Avusturya Hükümeti'nin ileri sürdüğü tanıklara baskı yapma tehlikesini kabul etmemiştir. AİHM, sanığın, hakkında hileli iflas suçu nedeniyle iki defa ifadesi alındıktan beş ay sonra tutuklandığını ve sanık bu süre içinde isteseydi tanıklarla temas kurup onların ifadelerini değiştirmeye zorlayabileceğini gerekçe göstererek delilleri karartma tehlikesinin bulunmadığı sonucuna varmıştır.[575]

Yine AİHM'e göre; organize suç örgütleriyle ilgili olaylarda, tutuklunun salıverilmesi halinde tanıklara veya suç ortaklarına baskı yapma ya da başka bir şekilde

---

[570] DOĞRU/NALBANT, s. 403; MACOVEİ, s. 56; ÇALIŞKAN, s. 11. AİHM Labita/İtalya Davası'nda ulusal mahkemelerin delilleri karartma tehlikesi nedeniyle tutuklamaya karar vermeleri durumu için gösterilen gerekçelerin çok genel olduğunu, ancak başlangıçta makul olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında ulusal mahkemelerin soyut olarak suçun niteliğine değindiğini, söz konusu delilleri karartma tehlikesinin fiilen varlığını gösteren herhangi bir unsura işaret etmediklerini belirtmiştir. Bkz. Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 162-163.

[571]Mansur/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16026/90, Par. 56. AİHM aynı hususu Yağcı-Sargın/Türkiye Davasında da belirtmiştir. Bkz. Yağcı ve Sargın/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16419/90, 16426/90, Par. 53.

[572] DOĞRU/NALBANT, s. 403; Galip DOĞRU/Türkiye Davası, 28.04.2015, Başvuru No: 36001/06, Par. 61.

[573] Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 163-164; Tomasi/Fransa Davası, 27.08.1992, Karar No: 12850/87, Par. 95; Galip DOĞRU/Türkiye Davası, 28.04.2015, Başvuru No: 36001/06, Par. 61.

[574] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 88.

[575] Rıngeısen/Avusturya Davası, 16.07.1971, Başvuru No: 2614/65, Par. 105-107.

yargılamayı engelleme tehlikesi, işin doğası gereği yüksek bir ihtimaldir. Dolayısıyla bu durum daha uzun bir tutukluluk dönemini haklı kılabilir; fakat zaman geçtikçe, başlangıçta gösterilen tutuklama nedenleri daha az ilgili hale gelir ve tutukluluğun devamı için daha güçlü nedenler gerekir.[576]

3. Tekrar Suç İşleme Tehlikesi

Tekrar suç işleme tehlikesi hukukumuzda bir tutuklama nedeni olarak kabul edilmemiştir. Buna karşın AİHM, "tekrar suç işlenmesinin önlenmesi" gerekçesiyle tutuklamayı, tutuklama nedenleri arasında kabul etmektedir.[577] Bir olayda tekrar suç işleme tehlikesinin varlığı nedeniyle tutuklama yoluna gidilecekse tekrar suç işleme tehlikesinin varlığı ikna edici bir biçimde ortaya konulmalıdır. Bu yapılırken de sanığın geçmişi, kişiliği dikkate alınmalı, isnat edilen suç ile önceki suçların benzer nitelikte ya da aynı ağırlıkta olup olmadığı incelenmelidir.[578] Bu şekilde bir inceleme sonucunda, sanığın cezalandırılabilir durumda olan fiillerine çok uzun bir süreden beri devam ediyor olması, mağdurların uğradığı kayıpların büyüklüğü, sanığın kendisine isnat edilen suçu işlemedeki yeteneği ve tecrübesi (kurnazlığı), yani sabıkalı bir kişiliğe sahip olması gibi nedenler sanığın yeniden suç işleyebileceği hususunda haklı bir endişe meydana getirebilir.[579]

AİHM, Stögmüller/Avusturya davasında[580]; *"başvurucunun ilk tutukluluktan salıverildikten sonra benzer suçları işlediği yönünde ihbarlar bulunmasına rağmen savcılık bunlardan sadece iki tanesini kovuşturmaya almıştır; suçta tekerrür tehlikesiyle tutukluluğun devamına karar verilirken başvurucunun alıştığı yaşam tarzını devam ettirebilmek için yeterli mali imkâna sahip olmadığı ve yeniden suç işleyebileceği belirtildiği halde başvurucu pilot olabilmek için faizcilik işini bıraktığından suçta tekerrür tehlikesi de kalmamıştır.*" şeklindeki değerlendirmesiyle Avusturya yargılama makamlarının dayandıkları suçta tekerrür tehlikesinin olmadığını kabul etmiştir.

Yine AİHM'e göre suçta tekerrür tehlikesi nedeniyle tutuklama ilk başta haklı kabul edilse de, belirli bir süreden sonra haklı görünmemektedir. Örneğin

---

[576] DOĞRU/NALBANT, s. 404.

[577] MACOVEİ, s. 57 vd.; ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 48.

[578] DOĞRU/NALBANT, s. 404; MACOVEİ, s. 57-58.

[579] DOĞRU/NALBANT, s. 404; ÇALIŞKAN, s. 11-12.

[580] Stögmüller/Avusturya Davası, 10.11.1969, Başvuru No: 1602/62. Karar için bkz. DOĞRU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt 1**, s. 65.

Ringeisen/Avusturya davasında Mahkeme, hileli iflas suçundan tutuklu bulunan başvurucunun alacaklarını tahsil etmek üzere geçici bir tahsildarın atandığını, dahası başvurucunun bir süre sonra müflis ilan edildiğini, bu tarihten sonra da mallarının idaresinin kendi yetkisinden çıktığını, kendisine geçerli olarak borç verilemez durumuna geldiğini belirterek bu nedenle hileli iflas suçundan en azından başvurucunun müflis olduğu tarihten sonra suçta tekerrür tehlikesini kabul etmediğini belirtmiştir.[581]

Tekerrür tehlikesinin daha çok sabıkalı sanıklar için söz konusu olması dikkate alındığında, ilk defa suç işleyen tutuklu sanık hakkında ise kural olarak masumiyet karinesi geçerli olacağından, bunlar hakkında tekerrür tehlikesini çok özel şartların varlığı halinde kabul etmek gerekir.[582]

Yine başvurucunun daha önceden mahkûmiyetinin bulunması, ya da ikametgâhının, bir işinin veya ailesinin olmaması durumları, tekrar suç işleme tehlikesinin olduğunu ortaya koymaz.[583]

4. Kamu Düzeninin Bozulması

Kamu düzeninin bozulması hukukumuzda bir tutuklama nedeni olarak düzenlenmemiştir. Buna karşın kamu düzeninin bozulması AİHM tarafından kabul edilen bir diğer tutuklama sebebidir.[584] Mahkeme, istisnai durumlarda niteliği gereği belirli suçların özel ağırlığının bulunması ve bu suçlara toplumun tepki göstermesi ve bu tepki nedeniyle toplumda huzursuzluk hali doğabileceği göz önüne alınarak en azından belli bir süre bakımından tutuklamayı haklı kılabileceğini kabul etmiştir.[585] Ancak diğer hallerde olduğu gibi böyle bir nedene dayanılarak tutuklama kararı verilebilmesi için, somut olayda sanığın serbest bırakılması durumunda kamu düzeninin gerçekten bozulacağının gösterilmesi gerekir.[586] Yine bu tutuklama nedenine dayanmak ilk başta haklı olarak kabul edilse bile daha sonraları, yani belli bir süre geçtikten sonra bu neden ağırlığını kaybeder.[587]

---

[581] Rıngeısen/Avusturya Davası, 16.07.1971, Başvuru No: 2614/65, Par. 108-109.

[582] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 88-89.

[583] DOĞRU/NALBANT, s. 404.

[584] MACOVEİ, s. 59 vd.; ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 48; ÇALIŞKAN, s. 12.

[585] DOĞRU/NALBANT, s. 404; ÇINAR, s. 64; ÇALIŞKAN, s. 12; Letellier/Fransa Davası, 26.06.1991, Başvuru No: 12369/86, Par. 51; Tomasi/Fransa Davası, 27.08.1992, Karar No: 12850/87, Par. 91.

[586] MACOVEİ, s. 59; ÇALIŞKAN, s. 12.

[587] DOĞRU/NALBANT, s. 404.

E. Tutukluların Yargılamasında Gerekli Özenin Gösterilmesi[588]

AİHM, başvurular hakkında yaptığı inceleme sonunda tutukluluk süresinin uzatılmasına ilişkin ulusal makamların (mahkemelerin) kararlarında gösterilen gerekçelerin "ilgili" ve "yeterli" olmadığı sonucuna vardığı takdirde, artık incelemenin üçüncü aşaması olan, ulusal makamların tutuklu sanığın yargılaması esnasında gerekli özeni gösterip göstermedikleri sorununu araştırmaya gerek görmeden, incelemesine son vermektedir.[589] Bunun yanında tutukluluğun devamına ilişkin gösterilen gerekçelerin "ilgili" ve "yeterli" olduğu sonucuna varması halinde incelemenin üçüncü aşamasına geçmekte ve yetkili ulusal makamların yargılamanın yürütülmesi sırasında "gerekli özeni" gösterip göstermediklerini, yani tutuklu bulunan kişilerin yargılamasında özel bir özen gösterip göstermediklerini incelemektedir.[590] Diğer bir deyişle tutukluluk süresi AİHM tarafından bir de gerekli özen incelemesinden geçirilmektedir.[591] AİHM bu incelemede dava dosyasına işlem yapılıp yapılmadığı hususlarını göz önüne almakta, yani dosyanın aktif veya pasif durumda olup olmaması ve uykuya bırakılıp-bırakılmadığını özellikle dikkate almaktadır.[592] AİHM'e göre; savcı veya mahkemenin hiçbir işlem yapmadan uzun süre hareketsiz kalması ve böylece gerekli özen gösterilmeyerek süratin sağlanamadığı davalarda, AİHS m. 5/3 güvencesi ortadan kalkacağı için, Sözleşme ihlal edilmiş sayılır.[593] Bu çerçevede AİHM, çeşitli davalarda kovuşturmanın süratle yapılmadığı konusunda tespitte bulunmuştur. Örneğin, Punzelt/Çek Cumhuriyeti kararında ulusal mahkemenin davayı karara bağlaması ile dava dosyasının yeniden incelenmesi arasında geçen on aylık bir sürenin 5. Madde 3.

---

[588] Bu konuda açıklamalar ve AİHM'nin örnek kararları için bkz. yukarıda ikinci bölüm III, A, 3 "Yargılama Makamlarının Tutumu" başlığı.

[589] Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 153; Alican Demir/Türkiye Davası, 25.02.2014, Başvuru No: 41444/09, Par. 135; Dinç ve Çakır/Türkiye Davası, 09.07.2013, Başvuru No: 66066/09, Par. 65; Ergezen/Türkiye Davası, 08.04.2014, Başvuru No: 73359/10, Par. 40; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 59.

[590] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11; TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 89-90; MACOVEİ, s. 62; Labita/İtalya Davası, 6.04.2000, Başvuru No: 26772/95, Par. 153; Letellier/Fransa Davası, 26.06.1991, Başvuru No: 12369/86, Par. 35; Yağcı ve Sargın/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16419/90, 16426/90, Par. 50; Mansur/Türkiye Davası, 08 Haziran 1995, Başvuru No: 16026/90, Par. 52; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 58; Alican Demir/ Türkiye Davası, 25.02.2014, Başvuru No: 41444/09, Par. 131; Ceviz V./Türkiye Davası, 17.07.2012, Karar No: 8140/08, Par. 32.

[591] DOĞRU/NALBANT, s. 401; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11.

[592] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 90.

[593] ÜNAL, s. 156.

fıkra hükümlerinde belirtilen sürat şartını yerine getirmediğine karar verilmiştir.[594] Buna karşın AİHM, yukarıda detaylarına yer verilen[595] ve oldukça karmaşık ekonomik suçların dava konusu olduğu W/İsviçre davasında 4 yıl 4 gün süren tutukluluk süresini ise makul bulmuştur. Mahkeme bu olayın taşıdığı özel zorlukları göz önüne alarak İsviçre ulusal makamlarının herhangi bir gecikmeye yer vermeden hazırlık soruşturmasını yürüttükleri sonucuna varmıştır.[596] Yine AİHM, B/Avusturya davasında ise, iki yıl dört buçuk ay süren tutukluluk süresini makul bulmuştur. Sanık hakkında bir dizi dolandırıcılık suçu işlemekten açılan soruşturmada, olayın özel karmaşıklığı nedeniyle bir yıl süren hazırlık soruşturmasında hâkimlerin yargılama esnasında gerekli özeni gösterdikleri sonucuna varmıştır. Olayda soruşturma amacıyla yurt dışından adli yardım talebinde bulunulmuş olması, çok sayıda tanığın dinlenmesi ve soruşturma konusunun çok sayıda dosyayı içermesi, gecikmeyi haklı gösteren nedenler olarak göz önüne alınmıştır.[597] AİHM, Zehni DOĞAN/Türkiye davasında da, başvurucunun tutukluluk durumu konusunda ortaya konulan gerekçeler ilgili ve yeterli olsalar bile, başvurucunun bir cezaevinden diğerine nakledilmemesi, dolayısıyla yetkili mahkeme önüne getirilmemesi nedeniyle tutukluluğun uzamasına neden olunduğunu ve bu sebeple ulusal makamların gerekli özeni göstermediklerini belirtmiştir.[598] Yine AİHM, Toth/Avusturya davasında ulusal mahkemeler tarafından gösterilen gerekçeleri ilgili ve yeterli bulmasına karşın, tutuklu sanıkların yargılanmasında ulusal mahkemelerin gerekli özeni göstermeleri gerektiğini belirtmiş ve somut olayda başvurucunun salıverilme talepleri hakkında karar verilmesi için her defasında dava dosyasındaki orijinal belgelerin üst mahkemeye gönderilmesi nedeniyle tutukluluk süresinin uzadığına ve bu nedenle makul sürede salıverilme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.[599] Dolayısıyla ulusal makamlar tutuklu yargılamanın uzamaması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler. Bu kapsamda tutukluluğun devamına itiraz edilmesi halinde dosyanın bu itiraz merciinde incelenmesi uzun sürecekse, hazırlık

---

[594] DUTERTRE, s. 123; Punzelt/Çek Cumhuriyeti Davası, 25.04.2000, Başvuru No: 31315/96, Par. 81-83.

[595] Bkz. yukarıda ikinci bölüm III, B, "AİHM'ye göre makul süre" başlığı.

[596] W/İsviçre Davası, 26.01.1993, Başvuru No: 14379/88, Par. 41–42.

[597] B/Avusturya Davası, 28.03.1990, Başvuru No: 11968/86, Par. 45; TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 90.

[598] Zehni DOĞAN/Türkiye Davası, 02.02.2010, Başvuru No: 1515/04, Par. 15 vd.

[599] DOĞRU/NALBANT, s. 404-405; ÇALIŞKAN, s. 15.

soruşturmasının gecikme tehlikesini önlemek amacıyla dosyanın fotokopisinin alınması yoluna gidilmelidir.

Ayrıca hâkim sayısının azlığı veya hâkimlerin iş yükünün fazlalığı ise 5. maddenin 3. fıkrası açısından tutuklu sanıklarla ilgili işlemlerin gereken süratle yapılamaması konusunda haklı neden olarak kabul edilemez ve tutukluluk süresinin makullüğünde göz önüne alınmaz.[600] Çünkü AİHM'e göre, taraf devletler adil yargılama güvencesini gerçekleştirmek için gerekli önlemleri almak zorundadırlar. Bu önlemlere, yargılamanın makul sürede bitirilebilmesi için yeterli sayıda mahkeme kurulması ya da hâkim görevlendirilmesi örnek olarak gösterilebilir.[601]

Bunun yanında savunma hakkını kötüye kullanmadığı veya aşırı şekilde kullanmadığı sürece tutuklu sanık muhakemenin uzamasından kural olarak sorumlu tutulamaz.[602] Ancak iç hukuk sanığa birçok kanun yolları veya başkaca savunma imkânları tanıyorsa, bu durumda sanık davanın esaslı bir şekilde hazırlanması ile duruşmanın hızlı bir şekilde yürütülmesi arasında bir seçim yapmak zorundadır. Belli bir dereceye kadar da yaptığı seçimin sonuçlarına katlanmak zorundadır.[603]

F. Tutukluluk Halinin Teminat Karşılığında Sona Erdirilmesi

AİHS'in 5. maddesinin 3. fıkrasının son cümlesine göre tutukluluk halinin tek dayanağının sanığın duruşmaya gelmeme tehlikesi olduğunda, sanığın kendisinden duruşmaya gelmesini güvence altına alacak bir teminat alınması şartıyla, sanığın serbest bırakılmasına karar verilebilir.[604] Bu düzenlemeyle salıverilmenin ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabileceğinden söz edilerek, güvenceye dayalı tahliye getirilmiştir. Düzenlemeye göre yalnızca maddi teminat değil, duruşmada hazır bulunmayı sağlayabilecek her türlü teminat kabul edilmektedir.[605] Bu nedenle AİHM'e göre, ulusal yargı makamlarının, bir kişinin salıverilmesine veya tutuklanmasına karar verildiğinde, bu kişinin duruşmaya katılmasına imkân verecek

---

[600] DOĞRU/NALBANT, s. 404; GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 11.

[601] GÖLCÜKLÜ, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama""**, s. 201.

[602] GÖLCÜKLÜ, **Yargılama Makamları Önünde Makul Süre**, s. 12.

[603] ÜNAL, s. 156-157; TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 90-91.

[604] DOĞRU/NALBANT, s. 402-403; ŞAHBAZ, s. 183.

[605] SOYER GÜLEÇ, s. 44.

başka tedbirlerin bulunup bulunmadığını tespit etmeleri gerekmektedir.[606] Dolayısıyla AİHM'in dikkate aldığı diğer bir husus da eğer şartları var ve sanık tarafından teminat gösterilmişse bu durum üzerine ulusal makamların nasıl bir davranış içerisine girdikleri hususudur.[607] Çünkü AİHS'in 5. maddesinin 3. fıkrası tutuklu bulunan sanık hakkında teminat gibi bir güvence getirmiştir. AİHS, ulusal makamlara teminat gösterilmesi konusunda geniş bir takdir yetkisi vermiş olmakla beraber, eğer sanığın tutuklu bulunmasının tek nedeni sadece kaçma tehlikesi ise bu durumda ulusal makamların takdir hakkı söz konusu değildir.[608] Bu nedenle AİHM, makul tutukluluk süresinin değerlendirilmesinde sanığın teminat gösterip göstermediği hususunu, ulusal makamların sanığın bu yöndeki talebini reddederken dayandığı gerekçelerin haklı olup olmadığını da denetlemektedir.[609] Bu kapsamda AİHM, gösterilen teminatın sanığın kaçma tehlikesini ortadan kaldırmaya yeterli olması durumunda, sanığın serbest bırakılması gerektiğine, dolayısıyla ulusal makamların tutukluluk süresinin uzatılması yönünde bir takdir yetkisinin bulunmadığına hükmetmiştir.[610]

AİHM'e göre bu teminatın amacı maddi kayıpların telafisi nedeniyle değil, fakat özellikle sanığın duruşmada hazır bulunmasını sağlama adına getirilmiş bir düzenlemedir. Bu nedenle gösterilecek teminat miktarı, kural olarak sanığın durumuna, sanığın malvarlığına ve teminatı yerine getirecek kişi ya da kişilerle ile olan ilişkisine, yani teminatı sağlayan ile sanık arasındaki güven ilişkisinin, sanığın kendisinin duruşmaya gelmemesi halinde teminat kaybedileceğinden söz konusu teminat durumunun kaçmaya karşı yeterince caydırıcı olup olmadığı hususları

---

[606] DOĞRU/NALBANT, s. 402; ÇINAR, s. 65; Filiz/Türkiye Davası, 04.03.2014, Başvuru No: 28074/08, Par. 59; Nedim ŞENER/Türkiye Davası, 08.07.2014, Başvuru No: 38270/11, Par. 69; ŞIK/Türkiye Davası, 08.07.2014, Başvuru No: 53413/11, Par. 56.

[607] AİHM Dinç ve Çakır/Türkiye Davası'nda yerel mahkemenin başvuranların avukatının kefaletle salıverilme taleplerini reddetmesine ve bu konuda hiçbir gerekçe göstermemesine değinmiş ve AİHS m. 5/3'ün ihlal edildiğine karar vermiştir. Bkz. Dinç ve Çakır/Türkiye Davası, 09.07.2013, Başvuru No: 66066/09, Par. 65.

[608] SOYER GÜLEÇ, s. 44.

[609] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 91; DOĞRU/NALBANT, s. 402. AİHM Cahit DEMİREL/Türkiye Davası'nda ihlal kararı verirken yerel mahkemenin ülkeden çıkma yasağı ya da kefaletle serbest bırakma gibi tutukluluğun devamı dışında önleyici tedbirlere değinmediğini belirtmiştir. Bkz. Cahit DEMİREL/Türkiye Davası, 07.07.2009, Başvuru No: 18623/03, Par. 20 vd. Bunun yanında AİHM Ceviz V./Türkiye Davası'nda yerel mahkemenin her tutukluluk değerlendirmesinde tutuklamaya alternatif tedbirleri dikkate aldığını ancak haklı olarak gösterdiği kaçma ve delilleri karartma tehlikesi nedeniyle bu tedbirleri yetersiz görerek tutukluğunun devamına karar verdiğini belirtmiş ve başvuruda AİHS m. 5/3'ün ihlal edilmediğine karar vermiştir. Bkz. Ceviz V./Türkiye Davası, 17.07.2012, Karar No: 8140/08, Par. 32.

[610] Wemhoff/Almanya Davası, 27.06.1968, Karar No: 2122/64, Par. 15.

değerlendirilmelidir.[611] Başka bir deyişle teminat, sanığın mahkemede hazır olma amacını gerçekleştirecek miktarda olmalıdır.[612] AİHM, W/İsviçre davasında, sanık hakkındaki isnatların ağır cezaları gerektiriyor olması ve sanığın karakterini dikkate alarak, gösterilen kefaletin İsviçre mahkemesince reddedilmiş olmasını yerinde bulmuştur.[613] Eğer sanık teminat karşılığı serbest bırakılacaksa, ulusal makamların sanığın ekonomik durumunu re'sen araştırması ve bu konuda bilgi edinmesi gerekir. Bunun yanında sanık da kendi ekonomik durumu hakkında gerekli bilgileri ilgili makamlara vermek zorundadır.[614]

Ayrıca AİHM'e göre; teminatla salıverilmenin kabul edilmemesi, yani reddi için, tutuklama nedenleri olarak da kabul edilen dört temel gerekçe bulunmaktadır. Bunlar sanığın duruşmalara katılmama riski, tahliyesi halinde delilleri karartma riski, tekrar suç işleme tehlikesi ve kamu düzenini bozma tehlikesidir.[615] Dolayısıyla sanık tarafından teminat gösterilse bile bu nedenler mevcutsa ve ulusal makamlar tarafından bu nedenlere dayanılmışsa sanığın tutukluluk durumu devam ettirilebilir.

[611] DOĞRU/NALBANT, s. 403; MACOVEİ, s. 60-61; ŞAHBAZ, s. 183-184.

[612] ÇİÇEKLİ/ERYILMAZ/YILMAZ, s. 48.

[613] W/İsviçre Davası, 26.01.1993, Başvuru No: 14379/88, Par. 33.

[614] TURHAN, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", s. 98; ÇINAR, s. 65; MACOVEİ, s. 61.

[615] KARAN, s. 203; Özden BİLGİN/Türkiye Davası, 14.06.2007, Başvuru No: 8610/02, Par. 20 vd.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YARGITAY VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ

I. YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ

A. Genel Olarak

Yargıtay, ilk derece mahkemeleri tarafından verilen kararların temyiz mercii olarak görev yapmaktadır. Dolayısıyla ilk derece mahkemelerinin kararları Yargıtay tarafından incelenmekte ve söz konusu kararlarda herhangi bir isabetsizlik bulunmazsa kararlar onanmaktadır. Bu süreç zarfında derece mahkemeleri tarafından yapılan yargılama aşamasında sanık ya da sanıklar hakkındaki yargılama tutuklu olarak görülebilmekte, hatta çoğu zaman ilk derece mahkemesi verdiği hükümle birlikte bu tutukluluk durumunun devamına karar vermektedir. İşte bu durumda Yargıtay tarafından incelenecek dosyada sanığın tutukluluk durumunun da değerlendirilmesi söz konusu olacaktır.[616] Yapılan inceleme sonucunda Yargıtay tarafından ilk derece mahkemesi kararının onanması söz konusuysa hakkındaki hüküm karar tarihinden itibaren kesinleşen sanık hükümlü durumuna geçtiğinden herhangi bir sorun bulunmamaktadır.[617] Bunun yanında tutuklu olan sanık ya da sanıklar hakkında ilk derece mahkemesinin verdiği kararla ilgili olarak bozma kararı verilmesi söz konusu olacaksa bu durumda Yargıtay tarafından sanığın tutukluluk durumunun da değerlendirilmesi gerekmektedir.[618] Bunun yanında sanık ya da sanıklar da CMK'nın 104/3'üncü maddesine dayanarak Yargıtay'dan tutukluluk durumlarıyla ilgili olarak

---

[616] Tutukluluğun devamına karar verilen dosyalarla ilgili inceleme yapan Yargıtay daire kararlarına örnek olarak bkz. 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501; 10. Ceza Dairesi, 4.12.2015, E. 2015/5099, K. 2015/33168; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241. Ancak tutuklamaya karşı öngörülen kanun yolu temyiz değil itiraz olduğundan tutuklama konusunda doğrudan Yargıtay'a yapılabilen bir başvuru bulunmamakta, daha doğrusu başvuru yapılamamaktadır. DOĞRU, s. 21-22. Yargıtay'a tutuklama nedeniyle doğrudan başvurulamaması nedeniyle Yargıtay'ın yalnızca tutuklulukla ilgili olarak kararları bulunmasa da çalışmamızda tutuklu sanıklarla ilgili olarak yapılan temyiz incelemesine yönelik kararlar esas alınmıştır.

[617] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/03/2011, E. 2011/3-49, K. 2011/28 sayılı kararında yer verilen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın görüş yazısı.

[618] Tutukluluk durumunun değerlendirildiği Yargıtay daire kararlarına örnek olarak bkz. 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015 E. 2014/9298, K. 2015/1501; 10. Ceza Dairesi, 4.12.2015, E. 2015/5099, K. 2015/33168; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241.

karar verilmesini talep edebilirler ve uygulamada da etmektedirler.[619] Dolayısıyla Yargıtay bu tutukluluk durumu ile ilgili karar vermek durumundadır.[620] İşte bu aşamada Yargıtay'ın tutuklama koruma tedbiri, uygulama koşulları (tutuklama gerekçesi olarak gösterilen sebeplerin yeterli olup olmadığı, var olup olmadığı, tutuklama ya da tutuklamaya devam kararında somut olarak açıklanıp açıklanmadığı vb.) ve özellikle tutuklama süresi ile tutuklamaya alternatif tedbirlerin uygulanması hususunda gerekli ve yeterli bir inceleme yapması gerekmektedir.

B. Yargıtay'a Göre Makul Tutuklulukta Dikkate Alınacak Tutukluluk Süresi

Tutukluluğun makul olup olmadığının belirlenebilmesi hususunda dikkate alınacak tutukluluk süresinin tespit edilebilmesi için, öncelikle tutukluluk durumunun başlangıcının ve sona ermesinin tespit edilmesi gerekmektedir. Doğal olarak tutukluluk sürelerinin başlangıcı ve sonu belirlendikten sonra belirlenen sürenin makul bir süre olup olmadığı değerlendirmeye alınacaktır.

1. Sürenin Başlangıcı

Makul tutukluluk süresinin başlangıcı kişinin fiilen özgürlüğünün kısıtlandığı tarihtir. Dolayısıyla sanık ilk kez yakalanıp gözaltına alınmışsa sürenin başlangıcı bu tarih, sanık doğrudan tutuklanmışsa da sürenin başlangıcı tutuklanma tarihidir.[621]

2. Sürenin Sonu

Sürenin sonu ise kural olarak kişinin serbest bırakıldığı tarihtir. Dolayısıyla kişi hakkında yapılan yargılamada hüküm verilmeden salıverilmişse makul tutukluluk süresinin belirlenmesi için esas alınan süre sona ermektedir. Bunun yanında kişinin, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada salıverilmeden önce mahkûmiyetine karar verilmiş ise mahkûmiyet tarihi itibarıyla da tutukluluk hali sona erer.[622] Bu hususta

---

[619] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı; Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 18.9.2012, E. 2012/1-941, K. 2012/1780 sayılı kararı; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501; 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 10. Ceza Dairesi, 4.12.2015, E. 2015/5099, K. 2015/33168; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241.

[620] Bazı kararlarda sanığın tutukluluk durumuyla ilgili değerlendirmenin ilk derece mahkemesi tarafından yapılması gerektiğinden bahisle Yargıtay tarafından tutukluluk durumuyla ilgili olarak nihai karar verilmemiştir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu 14.06.2011, 2011/1-44 E., 2011/122 K. sayılı kararı.

[621] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı.

[622] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2011 tarihli bir kararında[623] şöyle demektedir:

"5271 sayılı CYY'nın "Tutuklulukta geçecek süre" başlıklı 102. maddesi; "(1) Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir. (2) Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı geçemez. (3) Bu maddede öngörülen uzatma kararları, Cumhuriyet savcısının, şüpheli veya sanık ile müdafiinin görüşleri alındıktan sonra verilir" şeklinde olup, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından maddede yazılı süreler 5320 sayılı Yasanın 5739 sayılı Yasa ile değiştirilen 12. maddesi uyarınca 31.12.2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maddedeki düzenlemeye göre; ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen suçlarda tutukluluk süresi bir yılı, zorunluluk halindeki uzatmalar ile birlikte en çok bir yıl altı ayı, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından iki yılı, zorunlu hallerdeki uzatmalar ile birlikte ise en çok beş yılı geçemeyecektir. Ancak anılan maddede belirtilen tutukluluk sürelerinin hesabında yerel mahkeme tarafından hüküm verilinceye kadar geçen süre dikkate alınmalı, buna karşın yerel mahkeme tarafından hükmün verilmesinden sonra tutuklu sanığın hükmen tutuklu hale gelmesi nedeniyle temyizde geçen süre hesaba katılmamalıdır. Zira, hakkında mahkumiyet hükmü kurulmakla sanığın atılı suçu işlediği yerel mahkeme tarafından sabit görülmekte ve bu aşamadan sonra tutukluluğun dayanağı mahkumiyet hükmü olmaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de AİHS'nin 5. maddesinin uygulamasına ilişkin olarak verdiği kararlarda tutuklulukla ilgili makul sürenin hesabında, ilk derece mahkemesinin mahkûmiyet hükmünden sonra geçen süreyi dikkate almamaktadır."[624]

Dolayısıyla Yargıtay bu kararıyla AİHM'in hakkında ilk derece mahkemesi tarafından hüküm verilen kişinin durumunun AİHS m. 5/1-a'ya, dolayısıyla hükümden sonra tutma kapsamına gireceğine dair içtihatlarına dayanmıştır. AİHM'in emsal

[623] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı.

[624] Ancak bu haliyle Türk yargı sistemindeki uygulama göz önüne alındığında tutuklama bir tedbirden ziyade cezaya dönüşmüş durumdadır. Uygulamada yargı makamlarının iş yükü nedeniyle bazı davaları beş yıl içerisinde sonuçlandıramadığı ve tutuklu olarak yargılanan birçok kişinin beş yıl boyunca haklarında verilmiş bir mahkûmiyet hükmü olmaksızın hürriyetlerinin kısıtlandığı görülmektedir. Bkz. Eylül Can SARIALİOĞLU, "Bireysel Başvuru Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 88, S. 5, Yıl: 2014, s. 103. Bu durum düşünüldüğünde uzun tutukluluk durumu nedeniyle hak ihlallerinin yaşanması olağan karşılanmalıdır.

kararlarına bakıldığında Mahkeme ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm olan bir sanığın, söz konusu mahkûmiyet kararından sonra tutulmasını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi hükmü uyarınca *"mahkûmiyet sonrası tutma"* olarak değerlendirmekte ve bu süreleri tutukluluk süresinin hesabında dikkate almamaktadır.[625]

Yargıtay'ın kişinin salıverilmesiyle tutukluluk durumunun sona ereceğine dair içtihadında herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Ancak "tutukluluk sürelerinin hesabında yerel mahkeme tarafından hüküm verilinceye kadar geçen süre dikkate alınmalı, buna karşın yerel mahkeme tarafından hükmün verilmesinden sonra tutuklu sanığın hükmen tutuklu hale gelmesi nedeniyle temyizde geçen süre hesaba katılmamalı" şeklindeki görüşünün tartışılması gerekmektedir.

AİHS'in Başlangıç bölümü; "Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni, bu Bildiri'nin, metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef aldığını, ... Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiri'de yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmayı kararlaştırarak, aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır ..." şeklinde, 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrası; "3. Bu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulu durumda bulunan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılır; kendisinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir..." şeklinde, yine AİHS'nin 53'üncü maddesi; "Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın yasalarına ve onun taraf olduğu başka bir Sözleşme'ye göre tanınabilecek insan haklarını ve temel özgürlükleri sınırlayamaz veya onlara aykırı düşecek şekilde yorumlanamaz." şeklinde ve Anayasamızın 90'ıncı maddesinin 5'inci fıkrası da; "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle

[625] AİHM'nin görüşüyle ilgili bkz. yukarıda ikinci bölüm, II, B.

çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." şeklinde bir düzenlemeye yer vermiştir. AİHS'in başlangıç bölümü ve 53. maddesi hükümlerine göre; AİHS, insan haklarını ve temel özgürlükleri asgari ölçüde koruyan bir sözleşmedir. Sözleşmede zamanla koruma sınırlarının genişletilmesi amaçlanmıştır. AİHS'e taraf olan devletler, iç hukuklarında insan haklarını ve temel özgürlükleri daha fazla koruyacak düzenlemeler yapabilirler veya bu konuda başka bir sözleşmeyi kabul edebilirler. AİHS'in hiçbir hükmü, bu nitelikteki düzenlemelere aykırı düşecek şekilde yorumlanamaz. Başka bir anlatımla, AİHS'e taraf olan devletlerin, iç hukuklarında veya kabul ettikleri başka bir sözleşmede yer alan insan haklarını ve temel özgürlükleri daha fazla koruyan hükümlerin, AİHS'e aykırılığı ileri sürülemez. AİHS'in 5. maddesine göre, tutuklu bulunan herkesin, makul bir süre içinde serbest bırakılmaya hakkı vardır. Tutukluluk, makul süreden fazla olamaz. AİHM, AİHS'in 5. maddesindeki tutuklulukta geçecek 'makul süre' kavramını yorumlarken, bu sürenin, ilk derece mahkemesinin mahkûmiyet hükmünden sonraki aşamayı kapsamadığını kabul etmiştir. Ancak, AİHS'in başlangıç bölümü ile 53. maddesine göre, sözleşmeye taraf olan devletler kendi yasalarında sanığın özgürlüğünü daha fazla koruyucu hükümlere yer verebilirler. Bu nitelikteki hükümlerin AİHS'e aykırılığı ileri sürülemez.[626]

Dolayısıyla AİHS'in amacı insan hakları açısından en alt, asgari sınırları belirlemektir. Diğer bir deyişle AİHS iç hukuk açısından asgari bir standart belirlemektedir. AİHS m. 53'teki düzenleme Anayasada daha geniş norm alanına sahip hakların AİHS kapsamında daraltılmasına imkân tanımamaktadır. Bu açıdan Anayasada daha üst bir standart bulunmaktayken, daha düşük olan bir standardı esas almak AİHS'in amacına uygun görünmemektedir.[627] Yani AİHS'in iç hukuku sınırlandıran bir

---

[626] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı karşı oy yazıları; Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/03/2011, E. 2011/3-49, K. 2011/28 sayılı kararında yer verilen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın görüş yazısı; Ersan ŞEN, "Temyizde Geçen Tutukluluk Süresi Açmazı", http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/1532433-temyizde-gecen-tutukluluk-suresi-acmazi (erişim tarihi: 18.01.2016), Z. Özen İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", http://chd.org.tr/wp-content/ uploads/ 2014/09/ H%C3%BCkmen-Tutukluluk-Makale-%C3%96zen-%C4%B0nci-son.docx (erişim tarihi: 31.01.2014), s. 9; ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 185-186; KATOĞLU, s. 25. KATOĞLU'na göre iç hukuku ihmal ederek tutukluluk süresini uzatmak AİHS'nin ihlalidir. Kanunlara göre daha kısa bir tutukluluk süresi olacaksa AİHS ve AİHS'ye bağlı olarak AİHM içtihatları değil kanun hükümleri uygulanmalıdır. Bkz. KATOĞLU, s. 25.

[627] Sibel İNCEOĞLU, "Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarının Analizi", **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 3, S. 5, Yıl: 2014, s. 159.

araç şeklinde kullanılması hem AİHS m. 53 ile getirilen anlayışa, hem de Anayasanın 90/5'inci maddesi ve diğer maddeleriyle getirilen anlayışa uygun değildir.[628]

İç hukukumuzda tutuklamayla ve tutukluluk durumuyla ilgili hükümlere bakıldığında; 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) Madde 2:

"(1) Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Şüpheli: Soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişiyi,

b) Sanık: Kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişiyi,

...

e) Soruşturma: Kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi,

f) Kovuşturma: İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi,

...

İfade eder."

Madde 102:

"(1) Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir.

(2) Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı geçemez.

(3) Bu maddede öngörülen uzatma kararları, Cumhuriyet savcısının, şüpheli veya sanık ile müdafiinin görüşleri alındıktan sonra verilir."

Madde 104:

"(1) Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında şüpheli veya sanık salıverilmesini isteyebilir.

(2) Şüpheli veya sanığın tutukluluk hâlinin devamına veya salıverilmesine hâkim veya mahkemece karar verilir. Ret kararına itiraz edilebilir.

(3) Dosya bölge adliye mahkemesine veya Yargıtaya geldiğinde salıverilme istemi hakkındaki karar, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay

---

[628] İNCEOĞLU, "Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarının Analizi", s. 172.

Ceza Genel Kurulunca dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir; bu karar re'sen de verilebilir."

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK) Madde 4:

"(1) Mahkûmiyet hükümleri kesinleşmedikçe infaz olunamaz"

şeklinde düzenlemelere yer verilmiştir. Bu hükümlere göre; iddianamenin kabulünden, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evre, kovuşturma evresidir. Suç şüphesi altında bulunan kişinin, iddianamenin kabulünden, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evredeki sıfatı sanıktır. Sanığın, hakkındaki mahkûmiyet hükmünün kesinleşmesinden, hükmün infaz edildiği tarihe kadar geçen evredeki sıfatı ise hükümlüdür. CMK'nın 102. maddesinde düzenlenen azami tutukluluk sürelerine, hükmün kesinleşmesine kadar geçen süreler de dâhildir.[629] Yine CMK m. 104 hükmünden; hakkında hüküm kurulan ve tutukluluğunun devamı yönünde karar verilmiş olan kişinin kararı temyiz etmesi durumunda, temyiz incelemesi sırasındaki statüsünün halen "tutukluluk" olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca CMK'nın kanun yolunu düzenleyen 263 ve 291. maddelerinde, hakkında mahkeme tarafından mahkûmiyet kararı verilmiş kişiyi "tutuklu" olarak tanımlamaktadır.[630] Gerçekten de tutuklama, şüpheli veya sanık hakkında uygulanabilen bir tedbirdir. Yer verildiği üzere CMK'nın 2'inci maddesinin 1. fıkrasının a bendine göre şüpheli; soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiyi, sanık ise kovuşturmanın başlamasından itibaren, hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade eder. Dolayısıyla ilk derece mahkemesi tarafından hükmün verilmesinden sonra kanun yolu evresinde de kişinin hukuki olarak sanık statüsünde kalmaya devam etmekte ve henüz hükümlü sıfatını kazanmış değildir. Hükümlü sıfatı, verilen mahkûmiyet kararının kesinleşmesiyle kazanılacağından istinaf ya da temyiz

---

[629] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı karşı oy yazıları; Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/03/2011, E. 2011/3-49, K. 2011/28 sayılı kararında yer verilen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın görüş yazısı; Ersan ŞEN, "Temyizde Geçen Tutukluluk Süresi Açmazı", http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/1532433-temyizde-gecen-tutukluluk-suresi-acmazi (erişim tarihi 18.01.2016); İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 8; ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 185-186; ŞEN, "Ceza Yargılaması Süreci", s. 296. Karşı görüş için bkz. Halit DÖNMEZ, "CMK 102 deki Tutukluluk Süresiyle İlgili Değerlendirme", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl: 68, S. 2010/4, s. 194-198.

[630] Yusuf Solmaz BALO, "Tutuklama Koruma Tedbirinin Bireysel Başvuruya Konu Olması ve Anayasa Mahkemesi'nin İmtihanı", **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, Yıl: 2015, s. 38; İNCEOĞLU, "Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarının Analizi", s. 170.

gibi kanun yolları aşamasında da kişi tutuklu hukuki statüsündedir. Zira kanun koyucu bu aşamada sanığın hukuki statüsünü farklı bir şekilde tanımlamamıştır.[631]

Dolayısıyla hukukumuzda yer alan kovuşturma evresinin Yargıtay sürecini kapsamasına, yani kovuşturma aşamasının hükmün kesinleştiği ana kadar devam etmesine ilişkin düzenleme, AİHS'e ve AİHM içtihatlarına göre sanık hakkında daha lehe, insan haklarını ve temel özgürlüklerini daha fazla koruyan düzenlemeler olduğu görülmektedir.[632] Bu açıdan kovuşturma aşaması hüküm kesinleşene kadar devam ettiğinden ve masumiyet karinesi gereği sanık, hakkında ilk derece mahkemesi tarafından hüküm verilmiş olsa bile masum sayılacağından[633] ve hakkında derece mahkemesi tarafından verilen hükümle şüphenin artmış olması söz konusuysa da bu şüphenin henüz kesin hükümle sabit olmaması nedeniyle beraat etme imkânı bulunduğundan[634], Yargıtay'ın "kişinin, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada mahkûmiyetine karar verilmiş ise mahkûmiyet tarihi itibarıyla da tutukluluk hali sona erer" şeklindeki görüşüne katılmak mümkün değildir.[635] Esasen AİHS m. 5 ve Anayasamızın 19'uncu maddesinde yer alan "tutuklu bulunan herkesin, makul bir süre içinde serbest bırakılmayı isteme hakkı", tutukluluğun peşin bir cezaya dönüşmemesi ve istisna olmasını gerekli kılmaktadır. Bu hususun aksinin kabulü kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile masumiyet karinesi gibi en temel hak ve ilkelere aykırı bir durum oluşturur.[636] Ayrıca kesinleşmeden hükmün infazına geçilmesine ve tutuklamanın koruma tedbiri olmaktan çıkarılarak bir infaz kurumu haline dönüştürülmesine yol açar.[637] Hâlbuki yukarıda yer verilen hükümler dikkate alındığında hükmün infazı için kesinleşmesi gerekmektedir.[638] Kaldı ki, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada mahkûmiyetine karar verilmiş kişinin mahkûmiyet tarihi itibarıyla tutukluluk halinin sona erdiği kabul edildiği takdirde dahi, Yargıtay aşamasında geçen süreler de hesaba

---

[631] İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 5.

[632] Aynı yönde bkz. İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 9-10; ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 185-186.

[633] SARIALİOĞLU, s. 103; ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 186.

[634] Aynı yönde bkz. BALO, s. 38; ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 186.

[635] Karşı görüş için bkz. DÖNMEZ, s. 195-198.

[636] İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 5.

[637] İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 8.

[638] ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 185.

katıldığında AİHS m. 6 ile Anayasamızın 36'ıncı maddesinde yer alan yargılamanın makul sürede yapılması gerektiğine dair hükümlerin ihlali söz konusu olabilecektir.[639] Zira söz konusu hükümler tutuklu olsun ya da olmasın bütün sanıklarla ilgili yargılamanın makul süre içerisinde bitirilmesi zorunluluğunu gerekli kılmaktadır. Bu nedenle makul olmayan yargılama süreleri nedeniyle Anayasa Mahkemesi ve AİHM'in ihlal kararları vermesine şaşılmamalıdır. Çünkü kişinin tutukluluk süresi makullük sınırlarını aşmaktaysa doğal olarak aynı anda makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği neticesine varılabilecektir.[640]

Yargıtay'ın görüşü, uluslararası sözleşmelerin güvencesi niteliği taşıyan Anayasa m. 90/5 hükmünün aleyhe yorumlanması suretiyle Türk Hukuku'nda yerini bulmuş ve iç hukukta tutukluluğu sınırlayan, diğer bir deyişle kişi hürriyetinin sınırlarını genişleten Anayasa m. 19/7-8, CMK m. 2, 102, 104/3, CGTİHK m. 4 gibi lehe hükümlerin üstünlüğünün ve önceliğinin görmezden gelinmesine neden olmuştur.[642] Bu tarzda bir anlayış, CMK'nın kesin hükümlerine aykırıdır[643] ve niteliği gereği bir tedbir olan tutuklamayla da bağdaşmaz. Ceza hukukunda hâkim kendisini kanun koyucu yerine koyarak uygulama yapamaz, bu ilke ceza yargılaması hukukunda kişi hak ve özgürlükleri aleyhine yorum yapılmamasını da içerir.[644]

Yargıtay'ın bu görüşü Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından da[645]; "Ayrıca Yasanın 104. maddesinin 3. fıkrasında; Yargıtay'ın tutukluluğun devam edip etmeyeceği yönündeki kararının, yalnızca tutuklama sebeplerinin kalkmasına veya ilk derece mahkemesi aşamasında tutuklulukta geçecek azami sürenin dolması şartına bağlanmaması, kanunlarda belirtilen tutukluluk süreleri dolanlar hakkında adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabileceğine (CMK m. 109/7) ve adli kontrole ilişkin hükmün, kovuşturmanın her aşamasında, bu bağlamda Yargıtay tarafından tatbik edilebileceğine (CMK m. 110/3) ilişkin hükümler de, temyiz incelemesi aşamasındaki sürelerin de Yasanın 102. maddesinde belirtilen azami tutukluluk süresinin

---

[639] Aynı yönde bkz. ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 184-185; DÖNMEZ, s. 194.

[640] SARIALİOĞLU, s. 102.

[642] Ersan ŞEN, "Temyizde Geçen Tutukluluk Süresi Açmazı", http: // www. haber7. Com / yazarlar / prof-dr-ersan-sen /1532433- temyizde – gecen – tutukluluk – suresi - acmazi (erişim tarihi: 18.01.2016)

[643] ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 186-187.

[644] ŞEN/ÖZDEMİR, s. 196-197.

[645] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/03/2011, E. 2011/3-49, K. 2011/28 sayılı kararında yer verilen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın görüş yazısı.

hesaplanmasında nazara alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Aksi durum, tutuklulukta makul sürenin aşılmaması için getirilen bir hükmü, sanıkların aleyhine sonuç doğurabilecek ve uygulanabilecek bir hüküm haline getirir. Alıkoyma süresinin, kişinin ilk derece mahkemesi tarafından olsa bile suçlu bulunduğu tarih itibariyle sona ereceği, mahkûmiyet kararı ile temyiz incelemesi sonucu verilen bozma kararı tarihi arasında geçen sürenin, AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrasında değerlendirilemeyeceğine ilişkin AİHM'in Solmaz/Türkiye, Baltacı/Türkiye, Labita/İtalya, Kulda/Polonya kararları, 'ancak ulusal kanunlarda aksine bir düzenleme bulunmadığı' takdirde uygulanabilir durumda bulunmaktadır. Yasamızın 102/1. maddesindeki tutuklulukta geçecek azami süreye ilişkin hüküm, öngördüğü süre itibarıyla AİHS'in 5. maddesine aykırı olmayan bir düzenleme niteliğindedir. Yasamızda yer alan hükmün uygulanmaması, tüm kovuşturma aşamasını kapsar bir biçimde düzenlenen azami tutukluluk süresinin aşılması, AİHS'in 5. maddesini ihlal anlamına gelecektir." denilmek suretiyle eleştirilmiştir.

C. Makul Tutukluluk Süresinin Belirlenmesinde Yargıtay'ın Dikkate Aldığı Ölçütler

CMK'da tutuklama kararı verilebilmesi sıkı koşullara bağlanmış ve Anayasa'nın 19/7'inci maddesinde de tutuklanan kişilere makul süre içinde yargılanma hakkı verilmiştir. Bu kapsamda tutuklu kişilerin makul sürede yargılanması gerekmektedir. Ancak CMK'da ya da Anayasa m. 19/7'de makul sürenin belirlenmesinde esas alınacak bir ölçüte yer verilmemiştir. Bu durumda söz konusu ölçütlerin kanun uygulayıcısı olan ve içtihat geliştiren üst yargılama makamları tarafından belirlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Yargıtay kararlarına bakıldığında; Yargıtay kararlarında yalnızca kişinin, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada ilk derece mahkemesi tarafından mahkûmiyetine karar verilmesi durumunda mahkûmiyet tarihi itibarıyla tutukluluk halinin sona ereceğine ve CMK'da yer alan azami tutukluluk sürelerinin dolmadığına karar verilmiş, bunun yanında söz konusu tutukluluk durumunun makul olup olmadığı ya da makul tutukluluk süresinin belirlenmesinde esas alınacak olan ölçütlerin ne olduğu konusunda herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Dolayısıyla Yargıtay'ın makul tutukluluk süresinin belirlenmesinde esas aldığı ölçüt olup olmadığı ya da bu ölçütlerin ne olduğu hususunda bir şey söylenemeyecektir. Kanaatimize göre Yargıtay'ın bu konuda değerlendirme yapması ve derece mahkemelerine yol göstermesi

gerekirdi. Bu vesileyle bir tedbir olan tutuklamanın makul süre içerisinde sonlandırılması uygulamaya yerleşebilir ve hukukumuzun en büyük sorunlarından biri olan tutuklamanın uygulanması, şimdiki haliyle kalmayıp olması gerektiği gibi makul süreyle sınırlandırılmış olarak uygulanabilirdi. Ancak söz konusu kararlar[646] bu şekilde olmadığından, bu durum uygulamada cezanın infazı gibi algılanan ve uygulanan tutuklamanın gereksiz, gerekçesiz bir şekilde uzatılmasının garantisi olmuştur. Zira Yargıtay ceza daireleri de kararlarında Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun kararlarına dayanmaktadırlar.[647] Bu durum büyük bir eksikliğin göstergesidir. Bunun yanında Yargıtay'ın, verdiği kararlarda[648] tutuklama tedbirinin orantılı olmasını, sanığın aldığı cezanın miktarını ya da hükmün aleyhe bozulmuş olmasını esas alıp tutuklamanın devamına karar vererek söz konusu durumları ölçüt olarak belirlemiş olduğu öne sürülebilirse de; bir tedbir niteliğinde olan tutuklamanın sanığın alacağı ceza dikkate alınarak uygulanamayacağı hususu[649] açık bir şekilde ortada olduğundan Yargıtay tarafından gerekçe yapılan bu hususların gerçek anlamda ölçüt olduklarından bahsedilemez.

D. Yargıtay'a Göre Makul Tutukluluk Süresi

Yargıtay söz konusu kararlarında[650] yalnızca kişinin, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada ilk derece mahkemesi tarafından mahkûmiyetine karar verilmesi durumunda mahkûmiyet tarihi itibarıyla tutukluluk halinin sona ereceğini kararlaştırdıktan ve Yargıtay aşamasında geçen tutukluluk sürelerini toplam tutukluluk sürelerinden çıkardıktan sonra tutukluluk durumunun CMK m. 102'de yer alan tutukluluk sürelerini aşıp aşmadığına bakmıştır. Verilen kararda somut olayda Yargıtay aşamasındaki tutukluluk süreleri çıkarıldıktan sonra ortaya çıkan tutukluluk süresi CMK m. 102'de yer alan toplam beş yıllık üst süreyi aşmadığından, hükmün aleyhe bozulması da dikkate alınarak tutukluluk durumunun devamına karar verilmiştir. Dolayısıyla

---

[646] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı ve 29/03/2011, E. 2011/3-49, K. 2011/28 sayılı kararları.

[647] 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501; 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K.. 2014/4092.

[648] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı; 10. Ceza Dairesi, 4.12.2015, E. 2015/5099, K. 2015/33168; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501; 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092.

[649] SARIALİOĞLU, s. 101.

[650] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42; 28.02.2012, E. 2011/1-692, K. 2012/60; 01.02.2011, E. 2010/5-244, K. 2011/14 sayılı kararları.

Yargıtay makul tutukluluk süresi ile ilgili bir değerlendirme yapmamıştır. Bu kapsamda Yargıtay'a göre makul tutukluluk süresinden ne anlaşılması gerektiği konusunda bir şey söylenemeyecektir. Ancak kanaatimize göre Yargıtay makul tutukluluk süresini doğrudan CMK m. 102'de yer verilen tutuklama üst sürelerine bağlamış bulunmaktadır. Zira söz konusu kararda ve diğer daire kararlarında da[651] yapılan husus somut olayda tutukluluk süresinin CMK m. 102'deki tutuklama üst sürelerini aşıp aşmadığına bakmaktan öteye geçmemektedir.

E. Kuvvetli Suç Şüphesinin Devamı

CMK m. 100 uyarınca kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin varlığı ve bir tutuklama nedeninin bulunması durumunda şüpheli ya da sanık hakkında tutuklama kararı verilebilecektir. Dolayısıyla verilmiş olan bir tutuklama kararının devamı için bir tutuklama nedeninin yanında kuvvetli suç şüphesinin varlığının devamı da gereklidir. Derece mahkemeleri tutukluluğun devamına karar verirken bu hususu dikkate almak zorundadırlar. Yargıtay kararlarına bakıldığında[652]; kararlarda tutuklama kararı verilebilmesi için gerekli olan koşullara ve derece mahkemesi tarafından verilmiş olan tutuklama kararının yerinde olup olmadığına, somut gerekçe içerip içermediğine değinilmediği, yalnızca tutuklama koşullarında bir değişiklik olmadığının belirtildiği, dolayısıyla bu hususlardan bahsedilmediği görülmektedir. Ancak Yargıtay'ın derece mahkemelerinin kararlarını bozması durumunda sanığın tutukluluk halinin devamına karar vermesine bakılacak olursa Yargıtay'ın, ilk derece mahkemeleri tarafından neredeyse matbu biçimde yer verilen "kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin varlığı" şeklindeki gerekçesini esas aldığı ve dolayısıyla Yargıtay'a göre kuvvetli suç şüphesinin varlığının devamının gerekli olduğunun esas alındığı söylenebilir. Zira Yargıtay, kararlarında[653], tutuklama koşullarında bir değişiklik olmadığını belirterek ilk derece mahkemelerinin gerekçelerinde dayandıkları kuvvetli suç şüphesinin varlığını aradığını dolaylı olsa da belirtmiş olmaktadır.

---

[651] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42; 28.02.2012, E. 2011/1-692, K. 2012/60; 01.02.2011, E. 2010/5-244, K. 2011/14; 18.9.2012, E. 2012/1-941, K. 2012/1780 sayılı kararları, 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092, 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501.

[652] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı; 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241, 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501.

[653] 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241, 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501.

F. Yargıtay'a Göre Makullüğün Dayandırıldığı Tutuklama Nedenleri

Tutuklama nedenleri CMK m. 100/2'de düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu hüküm uyarınca "şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa" veya "şüpheli veya sanığın davranışları; delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme ya da tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa" bir tutuklama nedeni var sayılabilir. Bunun yanında CMK m. 100/3'te katalog halinde yer verilen suçların bulunması durumunda da bir tutuklama nedeni var sayılabilir. Tutuklama nedenleri bu şekilde düzenlendiğinden ve ceza yargılamamızda CMK hükümleri uygulanacağından derece mahkemeleri tutuklama kararı verirken bu hükümleri esas almak zorundadırlar. Yani derece mahkemeleri tutuklama gerekçelerinde kısa ifadesiyle "kaçma" ya da "delilleri karartma" şüphesine dayanmak zorundadırlar. Dolayısıyla uygulama da bu şekildedir. Yargıtay kararlarına bakıldığında[654]; kararlarda tutuklama kararı verilebilmesi için gerekli olan tutuklama nedenlerine ve derece mahkemesi tarafından verilmiş olan tutuklama kararının hangi gerekçeye dayandığına değinilmediği, yalnızca tutuklama koşullarında bir değişiklik olmadığının belirtildiği, dolayısıyla bu hususlarla ilgili açıklama yapılmadığı ve söz konusu hususlardan gerektiği şekilde bahsedilmediği görülmektedir. Ancak Yargıtay'ın derece mahkemelerinin kararlarını bozması durumunda sanığın tutukluluk halinin devamına karar vermesine bakılacak olursa Yargıtay'ın, ilk derece mahkemeleri tarafından çoğunlukla neredeyse matbu biçimde yer verilen "kaçma şüphesi" ya da "delilleri karartma şüphesi" şeklindeki gerekçeleri esas aldığı ve dolayısıyla Yargıtay'a göre "kaçma şüphesi" ile "delilleri karartma şüphesi"nin tutuklama nedeni olarak esas alındığı söylenebilir. Zira Yargıtay, kararlarında[655] tutuklama koşullarında bir değişiklik olmadığını belirterek ilk derece mahkemelerinin gerekçelerinde dayandıkları "kaçma şüphesi" ya da "delilleri karartma şüphesi" şeklindeki tutuklama nedenlerinin varlığını aradığını dolaylı olsa da belirtmiş olmaktadır.

---

[654] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı; 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501.

[655] 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501.

G. Tutukluların Yargılamasında Gerekli Özenin Gösterilmesi

Yargılamaların tümünün titiz ve özenli bir şekilde yürütülmesi gerekir. Ancak bu durum sanığın tutuklu olması halinde özel bir özen gerektirmektedir. Bu durum kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını kısıtlayan ve tedbir niteliğinde olan tutuklamanın bir an önce sona erdirilmesi gerekliliğinin bir sonucudur. Bu nedenle yukarıda yer verildiği üzere[656] AİHM tarafından bu durum göz önüne alınmaktadır. Şayet tutuklu sanıklar hakkında yapılan yargılamaya gerekli özen gösterilmemişse ihlal kararı verilmektedir. Yargıtay kararlarına bakıldığında[657]; tutuklu sanıklarla ilgili olarak derece mahkemeleri tarafından gerekli özenin gösterilip gösterilmediği hususunda herhangi bir inceleme yapıldığı görülmemektedir. Dolayısıyla Yargıtay'ın, tutuklu sanıkların yargılamasında gerekli özenin gösterilmesi gerektiğine dair bir kıstasının olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapılamayacaktır. Zira Yargıtay kararlarında, derece mahkemeleri tarafından gerekli özenin gösterilmemesi nedeniyle tutukluluk durumunun sonlandırılarak sanığın salıverilmesi gibi bir durum bulunmamaktadır.[658]

H. Tutukluluk Halinin Teminat Karşılığında Sona Erdirilmesi

Tutuklama bir tedbirdir. Dolayısıyla tutuklamadan beklenen amaç elde edildiğinde şüpheli ya da sanığın tutukluluk durumunun sonlandırılması gerekir. Bu nedenle tutukluluk durumu değerlendirilirken tutuklamaya alternatif olabilecek bir tedbir bulunması halinde bunun dikkate alınması gerekir. Adli kontrol başlığını taşıyan CMK m. 109'da tutuklamaya alternatif olan düzenlemelere yer verilmiş bulunmaktadır. Bu düzenleme uyarınca "hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak" koşuluyla, yani teminat karşılığında şüphelinin tutukluluk durumuna son verilebilir. Ayrıca teminat dışında maddede düzenlenen diğer tedbirler uygulanarak da şüpheli ya da sanığın tutukluluk durumuna son verilebilir. Bu durum tutuklamanın "kaçma şüphesi" tutuklama nedenine dayanması durumunda özellikle dikkate alınmalıdır.

---

[656] Bkz. yukarıda ikinci bölüm başlık VI.

[657] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı; 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501; 5. Ceza Dairesi, 4.1.2011, E. 2010/8529, K. 2011/77.

[658] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42 sayılı kararı; 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 10. Ceza Dairesi, 10.12.2015, E. 2015/4957, K. 2015/33241; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501; 5. Ceza Dairesi, 4.1.2011, E. 2010/8529, K. 2011/77.

Çünkü tutuklamayla sanığın duruşmaya gelmesi amaçlanıyorsa bu durum tutuklamaya alternatif bir tedbir olan adli kontrol hükümleriyle de sağlanabilir ve öncelikle bu hususa dikkat edilmesi gerekir.

CMK m. 104/3'te yer alan "Dosya bölge adliye mahkemesine veya Yargıtay'a geldiğinde salıverilme istemi hakkındaki karar, bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay ilgili dairesi veya Yargıtay Ceza Genel Kurulunca dosya üzerinde yapılacak incelemeden sonra verilir; bu karar re'sen de verilebilir." şeklindeki düzenleme ve CMK m. 110/3'te yer alan "109'uncu madde ile bu madde hükümleri, gerekli görüldüğünde, görevli ve yetkili diğer yargı mercileri tarafından da, kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanır." şeklindeki düzenleme uyarınca sanığın tutukluluk durumu hakkında Yargıtay tarafından istem üzerine ya da re'sen karar verilebilir. Yine Yargıtay tarafından sanık salıverildiğinde sanık hakkında CMK m. 109/2'de yer alan adli kontrol tedbirlerine de hükmedilebilir.[659] Bu konuda Yargıtay kararlarına bakıldığında[660]; tutuklu sanıklarla ilgili olarak yapılan değerlendirmelerde ya sanığın tutukluluk durumunun devamına karar verilmekte ya da doğrudan sanığın tahliyesine karar verilmektedir. Dolayısıyla sanık ya da sanıklar hakkında salıverilme kararı verildiğinde herhangi bir şekilde tutuklamaya alternatif bir tedbir olan adli kontrol hükümlerine değinilmemektedir. Dolayısıyla Yargıtay'ın tutuklu sanıkların yargılaması sırasında tahliye istemleri üzerine ya da doğrudan tahliye edilmeleri durumunda adli kontrol hükümlerinin uygulanması ile ilgili olarak bir kıstasının olduğu hakkında bir değerlendirme yapılamayacaktır.

II. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA MAKUL TUTUKLULUK SÜRESİ

A. Genel Olarak

Anayasamızın 19'uncu maddesinde; *"Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. ... Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını,*

---

[659] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29/03/2011, E. 2011/3-49, K. 2011/28 sayılı kararında yer verilen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın görüş yazısı.

[660] Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 12/4/2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42; 18.9.2012, E. 2012/1-941, K. 2012/1780 sayılı kararları; 5. Ceza Dairesi, 30.3.2011, E. 2011/373, K. 2011/2480; 5. Ceza Dairesi, 22.1.2015, E. 2014/9298, K. 2015/1501; 5. Ceza Dairesi, 10.4.2014, E. 2014/2406, K. 2014/4092; 5. Ceza Dairesi, 4.1.2011, E. 2010/8529, K. 2011/77.

delillerin yokedilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir. ... Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir." şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiş bulunmaktadır. Bu haliyle Anayasa m. 19, kişi özgürlüğü ve güvenliği konusunda AİHS m. 5 ile aynı doğrultuda düzenlemeler getirmiştir. Anayasa m. 19 ile AİHS m. 5, uyum içerisindedir.[661]

Anayasa Mahkemesi'ne göre; kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı devletin, bireylerin özgürlüğüne keyfî olarak müdahale etmemesini güvence altına alan temel bir haktır.[662] Yine Mahkemeye göre; kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının düzenlendiği söz konusu 19'uncu maddeye bütün olarak bakıldığında; Anayasa'nın 19. maddesinin birinci fıkrasında herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu ilke olarak konduktan sonra, ikinci ve üçüncü fıkralarında şekil ve şartları kanunda gösterilmek şartıyla kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakılabileceği durumlar sınırlı olarak sayılmıştır. Dolayısıyla kişinin özgürlük ve güvenlik hakkının kısıtlanması ancak Anayasa'nın anılan maddesi kapsamında belirlenen durumlardan herhangi birinin varlığı halinde söz konusu olabilir.[663]Anayasa'nın 19. maddesinin amacı bireyi keyfi bir şekilde özgürlüğünden alıkoymaya karşı korumak olup, maddede öngörülen istisnai hâllerde kişi özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların maddenin amacına uygun olması ve keyfi uygulamaya yol açmaması gerekir.[665] Yine Anayasa Mahkemesine göre; Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasıyla bir ceza soruşturması kapsamında

---

[661] BALO, s. 13.

[662] Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/18567, Karar Tarihi: 25/2/2016, Par. 62.

[663] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 04/12/2013, Par. 71; Murat Narman, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 42; Abdullah Akyüz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/9352, Karar Tarihi: 2/7/2015, Par. 54.

[665] Mehmet İlker BAŞBUĞ Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/912, Karar Tarihi: 06.03.2014, Par. 44; Veli Küçük Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6099, Karar Tarihi: 16/7/2014, Par. 32; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/06/2014, Par. 31.

tutuklanan kişilerin, yargılamanın makul sürede bitirilmesini ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları güvence altına alınmıştır.[666]

Bu açıdan Anayasa'nın 19'uncu maddesinde yer alan hüküm kişi özgürlüğü ve güvenliğinin bir teminatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu koruma Anayasaya uygun olmak zorunda olan yasalar çerçevesinde öncelikle ilk derece mahkemelerinde, ardından sırasıyla üst derece denilen temyiz merciinde daha sonra da Anayasa ve yasalar çerçevesinde bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvurularla sağlanmaktadır.

Bu kapsamda Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında, herkesin, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği hükmüne yer verilmiştir. Yine Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasının devamında da, başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olmasının şart olduğu, dördüncü fıkrasında ise bireysel başvuruda kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı belirtilmiştir.[667] Bunun yanında 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45. maddesinin 1. fıkrasında da, herkesin, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla Anayasada yer verilen hakların tamamı değil, bu haklardan yalnızca AİHS'de koruma altına alınanların ihlali bireysel başvuru hakkının kapsamında bulunmaktadır.[669]

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edilmesi durumu en açık bir şekilde kişi hakkında yasada belirtilen koşullar kapsamında tutuklama kararı verilmesi ve bu durumun makul olmayan bir süre boyunca sürmesi durumunda ortaya çıkar. Çünkü bu durumda hakkında henüz kesin bir hüküm bulunmayan ve suçsuzluk karinesi uyarınca

---

[666] Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 47; Hasan Atilla Uğur Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5924, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 48.

[667] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 04/12/2013, Par. 67.

[669] BALO, s. 13.

beraat etme olanağı bulunan kişinin özgürlüğü ortadan kaldırılmış[670] ve bu özgürlüğün sınırlandırılması durumu gereksiz bir yere uzatılmış olmaktadır. Dolayısıyla hakkında verilmiş olan tutuklama kararı ve bu tutukluluk durumunun makul olmayacak bir süre boyunca uzatılması nedeniyle kişilerin Anayasa'nın 19'uncu maddesinde yer verilen ve bu maddeyle koruma altına alınan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Bu durumda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı AİHS'de yer aldığından bu hakkı ihlal edilen kişiler Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluna gidebilecektir.

Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrası uyarınca bir ceza soruşturması kapsamında tutuklanan kişilerin sahip oldukları yargılamanın makul sürede bitirilmesini ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları, tutukluluk durumunun makul sürede sonlandırılmasını ve kişinin salıverilmesini gerektirir. Ayrıca Anayasanın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı kapsamında da yargılamanın makul sürede bitirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasında yer alan yargılamanın makul sürede bitirilmesi kavramı ile Anayasanın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı kapsamında yargılamanın makul sürede bitirilmesi hususları benzer görünse de aslında aynı kavramlar değildir. Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrası tutuklu sanıklarla ilgilidir. Bunun yanında tutuklu olmayan veya tutukluluk durumu sona erdirilmiş ya da tutukluyken ilk derece mahkemesi tarafından hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş bir kişinin durumu ise Anayasanın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkıyla ilgilidir.[671] Anayasanın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı kapsamındaki makul süre, bütün yargılama hukukuyla ilgili olması nedeniyle Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasında yer alan tutuklulukta makul süre kavramından farklıdır. Yani Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasında yer alan düzenleme tutukluluğun makul süre devam etmesinden bahsettiğinden, yargılamanın makul sürede yapılmasından ziyade tutukluluk süresinin makullüğüyle ilgilidir. Buna bağlı olarak bir dava uzun süre devam etmiş olabilir, bu durumda geçerli sebepler bulunuyorsa söz konusu davayla ilgili olarak Anayasanın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı ihlal edilmemiş olabilir. Ancak bu yargılama esnasında sanık makul süreyi aşacak şekilde tutuklu kalmışsa, bu

[670] BALO, s. 5.

[671] Osman Asilsoy Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/99, Karar Tarihi: 11/3/2015, Par. 40; Ersin Ceyhan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/695, Karar Tarihi: 9/1/2014, Par. 35; Nail Yılmaz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/4147, Karar Tarihi: 10/6/2015, Par. 49.

durumda Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasına aykırı hareket edilmiş olacaktır.[672] Bunun yanında Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasında yer alan yargılamanın makul sürede bitirilmesi kavramı ile Anayasanın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı kapsamında yargılamanın makul sürede bitirilmesi hususları farklı olsa da Anayasa Mahkemesi tarafından bu hükümlerin değerlendirmesinde "davanın karmaşıklığı" ölçütü ortak ölçüt olarak kullanılmaktadır.[673]

B. Anayasa Mahkemesine Göre Makul Tutuklulukta Dikkate Alınacak Tutukluluk Süresi

Tutukluluğun makul olup olmadığının belirlenebilmesi hususunda dikkate alınacak tutukluluk süresinin tespit edilebilmesi için, öncelikle tutukluluk durumunun başlangıcının ve sona ermesinin tespit edilmesi gerekmektedir. Doğal olarak tutukluluk sürelerinin başlangıcı ve sonu belirlendikten sonra belirlenen sürenin makul bir süre olup olmadığı değerlendirmeye alınacaktır.

1. Sürenin Başlangıcı

Tutuklulukta makul sürenin hesaplanmasında sürenin başlangıcı, kişinin daha önce yakalanıp gözaltına alındığı durumlarda bu tarih, doğrudan tutuklandığı durumlarda ise tutuklama tarihidir.[674] Anayasa Mahkemesine olağan kanun yolları tüketildikten sonra başvurulabilir. Dolayısıyla olağan kanun yolları tüketilmek şartıyla tutukluluğun makul süreyi aştığı konusunda da yargılama bitmeden başvuru yapılabilir.[675] Tutuklama koruma tedbiri hakkında getirilmiş olan kanun yolu, itiraz

---

[672] Levent Ersöz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5274, Karar Tarihi: 16/7/2014, Par. 101-103, 124-129.

[673] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 63; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 104; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/06/2015, Par. 51; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 50; Murat Azparlak Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/1432, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 39; Güher Ergun ve diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/13, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 41–45; Ali Gürbüz ve Hasan Bayar Başvurusu Başvuru Numarası: 2013/568, Karar Tarihi: 24/6/2015, Par. 76.

[674] BALO, s. 36; Hüseyin TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", **TAAD**, Yıl: 6, Sayı: 21, (Nisan 2015), s. 390; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 66; Ahmet Soysal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/237, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 66-67; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 106; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 58; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 57; Murat Azparlak Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/1432, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 42.

[675] BALO, s. 19.

kanun yoludur. İtiraz merciinin, itiraz üzerine verdiği kararlar kesindir. Bu nedenle tutuklama koruma tedbiri uygulaması ile ilgili itiraz başvurusu sonrası bu nevi kararlar kesinlik kazanmakta, dolayısıyla emredici ve bağlayıcı kamu gücü kararları haline gelmektedir. Ancak, kişinin tutuklanmasına sebep olan üzerine atılı suç dolayısıyla yargılanması devam etmektedir. Kişinin beraat etme ihtimali vardır ve hakkında verilecek olan mahkûmiyet kararı kesinleşinceye kadar, yasal olarak kişinin masum olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple de, derece mahkemesindeki yargılamanın sonuçlanmasını beklemeksizin, tutuklama kararlarına karşı Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı bu yöndeki hak ihlallerini ortadan kaldırmada önemli bir işlev üstlenecektir.[676] Anayasa Mahkemesine göre[677]; "*Devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu iddiasıyla yapılan bireysel başvurularda şikâyetlerin temel amacı, tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının tespitidir. Bu tespit yapıldığı takdirde buna bağlı olarak ilgilinin tutukluluk halinin devamına gerekçe olarak gösterilen hukuki sebeplerin varlığı sona erecek ve böylece kişinin serbest kalmasının yolu açılabilecektir. Dolayısıyla belirtilen nedenlerle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvuruların, olağan kanun yolları tüketilmek şartıyla, tutukluluk hali devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür."* Bu durumda, yani kişi hakkındaki yargılama devam ederken ve kişi halen tutukluysa da Anayasa Mahkemesine başvuru söz konusu olabileceği için başvuru yapıldığında başvuran kişinin tutukluluk hali halen devam ediyor olabilir.[678] Bu halde tutuklulukta makul sürenin hesaplanmasında bireysel başvuru sırasında ve sonrasında devam eden tutukluluk halindeki sürenin göz önüne alınıp alınmayacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda Anayasa Mahkemesi kişinin başvuru yapmasından sonra devam eden tutukluluk halini de dikkate almaktadır.[679] Ancak kişi hakkında yargılanmakta olduğu davada hükümle

---

[676] Hasan TUNÇ, "Türk Hukukunda Tutuklama Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Hakkı", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, Y. 2013, S. 1-2, s. 1652; BALO, s. 13-14.

[677] Korcan Pulatsü Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/726, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 30; Muhittin TULGAR Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/3456, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 1.

[678] BALO, s. 19-20; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 14, 71; Alper Kınalı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/8551, Karar Tarihi: 25/2/2015, Par. 21, 38; Faysal Sarıyıldız Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/9, Karar Tarihi: 3/1/2014, Par. 14, 52.

[679] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 14, 71; Alper Kınalı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/8551, Karar Tarihi: 25/2/2015, Par. 21, 38; Faysal Sarıyıldız Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/9, Karar Tarihi: 3/1/2014, Par. 14, 52.

birlikte tutukluluğun devamına karar verilmiş ve bu karara yapılan itiraz da reddedildikten sonra bireysel başvuru yoluna gidilmişse söz konusu başvuru Anayasa Mahkemesince kabul edilmekte, ancak tutukluluk süresi ilk derece mahkemesi tarafından hükmün verildiği tarih olarak esas alınmakta, dolayısıyla itiraz aşamasında geçen süreler toplam tutukluluk süresine dâhil edilmemektedir.[680]

Ayrıca başvurucunun makul olmadığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunduğu tutukluluk süresinin bir kısmının Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmasından önceki döneme ait olması durumunda da, bireysel başvuru imkanı olmayan önceki döneme ait bu süre de Anayasa Mahkemesi tarafından toplam tutukluluk süresinin makul kabul edilip edilememesi açısından dikkate alınmakta ve önceki döneme ait bu sürelerde toplam tutukluluk sürelerine dâhil edilmektedir.[681]

2. Sürenin Sonu

Sürenin sonu ise kural olarak kişinin serbest bırakıldığı tarihtir. Ancak kişinin, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada mahkûmiyetine karar verilmiş ise mahkûmiyet tarihi itibarıyla da tutukluluk hali sona erer.[682] Anayasa Mahkemesinin birçok kararında, tutukluluk süresinin hesabında ilk derece mahkemesi önünde yargılama aşamasında geçen sürelerin dikkate alınması gerektiği, yargılanmakta olduğu davada ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm edilen bir kişinin hukuki durumunun "*bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu*" olma kapsamından çıktığı ve tutma nedeninin ilk derece mahkemesince verilen hükme bağlı olarak tutma haline dönüştüğü, bu bakımdan temyiz aşamasında geçen sürelerin tutukluluk süresinin

---

[680] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 390.

[681] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 8 vd.; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 10 vd.; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/06/2015, Par. 8 vd.; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 8 vd.; Faysal Sarıyıldız Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/9, Karar Tarihi: 3/1/2014, Par. 7 vd.

[682] BALO, s. 36; TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 390; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 66; Ahmet Soysal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/237, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 66- 67; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 106; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/06/2015, Par. 58; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 57; Murat Azparlak Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/1432, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 42.

değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulamayacağı belirtilmiştir.[683] Anayasa Mahkemesi bu hususu bazı kararlarında[684]; *"Buna karşılık, kişi serbest bırakılmadan yargılanmakta olduğu davada ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm olmuşsa, mahkûmiyet tarihi itibarıyla tutukluluk hali sona erer. Çünkü bu durumda kişinin hukuki durumu "bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu" olma kapsamından çıkmaktadır. Bireysel başvuru incelemesi açısından, tutuklamanın şartları ile mahkûmiyete hükmedilmesi arasındaki esaslı fark da bunu gerektirir. Zira mahkûmiyete karar verilmesi, şüphenin yenildiği anlamına gelmekte; isnat olunan suçun işlendiği, bundan failin sorumlu olduğunun sübuta erdiği kabul edilmekte ve bu nedenle sanık hakkında hürriyeti bağlayıcı cezaya ve/veya para cezasına hükmedilmektedir. Bir başka ifadeyle tutuklu sanığın hukuki statüsü değişmekte, tutuklanmasına neden olan (kuvvetli) şüphe, yerini her türlü şüpheden uzak bir kabulü ifade eden "kanaat"e bırakmaktadır. Bu nedenle mahkûmiyetle birlikte kişinin kuvvetli suç şüphesinin ve bir tutuklama nedenine bağlı olarak tutukluluk halinin sona erdiğinin kabulü gerekir. Bu bakımdan, mahkûmiyet kararının kesinleşmiş olması ayrıca gerekmez. Nitekim gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), gerekse Yargıtay, mahkûmiyet kararı sonrası tutulma halini tutukluluk olarak nitelendirmemektedir. AİHM, ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm olan bir sanığın, söz konusu mahkûmiyet kararından sonraki tutulmasını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) 5. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi hükmü uyarınca "mahkûmiyet sonrası tutma" olarak değerlendirmekte ve tutukluluk süresinin hesabında dikkate almamaktadır (Benzer yöndeki bir AİHM kararı için bkz. Solmaz/Türkiye, B. No: 27561/02, 16/1/2007, §§ 23, 24; Şahap Doğan/Türkiye, B. No: 29361/07, 27/5/2010, § 26). Aynı yaklaşım Yargıtay Ceza Genel Kurulu (YCGK) tarafından da benimsenmektedir. YCGK'nin 12/4/2011 tarih ve E.2011/1-51, K.2011/42 sayılı kararında, "hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmakla sanığın atılı suçu işlediği yerel mahkeme tarafından sabit görülmekte ve bu aşamadan sonra tutukluluğun dayanağı mahkûmiyet hükmü olmaktadır." gerekçesiyle, temyizde geçen sürenin tutukluluk süresine dâhil edilmeyeceğine karar verilmiştir."* şeklinde, bazı kararlarında

[683] Hamit Kaya Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/338, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 41; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 39; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 38.

[684] Hasan Elçi Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6398, Karar Tarihi: 3/4/2014, Par. 32; Nail Yılmaz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/4147, Karar Tarihi: 10/6/2015, Par. 39; Ramazan Aras Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/239, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 67.

da[685]; *"tutukluluk süresinin hesabında ilk derece mahkemesi önünde yargılama aşamasında geçen sürelerin dikkate alınması gerekir. Zira kişi yargılanmakta olduğu davada ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm edilmişse, bu kişinin hukuki durumu "bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu" olma kapsamından çıkmakta ve tutmanın nedeni ilk derece mahkemesince verilen hükme bağlı olarak tutma haline dönüşmektedir. Bu bakımdan temyiz aşamasında geçen süreler tutukluluk süresinin değerlendirmesinde göz önünde bulundurulamaz. Ancak bozma kararı sonrasında bireyin durumu tekrar suç isnadına bağlı tutmaya dönüşeceğinden ilk derece mahkemesi önünde geçen süre değerlendirmede dikkate alınacaktır*." şeklinde belirtmiştir.

Buna göre makul tutukluluk süresi değerlendirmesinde esas alınacak sürenin sonu kural olarak kişinin serbest bırakıldığı tarihtir. Ancak Anayasa Mahkemesine göre kişi hakkında görülmekte olan davada mahkûmiyet kararı verilmesi halinde de tutukluluk durumu verilen hükme bağlı olarak tutma haline dönüştüğünden makul tutukluluk süresi değerlendirmesinde esas alınacak süre yine sona ermektedir. Bu tür durumlarda kişi hakkındaki hükmün Yargıtay tarafından bozulması halinde bozma sonrasında ilk derece mahkemesi önünde devam eden tutukluluk süreleri makul tutukluluk süresi değerlendirmesinde esas alınacak süreye eklenecektir.[686] Bu husus Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında[687]; *"Somut olayda başvurucunun Yargıtay aşamasında geçen tutukluk süresi 1 yıl 9 ay 26 gün olup bu süre çıkarıldıktan sonra tutuklulukta geçirdiği toplam süre 5 yıl 2 ay 7 gündür."* şeklinde, başka bir kararında ise[688]; *"Somut olayda başvurucu 8/8/2009 tarihinde gözaltına alınmış, 10/8/2009 tarihinde tutuklanmış ve Konya 1. Ağır Ceza Mahkemesinin 5/11/2010 tarihli kararıyla hapis ve adli para cezası ile cezalandırılmasına ve tutukluluk halinin devamına karar verilmiştir. İlk defa özgürlüğünden mahrum bırakıldığı 8/8/2009 ile derece mahkemesince hapis ve adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verildiği 5/11/2010 tarihleri arasında başvurucu "bir suç isnadına bağlı olarak" tutulmuştur.*

---

[685] Hamit Kaya Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/338, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 41; Ramazan Çelik Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/152, Karar Tarihi: 20/2/2014, Par. 48; Murat Ildırar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/391, Karar Tarihi: 20/3/2014, Par. 35.

[686] BALO, s. 37-38. Bu uygulamanın eleştirisi için bkz. İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 9-10.

[687] Abdullah Akyüz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/9352, Karar Tarihi: 2/7/2015, Par. 54.

[688] Murat Ildırar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/391, Karar Tarihi: 20/3/2014, Par. 36-39.

Başvurucu, derece mahkemesinin mahkûmiyet kararını temyiz etmiştir. İlk derece mahkemesinin karar tarihi olan 5/11/2010 ile temyiz incelemesi neticesinde Yargıtay tarafından bu kararın bozulduğu 27/10/2011 arasında geçen sürede başvurucu, "ilk derece mahkemesince verilen hükme bağlı olarak" tutulmuştur. Başvurucunun, ilk derece mahkemesinin mahkûmiyet kararı sonrasında tutulması, tutukluluk olarak nitelendirilemez. Temyiz aşamasında geçen süre, tutukluluk süresinin hesabında dikkate alınmaz. Yargıtay'ın bozma kararı sonrasında başvurucunun yargılanmasına derece mahkemesinde devam edilmiştir. Konya 1. Ağır Ceza Mahkemesinin 22/2/2013 tarihli kararı ile başvurucunun yeniden hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Yargıtay'ın 27/10/2011 tarihli bozma kararı ile derece mahkemesinin 22/2/2013 tarihli kararı arasında başvurucu yeniden "bir suç isnadına bağlı olarak" tutulmuştur. Derece mahkemesince verilen 22/2/2013 tarihli karar Yargıtay'da temyiz incelemesindedir. Buna göre başvurucu, özgürlüğünden mahrum bırakıldığı ilk tarih olan 8/8/2009 ile derece mahkemesinin 22/2/2013 tarihli kararı arasında, Yargıtay'da temyiz aşamasında geçen 11 ay 22 günlük süre çıkarıldıktan sonra, toplam 2 yıl 6 ay 22 gün boyunca özgürlüğünden mahrum kalmıştır." şeklinde değerlendirilmiştir.

Yine Anayasa Mahkemesine göre kişinin tutukluluk durumu devam ettiği zaman hakkında başka mahkemeler tarafından verilen hükümlerin infazının yapılması durumunda mahkûmiyet kapsamında infaz edilen süreler makul tutukluluk değerlendirmesinde esas alınmaz ve bu süreler toplam tutukluluk süresinden indirilir. Anayasa Mahkemesi bu durumu bir kararında[689]; *"Tutukluluk süresinin hesabında kural olarak ilk derece mahkemesi önünde yargılama aşamasında geçen sürelerin dikkate alınması gerekmekle birlikte, bir suçtan verilen tutukluluk kararı ile başka bir suçtan verilen mahkûmiyet kararının kesişmesi durumunda, mahkûmiyet kapsamında infaz edilen cezalara ilişkin süreler toplam tutukluluk süresinin hesabına dâhil edilmez."* şeklinde, başka bir kararında da[690]; *"Başvuru konusu yargılaması devam ettiği sırada, başvurucunun 26/6/2007 tarihinde başlayan tutulma hali, başka derece mahkemelerince verilen üç farklı kararın infaz edildiği dönemlerde kesintiye uğramıştır. Bir suçtan verilen tutukluluk kararı ile başka bir suçtan verilen mahkûmiyet kararının kesişmesi*

[689] Ramazan Çelik Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/152, Karar Tarihi: 20/2/2014, Par. 74.
[690] Fikret Eskin Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/348, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 49-50.

durumunda, mahkûmiyet kapsamında infaz edilen cezalara ilişkin süreler toplam tutukluluk süresinin hesabına dâhil edilmez." şeklinde belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin makul tutukluluk süresinin sonunun belirlenmesinde esas aldığı kişinin tutukluluk durumunun salıverilmekle sona ermesi konusundaki görüşünde herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Ancak kanaatimize göre Anayasa Mahkemesinin makul tutukluluk süresinin sonunun belirlenmesinde esas aldığı *"kişinin, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada mahkûmiyetine karar verilmiş ise mahkûmiyet tarihi itibarıyla da tutukluluk hali sona erer"* şeklindeki görüşünün tartışılması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi yukarıda yer verilen bu görüşünü *"zira mahkûmiyete karar verilmesi, şüphenin yenildiği anlamına gelmekte; isnat olunan suçun işlendiği, bundan failin sorumlu olduğunun sübuta erdiği kabul edilmekte ve bu nedenle sanık hakkında hürriyeti bağlayıcı cezaya ve/veya para cezasına hükmedilmektedir. Bir başka ifadeyle tutuklu sanığın hukuki statüsü değişmekte, tutuklanmasına neden olan (kuvvetli) şüphe, yerini her türlü şüpheden uzak bir kabulü ifade eden "kanaat"e bırakmaktadır. Bu nedenle mahkûmiyetle birlikte kişinin kuvvetli suç şüphesinin ve bir tutuklama nedenine bağlı olarak tutukluluk halinin sona erdiğinin kabulü gerekir. Bu bakımdan, mahkûmiyet kararının kesinleşmiş olması ayrıca gerekmez."* şeklindeki gerekçeye dayandırmakta ve bu hususta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Yargıtay'ın da aynı görüşte olduklarını belirterek AİHM kararlarını ve Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararını da emsal olarak göstermektedir.

AİHM'in emsal kararlarına bakıldığında Mahkeme, ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm olan bir sanığın, söz konusu mahkûmiyet kararından sonraki tutulmasını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesinin birinci fıkrasının a bendi hükmü uyarınca *"mahkûmiyet sonrası tutma"* olarak değerlendirmekte ve bu süreleri tutukluluk süresinin hesabında dikkate almamaktadır.[691]

Yargıtay'ın bu hususdaki görüşüne bakıldığında, Yargıtay, 102. maddede belirtilen tutukluluk sürelerinin hesabında yerel mahkeme tarafından hüküm verilinceye kadar geçen süreyi dikkate almakta, buna karşın yerel mahkeme tarafından hükmün verilmesinden sonra tutuklu sanığın hükmen tutuklu hale gelmesi nedeniyle temyizde

[691] AİHM'nin görüşüyle ilgili bkz. yukarıda ikinci bölüm, II, B.

geçen süreleri hesaba katmamaktadır.[692] Yukarıda[693] ayrıntılı olarak yer verildiği üzere AİHS taraf devletler için asgari standartlar belirlemektedir. Buna göre taraf devletler AİHS ile getirilen asgari korumayı uygulamak zorundadırlar. Bununla birlikte AİHS'ye taraf herhangi bir devlet iç hukukunda AİHS ile getirilen korumadan daha ileri düzenlemeler yapabilir. Bu şekilde yapılacak düzenlemelerle AİHS ile getirilen asgari standartlar da yerine getirilmiş olacaktır. Bu açıdan iç hukukumuzda yer alan düzenlemeler dikkate alındığında[694] hukukumuzda yer alan kovuşturma evresi Yargıtay sürecini de kapsamakta, yani kovuşturma aşaması hükmün kesinleştiği ana kadar devam etmektedir. Böyle bir düzenleme, AİHS ve AİHM içtihatları karşısında sanık hakkında daha lehe bir düzenlemedir ve insan haklarını ve temel özgürlüklerini daha fazla koruyan bir düzenlemeler niteliğindedir.[699] Bu açıdan kovuşturma aşaması hüküm kesinleşene kadar devam ettiğinden ve masumiyet karinesi gereği sanık, hakkında ilk derece mahkemesi tarafından hüküm verilmiş olsa bile masum sayılacağından[700] ve hakkında derece mahkemesi tarafından verilen hükümle şüphenin artmış olması söz konusuysa da bu şüphenin henüz kesin hükümle sabit olmaması nedeniyle beraat etme imkânı bulunduğundan[701] Anayasa Mahkemesinin YCGK'nın görüşü doğrultusunda *"kişinin, tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada mahkûmiyetine karar verilmiş ise mahkûmiyet tarihi itibarıyla da tutukluluk hali sona erer"* şeklindeki görüşüne katılmak mümkün değildir.[702] Ayrıca hakkındaki kovuşturma evresinde her zaman için beraat etme imkânı bulunan başvurucu, bireysel başvuru hak arama yoluna başvuru ile hak ihlalinin tespiti ya da tazminat peşinde olmayıp, tahliyesinin sağlanması arayışındadır.[703] Esasen AİHS m. 5 ve Anayasamızın 19'uncu maddesinde yer alan "tutuklu bulunan herkesin, makûl bir süre içinde serbest bırakılmaya hakkı" tutukluluğun peşin bir cezaya dönüşmemesi ve istisna olmasını gerekli kılmaktadır. Bu

---

[692] Yargıtay'ın görüşüyle ilgili bkz. yukarıda üçüncü bölüm, I, B, 2.

[693] Bkz. yukarıda üçüncü bölüm, I, B, 2.

[694] Söz konusu düzenlemeler için bkz. yukarıda üçüncü bölüm, I, B, 2.

[699] Aynı yönde bkz. İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 9-10; ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 185-186.

[700] Aynı yönde bkz. SARIALİOĞLU, s. 103; ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 186.

[701] Aynı yönde bkz. BALO, s. 38, ÖZEN/GÜNGÖR /OKUYUCU ERGÜN, s. 186.

[702] Aynı yönde bkz. Bülent H. ACAR, **Birden Çok Suçtan Tutuklulukta Kişi Özgürlüğünün Kanunsuz, Fiili / Keyfi Kısıtlanmaya Dönüşmesi**, (Yayınevi ve basım sayısı belirtilmemiş), Ankara 2014, s. 65 vd. Karşı görüş için bkz. DÖNMEZ, s. 194-198.

[703] BALO, s. 38.

hususun aksinin kabulü kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile masumiyet karinesi gibi en temel hak ve ilkelere aykırı bir durum oluşturur[704], ayrıca kesinleşmeden hükmün infazına geçilmesine ve tutuklamanın koruma tedbiri olmaktan çıkarılarak bir infaz kurumu haline dönüştürülmesine yol açar.[705] Hâlbuki yukarıda yer verilen mevzuat dikkate alındığında hükmün infazı için kesinleşmesi gerekmektedir.[706] Anayasa Mahkemesinin bu görüşü benimsemesi Mahkeme tarafından kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edilmediğine karar verilmesini kolaylaştırsa da; gerçekte, özellikle de haklarında ilk derece mahkemeleri tarafından verilen hükmün Yargıtay tarafından bozulmuş olan kişilerin bu hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Zira hakkındaki hüküm azami tutukluluk süresinin dolmasına yakın bir tarihte verilen sanıklar Yargıtay aşamasında tutuklu sayılmadıkları takdirde CMK m. 102'de yer alan azami tutukluluk sürelerinden daha fazla tutuklu kalmış olacaklardır.[707] Ayrıca AİHS m. 5 ve Anayasamızın 19'uncu maddesinde yer alan "tutuklu bulunan herkesin, makûl bir süre içinde serbest bırakılmaya hakkı" açık bir şekilde ortadadır. Bunun yanında kişinin ileride alacağı muhtemel ceza ve bu cezanın infazının sağlanması gibi düşünceler nedeniyle tutukluluk durumu devam eden sanıkların Yargıtay aşamasındaki tutukluluk sürelerinin makul tutukluluk süresinde hesaba katılmaması söz konusu ise sanığın ileride alabileceği cezanın infazını sağlamak üzere tutuklamaya alternatif tedbirler göz önüne alınarak bu düşünceden vazgeçilmelidir. Kaldı ki; tutuklu olarak yargılanmakta olduğu davada mahkûmiyetine karar verilmiş kişinin mahkûmiyet tarihi itibarıyla tutukluluk halinin sona erdiği kabul edildiği takdirde dahi, Yargıtay aşamasında geçen süreler de hesaba katıldığında AİHS m. 6 ile Anayasamızın 36'ıncı maddesinde yer alan yargılamanın makul sürede yapılması gerektiğine dair hükümlerin ihlali söz konusu olabilecektir.[708] Zira söz konusu hükümler tutuklu olsun ya da olmasın bütün sanıklarla ilgili yargılamanın makul süre içerisinde bitirilmesi zorunluluğunu gerekli kılmaktadır. Bu nedenle makul olmayan yargılama süreleri nedeniyle Anayasa Mahkemesi ve AİHM'in

---

[704] İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 5.

[705] İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 8.

[706] ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 185.

[707] Aynı yönde bkz. İNCİ, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", s. 10.

[708] Aynı yönde bkz. ÖZEN/GÜNGÖR/OKUYUCU ERGÜN, s. 184-185; DÖNMEZ, s. 194.

ihlal kararları vermesine şaşılmamalıdır. Çünkü kişinin tutukluluk süresi makullük sınırlarını aşmaktaysa doğal olarak aynı anda makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği neticesine varılabilecektir.[709]

C. Makul Tutukluluk Süresinin Belirlenmesinde Anayasa Mahkemesi'nin Dikkate Aldığı Ölçütler

Anayasamızın 19. maddesinin 7. fıkrasıyla tutukluluk halinin makul süre olması gerektiği belirtilmiştir. Bu şekilde tutuklama, makul, yani kabul edilebilir bir süre ile sınırlandırılmıştır. Ancak m. 19/7 ile tutuklama makul bir süreyle sınırlandırılmış olsa da, söz konusu madde hükmünde her olay için geçerli kabul edilebilecek sabit, soyut bir süre belirlenmemiştir. Anayasada bu konuda her olay için geçerli belirli bir süre bulunmaması sebebiyle bu husus Anayasa Mahkemesinin içtihatlarıyla açıklığa kavuşturulacaktır. Anayasa Mahkemesine göre bir tutukluluk süresinin makul olup olmadığı soyut olarak değerlendirilemez, tutukluluk süresinin makul olup olmadığının belirlenmesi için somut olay göz önünde bulundurularak değerlendirilme yapılmak zorundadır.[710] Anayasa Mahkemesi, hukuka uygun olarak tutuklanan bir kişinin, suç işlediği yönünde kuvvetli belirti ve tutuklama nedenlerinden biri veya birkaçının varlığı devam ettiği sürece ilke olarak belli bir süreye kadar tutukluluk halinin makul kabul edilmesi gerektiğini belirtmekte,[711] ancak bu sürenin soyut olarak ne kadar olacağıyla ilgili herhangi bir değerlendirmede bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi somut olaya göre tutukluluk süresinin makul olup olmadığını değerlendirirken yargılama konusunun karmaşıklığı hususu ve sanığın (başvurucunun) yargılama sırasındaki tutum ve davranışları, bu davranışların yargılamayı uzatıp uzatmadığı ile yargılama makamlarının tutumuna göre değerlendirme yapmaktadır.[712]

---

[709] SARIALİOĞLU, s. 102.

[710] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 61; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 49; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015 Par. 48; İbrahim Ayhan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/9895, Karar Tarihi: 2/1/2014, Par. 40.

[711] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 63-64; Murat Azparlak Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/1432, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 40.

[712] Güher Ergun ve diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/13, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 41–45; Ali Gürbüz ve Hasan Bayar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/568, Karar Tarihi: 24/6/2015, Par. 76.

1. Yargılama Konusunun Karmaşıklığı

Yargılama sürecinin, bu kapsamda tutukluluk durumunun makul sürede sonlandırılıp sonlandırılmadığının tespitinde göz önünde bulundurulan ilk ölçüt davanın niteliği, yani karmaşık olup olmadığıdır. Bir davanın karmaşık olup olmadığının tespit edilmesinde birden çok etmen dikkate alınmaktadır. Diğer bir deyişle bir davanın karmaşık olup olmadığı değerlendirilirken davanın hem hukuki hem de olaylar açısından tüm boyutları göz önünde bulundurulmaktadır.[713]

Davanın suç işlemek amacıyla kurulmuş bir örgüt ve bu örgütün faaliyeti kapsamında olup olmadığı, olayın farklı ülkelerle bağlantısının bulunup bulunmadığı, bu kapsamda olayın yapısı, başvurucu aleyhine yapılan suç isnadı sayısı, yabancı adli makamlarla yapılan yazışmalar, kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi, davanın karmaşık olup olmadığının değerlendirilmesinde belirleyici etken olabilmektedir.[714]

Anayasa Mahkemesi M.B. Başvurusunda[715]; *"Başvurucu, dava dosyası kapsamında, kasten insan öldürmek, insan öldürmeye teşebbüs, kasten yaralamak, korku ve panik yaratacak şekilde ateş etmek ve ruhsatsız silah taşımak suçlarından kendisi dışında on üç sanık ve on dört müşteki ile beraber yargılanmıştır. Başvurucu hakkında isnat olunan suçun ağırlığı, dosya kapsamında yargılanan on üç sanık olması, ... somut yargılamada sanık ve mağdur sayısı dikkate alındığında davanın nispeten karmaşık nitelikte olduğu, ... sonucuna varılmıştır."* şeklindeki değerlendirmesiyle davanın karmaşık kabul edilebileceğini belirtmiştir.

2. Başvurucunun Tutum ve Davranışları

Sanık (Başvurucu), hakkında bir suç isnadı ileri sürüldüğünde soruşturma ve kovuşturmaya tabi tutulmak durumundadır. Tutukluluk hali de bu yargılama safhasında söz konusu olacaktır. Böyle bir durumda hakkında yargılama yapılan sanığın yargılama esnasındaki davranışları önem arz etmektedir. Şayet yargılama aşamasında sanığın kusurlu bir davranışı söz konusu olursa bu durum Anayasa Mahkemesi tarafından dikkate alınmaktadır.[716] Anayasa Mahkemesi, Hasan ARSAY Başvurusunda[717]

---

[713] Cevdet Genç Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/142, Karar Tarihi: 9/1/2014, Par. 42.
[714] Cevdet Genç Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/142, Karar Tarihi: 9/1/2014, Par. 48.
[715] M.B. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2123, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 33-38.
[716] Cevdet Genç Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/142, Karar Tarihi: 9/1/2014, Par. 50-53.
[717] Hasan Arsay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/7716, Karar Tarihi: 24/6/2015, Par. 39-40.

yargılama safhasındaki işlemlere değindikten sonra bu hususu *"başvurucuya atfedilebilecek bir kusurun olmadığı görülmüştür."* demek suretiyle belirtmiştir. Yine Mahkeme aynı hususu başka bir kararında[718], *"mütalaanın verildiği 17/8/2010 tarihinden hükmün verildiği 14/6/2012 tarihine kadar esasen, dosyaya ulaşmayan evrak nedeniyle yenilenen yazışma cevabının beklenildiği, bu sürenin geçirilmesinde başvurucu veya müdafiine yüklenebilecek bir kusur bulunmadığı"* şeklinde belirtmiş ve davayı uzatan başka nedenler bulunduğundan sanık müdafiinin mazeret talebini gerekçe göstermesinin davanın uzamasına gerekçe gösterilmesini kabul etmemiştir. Dolayısıyla sanık ya da sanık müdafiinin kusurlu tutum ve davranışları makul sürenin belirlenmesinde dikkate alınacaksa da, bu davranışlara ek başka bir nedenden dolayı davanın uzaması durumunda Anayasa Mahkemesi sanığı ve müdafiinin davranışlarının davanın uzamasına neden olma gerekçesini dikkate almamaktadır. Bunun yanında Anayasa Mahkemesi sanığın davranışları dikkate alınırken aynı davada başka sanıkların hareket ve davranışlarının tüm sanıklar açısından düşünülmemesi ve sanıklar hakkında genelleme yapılmaması gerektiğini, bu çerçevede her sanığın durumunun kişiselleştirilerek incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.[719]

3. Yargılama Makamlarının Tutumu

Anayasa Mahkemesine göre bir olayda sanığın tutukluluk durumunun makul süreyi aşmamasını sağlamak ilk önce derece mahkemelerinin yerine getireceği bir görevdir.[720] Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrası, belirli bir süreyi aşmayan tutukluluğa koşulsuz olarak izin verdiği biçiminde yorumlanamaz. Süresi ne kadar kısa olursa olsun tutukluluğun haklılığı, yetkililer tarafından ikna edici bir şekilde gösterilmelidir.[721]Bu sebeple derece mahkemeleri tutuklama kararının verileceği dosyadaki bütün koşulları incelemeli ve tutukluluğun devamına ilişkin kararlarında

[718] Cevdet Genç Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/142, Karar Tarihi: 9/1/2014, Par. 50-53.

[719] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 117; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 49; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 60.

[720] BALO, s. 34; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 62; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 50; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 49.

[721] Engin Demir Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2947, Karar Tarihi: 17/12/2015, Par. 58.

bunları somutlaştırarak açıklamalıdırlar.[722] Bu kapsamda derece mahkemeleri her tutukluluk döneminin haklı olduğunu ikna edecek bir şekilde ortaya koymalıdır. Mahkemeye göre, derece mahkemelerinin baktıkları somut olayda tutuklamanın makul süreyi aşıp aşmadığını belirlerken, suçsuzluk karinesini de göz önünde bulundurarak, kişi özgürlüğünün kısıtlanmasını meşru kılan bütün koşulları araştırıp incelemeleri ve buna ilişkin gerekçeyi de kararlarında açık bir şekilde göstermeleri gerekir.[723] Yani derece mahkemeleri tutuklamayla kişi özgürlüğüne istisna getirmeyi meşru kılan bir kamu yararının varlığını gerekli kılan tüm olayları inceleyecekler ve başvurucunun serbest bırakılma taleplerine ilişkin olarak verdikleri kararlarda bu olay ve olguları ortaya koyacaklardır.[724] Anayasa Mahkemesi, önüne gelen başvurularda Anayasa m. 19/7 uyarınca makul süre hükmünün ihlal edilip edilmediğini saptarken başvurucunun istemleri ile derece mahkemeleri tarafından verilen red kararlarındaki gerekçelere dayanmaktadır.[725] Bu açıdan bakıldığında Anayasa Mahkemesi'nin başvurularla ilgili yaptığı değerlendirmelerde AİHM içtihatlarını dikkate alarak Anayasa çerçevesinde bir karar verdiği görülmektedir.[726]

Anayasa Mahkemesine göre; bir kişinin tutuklanabilmesi öncelikli olarak suç işlediği hususunda kuvvetli belirti bulunmasına bağlıdır. Bu, tutuklama tedbiri için aranan olmazsa olmaz unsurdur. Bunun için suçlamanın kuvvetli sayılabilecek inandırıcı delillerle desteklenmesi gerekir.[727] Başlangıçtaki bu tutuklama nedenleri belli bir süreye kadar tutukluluğun devamı için yeterli görülebilirse de bu süre geçtikten

---

[722] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 398.

[723] BALO, s. 34; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 63-64; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 52; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 51.

[724] BALO, s. 33-34; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 62; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 50; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 49.

[725] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 400-401; Alper Kınalı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/8551, Karar Tarihi: 25/2/2015, Par. 39.

[726] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 400-401.

[727] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 72; Hanefi Avcı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2814, Karar Tarihi: 18/6/2014, Par. 46.

sonra, uzatmaya ilişkin kararlarda tutuklama nedenlerinin hâlâ devam ettiğinin gerekçeleriyle birlikte gösterilmesi gerekir.[728]

Anayasa Mahkemesi makul sürenin aşıldığı hususundaki iddiaları incelerken, derece mahkemelerinin tutuklamanın devamı kararı verirken dayandıkları gerekçelerin (kaçma, delilleri karartma ya da yok etme tehlikesinin varlığı gibi) hala tutuklama tedbirini meşru kılıp kılmadığına bakmakta; tutukluluk nedenlerinin ilgili ve yeterli olması durumunda da derece mahkemelerinin yargılama işlemi yaparken durumun gerektiği özenle hareket edip etmediklerini araştırmaktadır.[729]

Anayasanın 19. maddesinin 7. fıkrası, tutuklu kişilerle ilgili olan olayların soruşturulmasında ve kovuşturulmasında özel bir özen gösterilmesini gerektirmektedir. Hâkim sayısının azlığı veya hâkimlerin iş yükünün fazlalığı gibi nedenler 19. maddenin 7. fıkrası açısından tutuklu sanıklarla ilgili işlemlerin gereken süratle yapılamaması konusunda haklı neden olarak kabul edilemez ve tutukluluk süresinin makullüğünde göz önüne alınmaz.[730] Bu durumda yetkili makamların sorumluluğu gündeme gelir. Çünkü Anayasa Mahkemesine göre Anayasa, devlete, yargılamanın makul süre içerisinde bitirilmesi dâhil, adil yargılama güvencesini gerçekleştirmek için gerekli önlemleri almak yükümlülüğünü yüklemektedir.[731]

Anayasa Mahkemesi, Cevdet GENÇ başvurusunda[732]; *"yargılama kapsamında 24/7/2006 tarihinde İngiliz makamlarına iletilen 16/1/2006 tarihli talebe ilişkin cevabın dosyasında bulunmaması nedeniyle yenilendiği ve 20/2/2012 tarihine kadar cevabının beklendiği, bir sonraki 12/3/2012 tarihli duruşmada bu cevabın yerine getirildiğine dair bir bilgi olmaksızın ve bu talimatla ilgili ayrıca yeni bir karar verilmeden, sanıkların tutukluluk halinin devamıyla birlikte bir diğer sanık müdafiinin mazeretinin kabulüne karar verilerek duruşmanın 14/6/2012 tarihine ertelendiği anlaşılmaktadır. Bu*

---

[728] BALO, s. 32; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 63; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 51; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 50; Murat Azparlak Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/1432, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 39.

[729] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 63; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 51; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 50; Murat Azparlak Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/1432, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 39; Alper Kınalı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/8551, Karar Tarihi: 25/2/2015, Par. 39.

[730] Selahattin Akyıl Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1198, Karar Tarihi: 7/11/2013, Par. 55; Filiz Aka Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/8365, Karar Tarihi: 10/6/2015, Par. 41.

[731] Güher Ergun ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/13, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 44.

[732] Cevdet Genç Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/142, Karar Tarihi: 9/1/2014, Par. 52-53.

belirlemeler karşısında, mütalaanın verildiği 17/8/2010 tarihinden hükmün verildiği 14/6/2012 tarihine kadar esasen, dosyaya ulaşmayan evrak nedeniyle yenilenen yazışma cevabının beklenildiği, bu sürenin geçirilmesinde başvurucu veya müdafiine yüklenebilecek bir kusur bulunmadığı anlaşılmaktadır. Başvurucunun bu süre zarfında tutuklu olması ve yargılamanın yürütülmesindeki izlenen yöntem dikkate alındığında, 2/12/2005 tarihinde gözaltına alınmayla başlayıp 14/6/2012 tarihli kararla sonuçlanan ve temyiz aşamasında olan davadaki yargılama süresi makul olarak değerlendirilemez." diyerek yargılama makamı olan derece mahkemesinin yargılamanın yürütülmesinde izlediği yöntem nedeniyle makul sürenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Yine Anayasa Mahkemesi, Ramazan ÇELİK başvurusunda[733] da; *"Dava dosyasının incelenmesinde derece mahkemesinin yargılama faaliyetlerinde hareketsiz kalınan bir döneminin bulunmadığı, yargı mercilerine atfedilebilecek bir kusurun olmadığı ve gerekli özenin gösterildiği görülmüştür. Yargılama süresinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken davadaki sanık sayısı, dosyada birleştirme kararı verilip verilmediği, davanın karmaşıklığı, atılı suçun vasıf ve mahiyeti, söz konusu suç için öngörülen cezanın miktarı gibi unsurlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde somut başvuru bakımından yargılama süresinin makul olduğu görülmektedir."* diyerek yargılama makamlarının tutumunu da dikkate alarak ihlal olmadığına karar vermiştir.

D. Anayasa Mahkemesine Göre Makul Tutukluluk Süresi

Anayasa Mahkemesine göre tutukluluk süresinin makul olup olmadığı konusunun, genel bir ilke çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Bir sanığın tutuklu olarak bulundurulduğu sürenin makul olup olmadığı, her davanın kendi özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Anayasa'nın 38. maddesinde *"Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz"* şeklinde ifadesini bulan masumiyet karinesi, yargılama süresince kişinin hürriyetinin esas, tutukluluğun ise istisna olmasını gerektirmektedir. Tutukluluğun devamı ancak masumiyet karinesine rağmen Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkından daha ağır basan gerçek bir kamu yararının mevcut olması durumunda haklı

[733] Ramazan Çelik Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/152, Karar Tarihi: 20/2/2014, Par. 100.

bulunabilir.[734] Anayasa Mahkemesine göre, hukuka uygun olarak tutuklanan bir kişinin, suç işlediği yönünde kuvvetli belirti ve tutuklama nedeninin varlığı devam ettiği sürece ilke olarak belli bir süreye kadar tutukluluk halinin makul kabul edilmesi gerekir.[735] Ancak Mahkeme belli bir süreye kadar diyerek belirttiği bu sürenin ne kadar olacağını açıkça belirlememektedir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi her başvuru/olayın kendi içerisinde ayrı özelliklerinin bulunması nedeniyle makul süre ile ilgili yukarıda yer verilen ölçütler çerçevesinde tutukluluk süresinin makullüğüyle ilgili çok sayıda karar vermiştir. Anayasa Mahkemesinin somut olayın özelliklerini dikkate alması sonucu Mahkemece tutukluluk süresinin sayısal olarak uzunluk ya da kısalığına karşıt olarak farklı kararlar verilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Anayasa Mahkemesinin incelediği başvurularda makul süreyle ilgili olarak somut olayın özelliklerini dikkate alarak vermiş olduğu kararlara bakıldığında; Anayasa Mahkemesi görece olarak kısa sayılabilecek bir yıl iki aydan bir yıl dokuz aya kadar değişen sürelerle ilgili olarak Yavuz Pehlivan ve Diğerleri Başvurusunda[736], her başvurucu için sırasıyla üç yıl on bir ay yirmi dört gün ve dört yıl bir ay on altı gün süren tutukluluk sürelerinin bulunduğu Firas Aslan ve Hebat Aslan Başvurusunda[737], üç yıl dört ay süren tutukluluk süresinin bulunduğu Feridun Kayacan Başvurusunda[738] ve yedi yıl üç ay yirmi bir gün tutukluluk süresinin bulunduğu Savaş Çetinkaya Başvurusunda[739], makul sürenin aşıldığına hükmedip Anayasa m. 19/7'nin ihlal edildiğine karar vermiştir.

---

[734] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 398; BALO, s. 34; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 61; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 49; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 48; İbrahim Ayhan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/9895, Karar Tarihi: 2/1/2014, Par. 40.

[735] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 65.

[736] Yavuz Pehlivan ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2312, Karar Tarihi: 4/6/2015, Par. 86-88. Söz konusu başvuruda meydana gelen olayda, başvurucuların, üçüncü kişilerden ele geçirilmiş ve suçlamanın temelini teşkil eden esaslı delillere ulaşamamaları, dolayısıyla etkili şekilde serbest bırakılma taleplerini iletemedikleri bir ortam mevcuttu, ihlal kararı verilmesinde bu durum Anayasa Mahkemesi tarafından dikkate alınmıştır. Bkz. Yavuz Pehlivan ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2312, Karar Tarihi: 4/6/2015, Par. 86-88.

[737] Firas Aslan ve Hebat Aslan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1158, Karar Tarihi: 21/11/2013, Par. 56.

[738] Feridun Kayacan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1321, Karar Tarihi: 16/7/2014, Par. 36-40.

[739] Savaş Çetinkaya Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1303, Karar Tarihi: 21/11/2013, Par. 63-64.

Bunun yanında Anayasa Mahkemesi bir yıl sekiz ay üç gün süren tutukluluk süresinin bulunduğu Uğur Kan Başvurusunda[740], iki yıl altı ay yirmi iki gün süren tutukluluk süresinin bulunduğu Murat Ildırar Başvurusunda [741], iki yıl sekiz ay üç gün süren tutukluluk süresinin bulunduğu M.B. Başvurusunda[742], iki yıl sekiz ay yirmi beş gün süren tutukluluk süresinin bulunduğu Nevzat Etiz Başvurusunda[743], iki yıl on bir ay süren tutukluluk süresinin bulunduğu Burhan İsmailoğlu Başvurusunda[744], üç yıl bir ay iki gün süren tutukluluk süresinin bulunduğu Yüksel Bozkurt Başvurusunda[745] ve üç yıl bir ay altı gün süren tutukluluk süresinin bulunduğu Hamit Savaş Çakıcı Başvurusunda[746], Anayasa m. 19/7'nin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu davalarda olayın karmaşıklığı, tutuklulukta geçen toplam süre, isnat olunan suçun ağırlığı ve başvurucunun tutumu gibi nedenlerle uzun süreli gibi görünen tutukluluk süreleri ile ilgili olarak Anayasa m. 19/7'nin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Söz konusu başvurulara bakıldığında yargılama konusu yapılan olaylar gerçekten karışık olaylardır, isnat olunan suçlar ağır niteliktedir ve başvurucunun tutumu da olayda etkilidir.

Örneğin, M.B. Başvurusunda[747] Anayasa Mahkemesinin değerlendirmesi şu şekildedir; *"Başvurucu hakkında isnat olunan suçun ağırlığı, dosya kapsamında yargılanan on üç sanık olması, başvurucunun tutuksuz yargılandığı davada hakkındaki zorla getirilme ve yakalama kararlarına rağmen duruşmalarda hazır bulunmaması, isnat olunan suç için Kanun'da belirlenen ceza miktarı, derece mahkemesince yargılama sonucunda yedi yıl altı hapis cezasına hükmolunması hususları birlikte değerlendirildiğinde, başvurucunun 2 yıl 8 ay 3 günlük tutukluluk süresi Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrası yönünden makuldür. Derece mahkemelerince verilen tutukluluğun devamı ve itirazın reddine dair kararların gerekçeleri (Bkz. Par.12-14)[748],*

---

[740] Uğur Kan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/9327, Karar Tarihi: 25/3/2015, Par. 42-46.

[741] Murat Ildırar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/391, Karar Tarihi: 20/3/2014, Par. 36-39.

[742] M.B. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2123, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 33-38.

[743] Nevzat Etiz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/7134, Karar Tarihi: 6/10/2015, Par. 44-46.

[744] Burhan İsmailoğlu Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/349, Karar Tarihi: 25/6/2014, Par. 38-42.

[745] Yüksel Bozkurt Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/13319, Karar Tarihi: 16/4/2015, Par. 46.

[746] Hamit Savaş Çakıcı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/3508, Karar Tarihi: 12/3/2015, Par. 47-50.

[747] M.B. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2123, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 33-38.

[748] Kararda belirtilen Par. 12-14 şu şekildedir; "Şanlıurfa 2. Ağır Ceza Mahkemesinin 21/1/2011, 18/2/2011, 18/3/2011, 13/4/2011, 13/5/2011, 10/6/2011, 8/7/2011, 5/8/2011, 25/8/2011, 21/9/2011, 21/10/2011, 18/11/2011, 14/12/2011, 28/12/2011, 18/1/2012, 17/2/2012, 16/3/2012, 11/4/2012,

2 yıl 8 ay 3 günlük toplam tutukluluk süresi de göz önünde bulundurulduğunda, tutukluluğun devamının hukuka uygunluğunu ve tutulmanın meşruluğunu haklı gösterecek özen ve içeriktedir. Somut olaydaki tutukluluk halinin devamına ilişkin bu gerekçeler ilgili ve yeterlidir. Öte yandan somut yargılamada sanık ve mağdur sayısı dikkate alındığında davanın nispeten karmaşık nitelikte olduğu, duruşma aralıklarının ortalama olarak 2 ay olduğu, bu sürelere yargılamaya konu olayda yaralanan kişilerin adli raporlarının, iletişimin tespiti ve kamera kayıtlarının alınması, ek iddianame düzenlenmesi, sanık, mağdur ve tanık beyanlarının alınması için ihtiyaç duyulduğu, her ne kadar 21/1/2013 tarihli oturumda duruşmanın 3 ay 17 gün sonrasına bırakılmasına karar verilmiş ise de bu oturumda, düzenlenen ek iddianameye göre beyanları alınmak üzere bir sanık ile iki müştekinin bir sonraki oturumda hazır ettirilmesi yönünde ara karar verildiği tespit edilmekle yargılama sürecine bir bütün olarak bakıldığında yargılamanın özenli yürütüldüğü sonucuna varılmıştır. Açıklanan nedenlerle, tutukluluğun makul süreyi aşması ve tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçelerinin yeterli olmaması iddiası ile ilgili olarak Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasının ihlal edilmediğine karar verilmesi gerekir."

Anayasa Mahkemesinin Yüksel Bozkurt Başvurusunda[749] da değerlendirmeleri şu şekildedir; *"Başvurucu hakkında isnat olunan suçun ağırlığı ile yargılama sürecinin özenli yürütülmediğine dair bir iddia bulunmaması ve başvuru dosyasında da bunu gösteren bir bilginin olmaması hususları birlikte değerlendirildiğinde, başvurucunun 3 yıl 1 ay 2 günlük tutukluluk süresi Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrası yönünden*

11/5/2012, 8/6/2012, 6/7/2012, 24/8/2012, 21/9/2012, 19/10/2012, 16/11/2012 ve 10/1/2013 tarihli oturumlarda "atılı suçun niteliği", "isnat edilen suçun CMK.100/3-a maddesinde sayılan suçlardan olması", "kaçma şüphesi", "delilleri karartma şüphesi" ve delillerin henüz ikmal edilmemiş olması" şeklindeki gerekçelerle başvurucunun tutukluluk halinin devamına karar verilmiştir. Başvurucu Şanlıurfa 2. Ağır Ceza Mahkemesinin 23/1/2013 tarihli oturumunda kendisi ile ilgili delillerin toplandığını, yaklaşık 25 aydan beri tutuklu olduğunu ve tutukluluğun devamını gerektirir bir durumun kalmadığını belirterek bihakkın veya adli kontrol şartıyla tahliye talebinde bulunmuştur. Mahkeme başvurucunun tutukluluk halinin devamına karar vermiştir. Kararın ilgili kısmı şöyledir: "*... üzerlerine atılı suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu sanıklara isnat edilen suçun CMK. 100/3-a maddesinde sayılan suçlardan olması delillerin toplanmamış oluşu nazara alınarak tahliye talebinin reddi ile tutukluluk hallerinin devamına, ...* " Başvurucu bu karara karşı itiraz yoluna başvurmuştur. İtiraz mercii olan Şanlıurfa 3. Ağır Ceza Mahkemesinin 6/2/2013 tarih ve 2013/29 D.İş sayılı kararı ile başvurucunun itirazının reddine karar verilmiştir. Bu karar başvurucuya 26/2/2013 tarihinde tebliğ edilmiştir. Kararın ilgili kısmı şöyledir: "*... sanığın üzerine atılı suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu, tutuklamaya konu eylem için ceza kanununda ön görülen cezanın alt ve üst sınırları, delillerin henüz toplanmamış oluşu ve tutuklu kalınan süre de dikkate alındığında itirazın reddine karar vermek gerekmiş ...*" M.B. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2123, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 12-14.

[749] Yüksel Bozkurt Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/13319, Karar Tarihi: 16/4/2015, Par. 46.

makuldür. Derece mahkemelerince verilen tutukluluğun devamı ve itirazın reddine dair kararların gerekçeleri (Bkz. Par.10-14)[750]*, 3 yıl 1 ay 2 günlük toplam tutukluluk süresi de göz önünde bulundurulduğunda, tutukluluğun devamının hukuka uygunluğunu ve tutulmanın meşruluğunu haklı gösterecek özen ve içeriktedir. Somut olaydaki tutukluluk halinin devamına ilişkin bu gerekçeler ilgili ve yeterlidir."*

---

[750] Söz konusu başvuruda Par. 10-14; "Diyarbakır 6. Ağır Ceza Mahkemesi E.2011/559 sayılı dosyada 29/11/2012, 5/3/2013, 30/4/2013, 25/7/2013, 24/10/2013 ve 20/12/2013 tarihli oturumlarda "*Tutuklu sanıklar ... Yüksel BOZKURT'un üzerlerine atılı silahlı terör örgütüne üye olma, örgüte yardım etme suçlarının niteliği mevcut delil durumu yüz karşılaştırma formu, uzmanlık raporu, sanıklara ait ses karşılaştırma raporu ile tüm dosya kapsamına göre kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların bulunması, suçun 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 100/3. maddesinde sayılan suçlardan olması, isnat edilen suç için öngörülen ceza miktarı nedeniyle kaçma şüphesinin varlığının bulunması, tutuklama tedbirinin makul ve dosya kapsamıyla uyumlu olması, bu koşullar altında adli kontrol uygulamasının tutuklamadan beklenen amaca ulaşılmasını sağlayamayacağı göz önüne alınarak ..."* gerekçesiyle başvurucunun tutukluluk halinin devamına karar vermiştir. Diyarbakır 6. Ağır Ceza Mahkemesi, 7/3/2014 tarihli ve E. 2011/559, K. 2014/35 sayılı kararla 21/2/2014 tarihli ve 6526 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 1. maddesi uyarınca dava dosyasının Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesine devredilmesine karar vermiştir. Dava dosyası Diyarbakır 2. Ağır Ceza Mahkemesinin E. 2014/163 sırasına kaydedilmiştir. Diyarbakır 2. Ağır Ceza Mahkemesinin E. 2014/163 sayılı dosyasının 23/5/2014 tarihli oturumunda Cumhuriyet Savcısı esas hakkında mütalaasını vermiştir. Mütalaada başvurucunun da dahil olduğu 7 sanığın terör örgütü üyeliği suçundan, 24 sanığın terör örgütüne üye olmamakla beraber örgüte yardım suçundan cezalandırılması, 2 sanığın ise beratine karar verilmesi talep edilmiştir. Mahkeme, başvurucu haricindeki diğer tutuklu sanıkların tahliyelerine karar vermiş, başvurucunun ise "*Tutuklu sanık Yüksel BOZKURT'un üzerine atılı silahlı terör örgütüne üye olma, örgüte yardım etme suçlarının niteliği mevcut delil durumu yüz karşılaştırma formu, uzmanlık raporu, sanıklara ait ses karşılaştırma raporu ile tüm dosya kapsamına göre kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların bulunması, suçun 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 100/3. maddesinde sayılan suçlardan olması, isnat edilen suç için öngörülen ceza miktarı nedeniyle kaçma şüphesinin varlığının bulunması, tutuklama tedbirinin makul ve dosya kapsamıyla uyumlu olması, bu koşullar altında adli kontrol uygulamasının tutuklamadan beklenen amaca ulaşılmasını sağlayamayacağı göz önüne alınarak …*," gerekçesiyle tutukluluk halinin devamına, başvurucu ve bir başka sanık haricindeki diğer sanıklar yönünden kamu davasının tefriki ile ayrı esaslara kaydedilmesine karar vermiştir. Mahkeme, 2/6/2014 tarihli ve E. 2014/163, K. 2014/301 sayılı kararla başvurucunun silahlı terör örgütü üyesi olmak suçundan 7 yıl 6 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına ve "*hükmolunan cezanın niteliği ve süresi gözetilerek, ayrıca sübut bulan suçunun 5271 sayılı CMK.nun 100. maddesinin 3. fıkrasında sayılan suçlardan olması nazara alınarak"* gerekçesiyle tutukluluk halinin devamına karar verilmiştir. Başvurucu, tutukluluk halinin devamına ilişkin karara itiraz etmiştir. İtiraz talebinde, kendisi ile aynı sevk maddelerine göre cezalandırılan ve dosyaları tefrik edilen sanıkların tamamının tahliye edilmelerine rağmen, kendisinin tahliye edilmemesinin eşitlik ilkesine aykırı olduğunu, dava dosyası ile ilgili hüküm verildiğini, dolayısıyla delil karartma durumu bulunmadığını, tutuklu kaldığı sürenin 3 yıl 6 aya yakın olduğunu, dosyanın temyiz aşamasında geçireceği süre de dikkate alındığında tutuklamanın infaza dönüşeceğini, ayrıca dosyadaki tek delilin gizli tanık beyanı olduğunu, ancak bu delilin hukuka aykırı olması nedeniyle, kararın Yargıtay tarafından bozulmasının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtmiştir. İtiraz incelemesini yapan Diyarbakır 3. Ağır Ceza Mahkemesi 16/6/2014 tarih ve 2014/619 Değişik İş sayılı kararla itirazı reddetmiştir. İlgili kararın gerekçesi şu şekildedir: "*Silahlı terör örgütüne üye olma suçundan sanık Yüksel Bozkurt'un üzerine atılı suçun vasıf ve mahiyeti, üzerine atılı suçu işlediğine dair kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösterin delillerin bulunması, suç için kanunda öngörülen ceza nev'i ve miktarına, sanığın kaçma ihtimalinin bulunması ile itiraza konu kararda tutukluluğa ilişkin olarak gösterilen gerekçe yasaya uygun bulunduğundan sanık Yüksel Bozkurt müdafi ….'nin İTİRAZININ REDDİNE"."* şeklindedir. Yüksel Bozkurt Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/13319, Karar Tarihi: 16/4/2015, Par. 10-14.

Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesinin verdiği ihlal ya da ihlal bulunmadığı yönündeki kararlarda her başvuru için esas alınabilecek belli bir soyut süre yoktur ve başvuru konusu olay ya da olaylarda söz konusu tutukluluk süresi görece olarak kısa görünse de Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa m. 19/7'nin ihlal edildiğine karar verilebilmektedir. O halde ne kadar kısa olursa olsun, bir tutukluluk süresinin Anayasa m. 19/7'ye aykırılık teşkil etmemesi için, tutuklamaya ilişkin mahkeme kararları gerekçeli olmalı, bu gerekçeler konuyla ilgili ve yeterli olmalı, gerekçelerde kuvvetli suç şüphesinin devam ettiğinin gösterilmesi dışında tutukluluğu haklı kılacak "kamu yararının" olayda mevcut olduğunun ortaya konulması gerekmektedir.[751]

Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrası tutuklulukta makul süreyi güvence altına almıştır.[752] Dolayısıyla bu hüküm dikkate alındığında masumiyet karinesi gereği sanık, hakkında verilecek kesin hükme kadar suçsuz sayılacağı için[753] tutukluluğun makul süre olmasını emreden Anayasa m. 19/7 hükmünün amacı, tutuklu olarak geçen sürenin makul olma niteliğini kaybeder kaybetmez, sanığın serbest bırakılmasını sağlamaktır.

Anayasa Mahkemesine göre; 5271 sayılı Kanun'un 102. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde tutukluluk süresinin en çok iki yıl olduğu ve bu sürenin zorunlu hallerde gerekçesi gösterilerek uzatılabileceği, ancak uzatma süresinin toplam üç yılı geçemeyeceği belirtilmiştir. Buna göre uzatma süreleri dâhil toplam tutukluluk süresinin azami beş yıl olabileceği anlaşılmaktadır.[754] Dolayısıyla bir başvuruda tutukluluk süresi beş yılı aştığında Anayasa Mahkemesi tarafından Kanun'da belirtilen azami tutukluluk süresi aşıldığından bahisle ya da Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen *"kanunîlik"* şartına uyulmadığından bahisle otomatikman Anayasa m.

---

[751] Bu konuyla ilgili kararlar için bkz. Uğur Kan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/9327, Karar Tarihi: 25/3/2015, Par. 42-46; Burhan İsmailoğlu Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/349, Karar Tarihi: 25/6/2014, Par. 38-42; Murat Ildırar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/391, Karar Tarihi: 20/3/2014, Par. 36-39; Nevzat Etiz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/7134, Karar Tarihi: 6/10/2015, Par. 44-46; M.B. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2123, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 33-38.

[752] BALO, s. 34; Özgür Görmez Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/843, Karar Tarihi: 3/4/2014, Par. 44.

[753] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 61; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 49; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi:25/6/2015, Par. 48; İbrahim Ayhan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/9895, Karar Tarihi: 2/1/2014, Par. 40.

[754] Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 33.

19/7'nin ihlal edildiğine karar verilmektedir.[755] Bunun yanında makul tutukluluk süresinin aşılmış olması için 5271 sayılı Kanun'un 102. maddesinde yer alan azami tutukluluk sürelerinin aşılmış olması şart değildir. Dolayısıyla kanunla tutukluluk süresi için getirilen üst sınırlar makul sürenin aşılmadığı istisnai durumlar için geçerli olabilir ve hiçbir şekilde kişinin bu süre doluncaya kadar tutulabileceği anlamına gelmez. Aksine, üst sınırın aşılmadığı durumlarda dahi, somut olaylarda tutukluluk makul süreyi aşmışsa, anayasal hakkın ihlal edildiği sonucuna varılacaktır.[756] Bu sebeple kanuni tutukluluk süresi ile bir tutukluluk süresinin makul olup olmadığı hususları birbirleriyle aynı nitelikte olmadıklarından farklı hukuki değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.[757]

E. Kuvvetli Suç Şüphesinin (Belirtinin) Devamı

Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında, suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilecekleri hükme bağlanmıştır. Anayasa Mahkemesine göre; kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edilip edilmediğine ilişkin anayasal denetimin, öncelikle Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında tutuklama tedbirine başvurmanın zorunlu koşulları arasında sayılan suçun işlendiğine dair "*kuvvetli belirti*" bulunup bulunmadığı hususunda yapılması gerekir. Mahkeme bu denetimi, tutuklama kararının gerekçesinde kuvvetli suç şüphesini gösteren somut olguların gösterilip gösterilmediğini incelemek suretiyle yerine getirmektedir.[758] Dolayısıyla bir kişinin tutuklanabilmesi öncelikli olarak suç işlediği hususunda kuvvetli belirti bulunmasına bağlıdır. Bu, tutuklama tedbiri için aranan

---

[755] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 392; Şahin Güzel ve Bülent Güzel Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/496, Karar Tarihi: 3/4/2014, Par. 41-44; Sadettin Pahsa ve Bedri Orundaş Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/736, Karar Tarihi: 3/4/2014, Par. 40-41; Cemalettin Metin Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/776, Karar Tarihi: 20/3/2014, Par. 39-41; Özgür Görmez Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/843, Karar Tarihi: 3/4/2014, Par. 47-49.

[756] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 392-393; BALO, s. 34; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 50; Burak Döner Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/521, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 49; Ramazan Çelik Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/152, Karar Tarihi: 20/2/2014, Par. 44; Ramazan Aras Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/239, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 51.

[757] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 393.

[758] Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/18567, Karar Tarihi: 25/2/2016, Par. 71.

olmazsa olmaz unsurdur. Bunun için suçlamanın kuvvetli sayılabilecek inandırıcı delillerle desteklenmesi gerekir. İnandırıcı delil sayılabilecek olgu ve bilgilerin niteliği büyük ölçüde somut olayın kendine özgü şartlarına bağlıdır.[759] Ancak bu nitelemeye bağlı olarak kişinin suçla itham edilebilmesi için yakalama veya tutuklama anında delillerin yeterli düzeyde toplanmış olması mutlaka gerekli değildir. Zira tutukluluğun amacı, yürütülen soruşturma ve/veya kovuşturma sırasında kişinin tutuklanmasının temelini oluşturan şüphelerin doğruluğunu kanıtlayarak veya ortadan kaldırarak adli süreci daha sağlıklı bir şekilde yürütmektir. Buna göre, suç isnadına esas teşkil edecek şüphelere dayanak oluşturan olgular ile ceza yargılamasının sonraki aşamalarında tartışılacak olan ve mahkûmiyete gerekçe oluşturacak olguların aynı düzeyde değerlendirilmemesi gerekir.[760]

Anayasa Mahkemesine göre derece mahkemeleri tarafından "*mevcut delil durumu, dosya içerisinde bulunan iletişimin tespit tutanakları, teknik araçlarla izleme tutanakları, gizli tanık beyanları ve yapılan aralamalarda ele geçirilen belgeler*", şeklinde gösterilen gerekçeler başvurucunun atılı suçu işlediğine ilişkin kuvvetli suç şüphesini gösteren olgulardır.[763]

Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu kararlara bakıldığında; Anayasa Mahkemesi bir kararında[764], başvurucunun atılı suçu işlediğine ilişkin kuvvetli suç şüphesini gösteren olgularla ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur; *"Başvurucunun yargılandığı davanın niteliği, kapsamı ve sanık sayısı dikkate alındığında isnat edilen eylemlerin suç oluşturup oluşturmadığı bir bütünlük içerisinde yapılacak yargılama sonucunda toplanan delillere göre davayı gören mahkemece belirlenebilir. Keza bu belirlemenin hukuka uygun olup olmadığı kanun yollarında incelenebilir. Anayasa'ya bariz şekilde aykırı yorumlar ile delillerin takdirinde açıkça keyfilik halinde hak ve özgürlük ihlaline sebebiyet veren durumlar hariç olmak üzere, isnat edilen eylemlerin suç oluşturup oluşturmadığı, tutuklamaya ilişkin olanlar da dâhil kanun hükümlerinin*

---

[759] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 72; Hanefi Avcı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2814, Karar Tarihi: 18/6/2014, Par. 46; Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 70; Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/18567, Karar Tarihi: 25/2/2016, Par. 65-66.

[760] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 73; Hanefi Avcı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2814, Karar Tarihi: 18/6/2014, Par. 47; Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 71.

[763] Hüseyin Arasan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/4246, Karar Tarihi: 6/5/2015, Par. 72-73.

[764] Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 77.

yorumu ve bunların somut olaylara uygulanması derece mahkemelerinin takdir yetkisi kapsamındadır. Başvurucu hakkındaki tutuklama kararı, iddianame ve delillere ilişkin içeriği ile kısa karar birlikte dikkate alındığında, başvurucunun suç işlemiş olabileceğinden şüphelenilmesi için inandırıcı delillerin bulunduğu sonucuna varılmıştır."

Anayasa Mahkemesi bir kararında da[765] başvurucunun atılı suçu işlediğine ilişkin kuvvetli suç şüphesini gösteren olgularla ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur; *"Somut olayda başvurucu, hakkında yürütülen soruşturma kapsamında 5/3/2009 tarihinde göz altına alınmış ve 6/3/2009 tarihinde İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde Nöbetçi Hâkim tarafından tutuklanmıştır. Tutuklamaya gerekçe olarak, "atılı suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu, kuvvetli suç şüphesinin varlığı, suçun CMK 100/3. maddesinde sayılı suçlardan olması, kaçma ve delilleri karartma şüphesi" gösterilmiştir. Başsavcılık, 8/3/2009 tarihinde şüphelileri arasında başvurucunun da bulunduğu iddianameyle dava açmıştır. İddianamede başvurucunun isnat edilen suçlardan cezalandırılması talep edilmiş ve delil olarak, "hukuka aykırı olarak çekilmiş görüntülere", "kitaplarında kullanılan belgelere", "bilgisayarından sildiği halde teknolojik imkânlarla geri getirilen verilere", "kendisinin yaptığı telefon görüşmelerine" "üçüncü şahısların kendi aralarında yapmış oldukları telefon görüşmelerine" yer verilmiştir (Par.11-12).*[766] *Dosyanın incelenmesinden başvurucunun evinde ve işyerinde yapılan aramalarda devletin güvenliği, iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibarıyla gizli kalması gereken 436 adet belgenin bulunduğu, bilgisayarının belleğinde yapılan incelemede darbe planlarına ilişkin bilgilere rastlandığı ifade edilmiştir. Ayrıca Başsavcılık tarafından sunulan esas hakkındaki mütalaada, devletin iç ve dış siyasal yararları gereğince gizli kalması gereken çok sayıda belgeyi başvurucunun gazeteci sıfatıyla değil, Ergenekon Terör*

---

[765] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 75-77.

[766] İlgili kararda Par. 11-12 şu şekildedir: "Nöbetçi mahkeme, sorgunun ardından başvurucunun tutuklanmasına karar vermiştir. Tutuklamaya gerekçe olarak, "*atılı suçun vasıf ve mahiyeti, mevcut delil durumu, kuvvetli suç şüphesinin varlığı, suçun CMK. 100/3 maddesinde sayılı suçlardan olması, kaçma ve delilleri karartma şüphesi"* gösterilmiştir. Başsavcılık, 8/3/2009 tarihinde şüphelileri arasında başvurucunun da bulunduğu iddianameyle dava açmıştır. İddianamede başvurucunun isnat edilen suçlardan cezalandırılması talep edilmiş ve delil olarak, *"hukuka aykırı olarak çekilmiş görüntülere", "kitaplarında kullanılan belgelere", "bilgisayarından sildiği halde teknolojik imkanlarla geri getirilen verilere", "kendisinin yaptığı telefon görüşmelerine" "üçüncü şahısların kendi aralarında yapmış oldukları telefon görüşmelerine"* yer verilmiştir." Bkz. Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 75-77.

Örgütünün temel amaçlarından biri olan bilginin paraya çevrilebilirliği ve istihbarat toplamanın örgütsel açıdan önemine binaen ve örgütsel çalışmalar gereği irtibat kurduğu kişilerden elde ettiği, çoğunluğu devletin güvenliğine ilişkin bu belgelerin içerik ve miktarları göz önüne alındığında başvurucunun bunları gazetecilik kimliği ile elde etmesinin mümkün olmadığı, mensubu olduğu örgüt üyelerinden elde ettiği belirtilmiştir. Bu durumda başvurucunun, suç işlediğinden şüphelenilmesi için inandırıcı nedenlerin bulunmadığı halde salt gazetecilik faaliyetleri nedeniyle tutuklandığı ve tutukluluğun sürdürüldüğü iddiasının yerinde olmadığı sonucuna varılmıştır. Tutuklama ve tutukluluğun devamı kararlarında mahkemelerin bu konudaki hukuki yetki ve görevleri çerçevesinde kararlarını verdikleri anlaşılmaktadır. Başvuru kapsamında bunun aksini ifade eden bir husus da yer almamaktadır. Tutukluluğun devamına dair kararların ilgili ve yeterli olup olmadığı meselesinin ise tutukluluğun makul olup olmadığının incelenmesi sırasında ele alınması gerekir."

Anayasa Mahkemesi başka bir kararında da[767] başvurucunun atılı suçu işlediğine ilişkin kuvvetli suç şüphesini gösteren olgularla ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur; "*Savcılıkça düzenlenen iddianame incelendiğinde özetle, başvurucunun, iddia olunan "Devrimci Karargâh Örgütü" üyelerine bilerek ve isteyerek yardım ettiği, soruşturma kapsamındaki örgüt üyesi olduğu iddia edilen şüpheli N. K.'ye bilgi aktardığı ve polis takibinden kurtulması için yardımda bulunduğu, bu durumun şüpheli tarafından yazılan "Haliçte Yaşayan Simonlar, Dün Devlet Bugün Cemaat" isimli kitapta anlatılan telefon görüşmelerine ilişkin belgeler ile şüpheli N. Ç.'yle yapmış olduğu telefon görüşmelerinin içeriğinden anlaşıldığı, soruşturmanın gizliliğini ihlal eden eylemlerinin tespit edildiği, Eskişehir ilinde bulunan ikametinde sahte nüfus cüzdanları, ehliyet ve pasaportların ele geçirildiği, ele geçirilen diğer belgeler içerisinde gizli ibareli askeri dokümanların yer aldığı, Eskişehir ili Emniyet Müdürlüğündeki makamında yapılan aramalarda izinsiz dinleme sonucu elde edilen ses kayıtlarının ele geçirildiği ve kişisel veri niteliğindeki bilgileri sakladığı, ikametinde ruhsat süresi dolmuş ve veriliş amacı ortadan kalkan silahların ele geçirildiğinden bahisle kamu davası açıldığı görülmektedir. Dava dosyasının incelenmesinden, başvurucunun tutuklanması için yeterli şüphenin ve tutuklama nedenlerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Başvuru dosyasında bunun aksini ifade eden herhangi bir husus da*

[767] Hanefi Avcı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2814, Karar Tarihi: 18/6/2014, Par. 51-52.

yer almamaktadır. Bu durumda başvurucunun, suç işlediğinden şüphelenilmesi için somut olgu ve bilgi bulunmadığı halde tutuklandığı ve tutukluluğun sürdürüldüğü iddiasının yerinde olmadığı sonucuna varılmıştır."

Anayasa Mahkemesi bir diğer kararında da[768] başvurucunun atılı suçu işlediğine ilişkin kuvvetli suç şüphesini gösteren olgularla ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur; *"Başsavcılık, 8/3/2009 tarihinde şüphelileri arasında başvurucunun da bulunduğu iddianameyle dava açmıştır. İddianamede, başvurucunun isnat edilen suçlardan cezalandırılması talep edilmiş ve delil olarak, ihbar üzerine yapılan aramalarda ele geçirilen doküman ve diğer belgelere, üçüncü kişilerle ve örgütsel irtibatlarla yapılan telefon görüşmelerine, dijital kayıt ve verilerde yapılan incelemelere yer verilmiştir. İddianamede, 7/7/2008 tarihinde yapılan ihbar üzerine başvurucunun kardeşi B.E'nin evinde yapılan aramalarda devletin güvenliği, iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibarıyla gizli kalması gereken çok sayıda belgenin bulunduğu, "Ergenekon Terör Örgütü"nün talimatları doğrultusunda yürütme organını devirmeye yönelik olarak "Cumhuriyet Çalışma Grubu" adı altındaki oluşumu kurdukları, bu oluşumda alınan kararları koordineli bir şekilde uyguladıkları, dava dosyası kapsamındaki diğer bir sanık olan dönemin Jandarma Genel Komutanı Ş.E.'nin çağırdığını ifade ederek birçok gazeteciyle görüştüğü, bu görüşmeleri gizli kamera ile kaydettiği, arşivlediği, örgütsel içerikli gizli toplantılara katıldığı, 1/7/2008 tarihli eş zamanlı operasyonu haber alıp yurtdışına kaçtığı, sahte pasaportla Türkiye'ye Zonguldak üzerinden deniz yoluyla giriş yaptığı sırada yakalandığı, üzerinde damadı adına tanzim edilmiş sahte kimlik bulunduğu, üst aramasında üzerinden çok sayıda "sim kart"ın çıktığı, yüzlerce kişinin siyasi, dini, felsefi, etnik kökenlerine ilişkin kişisel bilgilerini veri olarak kaydettiği ifade edilmiştir. Somut olayda başvurucu, tutuklanmasını haklı gösterecek somut olay, olgu ve bilgi olmadığı yönündeki iddiasını soyut olarak dile getirmekle yetinmiş ve bu konuda herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Dava dosyasının incelenmesinden, tutuklama kararının, Derece Mahkemesinin bu konudaki hukuki yetki ve görevi çerçevesinde verildiği anlaşılmaktadır. Başvuru dosyasında bunun aksini ifade eden herhangi bir husus da yer almamaktadır. Bu durumda başvurucunun, suç işlediğinden şüphelenilmesi için*

[768] Levent Ersöz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5274, Karar Tarihi: 16/7/2014, Par. 49-50.

somut olgu ve bilgi bulunmadığı halde tutuklandığı ve tutukluluğun sürdürüldüğü iddiasının yerinde olmadığı sonucuna varılmıştır."

Son olarak Anayasa Mahkemesi bir diğer kararında ise[769]; "*Cumhuriyet Başsavcılığında alınan ifadeleri sırasında başvuruculara, başvuruya konu haberler dışında isnat edilen suçlarla ilgili olabilecek başkaca bir olguya ilişkin herhangi bir soru yöneltilmemiştir (bkz. §§ 23-24). Başvuruculara isnat edilen "silahlı terör örgütüne üye olmaksızın bilerek ve isteyerek yardım etme" suçu nedeniyle verilen tutuklama kararının gerekçelerinde mesleki durumları itibarıyla başvuruculaların, yayımladıkları haberlerin, hakkında soruşturma devam eden terör örgütü ile ilgili olduğunu bilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Başvuruculaların buna rağmen devlet güvenliği bakımından gizli kalması gereken belgeleri yayımlamalarının kuvvetli suç şüphesinin varlığını ortaya koyduğu kabul edilmiştir. Diğer taraftan anılan suçun 5271 sayılı Kanun'un 100. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinin (11) numaralı alt bendi kapsamında sayılan suçlardan olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca isnat edilen suç için öngörülen cezanın üst sınırı dikkate alındığında adli kontrol hükümlerinin uygulanmasının yetersiz kalacağı sonucuna varılmıştır (bkz. § 28). Başvuruculara isnat edilen "devletin gizli kalması gereken bilgilerini siyasal veya askerî casusluk amacıyla temin etme/açıklama" suçlarından verilen tutuklama kararının gerekçesinde, başvurucular tarafından "suça konu haberlerde yer alan belgelerin konusu olan olayların daha önce kamuoyunda tartışıldığı ve bunun bir sır olmadığı" belirtilmişse de yayımlanan belgelerin ilk defa başvurucular tarafından temin edildiği ve açıklandığı, bunun kuvvetli suç şüphesi oluşturduğu ve isnat edilen suçlar için öngörülen cezanın alt ve üst sınırı dikkate alındığında adli kontrol hükümlerinin uygulanmasının yetersiz kalacağı ifade edilmiştir (bkz. § 28). Tutuklama kararına yapılan itirazı inceleyen Hâkimlik de itirazın reddi kararının gerekçesinde, bahse konu tırlarla ilgili yürütülen soruşturmanın devletin güvenliği, iç veya dış siyasal yararları bakımından gizli olduğunun kamuoyuna duyurulduğunu, bu bağlamda başvurucular tarafından yapılan haberlerin "FETÖ/PDY silahlı terör örgütü"nün amacına bilerek ve isteyerek yardım etmek anlamına geldiğini belirtmiştir (bkz. § 29). Dolayısıyla başvuruculaların tutuklanması kararına esas alınan temel olgunun, durdurulan ve aranan tırları konu*

[769] Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/18567, Karar Tarihi: 25/2/2016, Par. 72-76.

alan iki haberin Cumhuriyet gazetesinde yayımlanması olduğu anlaşılmaktadır. Tutuklama kararlarında isnat edilen suçlara ilişkin olarak mevcut delil durumunun tutuklama için yeterli olduğu belirtilmiş ise de anılan haberler dışında somut herhangi bir delilden bahsedilmemiştir. Başvurucular, başvuru konusu haberlerde yer alan fotoğrafları ve bilgileri "silahlı terör örgütüne üye olmaksızın bilerek ve isteyerek yardım etme" amacıyla yayımlamakla ve "siyasal veya askeri casusluk maksadıyla" temin etmek ve açıklamakla suçlanmışlar ve tutuklanmışlardır. Ancak tutuklama kararının gerekçesinde söz konusu haberlerin "siyasal veya askeri casusluk maksadıyla" yayımlandığına ilişkin kuvvetli suç şüphesine başvuruculara isnat edilebilecek hangi somut olgulardan hareketle ulaşıldığı açıklanmamıştır. Tutuklama gerekçesinde "silahlı terör örgütüne üye olmaksızın bilerek ve isteyerek yardım etme" suçuna ilişkin kuvvetli suç şüphesi yönünden ise başvuruculaların, yayımladıkları haberlerin "hakkında soruşturma devam eden terör örgütü ile ilgili olduğunu mesleki durumları itibarıyla bilmeleri gerektiği" kanaati dışında yardım etme suçlamasına dayanak teşkil edecek somut bir olgu gösterilmemiştir." demek suretiyle somut olayda suçun işlendiğine dair "*kuvvetli belirti*" bulunmadığına karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesine göre; ciddi ve ağır bir tedbir olan tutuklama, ancak daha hafif başka bir tedbirin bireyin ve kamunun yararını korumak için yeterli olmayacağının ortaya konulması hâlinde makul kabul edilebilir. Bu bağlamda kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması için suçun işlendiğine dair kuvvetli belirtinin olması tutuklama tedbirinin uygulanabilmesi için yeterli değildir. Tutuklama tedbiri somut olayın koşulları altında gerekli de olmalıdır.[770] Dolayısıyla suç işlendiğine dair kuvvetli belirti bulunuyorsa da bu durum tutuklamayı her zaman tek başına haklı kılmamaktadır. Bu durumda tutuklama kararı verilirken bu durum derece mahkemelerince dikkate alınmalıdır.

Yine Anayasa Mahkemesine göre; kuvvetli suç şüphesinin var olduğu yönündeki gerekçelerin tutuklama tedbirinin ilk uygulandığı tarihte yeterli olduğu söylenebilir, ancak tutukluluk süresi uzadıkça tutma için gerekli olan şüphenin seviyesinin de o ölçüde artması gerekir. Bu açıdan ilk derece mahkemelerinin ilk tutuklama tedbirinin

[770] Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/18567, Karar Tarihi: 25/2/2016, Par. 68.

üzerinden zaman geçmesiyle başlangıçta var olduğu kabul edilen kuvvetli suç şüphesini doğrulayacak ya da destekleyecek yeni unsurlara yer vermesi gerekmektedir.[771]

F. Anayasa Mahkemesine Göre Makullüğün Dayandırıldığı Tutuklama Nedenleri

Tutukluluk, 5271 sayılı Kanun'un 100. ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. 100. maddeye göre kişi ancak hakkında suç işlediğine dair kuvvetli şüphelerin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde tutuklanabilir. Maddede tutuklama nedenlerinin neler olduğu da belirtilmiştir. Buna göre, (a) şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa, (b) şüpheli veya sanığın davranışları; 1) delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, 2) tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa tutukluluk kararı verilebilecektir.[772] Kuralda ayrıca işlendiği konusunda kuvvetli şüphe bulunması halinde tutuklama nedeninin varsayılabileceği suçlar bir liste halinde belirtilmiştir.[773] Dolayısıyla tutuklama tedbirine kişilerin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunmasının yanı sıra bu kişilerin kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla başvurulabilir.[774] Zira kuvvetli şüphe belirli bir aşamadan sonra yeterli olmamakta, bu şüphenin yanında ayrıca diğer tutuklama nedenlerinden biri de bulunmalıdır.[775]

1. Kaçma Şüphesi

Kaçma şüphesi tutuklama nedenine CMK'da yer verilmiştir. Tutukluluğun düzenlendiği 5271 sayılı Kanun'un 100. maddesinin 2. fıkrasının (a) bendine göre

---

[771] Engin Demir Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2947, Karar Tarihi: 17/12/2015, Par. 67.

[772] Anayasa Mahkemesi baktığı başvurularda derece mahkemelerinin makul tutukluluk süresine uyup uymadıklarını denetlerken 5271 sayılı CMK'da yer alan tutuklama nedenlerini esas almaktadır. Söz konusu tutuklama nedenlerine yukarıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda II) TUTUKLAMA, D)Tutuklamanın şartları başlıkları.

[773] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 45; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 74; Ramazan Aras Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/239, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 46; Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 72.

[774] Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 63; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 51; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 50; Murat Azparlak Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/1432, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 39.

[775] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 394.

"şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa" bu durum bir tutuklama nedeni sayılmaktadır. Bu tutuklama nedeni AİHM tarafından da bir tutuklama nedeni olarak kabul edilmektedir.[776] Anayasa Mahkemesi de baktığı başvurular kapsamında bu tutuklama nedenini dikkate almaktadır. Anayasa Mahkemesi bir kararında[777] kaçma şüphesinin varlığını *"başvurucunun, hakkında yakalama kararı çıkartılması tarihinden yaklaşık 3 ay sonra yakalanarak tutuklanmış olması"* hususunu gerekçe göstererek kabul etmiştir. Mahkeme tutukluluğun devamı için gerekli olan tutuklama nedenlerinin/kaçma şüphesinin değerlendirilmesinde derece mahkemelerinin tutuklamanın devamına ilişkin kararlarında da kişinin kaçacağı hususunda inandırıcı somut olgular ortaya konulmasını aramaktadır. Şayet derece mahkemeleri tutuklamanın devamına dair kararlarında bu gerekçeleri ortaya koyamamışsa bu durum Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı vermesine neden olmaktadır.[778] Bu açıdan tutuklama kararında kaçma şüphesine dayanılıyorsa bu husus açık bir şekilde ortaya konulmalıdır. Şayet kararda kaçma şüphesine dair olgular ortaya konulamazsa tutukluluk süresinin makul olduğundan bahsedilemez.[779] Anayasa Mahkemesi bu hususu bir kararında[780] "Somut olayda, başvurucunun tahliye talepleri, hakkında verilmesi muhtemel ceza miktarı ve atılı suçun işlendiğine dair kuvvetli suç şüphesinin varlığı dikkate alınarak reddedilmiştir. Mahkeme gerekçesinde belirtilen "*mevcut delil durumu, dosya içerisinde bulunan iletişimin tespit tutanakları, teknik araçlarla izleme tutanakları, gizli tanık beyanları ve yapılan aralamalarda ele geçirilen belgeler*", sadece başvurucunun atılı suçu işlediğine ilişkin kuvvetli suç şüphesini gösteren olgular olup, *kaçma şüphesi* ya da delilleri karartma şüphesini gösteren somut olgular olarak değerlendirilemez. Ayrıca 6/2/2014 tarihine kadar olan tutuklama nedenlerinden biri olarak gösterilen "*kaçma şüphesi*" bu tarihte tutuklama nedenlerinden çıkarılmış, aynı gerekçelerle tutuklu bulunan diğer şüpheliler tahliye edilirken başvurucunun tutukluğunun devamına karar verilmiştir.

---

[776] TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 395.

[777] Alper Kınalı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/8551, Karar Tarihi: 25/2/2015, Par. 39.

[778] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 116; Hanefi Avcı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2814, Karar Tarihi: 18/6/2014, Par. 51-52; İlker Turdan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6437, Karar Tarihi: 17/7/2014, Par. 57-59.

[779] İlker Turdan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6437, Karar Tarihi: 17/7/2014, Par. 57-59.

[780] Hüseyin Arasan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/4246, Karar Tarihi: 6/5/2015, Par. 72-73.

Mahkemece verilen tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçeleri incelendiğinde, bu gerekçelerin tutukluluğun devamını haklı gösterecek yeterlikte olmadığı ve aynı hususların tekrarı niteliğinde matbu gerekçe olduğu görülmektedir. Tahliye tarihine kadar 4 yıl 4 ay 9 gün süren tutukluluk halinin devamına ilişkin bu gerekçelerin *"ilgili"* ve *"yeterli"* olduğu söylenemez. Bu çerçevede başvurucunun ilk derece mahkemesi önündeki yargılaması devam ederken tutuklu bulunduğu süre makul olarak değerlendirilemez." şeklinde değerlendirmiştir. Bunun yanında Anayasa Mahkemesine göre; kanunda öngörülen cezanın ağırlığı, kaçma riskinin değerlendirilmesi sırasında kabul edilecek bir unsur olmakla birlikte bu unsurun, tek başına tutukluluğu haklı gösterecek yeterlilikte olmadığı açıktır.[781]

Ayrıca Mahkemeye göre; tutuklamanın devamına karar verilirken, davanın genel durumu yanında, tahliyesini talep eden kişinin özel durumunun dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir zorunluluktur. Dolayısıyla genelleme yaparak aynı dava dosyasında yer alan sanıklardan bazılarının kaçması ya da kaçmaya teşebbüs etmesi nedeniyle bu durum diğer sanıkların da bunları yapabileceğine dair karine olarak değerlendirilemez. Aksi takdirde masumiyet karinesi ve bununla bağlantılı olarak kişi hürriyetine ilişkin ilkelerin zedelenebileceği açıktır. Bu nedenle, aynı davada yargılanan bazı sanıkların durumlarından hareketle genelleme yapılarak diğerlerinin de aynı davranışta bulunabileceğini varsaymak, tutukluluk gerekçelerinin somutlaştırılmasını engellediği gibi, özgürlüğün esas, tutukluluğun istisna olduğu yönündeki anlayışla da bağdaşmaz.[782] Dolayısıyla Anayasa Mahkemesine göre her sanığın tutukluluk durumu ayrı ayrı ele alınmalıdır. Anayasa Mahkemesi bu hususu Mustafa Ali Balbay Başvurusu[783] ile Mehmet Haberal Başvurusunda[784], *"Başvurucunun tahliye taleplerini inceleyen mahkemeler, bu talepleri reddederken gerekçelerini yeterince kişiselleştirmemiş, aynı zamanda milletvekili seçilmiş olan başvurucunun kaçacağına ya da delilleri karartacağına dair inandırıcı somut olgular ortaya koyamamıştır."* şeklinde değerlendirmiştir. Ayrıca kaçma şüphesiyle tutuklama kararı verildiğinde bir süre sonra tutuklamanın tutuklama kararına itiraz sonucu ya da

[781] Engin Demir Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2947, Karar Tarihi: 17/12/2015, Par. 67.

[782] BALO, s. 32-33; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 117; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 49; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 60.

[783] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 116.

[784] Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 101.

tutuklamanın devamına dair verilen kararlar tutukluluğun devamının hukuka uygunluğu ve tutulmanın meşruluğunu haklı gösterecek özen ve içerikte olmalı ve söz konusu kararlarda ilk tutuklama kararındaki aynı hususların tekrarı niteliğinde olmamalıdır. Aksine bir durum söz konusu olduğunda Anayasa Mahkemesi tarafından tutukluluk halinin devamına ilişkin bu gerekçeler ilgili ve yeterli kabul edilmemektedir.[785]

2. Delilleri Karartma Şüphesi

Tutukluluğun düzenlendiği 5271 sayılı Kanun'un 100. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendine göre "Şüpheli veya sanığın davranışları; 1. Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, 2. Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma, hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa" bu durum bir tutuklama nedeni sayılmaktadır. Bu tutuklama nedeni AİHM tarafından da bir tutuklama nedeni olarak kabul edilmektedir. Anayasa Mahkemesi de baktığı başvurular kapsamında bu tutuklama nedenini dikkate almaktadır. Anayasa Mahkemesi tutukluluğun devamı için gerekli olan tutuklama nedenlerinin/delilleri karatma şüphesinin değerlendirilmesinde derece mahkemelerinin tutuklamanın devamına ilişkin kararlarında da kişinin delilleri karartacağı ya da karartabileceği hususunda inandırıcı somut olgular ortaya konulmasını aramaktadır. Şayet derece mahkemeleri tutuklamanın devamına dair kararlarında bu gerekçeleri ortaya koyamamışsa bu durum Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı vermesine neden olmaktadır.[786] Dolayısıyla tutuklama kararında delilleri karartma şüphesine dayanılıyorsa bu husus açık bir şekilde ortaya konulmalıdır. Şayet kararda delilleri karartma şüphesine dair olgular ortaya konulamazsa tutukluluk süresinin makul olduğundan bahsedilemez.[787] Anayasa Mahkemesi bu hususu bir kararında[788] "Somut olayda, başvurucunun tahliye talepleri, hakkında verilmesi muhtemel ceza miktarı ve atılı suçun işlendiğine dair kuvvetli suç şüphesinin varlığı dikkate alınarak reddedilmiştir. Mahkeme gerekçesinde belirtilen "*mevcut delil durumu, dosya içerisinde bulunan iletişimin tespit tutanakları, teknik araçlarla izleme tutanakları, gizli tanık*

[785] Hanefi Avcı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2814, Karar Tarihi: 18/6/2014, Par. 85.

[786] Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 59; Hasan Atilla Uğur Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5924, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 58; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 60; İlker Turdan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6437, Karar Tarihi: 17/7/2014, Par. 57-59.

[787] İlker Turdan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6437, Karar Tarihi: 17/7/2014, Par. 57-59.

[788] Hüseyin Arasan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/4246, Karar Tarihi: 6/5/2015, Par. 72-73.

beyanları ve yapılan aralamalarda ele geçirilen belgeler", sadece başvurucunun atılı suçu işlediğine ilişkin kuvvetli suç şüphesini gösteren olgular olup, kaçma şüphesi ya da *delilleri karartma şüphesini* gösteren somut olgular olarak değerlendirilemez. Mahkemece verilen tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçeleri incelendiğinde, bu gerekçelerin tutukluluğun devamını haklı gösterecek yeterlikte olmadığı ve aynı hususların tekrarı niteliğinde matbu gerekçe olduğu görülmektedir. Tahliye tarihine kadar 4 yıl 4 ay 9 gün süren tutukluluk halinin devamına ilişkin bu gerekçelerin *"ilgili"* ve *"yeterli"* olduğu söylenemez. Bu çerçevede başvurucunun ilk derece mahkemesi önündeki yargılaması devam ederken tutuklu bulunduğu süre makul olarak değerlendirilemez." şeklinde değerlendirmiştir.

Bunun yanında Mahkemeye göre tutuklamanın devamına karar verilirken, davanın genel durumu yanında, tahliyesini talep eden kişinin özel durumunun dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir zorunluluktur. Dolayısıyla genelleme yaparak aynı dava dosyasında yer alan sanıklardan bazılarının delilleri karartma girişiminde bulunması nedeniyle bu durum diğer sanıkların da bunları yapabileceğine dair karine olarak değerlendirilemez. Aksi takdirde masumiyet karinesi ve bununla bağlantılı olarak kişi hürriyetine ilişkin ilkelerin zedelenebileceği açıktır. Bu nedenle, aynı davada yargılanan bazı sanıkların durumlarından hareketle genelleme yapılarak diğerlerinin de aynı davranışta bulunabileceğini varsaymak, tutukluluk gerekçelerinin somutlaştırılmasını engellediği gibi, özgürlüğün esas, tutukluluğun istisna olduğu yönündeki anlayışla da bağdaşmaz.[789] Bu açıdan bakıldığında Anayasa mahkemesine göre her sanığın tutukluluk durumu ayrı ayrı ele alınmalıdır. Anayasa Mahkemesi bu hususu Mustafa Ali Balbay Başvurusu[790] ile Mehmet Haberal Başvurusunda[791] "*Başvurucunun tahliye taleplerini inceleyen mahkemeler, bu talepleri reddederken gerekçelerini yeterince kişiselleştirmemiş, aynı zamanda milletvekili*

[789] BALO, s. 32-33; Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 117; Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 102; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 60; Doğu Perinçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5885, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 59; Hasan Atilla Uğur Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5924, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 58. TURAN'a göre de; delillerin karartılması tehlikesi somut olayın özellikleri ve sanığın kişiliği dikkate alınarak belirlenmelidir. Bu husus genel gerekçelerle belirlenemez. Her suç zannı altında bulunan kişi için maddi gerçeği saklayacağı önyargısıyla tutuklama kararı verilmesi anayasada güvence altına alınan kişi özgürlüğünün ihlali sonucunu doğurur. TURAN, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", s. 396-397.

[790] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 116.

[791] Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 101.

seçilmiş olan başvurucunun kaçacağına ya da delilleri karartacağına dair inandırıcı somut olgular ortaya koyamamıştır." şeklinde değerlendirmiştir. Ayrıca delilleri karartma şüphesiyle tutuklama kararı verildiğinde bir süre sonra tutuklamanın tutuklama kararına itiraz sonucu ya da tutuklamanın devamına dair verilen kararlar tutukluluğun devamının hukuka uygunluğu ve tutulmanın meşruluğunu haklı gösterecek özen ve içerikte olmalı ve söz konusu kararlarda ilk tutuklama kararındaki aynı hususların tekrarı niteliğinde olmamalıdır. Aksine bir durum söz konusu olduğunda Anayasa Mahkemesi tarafından tutukluluk halinin devamına ilişkin bu gerekçeler ilgili ve yeterli kabul edilmemektedir.[792]

Ayrıca tutuklama gerekçesi olarak delilleri karartma şüphesine dayanılıyorsa delillerin tam olarak toplanamamış olması gereklidir. Şayet deliller dosyada mevcutsa sanığın/başvurucunun söz konusu delilleri karartması söz konusu olamayacaktır. Anayasa Mahkemesi bir kararında[793] mahkûmiyet kararlarının esas olarak, bilirkişi raporları, iletişimin tespiti kapsamındaki görüşme kayıtları ile ihalelere katılan şirketlere ait evrak ve ihale dosyalarında yer alan bilgi ve belgelere dayanması nedeniyle, derece mahkemesi tarafından tutuklamaya dayanak olarak gösterilen "*delillerin karartılması olasılığı"* gerekçesini ilgili ve yeterli bulmamıştır. Zira Anayasa Mahkemesine göre deliller dosyada mevcutsa karartılma olanağı bulunmamaktadır.

G. Tutukluların Yargılamasında Gerekli Özenin Gösterilmesi

Tutuklama tedbirine kişilerin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunmasının yanı sıra bu kişilerin kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla başvurulabilir. Başlangıçtaki bu tutuklama nedenleri belli bir süreye kadar tutukluluğun devamı için yeterli görülebilirse de bu süre geçtikten sonra, uzatmaya ilişkin kararlarda tutuklama nedenlerinin hâlâ devam ettiğinin gerekçeleriyle birlikte gösterilmesi gerekir. Bu gerekçeler *"ilgili"* ve *"yeterli"* görüldüğü takdirde, yargılama sürecinin özenli yürütülüp yürütülmediği de incelenmelidir. Davanın karmaşıklığı, organize suçlara dair olup olmadığı veya sanık sayısı gibi faktörler sürecin işleyişinde gösterilen özenin değerlendirilmesinde dikkate alınır. Tüm bu unsurların birlikte değerlendirilmesiyle sürenin makul olup olmadığı konusunda bir sonuca

[792] Hanefi Avcı Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2814, Karar Tarihi: 18/6/2014, Par. 85; İlker Turdan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6437, Karar Tarihi: 17/7/2014, Par. 57-59; Nusret Argun Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6149, Karar Tarihi: 6/3/2014, Par. 55-56.

[793] Nusret Argun Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6149, Karar Tarihi: 6/3/2014, Par. 55-56.

ulaşılabilir.[794] Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi başvurularda tutuklamayla ilgili gerekçeleri dikkate almakta, bu kapsamda gösterilen gerekçelerin ilgili ve yeterli olup olmadıklarını incelemektedir. Bu açıdan Anayasa Mahkemesi, başvurular hakkında yaptığı inceleme sonunda derece mahkemelerinin tutukluluk süresinin uzatılmasına ilişkin kararlarında gösterilen gerekçelerin "ilgili" ve "yeterli" olmadığı sonucuna vardığı takdirde, artık incelemenin üçüncü aşaması denilebilecek olan, derece mahkemelerinin tutuklu sanığın yargılaması esnasında gerekli özeni gösterip göstermedikleri hususunu araştırmaya gerek görmeden, incelemesine son vermektedir.[795] Bunun yanında tutukluluğun devamına ilişkin gösterilen gerekçelerin *"ilgili"* ve *"yeterli"* olduğu sonucuna varması halinde ise incelemenin üçüncü aşamasına geçmekte ve derece mahkemelerinin yargılamanın yürütülmesi sırasında *"gerekli özeni"* gösterip göstermediklerini, yani tutuklu bulunan kişilerin yargılamasında özel bir özen gösterip göstermediklerini incelemektedir.[796] Bu açıdan denilebilir ki, başvurulardaki tutukluluk süresi Anayasa Mahkemesi tarafından bir de gerekli özen incelemesinden geçirilmektedir. Anayasa Mahkemesi bu incelemede dava dosyasına işlem yapılıp yapılmadığı hususlarını göz önüne almakta, yani dosyada duruşma yapılıp yapılmadığını, herhangi bir kovuşturma işlemi yapılıp yapılmadığını özellikle dikkate almaktadır.[797]

Anayasanın 19. maddesinin 7. fıkrası, tutuklu kişilerle ilgili olan olayların soruşturulmasında ve kovuşturulmasında özel bir özen gösterilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle hâkim sayısının azlığı veya hâkimlerin iş yükünün fazlalığı gibi nedenler 19. maddenin 7. fıkrası açısından tutuklu sanıklarla ilgili işlemlerin gereken süratle yapılamaması konusunda haklı neden olarak kabul edilemez ve tutukluluk süresinin

---

[794] BALO, s. 32; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 63.

[795] Murat Azparlak Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/1432, Karar Tarihi: 7/7/2015, Par. 48; Murat Narman Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1137, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 72.

[796] Uğur Kan Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/9327, Karar Tarihi: 25/3/2015, Par. 42-46; Murat Ildırar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/391, Karar Tarihi: 20/3/2014, Par. 36-39; M.B. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2123, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 33-38; Nevzat Etiz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/7134, Karar Tarihi: 6/10/2015, Par. 44-46; Burhan İsmailoğlu Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/349, Karar Tarihi: 25/6/2014, Par. 38-42.

[797] Ramazan Çelik Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/152, Karar Tarihi: 20/2/2014, Par. 100; M.B. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2123, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 37; Murat Ildırar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/391, Karar Tarihi: 20/3/2014, Par. 43.

makullüğünde göz önüne alınmaz.[798] Bu durumda yetkili makamların sorumluluğu gündeme gelir. Çünkü Anayasa Mahkemesine göre Anayasa, devlete, yargılamanın makul süre içerisinde bitirilmesi dâhil, adil yargılama güvencesini gerçekleştirmek için gerekli önlemleri almak yükümlülüğünü yüklemektedir.[799]

Anayasa Mahkemesi, Cevdet GENÇ başvurusunda[800]; *"yargılama kapsamında 24/7/2006 tarihinde İngiliz makamlarına iletilen 16/1/2006 tarihli talebe ilişkin cevabın dosyasında bulunmaması nedeniyle yenilendiği ve 20/2/2012 tarihine kadar cevabının beklendiği, bir sonraki 12/3/2012 tarihli duruşmada bu cevabın yerine getirildiğine dair bir bilgi olmaksızın ve bu talimatla ilgili ayrıca yeni bir karar verilmeden, sanıkların tutukluluk halinin devamıyla birlikte bir diğer sanık müdafiinin mazeretinin kabulüne karar verilerek duruşmanın 14/6/2012 tarihine ertelendiği anlaşılmaktadır. Bu belirlemeler karşısında, mütalaanın verildiği 17/8/2010 tarihinden hükmün verildiği 14/6/2012 tarihine kadar esasen, dosyaya ulaşmayan evrak nedeniyle yenilenen yazışma cevabının beklenildiği, bu sürenin geçirilmesinde başvurucu veya müdafiine yüklenebilecek bir kusur bulunmadığı anlaşılmaktadır. Başvurucunun bu süre zarfında tutuklu olması ve yargılamanın yürütülmesindeki izlenen yöntem dikkate alındığında, 2/12/2005 tarihinde gözaltına alınmayla başlayıp 14/6/2012 tarihli kararla sonuçlanan ve temyiz aşamasında olan davadaki yargılama süresi makul olarak değerlendirilemez."* diyerek yargılama makamı olan derece mahkemesinin yargılamanın yürütülmesinde izlediği yöntem nedeniyle makul sürenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Yine Anayasa mahkemesi Ramazan ÇELİK başvurusunda[801] da; *"Dava dosyasının incelenmesinde derece mahkemesinin yargılama faaliyetlerinde hareketsiz kalınan bir döneminin bulunmadığı, yargı mercilerine atfedilebilecek bir kusurun olmadığı ve gerekli özenin gösterildiği görülmüştür. Yargılama süresinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken davadaki sanık sayısı, dosyada birleştirme kararı verilip verilmediği, davanın karmaşıklığı, atılı suçun vasıf ve mahiyeti, söz konusu suç için öngörülen cezanın miktarı gibi unsurlar bir bütün*

---

[798] Selahattin Akyıl Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1198, Karar Tarihi: 7/11/2013, Par. 55; Filiz Aka Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/8365, Karar Tarihi: 10/6/2015, Par. 41.

[799] Güher Ergun ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/13, Karar Tarihi: 2/7/2013, Par. 44.

[800] Cevdet Genç Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/142, Karar Tarihi: 9/1/2014, Par. 52-53.

[801] Ramazan Çelik Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/152, Karar Tarihi: 20/2/2014, Par. 100.

olarak değerlendirildiğinde somut başvuru bakımından yargılama süresinin makul olduğu görülmektedir." diyerek yargılama makamlarının tutumunu da dikkate alarak ihlal olmadığına karar vermiştir.

H. Tutukluluk Halinin Teminat Karşılığında Sona Erdirilmesi

Anayasanın 19. maddesinin 7. fıkrasına göre; "*tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir."* Bu düzenleme tutuklu kişilere, makul sürede yargılanmayı isteme, bu mümkün olmazsa bir güvenceye bağlanma şartıyla da olsa salıverilmeyi isteme hakkı getirmektedir. Anayasamızın bu maddesiyle AİHS m. 5/3'te yer alan *"İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir."* hükmüyle aynı doğrultuda bir düzenleme getirilmiş bulunmaktadır. Bu düzenlemeler uyarınca hakkında soruşturma ya da kovuşturma yapılan tutuklu kişiler tutukluluk durumlarının bir güvenceye bağlanma şartıyla da olsa sona erdirilmesini isteme hakkına sahiptirler. Anayasa ve AİHS'de yer verilen bu hükümler uyarınca 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Adli Kontrol başlıklı 109'uncu maddesinde tutuklamanın sonlandırılması durumunda güvence sayılabilecek tutuklamaya alternatif tedbirlere yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemelere bakıldığında CMK m. 109/3'te yer verilen bu düzenlemeler;

"(3) Adlî kontrol, şüphelinin aşağıda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir:

a) Yurt dışına çıkamamak.

b) Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak.

c) Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak.

d) Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek.

e) Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek.

f) Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak.

g) Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emanete teslim etmek.

h) Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak.

i) Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek.

j) Konutunu terk etmemek.

k) Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek.

l) Belirlenen yer veya bölgelere gitmemek." şeklindedir.

Anayasa Mahkemesine göre; ciddi ve ağır bir tedbir olan tutuklama, ancak daha hafif başka bir tedbirin bireyin ve kamunun yararını korumak için yeterli olmayacağının ortaya konulması hâlinde makul kabul edilebilir. Bu bağlamda kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması için suçun işlendiğine dair kuvvetli belirtinin olması tutuklama tedbirinin uygulanabilmesi için yeterli değildir. Tutuklama tedbiri somut olayın koşulları altında gerekli de olmalıdır.[802] Bu açıdan Anayasa Mahkemesi, başvurularda derece mahkemeleri tarafından tutukluluk durumunun devamına dair verilen kararlarda tutuklamaya alternatif olan söz konusu adli kontrol tedbirlerinin dikkate alınıp alınmadığını incelemektedir. Şayet derece mahkemeleri tarafından tutuklamaya alternatif tedbirler dikkate alınmamışsa veya alınsa da uygulanmaması hususunda yeterli gerekçeler sunulmamışsa Anayasa Mahkemesi Anayasanın 19/7'nci maddesinin ihlal edildiğine hükmetmektedir.[803] Anayasa Mahkemesine göre; tutuklamanın devamına karar verilirken söz konusu kararda hedeflenen meşru amaçla yapılan

[802] Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/18567, Karar Tarihi: 25/2/2016, Par. 68.

[803] Veli Küçük Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6099, Karar Tarihi: 16/7/2014, Par. 63; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 62; Ergün Poyraz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2809, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 66.

müdahale arasında bir denge gözetilmeli, bu denge çerçevesinde, yasada mevcut adli kontrol tedbirlerinin dikkate alınması gerekmekte, böyle bir durumda, tutukluluğun devamına karar verilirken yargılamanın tutuklu sürdürülmesinden beklenen kamu yararı ile başvurucunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı arasında ölçülü bir denge kurulmalıdır.[804] Dolayısıyla böyle bir durumda tutukluluğun devamına karar verilirken yargılamanın tutuklu sürdürülmesinden beklenen kamu yararı ile başvurucunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı arasında ölçülü bir denge kurulmaması halinde Anayasa Mahkemesi tarafından ihlal kararı verilmektedir.[805]

Bu durum Anayasa Mahkemesi kararlarında[806], *"Özellikle 5271 sayılı Kanun'un 109. maddesinin (3) numaralı fıkrasında tutuklama yerine öngörülen adli kontrol hükümlerinin 6352 sayılı Kanunla yapılan değişikliğin yürürlüğe girdiği 5/7/2012 tarihinden itibaren başvurucu lehine de uygulanma imkanı ortaya çıkmıştır. Buna rağmen, anılan kararlarda hedeflenen meşru amaçla yapılan müdahale arasında gözetilmesi gereken denge açısından, mevcut adli kontrol tedbirlerinin yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu durumda, tutukluluğun devamına karar verilirken yargılamanın tutuklu sürdürülmesinden beklenen kamu yararı ile başvurucunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı/ seçilme ve milletvekili olarak siyasi faaliyette bulunma hakkı arasında[807] ölçülü bir denge kurulmadığı ve bu nedenle tutuklu kaldığı sürenin makul olmadığı sonucuna varılmıştır."* şeklinde değerlendirilmiştir.

Yine Anayasa Mahkemesi ihlal kararı verdiği başka bir başvuruda, ihlalin giderilmesi için tutukluluk durumunun değerlendirilmesi esnasında derece mahkemesi

---

[804] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 118; Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103; Veli Küçük Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6099, Karar Tarihi: 16/7/2014, Par. 63; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 62; Ergün Poyraz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2809, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 66.

[805] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 118; Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103; Veli Küçük Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6099, Karar Tarihi: 16/7/2014, Par. 63; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 62; Ergün Poyraz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2809, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 66.

[806] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 118; Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103; Veli Küçük Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/6099, Karar Tarihi: 16/7/2014, Par. 63; Hikmet Çiçek Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/5884, Karar Tarihi: 25/6/2015, Par. 62; Ergün Poyraz Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2809, Karar Tarihi: 26/2/2015, Par. 66.

[807] Mustafa Ali Balbay Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/1272, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 118; Mehmet Haberal Başvurusu, Başvuru Numarası: 2012/849, Karar Tarihi: 4/12/2013, Par. 103.

tarafından adli kontrol hükümlerinin de göz önüne alınması gerektiğini belirtmiştir.[808] Mahkemeye göre; tutukluluğa ilişkin kararlarda hedeflenen meşru amaçla yapılan müdahale arasında gözetilmesi gereken denge açısından öncelikle adli kontrol tedbirleri değerlendirilmeli ve adli kontrolün neden yetersiz kalacağı gerekçelendirilmelidir.[809]

[808] BALO, s. 41; Mehmet İlker BAŞBUĞ Başvurusu, Başvuru Numarası: 2014/912, Karar Tarihi: 06.03.2014, Par. 88.
[809] Engin Demir Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/2947, Karar Tarihi: 17/12/2015, Par. 69; Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/18567, Karar Tarihi: 25/2/2016, Par. 68.

SONUÇ

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı diğer hakların kullanılmasını sağlaması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Bu özelliği nedeniyle söz konusu hakka tarihten bugüne ulusal ve uluslararası temel metinler ile sözleşmelerde yer verilmiştir. Bu sözleşmelerden en önemlisi AİHM nezdinde kişilere bireysel başvuru hakkı tanıması gibi getirdiği etkin koruma nedeniyle AİHS'dir. Sözleşme'nin 5. maddesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının sınırlandırılabileceği hallere ve sınırlandırılma usul ve esaslarına yer verilmiştir. Bu çerçevede tutuklamayla kişi özgürlüğü ve güvenliğine çok ağır bir şekilde müdahale edildiğinden AİHS'de tutukluluk durumunun makul süre devam etmesi gerekliliği hüküm altına alınmıştır. Ancak maddede makul sürenin ne kadar olduğuna ve bu süreden ne anlaşılması gerektiğine yer verilmemiştir. Madde metninde makul süre kavramının ne kadar olduğuna yer verilmemesi nedeniyle bu düzenleme AİHM önüne gelen başvurular kapsamında AİHM tarafından verilen kararlarla ortaya konulmuştur. Bu kararlarda AİHM makul tutukluluk süresinin belirlenmesinde çeşitli kriterler getirmiştir. Ancak çalışmada ayrıntılı olarak yer verildiği üzere AİHM her olay için geçerli kesin, soyut bir süre belirlememiş, makul tutukluluk süresinin gün, ay, yıl cinsinden değerlendirilemeyeceğini belirterek getirdiği kriterler kapsamında somut olaylara göre karar vermiştir.

AİHM bu incelemelerde çalışmada yer verildiği üzere öncelikle somut olayda suç şüphesinin devam edip etmediğine bakmakta, ikinci olarak tutukluluğun devamı için ulusal mahkemeler tarafından başka gerekçe gösterilip gösterilmediğini, gösterilmiş ise, bunların ilgili ve yeterli olup olmadığına bakmakta, şayet gerekçeler yeterliyse, son olarak ulusal makamların tutuklu yargılamasında gerekli özeni gösterip göstermediğine bakmaktadır. AİHM yaptığı incelemede tüm bu hususlara uyulduğunu tespit ettiği durumlarda Sözleşmeye aykırılık bulmamaktadır. Bunun yanında gerekli özen gösterilmesi dışında belirlenen tüm hususlara uyulmuşsa da; olayın niteliği gereği tutukluluk süresinin uzunluğu izah edilemiyorsa AİHM tarafından somut olayda tutukluluk süresinin uzunluğu dikkate alınarak ihlal kararı verilebilmekte, bu durumda Mahkeme ihlal kararı verdiğinden ulusal makamların tutuklu yargılamasında gerekli özeni gösterip göstermediği hususunu incelemeye gerek görmemektedir. Yine AİHM yaptığı incelemelerde başvurucunun çocuk olması gibi olayda başkaca bir özellik

bulunup bulunmadığına da dikkat etmekte, makul süreyi belirlerken ulusal makamlar tarafından bu hususlara dikkat edilip edilmediğine de bakmaktadır.

AİHS m. 5 ile aynı doğrultuda Anayasanın 19'uncu maddesinde de tutukluluk durumunun makul süre devam etmesi gerekliliği hüküm altına alınmıştır. AİHS de olduğu gibi Anayasada da makul tutukluluk süresinden ne anlaşılması gerektiği soyut bir süre cinsinden belirtilmemiştir. Makul tutukluluk süresinden ne anlaşılması gerektiği hususu Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bireysel başvuru kararları kapsamında ortaya konulmuştur. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararlarda AİHM'nin inceleme usulüyle aynı doğrultuda inceleme yapmış ve söz konusu kararlarda AİHM içtihatlarını da esas alarak belirlediği kriterler çerçevesinde kararlar vermiştir. Bu açıdan Anayasa Mahkemesi de çalışmada ayrıntılı olarak yer verildiği üzere makul tutukluluk süresinin genel bir ilke çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini belirterek belirlediği kriterler ve AİHM içtihatları kapsamında somut olaylara göre karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi bu incelemelerde çalışmada yer verildiği üzere öncelikle somut olayda kuvvetli suç şüphesinin devam edip etmediğine bakmakta, ikinci olarak tutukluluğun devamı için derece mahkemeleri tarafından başka gerekçe gösterilip gösterilmediğini, gösterilmişse de, bunların ilgili ve yeterli olup olmadığına bakmakta, şayet gerekçeler yeterliyse, son olarak derece mahkemelerinin tutuklu yargılamasında gerekli özeni gösterip göstermediğine ve tutuklamaya alternatif tedbirleri dikkate alıp almadıklarına bakmaktadır. Anayasa Mahkemesi yaptığı incelemelerde tüm bu hususlara uyulduğunu tespit ettiği durumlarda Anayasaya aykırılık bulmamaktadır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi yaptığı incelemelerde başvurucunun milletvekili olması gibi olayda başkaca bir özellik bulunup bulunmadığına, bunun yanında her başvurucunun durumunun ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğine dikkat etmekte ve makul süreyi belirlerken derece mahkemeleri tarafından bu hususlara dikkat edilip edilmediğine de bakmaktadır. Şayet derece mahkemeleri başvurucunun özel durumunu ve tutuklamaya alternatif tedbirleri dikkate almamışlarsa, Anayasa Mahkemesi tarafından bu hususlar dikkate alınarak ihlal kararı verilmektedir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi makul tutukluluk süresini tespit ederken ilk derece mahkemesi tarafından hükmün verilmesiyle tutukluluk durumunun sona ereceğini kabul etmekte, dolayısıyla başvurucunun Yargıtay aşamasında tutuklu olarak geçirdiği süreleri hesaba katmamaktadır. Anayasa Mahkemesi, AİHM ve Yargıtay içtihatlarını esas alarak bu

görüşü benimsemiş bulunmaktadır. Ancak Yargıtay ile ilgili değerlendirmede değinileceği üzere bu görüşün değişmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Yargıtay, derece mahkemeleri tarafından verilen kararları inceleyen üst yargı merciidir. Kanunda tutuklamaya karşı doğrudan Yargıtay'a başvuru yapılması hususu düzenlenmemiştir. Bu nedenle Yargıtay'ın doğrudan tutuklamayla ilgili verdiği kararlar bulunmamaktadır. Ancak derece mahkemeleri tarafından mahkûmiyet kararıyla birlikte yargılama aşamasında tutuklu bulunan sanıkların tutukluluk durumlarının devamına karar verilebilmekte ve böyle bir durumda Yargıtay tarafından tutukluluk durumu dikkate alınabilmektedir. Çalışmada ayrıntılı olarak yer verildiği üzere bu gibi durumlarda tutukluluk durumu Yargıtay tarafından re'sen incelenebilmekte, bunun yanında hakkında verilen hükümle birlikte tutukluluğunun devamına karar verilen sanıklar da tutukluluk durumları hakkında Yargıtay tarafından karar verilmesini talep etmektedirler. Böylelikle Yargıtay tutuklu bulunan sanıkların dosyalarını karara bağlamaktadır. Çalışmada tutuklu olan sanıklarla ilgili verilen Yargıtay kararları incelenmişse de; Yargıtay doğrudan ve yalnızca tutukluluk durumunu incelemediğinden Yargıtay'ın tutuklama konusunda herhangi bir kriterinin olup olmadığı, Yargıtay'a göre tutuklama koşullarının ne olduğu ve makul tutukluluk süresinden ne anlaşılması gerektiği konusunda bir değerlendirme yapılamamıştır. Bunun yanında Yargıtay'a göre CMK madde 102'de yer alan tutuklama süreleri Ağır Ceza Mahkemelerinin görev alanına girmeyen suçlarla ilgili olarak 1 yıl + 6 ay, Ağır Ceza Mahkemelerinin görev alanına giren suçlarla ilgili olarak da 2+3 yıl olarak uygulanacaktır. Yine Yargıtay'a göre dikkate alınacak tutukluluk süresi kişinin hakkında yapılan yargılama sonunda mahkûmiyetine karar verilmesiyle son bulacaktır. Buna göre tutuklu sanığın tutukluluğunun CMK 102'de yer alan üst süreleri aşıp aşmadığının tespitinde Yargıtay incelemesi aşamasında tutuklu olarak geçen süreler hesaba katılmayacaktır. Bu açıdan Yargıtay'a göre makul sürenin CMK'da yer alan tutuklama üst süreleri olduğu söylenebilir. Yargıtay bu görüşünde AİHM'in içtihatlarına dayanmıştır. Çalışmada yer verildiği üzere AİHS üye ülkeler için uyulması gerekli olan asgari standartları belirlemektedir. Bu nedenle söz konusu üye ülkeler bu standartlardan daha ileri düzeyde düzenlemeler yapabilirler. Bu durumda söz konusu standartlar yerine getirilmiş olduğundan Sözleşme'ye aykırılıktan bahsedilemez. Çalışmada da ayrıntılı olarak yer verildiği üzere hakkında derece mahkemesi tarafından hükümle birlikte tutukluluk

halinin devamına karar verilen sanığın durumu tutuklu olarak kalmakta, yürürlükteki kanunlarımız uyarınca hüküm Yargıtay tarafından onanıp, kesinleşmedikçe sanık hükümlü sıfatını almamaktadır. Dolayısıyla iç hukukumuzdaki düzenlemeler AİHS ve AİHM içtihatlarına göre daha ileri düzenlemeler getirmektedir. AİHS hükümleri ve AİHM içtihatları kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını daraltacak bir biçimde yorumlanamaz. Bu nedenle Yargıtay'ın derece mahkemesi tarafından mahkûmiyetine karar verilen sanığın tutukluluk durumunun sona erdiğine dair görüşüne AİHM içtihatlarını dayanak yapması yerinde değildir. Bu sebeplerle Yargıtay'ın sanık aleyhine sonuçlar doğuran ve temyiz aşamasında geçen süreler de eklendiğinde sonuç olarak makul sürede yargılama yapılmaması nedeniyle Anayasa Mahkemesi ile AİHM nezdinde Anayasa madde 36 ve AİHS madde 6 çerçevesinde ihlale neden olabilecek bu içtihadını değiştirmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira CMK madde 102'de yer alan tutuklama üst sürelerinin her olayda makul olduğu söylenemez. Aksine söz konusu üst sürelerin uygulanması durumunda bu sürelerin makul olmadığı ve bu çerçevede Anayasa Mahkemesi ile AİHM tarafından makul tutukluluk süresinin aşılmasından bahisle ihlal kararları verileceği peşinen söylenebilir.

Tutuklama süreleri ile ilgili olarak değerlendirme yapılacak olursa; CMK madde 102'de yer alan sürelere bakıldığında söz konusu sürelerin gereğinden uzun olduğu gözlemlenmektedir. Zira ağır ceza mahkemesinde görülse bile bir davanın, özellikle tutukluluk durumunun 5 yıl gibi uzun bir süre devam etmesi, etme olanağının bulunması anlaşılamaz bir durumdur. Bu süre içerisinde tutukluluk durumuna son verilmesi ve yargılamanın bitirilmesi gerekmektedir. Yargılamanın başında tutuklama haklı görülebilirse de; yargılama aşamasında delillerin toplanması, tanıklar ve bilirkişilerin dinlenmesi hususlarının bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiğinden bu hususlar yerine getirilerek tutuklamanın sona erdirilmesi zaruridir. Bunlar yapılmadığı takdirde bu husus sanık aleyhine değerlendirilip tutuklamaya gerekçe olmamalıdır. Ayrıca tutuklama kaçma şüphesine dayanıyorsa sanığın kaçmasını önleyebilecek ve mahkemede hazır olmasını sağlayacak tutuklamaya alternatif olan adli kontrol tedbirlerine başvurulmalıdır. Kaldı ki uygulamada CMK 102'de yer alan üst süreler dolduğunda salıverilen sanıklar hakkında adli kontrol tedbirlerine başvurulmaktadır. Dolayısıyla uygulamanın bu yönde değişmesi gerekmektedir. Kanaatimize göre ülkemizde yerleşik olan bu uygulamanın değişmesi için öncelikle hâkim ve savcı

sayısının artırılmasında yarar vardır. Zira iş yükü nedeniyle dosyaların zamanında bitirilemediği görülmektedir. Ancak uzun tutukluluk süreleri için hâkim ve savcı yetersizliği ne AİHM tarafından, ne de Anayasa Mahkemesi tarafından geçerli bir neden olarak kabul edilmemektedir. Bunun yanında kısa vadede Anayasa Mahkemesi ve başvurulması halinde AİHM tarafından ihlal kararı verilmesinin önüne geçilmesi için bir kanun değişikliğinde yarar olacağı düşünülmektedir. Zira bu haliyle ülkemizin yıllardan beri büyük bir problemi olan uzun tutuklama uygulamasının değişeceği düşünülmemektedir. Bu nedenle yapılacak bir değişiklikle CMK madde 102'de yer alan tutuklama üst süreleri azaltılmalıdır. Böylelikle uzun tutukluluk sürelerinin, yargılamaların zamanında, doğru ve hızlı bir şekilde bitirilememesi, bu çerçevede tutukluluk durumu devam eden, hakkında kesin hüküm bulunmayan ve beraat etme olanağı da olan sanık aleyhine kullanılamaması ve tutuklama kurumunun bir infaz haline dönüştürülememesi mümkün olabilecektir. Şayet herhangi bir değişiklik olmadan, bu haliyle devam edilecek olursa yıllardan beri büyük bir problem olan uzun tutukluluklar devam edecek, makul tutukluluk sürelerine uyulmaması nedeniyle öncelikle Anayasa Mahkemesi tarafından, ardından başvurulması halinde AİHM tarafından ihlal kararları verilmeye devam edilecek ve ülkemiz tazminat ödemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

AKAL, Cemal Bali ve diğerleri, **İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi**, 1. Basım, Atra Matbaacılık, İstanbul 2003.

AKTAN, C. Can/VURAL, İ.Yaşar, **Özgürlük Bildirgeleri**, 1. Baskı, Çizgi kitabevi, Konya 2003.

ALDEMİR, Hüsnü, **Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri Yakalama Gözaltına Alma Tutuklama ve Adli Kontrol**, 1.Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2012.

ALP, Erhan, **Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Askeri Ceza Yargısı: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

ALPKAYA, Gökçen, "Osmanlı Hukuk Reformu ve Kişi Özgürlükleri", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 12/1, Yıl: 1990, ss. 167-182.

BALO, Yusuf Solmaz, "Tutuklama Koruma Tedbirinin Bireysel Başvuruya Konu Olması ve Anayasa Mahkemesi'nin İmtihanı", **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, Yıl: 2015, ss. 1-57.

BIÇAK, Vahit, **Suç Muhakemesi Hukuku**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

BIÇAKÇIGİL, Muhammed, "Askeri Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama", **Askeri Adalet Dergisi**, Sayı: 140, Yıl: 42, Temmuz 2014, ss. 5-26.

BİNİCİ, Hüsamettin, "Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu", **Adalet Dergisi**, Sayı: 29, Yıl: 2007, ss. 230-238.

BOZKURT, Enver, **İnsan Hakları Temel Metinler**, 2. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2011.

CENTEL, Nur, "Koruma Tedbirlerinde Gelişmeler", **Hukuk Araştırmaları**, Cilt: 8, Sayı: 1-3, İstanbul 1995, ss. 69-99.

CENTEL, Nur, "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", **İÜHFM**, C. LXXI, S. 1, Y. 2013, ss. 193-206.

CENTEL, Nur/ZAFER, Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2010.

CLAPHAM, Andrew, **İnsan Hakları**, (Çeviren: Hakan GÜR), 1. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.

ÇALIŞKAN, Bilal, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Göre Tutuklama", **Adalet Dergisi**, Sayı: 37, Yıl: 2010, ss. 1-25.

ÇEÇEN, Anıl, "Demokrasi ve İnsan Hakları", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 5-6/1, Yıl: 1984, ss. 67-97.

ÇELİK, Cemil, "Askeri Yargıda Tutuklama Sebepleri", Askeri Adalet Dergisi, Sayı: 114, Yıl: 30, Mayıs 2002, ss. 97-106.

ÇINAR, Ali Rıza, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kürüm-Türkiye Kararının, Sözleşme ve İç Hukuktaki İlgili Hükümlere Göre Değerlendirilmesi", **TBBD**, Sayı: 95, Yıl: 2011, ss. 41-96.

ÇİÇEKLİ, Bülent/ERYILMAZ, M. Bedri/YILMAZ, Ömer, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye Kararlarının Analizi (2002-2005)", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt: 3, No: 9, Yıl: 2007, ss. 28-59.

ÇÜÇEN, A. Kadir, **İnsan Hakları**, (Basım sayısı belirtilmemiş), MKM Kitabevi, Bursa 2011.

DEĞİRMENCİ, Olgun, **Askeri Ceza ve Disiplin Hukuku**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2013.

DEMİRBAŞ, Timur, "Kişi Güvenliği", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 43, Sayı: 1-4, Yıl: 1977, ss.149-172.

DİNÇ, Güney, **Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,** 1. Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Mayıs 2006

DOEHRİNG, Karl, **Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)**, (Çeviren Ahmet MUMCU), 2. Baskı, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001.

DOĞRU, Osman, **Anayasa İle Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İç Tüzüğü**, 1. Baskı, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2010.

DOĞRU, Osman, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları Cilt 1**, 1. Baskı, Legal Yayınları, İstanbul 2004.

DOĞRU, Osman/NALBANT, Atilla, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar Cilt 1**, 1. Baskı, Şen Matbaa, Ankara 2012.

DONAY, Süheyl, "Terörle Mücadele Yasası'nda, Ceza Yargılama Yasası'nda ve Türk Ceza Yasası'nda 6526 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler Hakkında Düşünceler", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 88, S. 4, Y. 2014, ss. 55-83.

DONAY, Süheyl, **Ceza Yargılama Hukuku**, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2012.

DÖNMEZ**,** Halit, "CMK 102 deki Tutukluluk Süresiyle İlgili Değerlendirme", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı: 2010/4, Yıl: 68, ss. 189-198.

DUTERTRE, Gilles, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler**, (basım sayısı belirtilmemiş), Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2003.

EKER KAZANCI, Behiye, **"**AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri ile Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması", **TBBD,** Sayı: 98, Yıl: 2012, ss.75-104.

ELMACI, Şerafettin, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama ve Tutuklu Yargılamada Makul Süre", http://www. yayin. adalet. gov. tr/ adaletdergisi/40. sayi/10_45_45.htm **(**erişim tarihi 04.12.2014).

ERDOĞAN, Mustafa, **Anayasa ve Özgürlük**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Yetkin Yayınları, Ankara 2002.

ERDOĞAN, Mustafa, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, 2. Baskı, Orion kitabevi, Ankara 2011.

ERGÜL, Ergin, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması,** 2. Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara 2004.

EROĞUL, Cem, **Anatüzeye Giriş ("Anayasa Hukuku"na Giriş)**, 8. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara 2005

ERYILMAZ, Mesut Bedri, **Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2012.

FEYZİOĞLU, Metin, "Anglo Sakson Ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu", **AÜHFD**, C. 44, S. 1-4, Yıl: 1995, ss. 665-688.

FEYZİOĞLU, Metin, "Tutuklamaya Dair Uygulamada Görülen Sorunlar, Tespitler, Değerlendirmeler", **Ali Naim İnan Armağanı**, Ankara 2009, ss. 1189-1193.

FEYZİOĞLU, Metin/OKUYUCU ERGÜN, Güneş, "Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre", **AÜHFD**, Sayı: 59/1, Yıl: 2010, ss. 35-59.

GEMALMAZ, Mehmet Semih, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 6. Baskı, Legal Yayınları, İstanbul, 2007.

GEMALMAZ, Semih, "Tarihselliği Bağlamında İnsan Hakları", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 7-8/1, Yıl: 1986, ss. 55-68.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz; , "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama"", **"Adil Yargılama"**, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. İlhan ÖZTOPRAK'a ARMAĞAN)**, Cilt: 49, Sayı: 1-2, Yıl: 1994, ss. 199-234214-215.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz;, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği", **"Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği", AÜSBFD (Prof. Dr. Yılmaz GÜNAL'a Armağan)**, C. 49, S. 3-4, Y. 1994, ss. 199-218.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz;, "Yargılama Makamları Önünde "Makul Süre"", **"Makul Süre"** TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 52, Eylül 1992-Ankara, ss. 10-13.

GÖZLER, Kemal, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 14. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa 2013.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref/GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, 9. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2011.

GÜLMEZ, Mesut, "İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Ulaştığı Nokta", Mustafa ÇELİKKIRAN, Mehmet KUL, Saniye SARP, Durmuş BAŞTUĞ (Editörler), **Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara 2000.

HACIOĞLU, B. Caner, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", **AÜEHFD**, C. IX, S. 1-2, Y. 2005, ss. 167-192.

HAKERİ, Hakan/ÜNVER, Yener, **Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler**, 11. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.

HAKERİ, Hakan/ÜNVER, Yener, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2013.

HEKİMOGLU, Mehmet Merdan; "1982 Anayasasına Göre İnsan Hakları Kavramı", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 7, Balıkesir, Mayıs 2002, ss. 53-70.

İNCEOĞLU, Sibel, "Birinci Yılında Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarının Analizi", **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 3, S. 5, Yıl: 2014, ss. 149-190.

İNCEOĞLU, Sibel, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Şen Matbaa Yayınları, Ankara 2007.

İNCEOĞLU, Sibel, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, 4. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2013.

İNCİ USLU, Z. Özen, **Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

İNCİ Z. Özen, "Tutukluluk Ve Hükümlülük Arasındaki Araf: Hükmen Tutukluluk Ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar", http://chd.org.tr/wp-content/uploads/2014/09/H%C3%BCkmen-Tutukluluk-Makale-%C3%96zen-%C4%B0nci-son.docx (erişim tarihi: 31.01.2014).

KABOĞLU, İbrahim Ö., "Türkiye'de Hukuk Devletinin Gelişimi", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 12/1, Yıl: 1990, ss. 139-166.

KALABALIK, Halil, **İnsan Hakları Hukuku**, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2013.

KANGAL, Zeynel T., **Askeri Ceza Hukuku**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2012.

KAPANİ, Münci, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı (Tıpkı Basım), Yetkin Yayınları, Ankara 1993.

KARAGÜLMEZ, Ali, "Tutuklama Nedenleri ve Tutuklama İsteminin Reddi Kararına İtiraz Konusunda 5271 Sayılı CMK'nın İncelenmesi", **TBBD**, Sayı: 58, Yıl: 2005, ss. 120-136.

KARAN, Ulaş, "Kişi Özgürlüğü Ve Güvenliği Hakkı", İNCEOĞLU, Sibel, (Editör), **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme,** 1. Baskı, Şen Matbaa, Ankara 2013.

KARTAL, Cansu Büşra, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 2, Yıl: 2013, ss. 63-89.

KATOĞLU, Turgut, "Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı: 4, Yıl: 2011, ss. 17-33.

KESKİN, Serap, "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkına İlişkin Anayasal Değişiklikler", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 60, Sayı: 1-2, Yıl: 2002, ss. 49-61.

KOCA, Mahmut, "Tutuklamada Oranlılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının Adli Kontrol Tedbirinin Değerlendirilmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 2, Y. 2003, s. 109-142.

KOPARAN, Mehmet Reşat, "Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama", **TBBD**, Sayı: 65, Yıl: 2006, s. 154-172.

KUNTER, Nurullah/YENİSEY, Feridun/NUHOĞLU, Ayşe, **Ceza Muhakemesi Hukuku (İkinci Kitap)**, 17. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2010.

MACOVEİ, Monica, **"Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı"**, **"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz"**, insan hakları kitapçıkları, No. 5, Mart 2002.

MALKOÇ, İsmail/YÜKSEKTEPE, Mert, **Açıklamalar Ve Yorumlarla 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu 1. Cilt**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Malkoç Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.

METİN, Yüksel, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **AÜSBFD**, C. 57, S. 4, Yıl: 2002, ss. 35-63.

METİN, Yüksel, **Ölçülülük İlkesi, Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2002.

MOLE, Nuala/HARBY, Catharine, **"Adil Yargılanma Hakkı" "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz"**, insan hakları kitapçıkları, No. 3, Ekim 2001.

MORANGE, Jean, "İki Yüzyıl Sonra 1789 Bildirgesi", (Çeviren: İ. KABOĞLU) **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 12/1, Yıl: 1990, ss. 183-191.

MORKOYUN, Cihan, "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bağlamında Uzun Tutukluluk", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 89, S. 4, Y. 2015, ss. 39-44.

MUSULİN, Janko, **Hürriyet Bildirgeleri - Magna Caharta'dan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine**, (Çeviren: Necmi ZEKÂ), 1. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul 1983.

ÖMEROĞLU, Ömer, "Ceza Muhakemesinde Gaip ve Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. XVII, S. 3, Y. 2013, ss. 195-225.

ÖZBAKAN, Hulusi, **İlgili Mevzuatı İle İçtihatlı Gerekçeli Notlu ve Açıklamalı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu Cilt 1**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.

ÖZBEK, Veli Özer ve diğerleri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 14. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2013.

ÖZEN, Muharrem/GÜNGÖR, Devrim/OKUYUCU ERGÜN, Güneş, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda Azami Tutukluluk Süresinin Hesaplanmasına İlişkin Değerlendirmeler", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı: 2010/4, Yıl: 68, ss. 181-187

ÖZEN, Murat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama", **Adalet Dergisi**, Sayı: 34, Yıl: 2009, ss. 192-212.

ÖZGÜVEN, A. Duygu, "Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde "Adli Kontrol"", **TBBD**, Sayı: 81, Yıl: 2009, ss. 1-42.

ÖZKAN, Özgül, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Makul Süre ve Ülkemizde Durum", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Yıl: 1997, Sayı: 3-4, ss. 323-361.

ÖZTÜRK, Bahri ve diğerleri, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2013.

POYRAZ GİYİK, Hülya, **Kanun Dışı Yakalama, Tutuklama, Arama ve Elkoymaya İlişkin Tazminat Davaları**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2012.

REİSOĞLU, Safa, **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, (Basım sayısı belirtilmemiş), Beta Yayınları, İstanbul 2001.

SARIALİOĞLU, Eylül Can, "Bireysel Başvuru Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 88, S. 5, Yıl: 2014, ss. 81-109.

SENCER, Muzaffer, "İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi", **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı: 9/1, Yıl: 1987, ss. 85-126.

SENCER, Muzaffer, **Belgelerle İnsan Hakları**, 1. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 1988.

SEVİMLİ, A. Güçlü, "Kuvvetli Suç şüphesi Gölgesindeki Tutuklama", **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: 83, Sayı: 1, Yıl: 2009, ss. 189-196.

SINAR, Hasan, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Yönünden Ceza Muhakemesinde Adil Yargılanma Hakkının Tarihsel Temelleri", **TAAD**, Sayı: 21, Yıl: 6, (Nisan 2015), ss. 169-227.

SOYASLAN, Doğan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

SOYER GÜLEÇ, Sesim, "Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", **TBBD**, Yıl: 2012, Sayı: 98, ss. 25-74.

SOYSAL, Mümtaz, **Anayasaya Giriş**, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2011.

ŞAHBAZ, İbrahim, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği", **TBBD**, Yıl: 2005, Sayı: 58, ss. 163-188.

ŞAHİN, Cumhur, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, 4. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara 2013.

ŞEN, Ersan, "Ceza Yargılaması Süreci", TBBD, Sayı: 97, Yıl: 2011, ss. 269-300.

ŞEN, Ersan, "Temyizde Geçen Tutukluluk Süresi Açmazı", http:// www. haber7. com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/1532433-temyizde-gecen-tutukluluk-suresi-acmazi (erişim tarihi: 18.01.2016).

ŞEN, Ersan, "Ve Nihayet!..", http://t24.com.tr/yazi/ve-nihayet/8045, (erişim tarihi: 15.03.2014).

ŞEN, Ersan, **Yorumluyorum**, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

ŞEN, Ersan/ÖZDEMİR, Bilgehan, "Tutuklama Uygulamalarına Bir Bakış: Tutuklamada Gerekçesizlik Sorunu", **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: 87, Sayı: 1, Yıl: 2013, ss. 16-24.

ŞEN, Ersan/ÖZDEMİR, Bilgehan, **Tutuklama Uygulamada Şüpheli ve Sanık Haklarının Korunması**, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

ŞENTUNA, Mustafa Tarık, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ceza Yargılamamız Açısından Tutuklulukta "Makul Süre"", **Yargıtay Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 1-2, Ocak-Nisan 2002, ss. 234-245.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri**, 21. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

TANÖR, Bülent/YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 11. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2012.

TAŞDEMİR, Kubilay/ÖZKEPİR, Ramazan, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi Cilt I**, 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2013.

TAŞKIN, Ş. Cankat, "Tutuklamaya ve Tutukluluk Halinin Devamına İtiraz Kurumu", **TBBD**, Sayı: 66, Yıl: 2006, ss. 275-288.

TEZCAN Durmuş ve diğerleri, **İnsan Hakları El Kitabı**, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.

TEZCAN, Durmuş/ERDEM, Mustafa Ruhan/SANCAKDAR, Oğuz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Ankara Açık Cezaevi Baskısı, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

TEZCAN, Durmuş/ERDEM, Mustafa Ruhan/SANCAKDAR, Oğuz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2004.

TOROSLU, Nevzat/FEYZİOĞLU, Metin, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara 2012.

TUNÇ, Hasan, "Türk Hukukunda Tutuklama Kararlarına Karşı Bireysel Başvuru Hakkı", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, Y. 2013, S. 1-2, ss. 1643-1653.

TURAN, Hüseyin, "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kapsamındaki Kararları Işığında Tutuklamada Gerekçe", **TAAD**, Sayı: 21, Yıl: 6, (Nisan 2015), ss. 385-404.

TURAN, Hüseyin, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı", **TAAD**, Sayı: 11, Yıl: 3, Ekim 2012, ss. 47-75.

TURHAN, Faruk ve diğerleri, "6352 Sayılı Kanunla Kurulan Özel Yetkili Bölge Ağır Ceza Mahkemelerinin Yapısı, Yetkileri ve Uygulanacak Olan Soruşturma ve Kovuşturma Usulleri", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 2, S. 1, Yıl: 2012, ss. 1-50.

TURHAN, Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Türkiye/Gözaltında Kayıplar, Hâkim Önüne Çıkarma ve Gözaltı Süreleri", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Haziran- Aralık 2000, Cilt: IV, Sayı: 1-2, ss. 204-258.

TURHAN, Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 3-4, Yıl: 2001, ss. 77-109.

TURHAN, Faruk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 1. Baskı, Asil Yayınları, Ankara 2006.

UÇDU, İlker, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

ÜNAL, Şeref, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 89, (Basım yılı ve sayısı belirtilmemiş).

VİTKAUSKAS, Dovydas/DİKOV, Grigory, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Korunması**, (Çeviren: Serkan CENGİZ), 1.Baskı, Avrupa Konseyi Yayınları, Şubat 2012.

YAŞAR, Osman, **Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu I. Cilt**, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2009.

YILDIZ, Mustafa, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı,** 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 1998.

YILMAZ, Faruk, **Türk Anayasa Tarihi**, (Basım sayısı belirtilmemiş), İz Yayıncılık, İstanbul 2012.

YILMAZ, Zekeriya, "Adli Kontrol", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 1, Y. 2006, ss. 33-62.

YURTCAN, Erdener, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, 6. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2013.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı :	Hamza BADILLI
Doğum Yeri:	Şanlıurfa/Merkez
Doğum Tarihi :	01.01.1989
Medeni Hali:	Evli

Eğitim Durumu:

Lise	Orhangazi Lisesi, Şanlıurfa/Merkez 2001-2004
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi 2006-2010
Yüksek Lisans	SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 2012-2016

Yabancı Diller:

İngilizce	Orta Düzey

İş-Deneyim Bilgileri: Dağ Komando Okulu Eğitim Merkezi Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde Askeri Hâkim olarak görev yapmaktadır. (2012 ve halen)